

BIBLIOTHECA INDICA;
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, NO. 1344.

256

श्रीसूरिसर्वस्वम् ।

BY
SRI GOVINDA KAVIRHUSANA SAMANTAROY

EDITED BY

SRI JAGANNATH MISRA

Teacher of Logic, Sanskrit School, Puri.

FASCICULUS I.

Calcutta.

PRINTED BY ABDUL GOFFUR AT THE NEW BRITANNIA PRESS,

78, Amherst Street,

AND PUBLISHED BY THE

THE UNIVERSITY LIBRARY

ग्रन्थस्तेनारभ्यते सभ्यचेतः सन्तोषार्थं सूरिसर्वस्वनामा ।

सर्व्वार्थानां साधने साधकानां साक्षात्स्माया कल्पवृक्षानुकल्पः ॥ ६ ॥

क्वचित् स्ववाक्यै क्वचिदार्थवाक्यै रिह क्वचित् पौरुषतन्त्रवाक्यै ।

संगृह्यतेऽस्मिन् किल कर्मयोगः सन्तोषभाजस्त्रिह सन्तु सन्तः ॥ ७ ॥

योगास्त्रयः समुदिता मुनिभिः पुराणि

ज्ञानं क्रिया तदनु भक्तिरिति प्रसिद्धाः ।

तेषु क्रियैव सुगमा सुखमात्मभूत्या

ज्ञानं च भक्तिमुभयं जनयत्यसौ यत् ॥ ८ ॥

यत्कर्मणेत्यादि जगाद वाक्यं गीतासु साक्षद्दशमे च कृष्णः ।

तमेतमित्यादिरिह श्रुतिश्च तदाह तस्मादुभयं प्रमाणम् ॥ ९ ॥

श्रीशारदातिनकतान्त्रिकगौतमीय-

श्रीपञ्चरात्रमुखतन्त्रमवेक्ष्य बुद्ध्या ।

सिद्धा हि सिद्धिमतुला च ययापुरग्रे

ताकर्मयोगपदवीमविशङ्गा वक्ष्ये ॥ १० ॥

कर्म स्मृतं चेन्द्रियवृत्तिसाध्यं सकारकं हेतुविशेषपूर्वम्

तत् षड्विधं सर्व्वपुराणसिद्धं ज्ञेयं क्रमात् श्रेष्ठतरं यथावत् ॥ ११ ॥

प्रतिषिद्धं तथा प्रायश्चित्तं नैमित्तिकं पुनः

काम्यं नित्यमुपास्यञ्च वरिष्ठं ह्युत्तरोत्तरम् ॥ १२ ॥

प्रतिषिद्धं तु नरकाद्यनिष्टफलसाधन

सचेतनेन यत्कार्य्यं गोविप्रह्नननादिकम् ॥ १३ ॥

प्रायश्चित्तं कृते पापे यत् पापक्षयसाधनम् ।

चान्द्रायणपराकादिकुशूलादि व्रतं मतम् ॥ १४ ॥

काले दैववशात् प्राप्तं कर्म नैमित्तिकं विदुः ।
 जातेऽपत्ये जातकर्माद्युक्तनान्दीमुख्यादिकम् ॥ १५ ॥
 काम्यं मनोऽभिलाषेण यत् स्वर्गादीष्टमाधनम् ।
 अग्निष्टोमादिकं काम्यश्चाद्धदेवव्रतादिकम् ॥ १६ ॥
 अक्षतौ प्रत्यवायस्योपादानं नित्यमीरितम् ।
 प्रायः फलाशरहितं यत् सन्ध्यावन्दनादिकम् ॥ १७ ॥
 शुद्धसत्त्वेन मनसा वासुदेवादिमूर्तिषु ।
 उपासनं मत भक्त्याराधनं परमात्मनः ॥ १८ ॥
 विना निषिद्धं सर्वाणि कर्त्तव्याख्येव कामिना ।
 नित्यं चोपासनं कार्यं निष्कामेन सुसुद्धिणा ॥ १९ ॥
 न त्याज्यं नित्यकर्मेदं न्यासिनाऽपि कदाचन ।
 प्रतिसिद्धान्तितं श्रीमन्नीतासु हरिणा स्वयम् ॥ २० ॥
 यज्ञदानतपः कर्म न त्याज्यं कार्यमेव तत् ।
 यज्ञो दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणाम् ॥ २१ ॥
 यन्नार्थात् कर्मणोऽन्यत्र लोकोऽयं कर्मबन्धनः ।
 तदर्थं कर्म कौन्तेय मुक्तसङ्गः समाचर ॥ २२ ॥
 तस्मादसक्तः कुलदेवभक्तः कृत्स्नेषु शक्तः श्रुतिवाक्यशक्तः ।
 उपासनं नित्यकृतेन कुर्वन् नरः परा सिद्धिमुपैत्यवश्यम् ॥ २३ ॥
 सकामैर्निष्कामैः परमपुरुषार्थार्थिभिरपि
 स्वयं सर्वैः सेव्यः स इह भगवान्नन्दतनयः ।
 तथाऽसौ भक्तानां विविधफलदानाय विविधं
 स्वरूपं संधत्ते हरिहरशिवाख्येयरविभिः ॥ २४ ॥

श्रीशं केचित् केचिदीशं तथाऽम्बा
 हेरम्बं वा केचिदर्थं भजन्ते ।
 श्रीशात् सर्वे वाञ्छितं चाप्नुवन्ति
 सर्वार्चानामेष भोक्ता हि नान्यः ॥ २५ ॥
 तस्माद्विष्णु स्तोषितो येन पुंसा
 नित्यं विश्वं तस्य तुष्यत्यवश्यम् ।
 तुष्टे विश्वस्मिन्नतुष्टं किमस्ति ?
 व्यासादीना वाक्यमत्र प्रमाणम् ॥ २६ ॥
 यतः प्रवृत्तिर्भूताना येन सर्वमिदं ततम् ।
 स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य सिद्धिं विन्दति मानवः ॥ २७ ॥
 धर्ममर्थं च कामं च मोक्षमन्विच्छता सदा ।
 आराधनीयो भगवाननादिः पुरुषोत्तमः ॥ २८ ॥
 यथातरोर्मूलनिषेचनेन तृप्यन्ति तत्स्कन्धभुजोपशखाः ।
 प्राणोपहाराच्च यथेन्द्रियाणि तथैव सर्वार्चनमच्युतेज्या ॥ २९ ॥
 इत्यादि वाक्यं बहु वर्त्तते वे नोदाहृतं विस्तरशङ्कया मे ।
 चेन्मानसे संशयशल्यमेतद्देदान्तवाक्यैरवतारणीयम् ॥ ३० ॥
 फलमतउपपत्तेर्न्यायतः श्रीशएव
 त्रिजगति फलदाता, नेतरस्तादृशोऽस्ति ।
 श्रुतिरपि तदवोचद्यज्ञमेवायजन्त
 स्वजनितफललब्धैः स्तेनयज्ञेन देवाः ॥ ३१ ॥

* ईदृशएवपाठोदयोः पुस्तकयोरुपलभ्यते । वन्तुतः 'स्वजनितफललब्धैः'
 इत्येवं पञ्चम्यन्तः पाठो युक्तः । अतएव अन्त्यान्तरेऽप्येवमेव पाठो दृश्यते ।

सर्वागमाना मतमेतदेव सर्वार्थसिद्धयर्थमुपासकानाम् ।

गुरुप्रसादादवगम्य तत्त्व पथाऽमुनेष्ट मनुजा लभन्त ॥ ३२ ॥

रविर्यथा गाढतम तमश्चयं निहन्ति तेजोभिरघ यथा हरिः ।

तथा गुरुर्वागमृतैरबोधज तमो निरस्यत्यखिलं प्रकाशयेत् ॥ ३३ ॥

अदीक्षितस्यास्ति विधिर्न कश्चित् यद्यत् कृत तेन हि निष्फलं तत् ।

तदन्नपानं मलमूत्रतुल्यं न मुच्यते प्रेततया मृतोऽसौ ॥ ३४ ॥

तस्येक्षणादुद्धृतमाशु पुण्य संचिन्तनान्मानसमेति नाशम् ।

सम्भाषणाद्वाकृतमङ्गमद्वात् सर्वं निवासादपि भूरशुद्धा ॥ ३५ ॥

दीक्षाहीनः पशुतुल्यो मनुष्यो यद्यप्येष श्रीमतामग्रगण्यः ।

सूत्रैर्नञ्चा दारुजा पुत्तलोव विज्ञातव्यश्चेतमानोऽप्यचेष्टः ॥ ३६ ॥

तस्मात् प्रायश्चित्तनैमित्तिकादि

श्रीतं स्मार्त्तं कर्म वा धर्मशीलः ।

कुर्यात् प्रागाचार्यतः प्राप्य दीक्षां

नार्हा साक्षादन्यथा देवताऽपि ॥ ३७ ॥

दिव्यज्ञानं दीयते दीक्षया यत्

पापं यस्याः क्षीयते साऽन्वितार्था ।

दीक्षा प्रोक्ता वैदिकी तान्त्रिकी च

द्वेधा नृणामात्मसशुद्धिहेतुः ॥ ३८ ॥

आदावाद्या गृह्यते देहशुद्धौ स्वान्तःशुद्धौ सेव्यते च द्वितीया ।

सापेक्षत्वादेवमन्योऽन्यमेते संसेव्येते ब्रह्मराजन्यवैश्यैः ॥ ३९ ॥

जन्मादिचूडावधिकर्मजातैः सुसंस्कृतस्याथ शिशोः स्वकाले ।

गायतुरपादानकरो क्रिया या सावैदिकी नाम मता हि दीक्षा ॥ ४० ॥

तन्त्रोदिताना महतां मनूना तदर्थतत्कल्पजुषां विधीनाम् ।
हुतादिपूर्वं ग्रहणं यतः स्यात् शिष्यस्य दीक्षां खलु तान्त्रिकी सा ॥ ४१ ॥
सत्ये सा श्रुतिमार्गगा तदनु च त्रेतायुगे स्मार्त्तिकी
भूयोद्वापरके पुराणविहिता ज्ञेयागमोक्ता कलौ ।
स्यात् पञ्चायतनी च केवलमयी साप्यागमोक्ता द्विधा
पञ्चानामधिकारिणां प्रथमकाः * सेव्ये भक्तैः † परा ॥ ४२ ॥
केवला भजति शाश्वती पुनर्वर्णवीति फलभेदतो द्विधा ।
शम्भुशक्तिरविविघ्नसेविनां शाश्वती तदितरस्य वैष्णवी ॥ ४३ ॥
प्रत्येकं मेताः स्युरथो चतुर्विधा विधानभेदादुपदेशभेदतः ।
क्रियावती ‡ वर्णमयी कलावती पुनस्तथा वेधमयीति च क्रमात् ॥ ४४ ॥
§ प्रवानपुरुषात्मके वपुषि तन्मयान्यक्षरा-
ण्युदीर्यविधिवन्मसन्नय विलोमतः संहरेत् ।
नियोज्य परमे शिवे सपदि तानि सृष्ट्या न्यसेत्
स्वशिष्यवपुषोरयेन्मनुमियं च वर्णात्मिका ॥ ४५ ॥
पादाग्रादिषु पाञ्चभौतिककला ध्यात्वा निवृत्त्यादिकाः
शिष्याङ्गेषु च संहतिक्रमवशात्तां वेधयित्वाखिलम् ।
सहृत्वाथ शिवे शिवाय शिशवे दद्यात् स्वविद्या कला-
वत्येषा कथिता, पुराणमुनिभिः सर्वार्थचिन्तामणिः ॥ ४६ ॥

* प्रथमजा इति पाठान्तरम् ।

† सेव्येकभक्तेः परा इति पाठान्तरम् ।

‡ क्रियावती लक्षणं विभिन्नस्थानादानीतेषु पुस्तकेषु नोपलभ्यते ।

§ क्रियावत्याः सकलसाम्प्रदायिकसुलभप्रयोगत्वेन प्रसिद्धतया तल्लक्षणमनुज्ञा-
मिति चिन्तनीयम् ।

आधाराद्यखिलास्वुजान्तरगता ध्यात्वात्मशक्तिं तया
 चक्रार्णान् क्रमशो नियोज्य सकल ब्रह्मादिके संहरेत् ।
 सौषुम्नाध्वनि शिष्यवर्ष्णि मनं तं दीक्षयित्वा दिशेत्
 इत्यंवेधमयीरिताऽतिसुखदा सपत्प्रदा भूतले ॥ ४७ ॥
 प्रत्येकत स्ता द्विविधा भवन्ति हि व्यस्ताः समस्ता इति गुर्वनुज्ञया ।
 ऐकान्तभक्तैकसुरस्यसेवया तथैकबुद्ध्या सुखपञ्चकस्य ॥ ४८ ॥
 त्रैवर्णिका आस्वधिकारिणः स्युर्यस्मादिमाः पूजनहोमसाध्याः ।
 तत्रापि न ब्राह्मणबन्धवश्च क्षत्राधमाअन्यजदारभाजः ॥ ४९ ॥
 अथेतरेषामपि पारलोकिकी प्रशस्तदीक्षाऽस्ति पुराणसम्प्रता ।
 साचाक्षुषी स्पर्शवती च वाङ्मयी चतुर्विधा ज्ञानमयीत्यभीष्टदा ॥ ५० ॥
 निमीलिते नेत्रयुगेऽनवद्यं स्फुरत्परं तत्त्वमुपास्य मत्या ।
 तेनात्मशिष्यं नियतं निरोक्ष्य विद्यां दिशेदक्षिणि चाक्षुषीयम् ॥ ५१ ॥
 निवद्ध हृद्यञ्जलिमान्तरीयं तेजः समावाह्य समर्च्य तत्र ।
 तेन स्पृशन्नाशिरसः स्वशिष्यं विद्यां दिशेत् स्पर्शवती मतेयम् ॥ ५२ ॥
 चित्तं समाधाय परात्मतत्त्वे वदेति सबोध्य पुरःस्थशिष्यम् ।
 वाचादिशेदधुव्रमन्त्रवर्णान् व्यक्तं च दूरादिति वाङ्मयी स्यात् ॥ ५३ ॥
 प्रागैकभक्तं गुरुरेकभक्तं शिष्यं पुरःस्थं मनात्मभिन्नम् ।
 विभाव्य विज्ञानबलेन विद्यां विभावयेज्ज्ञानप्रयीयमुक्ता ॥ ५४ ॥
 शालामण्डपकुण्डमण्डलहुतैरेताविधेया यत
 स्तस्माद्वास्तुनिरूपणं तनुमहे सत्शिल्पिशास्त्रोदितम् ।
 येनोर्वीषु चतुर्विधासु विधिवज्ज्ञात्वा शुभं चाशुभं
 कुर्वीतात्महिताय वेश्मघटना वास्त्वर्हणापूर्व्यकम् ॥ ५५ ॥

ब्राह्मी श्वेता कषायास्त्रवदमलजला हव्यगन्धा सुवृत्ता
 क्षाक्षी रक्तातु मृत्सा खरजलबहुला रक्तगन्धा युगास्त्रा ।
 वैश्या पीतातितिका कटुमलिलवती क्षारगन्धा त्रिकोणा
 शूद्राभूमिश्च कृष्णा सुमधुरमृदपापूतिगन्धातिनम्बा ॥ ५६ ॥
 हिता स्ववर्णस्य मता स्वभूमिस्तथाद्वितीयाऽपि हिता त्रयाणाम् ।
 अन्यस्य नाद्या प्रथमस्य नान्या हितेति तत्तत्त्वविदो वदन्ति ॥ ५७ ॥
 अज्ञाते भूविवेके करमितमवनौ तत्र निर्भय गतं
 लिप्तं गुप्तं समन्तात् स दश दृष्टमयान् दिक्षु दीपास्तदन्तः ।
 प्रज्वाल्य प्राच्यवाचोवरुणधनददिग्दीप्तितोऽनुक्रमेण
 क्षीणीं भूदेव भूपोरुजचरणभुवा भूतिदां चावगच्छेत् ॥ ५८ ॥
 गृह्णीयात्तत्र वासुं विमततरुतुषाङ्गारभस्मास्थिशून्य-
 प्राचीनं प्रागुदोचिप्रवणमुपजलं शस्तवृक्षैः परीतम् ।
 क्रव्यादक्रूरजन्तूज्झितमथ कपिले गोयुगे योजितेन
 क्षिप्रं कृष्णत्रिकृत्वस्तदुपरि च तिलान्निर्व्विपेत् लाङ्गलेन ॥ ५९ ॥
 त्रिभिः पञ्चभिः सप्तभिः सार्द्धषड्भि-
 र्दिनैरङ्गुरे तेषु जाते चतुर्णाम् ।
 द्विजक्षत्रवैश्यान्त्यजानां प्रमोदं
 परिज्ञाय गाश्चारयेत्तत्र पश्चात् ॥ ६० ॥
 तासां खुराग्रखननैर्मलमूत्रपातैः
 संशोधिते क्षितितले विनिखन्य शङ्खु ।
 तस्याग्रलग्नमुदृढायतसूक्ष्मरज्ज्वा
 संभ्राम्य मण्डलतया विरचय्य रेखाम् ॥ ६१ ॥

सूर्योदये पतति यत्र समेऽङ्गि शङ्को-
 ञ्काया प्रतीच्यभिमतास्तमये च पूर्वा ।
 याम्योत्तरे तदुभयोः परिमाय मध्ये
 तन्मध्यतो विदिगिति स्वधियाऽवगच्छेत् ॥ ६२ ॥
 तत्राष्टदिक्षु चतुरस्रतयाऽष्टशङ्कून्
 संस्थाप्य सूत्रपतनेन विभज्य वास्तुम् ।
 पूजार्घ्यपूर्वकशुभस्थगनाय तत्र
 सचिन्त्येदथ स वास्तुनि वास्तुनागम् ॥ ६३ ॥
 भोगो ग्रीव उरःप्रदेश उदरं नाभो गुदं जानु तत्
 पुच्छं चेति समानतो वसुविधेरङ्गैर्विभक्तेन यः ।
 क्राज्वा वास्तुहरितयं स्ववपुषा वामेन पार्श्वेन वै
 शेति सर्वदिनं स दक्षिणतया मन्दं परिक्रामति ॥ ६४ ॥
 यो भाद्रतः प्रतिपदादिदिनैर्नवत्या
 प्रार्चीं प्रयाति शिवदिक्क्रमत स्त्रिमासैः ।
 मार्गादिभिर्यमदिशं त्वथ फाल्गुनाद्यैः
 प्राचेतसीं शशिदिशं खलु शुक्रमुख्यैः ॥ ६५ ॥
 तस्योरस्येव गर्भं किमुदरभुविवा निम्नमापाद्यसद्य-
 स्तत्पश्चाद्वक्षिणेवा मृदुमृदिसुधमे लिप्तभूमिप्रदेशे ।
 दुर्ब्बागन्धप्रसूनाक्षतवसनहविःपूर्णकुम्भाम्बुपात्र-
 क्षीरक्षौद्रादिपञ्चामृतनिखिलवलिद्रव्यमासादयेच्च ॥ ६६ ॥
 वैशाखाषाढयुग्मोर्जयुगसहस्रतपस्येषु मासु द्वितीया
 इन्द्राष्टम्यद्रिसंख्यासमशरतिथिषु ज्ञामर्गज्योशनसु ।

पुथेन्वीन्द्रार्कचिचान्यभहरिधनपैत्राजमैत्रोत्तरासु

ग्राम्ये लग्ने स्थिरांशे निखिलगगनगैर्लक्षिते शास्त्रशुद्धैः ॥ ६७ ॥

रवीन्दुताराद्यनुकूलवासरे समारभेतार्चनमण्डपक्रियाम् ।

नदत्सु तूर्येषु वदत्सु नैगमं वचः पवित्रेषु कल द्विजन्मसु ॥ ६८ ॥

वेद्यन्तरे पञ्चसरोजमण्डले निधाय तहारुणकुम्भपञ्चकम् ।

तत्पश्चिमे विस्तरवासुमण्डलं तदुत्तरे स्थण्डिलमेकमाचरेत् ॥ ६९ ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे ग्रन्थ-

सुखनिवन्धनानूदितदीक्षास्वरूपकथनं नाम प्रथमः संग्रहः ॥ ० ॥

पुरैक आसीत् किल वासुनामा महासुरः शत्रुजिदुग्रधामा ।

विधिर्हिपञ्चाशदमर्त्तग्रीवरैर् हत्वा समास्थाय समं तमास्ते ॥ १ ॥

अतस्ते वलिभिः पूर्वं पूजनोयाः शुभार्थिभिः ।

अन्यथा विघ्नभीतिः स्याद्व्ये तन्मण्डलं यथा ॥ २ ॥

रेखाद्वादशकं विधाय रजसा प्रागुत्तराग्रायतं

जायन्ते शतमेकविंशतिश्रुत तस्मिन् पदानि क्रमात् ।

मध्येतेषु च पञ्चविंशतिपदैः पद्मं सितं सारुण

कोणेषु द्विपदद्वयं द्वयमपि श्यामं सितं कल्पयेत् ॥ ३ ॥

पीतं पीठचतुष्टयं दशपदैर्दिक्षु त्रिकोष्ठैर्वह्निः-

कोणेषु त्रिपदानि कृष्णरजसा व्याप्तानि चत्वारिच ।

तत्प्रागादिषु सप्तसप्तचपदान्याचार्यं चित्राणित

द्वाद्ये दिक्षु विदिक्षु चाष्टजलजान्येवं भवेन्मण्डलं ॥ ४ ॥

द्विजैर्युतोयजमानः पुरस्तात् पुरोमुखः कलशेषु क्रमेण ।

गणेश्वर प्रयजेत्तत्र मध्ये कुम्भे तद्वह्णं पश्चिमस्थे ॥ ५ ॥

ग्रहानुत्तरे लोकपालान् पुरस्तात् पुराधीश्वरं दक्षिणे संयजेत ।
 समावाह्य पञ्चोपचारैर्यथावत् यजेताथवा पञ्च तानेककुम्भे ॥ ६ ॥
 संकल्प्य स्वस्तिवाच्य स्वयम्भुजुमथवाचार्यहस्तेन पूर्वं
 ब्रह्माणं वस्त्रभूषादिभिरथ वरये हासुयागाय भूयः ।
 आवाह्यौ भूर्भुवः स्वयुतनिजमिजनान्ना च हृन्डेयुतेन
 ब्रह्माद्यान् वासुदेवान् मलयजसुमनोधूपदीपैर्यजेत ॥ ७ ॥
 पञ्चविंशतिपदे यजेद्विधिं साक्षताज्यचरुणाऽऽस्यमध्यतः ।
 दिक्षु तद्दशपदेषु पूर्वतः स्वार्घमाज्यसहितैः सुमोदकैः ॥ ८ ॥
 दक्षिणे सशशिचन्दनैर्विष्वस्वन्तमाग्नगुडपिष्टकैः पुनः ।
 मितमस्तदिशि सद्गुडोदनैरुत्तरेऽस्त्रपिशितैर्महीधरम् ॥ ९ ॥
 ईशानद्विपदद्वये गुडयुतैरापापवत्सी क्रमा-
 द्दधैः सहधिभिर्हुताशनदिशि क्षीरैः सिताज्यान्वितैः ।
 सावित्रं सवितारमेवमसुरेपीतोदनाज्योदनैः
 शक्रं शक्रजयं च वायुदिशि सन्मासान्नसाज्यामिषैः ॥ १० ॥
 रुद्रं रुद्रजयं च तद्वहिरथो कोणत्रिकोष्ठोदितः *
 काष्ठासु प्रति सप्तसप्तसु पदेष्वीशानकोणादनु ।
 ईशानप्रमुखान् सुरान् रदमितानुक्तेर्यजेदसुभि
 र्वाह्ये चाष्टसु पद्मसप्तसु विदार्यर्दींश्चशर्ब्वादिकान् ॥ ११ ॥
 ईशानं सष्टताक्षतेन पयसा पर्जन्यमम्भोजिना-
 पिण्डप्रापीतपताकया ससितया देवं जयन्त ततः ।

* त्रिकोष्ठादितः इति पाठो (ग) पुस्तके दृश्यते स चात्र युक्त इति प्रतिभाति ।

शक्रं शर्करया सुरत्नचषके धूम्रत्विषा भास्करं
सूक्तोच्चेन च सत्य माज्यमिलितैर्गोधूमचूर्णेः पुनः ॥ १२ ॥

भृशं घृताक्तमांसान्नैराकाशं विहगामिषैः ।

अष्टौ क्रमेण पूर्वस्यां पूजयेत् क्रमत सुरान् ॥ १३ ॥

क्षीरक्षौद्राज्यरक्तैरनिलमथसितैः पूषण लाजपिण्डै-
स्वर्णाभोमृष्टपिष्टादिभिरपि वितथं क्षौद्रमासैर्यमं च ।

गन्धर्वसर्पिरन्नैर्विहगरसनया भृङ्गराज हरिद्रा-

न्नैरोकोरक्षकं गोघृतसहितयवान्नैर्मृगं दक्षिणस्या ॥ १४ ॥

तन्नैर्ऋतं ससुरपक्षिरसन्नया च

दीवारिकं सतिलमण्डकदन्तकाष्ठैः ।

सुग्रीवमिक्षुरसयुक्तयवैर्जलेन

पुष्पान्वितेन वरुण त्वथ पुष्पदन्तम् ॥ १५ ॥

दर्भारुणाजपयसासुरमाज्यसक्त्यु-

पिण्डेन शोषमथ मद्यघृताक्तभक्तैः ।

रोगं पुनः सक्ततमण्डललाजपिण्डै-

रित्यं यजेद्वरुणदिङ्निलयां स्तथाष्टौ ॥ १६ ॥

वायु पीतध्वजेनाथकनककुसुमैर्नागमक्षय्यभक्तैः

सुख्यं सोम च दुग्धप्लुतसितकुसुमैर्मृद्वपिष्टैर्घृताक्तैः ।

भक्ताटं चार्गलाख्य घृतगुडमिलितैर्मर्षसालूकपिण्डै-

र्दुग्धान्नैः खण्डदीपैर्दिंतिमदितिमिमानर्चयेदुत्तरेऽष्टौ ॥ १७ ॥

कोणाजेषु क्रमेणार्चयतु च चरकीं दग्धमासैर्घृताक्तै-

र्दुग्धैर्विदारीं सरुधिरपलकैः, पूतना पूतिपित्तैः ।

दध्नां पित्ताग्निषेण क्षतजमधुयुजा राक्षसीं पापपूर्वां
 पूर्वस्यां शर्वमेवं सह मधुघृतगोरोचनैश्छागमासैः ॥ १८ ॥
 सपूपमांसैरथदक्षिणस्या गुहं घृतैर्यमणं समासैः ।
 रक्ताम्बुजैर्जम्भकमुत्तरस्या ततो बहिष्ठाष्टकुलाधिनागान् ॥ १९ ॥
 यजेत् पद्मयाऽनन्तप्रत्यन्तशुभ्र
 सितं वासुकि चोत्पलाप्राणनाथम् ।
 सुमध्यायुतं तच्चक्र पिङ्गलाङ्ग
 सुपथ्यान्तःककोटकं क्षणवर्णम् ॥ २० ॥
 शङ्खं सुपीतं च दधिप्रियाप्रिय श्वेतास्ययात कुलिकं रविच्छविम् ।
 सुनेत्रया पद्मपद्मक्षणावर्चसं महादिपद्मं ससुगन्धिनं सितं ॥ २१ ॥
 एतान् सतोष्य भोगावलिकलितशिरः पृष्ठभागान् मनुष्या-
 कारानानाभ्यधस्तादिषधरवपुषोऽतुच्छपुच्छान्द्विबाहून् ।
 पत्नीभिस्तादृशीभिः करधृतसपयः स्वर्णपात्रोत्पलाभि
 दुग्धैः खण्डाज्यमिश्रैरथवसुषुदिशास्वर्चयेद्देतुकाद्यान् ॥ २२ ॥
 यवैर्हेतुकं माषपिण्डैरिपुघ्न
 घृतान्नेन वज्रं पयोभिर्द्विजिह्वं ।
 अपूपेन कालं गुडान्नैः कराल
 तथैकाग्रिमाभिक्षयाभीममाजैः ॥ २३ ॥
 अभावतः केवलखण्डपायसै
 दुग्धोदनैर्वा घृतमाषतण्डुलैः ।
 दद्याद्वलि सर्वसुरेभ्यश्चादरा-
 दाद्यन्तयोः स्तोयमुपाहरन् बुधः ॥ २४ ॥

शस्तेयं वास्तुपूजाऽखिलकुशलकरी वाजिशोषानुसारि-
 खन्यापि प्रोच्यते या स्मृतिमतविदुषा सम्प्रताय प्रसङ्गात् ।
 रेखाभिर्दिङ्मिताभिर्नवनवकपदान्येषु कृत्वा पुरोवत्
 पूजां कुर्यादजादेर्निजनिजवलिभिः सोपचारैर्यथावत् ॥ २५ ॥
 तन्मध्ये नवकोष्ठपङ्कजगतं ब्रह्माणमेतद्वहि
 दिचित्रार्थादिचतुष्टयं त्रिपदके कोणद्विपत्त्यन्तरा ।
 आपाद्यान् द्विपदद्विकेष्वथ वह्निः कोणैककोष्ठत्रिके
 दिक्कोष्ठद्वयपञ्चपञ्चसुरानीशानमुख्यान् यजेत् ॥ २६ ॥
 अन्यत्सर्वं पूर्ववत् कर्मा कुर्या
 देतत् प्रोक्तं गोभिलादेर्मतं च ।
 अन्यद्वच्ये तान्त्रिकं सान्त्रिकाणा
 क्षुषं पुण्य राजमार्गोपमं यत् ॥ २७ ॥
 रेखाभिर्नवभिः क्रमाद्विरचिते कोष्ठे चतु षष्ठिके
 तिर्य्यक् सूत्रयुगं निपात्य रजसा कोणानुकोण बुधः ।
 मध्येऽजं च चतुष्पदेऽसुप्तभितो दिक्षुद्विकोष्ठेषु तान्
 देवानार्थ्यमुखान् क्रमेणचतुरो वङ्गादितोऽष्टौ पुनः ॥ २८ ॥
 कोणेष्वर्द्धपदद्विकेषु युगशः सावित्रमुख्यान् वह्निः
 पंक्तौ सार्द्धपदद्वयेषु च यजेत् शर्वाद्विदेवाष्टकम् ।
 आद्यान्तार्द्धपदेषु दिग्गतपदेष्वीशानकोणादितो
 द्वात्रिंशत्सुरपुङ्गवान् पृथगतो ईशानमुख्यान् वह्निः ॥ २९ ॥
 पुरोवदन्यत्सकलं विदध्यादितोरितं श्रीमति गौतमीये ।
 पथाऽमुना वास्तुसमर्चनं वै परं तु भद्राय चरन्तु सन्तः ॥ ३० ॥

प्राहुः केप्येकविंशधिकशतपदक मण्डलं कार्यं सार्था-
 उद्यानाट्टालदुर्गादिषु च तदितरज्जीर्णहर्म्योद्धृतौ च ।
 प्रासादे मण्डपे चा खिलगृहकरणे यागशालादिके च
 क्षिप्रक्षेमप्रदत्वादपिसदसि चतुषष्टिकोष्ठं सदेति ॥ ३१ ॥
 एवं वैकतमेन केन चिदिदं निर्वाह्य वाक्स्वर्चनं
 दद्याद्वाह्यवलिं वलारिमुखदिक्पालेभ्य आशास्वपि ।
 ये वेतालपिशाचभूतनिवहाः कुष्माण्डवैनायका-
 रक्षोमातृगणादुग्रभूतलचरास्तेभ्योऽथदद्याद्दलिं ॥ ३२ ॥
 कुशमार्जनगव्यलेपनोत्खननोद्धारणमृज्जलोक्षयैः ।
 परिशोधित आशयेत्शुचिं शुचिनि स्थण्डिल ऐष्टदैवतम् ॥ ३३ ॥
 ततः पवित्रीकरणं विधाय प्रायः प्रणीतानयनादिक च ।
 पर्यग्निहत्यादिभिराज्यशुद्धिं वङ्गि परिस्तिर्य्य श्रुव विशोध ॥ ३४ ॥
 हविराहुतिभिः पृथक् पृथक् जुहुयाद्वास्तुसुरास्थैकशः ।
 अजमेकशतेन चापरान्दशभिर्वा तदशक्तितोऽर्द्धतः ॥ ३५ ॥
 तत्राप्यशक्तौ हवनं दशांशतः समाप्य पूर्णाहुतिमाचरेत् सुचा ।
 कृतार्घकुम्भविनिधाय मङ्गलैर्गर्त्वोपपत्तिं हरिदिङ्मुखो वसेत् ॥ ३६ ॥
 नागान् संपूज्य तस्मिंस्तदुपरिसपयः सप्तबीजाक्षतानि-
 क्षिप्त्वा कुम्भाम्बु भूतापसरणमनुना निक्षिपेत्तत्र मध्ये ।
 शैलेयं चेष्टकं वा कमठमथपृथुस्तन्भमेक निखन्य-
 प्रोते गर्त्ते समन्तादवनतशिरसा प्रार्थयेद्भूमिदेवीं ॥ ३७ ॥
 देहि वास्तुमनघे वसुन्धरे पुत्रपौत्रधनधान्यवृद्धये ।
 यावदिन्दुरविमण्डलंधरा तावदस्तु मम वास्तु सुस्थिरम् ॥ ३८ ॥

दत्त्वा सुभोज्यवसनाभरणं द्विजभ्योऽ-

क्लिद्रावधारणं मत्सीभिरथो विधाय ।

यागालयाय वरयेद्वरमाशुकारि-

तक्षणाभरणचन्दनगन्धमाल्यैः ॥ ३८ ॥

रचयेदथमण्डपं सुधीरूपलैर्वा विपुलैरथेष्टकैः ।

अथवा दृढचारुदारुभीरुचिरं तस्यनिरूपणं ब्रुवे ॥ ४० ॥

मध्येस्तम्भचतुष्टयं विनिखनेद्वाह्येऽभितोद्वादश

प्रोत्तुङ्गान् सरलान् प्रशस्ततरुजान् सारांशभूतान् भुवि ।

तान् षोढाप्रविभज्य तत्रतदधो भागद्वयेप्राङ्मण

जघैकेन च कल्पतां वलययुक्स्तम्भोदरं च त्रिभिः ॥ ४१ ॥

स्तम्भाग्रैरमण्डलान्यमलकान्यूर्ध्वविटङ्गानिच

श्रेणीनां स्थगनार्थमेतदुपरि प्रालम्भपिण्डिद्वयं ।

कार्यं कौतुकरूपकातिरुचिरं किम्बाष्टभिः पञ्चभिः

हस्तैः पारितिकामताः परिमिता वाह्याश्चतुःपङ्क्तिषु ॥ ४२ ॥

वाह्याष्टाङ्गस्तम्भवर्गस्य यावत्प्रौन्नत्यं स्यान्मध्यगानां चतुर्णां ।

कार्यं जंघाचोदरतावदेव स्यादाधिक्यं वेश्मदैर्घ्यानुरूपम् ॥ ४३ ॥

लोहस्यकीलैर्वलयैः समन्ताद्दृढीकृतस्तम्भकुलोपरिष्ठात् ।

श्रेणो निपात्यायतितुर्थदैर्घ्यां सपालिकीर्णस्रवतीं स्थिरा च ॥ ४४ ॥

अवान्तरे श्रेणिविधारणार्थं कोणोरुदण्डाविनिपातनीयाः ।

पृथक् तदन्तर्गुर्यन्तकाख्याधार्यास्तथाश्चर्य्यसुशिल्पिचर्याः ॥ ४५ ॥

धेयाप्रतिस्तम्भशिरस्सुरम्यागोपानसीनीध्रुवरावरागाः ।

तत्रोपरिष्ठादनुकोणमूर्ध्वतिर्यङ्निपात्याट्टचारुकाण्डाः ॥ ४६ ॥

प्रच्छादसान्द्रमृजुदारुजपट्टिकाभि-

रूढं पुनर्विरचयेच्छिरणकमेव ।

धूमापमारणकते कृतकन्धरान्त-

श्छिद्रं चतुस्तुलककाण्डवलीकमेकम् ॥ ४७ ॥

निर्भ्राय तत्र कलशं विलसत्पताक-

माच्छादयेदुपरि सौधमयेष्टकाभि ।

तं नारिकेलदलपालिभिरक्षताभि-

र्वशादिपत्रपटलैर्दृढवीरणैर्वा ॥ ४८ ॥

लोकेशवर्णाः परितः पताकामध्ये ध्वजः किङ्किणिकान्वितः स्यात् ।

तदर्थमष्टास्वपि दिक्षु कीलान्यूर्ध्वं च दण्डं विनिवेशयेच्च ॥ ४९ ॥

दण्डस्त्रिहस्तः शरदोर्मितोवा तदर्द्धमानानि च कीलकानि ।

क्षीरद्रुसारैर्रुजुभिः कृतानि वंशैस्तथा निःशुषिरैर्दृढैर्वा ॥ ५० ॥

मध्यस्तम्भायाममात्राच्च वेदीमध्ये कार्या रत्निमात्रोच्छ्रयेण ।

बाह्ये तस्याः पादभागाः समाः स्युर्वीथीरूपा दिक्षु चत्वार एव ॥ ५१ ॥

वेद्याश्चतुर्दिक्षु नरप्रमाणा द्वारश्चतस्रो रुचिरा विधेयाः ।

अश्वत्थयज्ञाङ्गजटीवटानां सारैर्विशालैर्रुजुभिः क्रमेण ॥ ५२ ॥

शाखा तासु दशाङ्गुलायतियुता स्तम्भप्रमाणोन्नता

नासा तत्र शिलाऽपि तत्र रुचिरा द्वारार्द्धमाना मता ।

तत्रान्तः शशिखण्डमण्डलनिभ पञ्चोदर तोरण

नानारूपकचित्कर्मरुचिरं कार्यं स्वशस्त्राग्रकम् ॥ ५३ ॥

चक्रं शङ्खगदाम्बुजानि रचयेद्दिक्षु क्रमाद्वैष्णवे
 तत्तत्तोरणमौलिकीलशिखरैषूच्चत्रिभागानि च ।
 अन्यत्र त्रिशिखानि लोहरचितान्युग्राणि शूलानि च
 प्राहुः केचन तान्त्रिका रजुदृशः सर्वत्र चक्राणि वा ॥ ५४ ॥
 द्वारि द्वारि कवाटयुग्ममतुल कार्यं त्वच्चार्यार्गलं
 द्वागस्योभयपार्श्वतोऽतिनिविडा भित्तिः सुधाशूज्ज्वला ।
 यातायातसुखार्थमश्मशकलैः सोपानमेकैकश
 स्निग्धं सप्रघणं घन सुरुचिरं प्राचीरमेतद्वहिः ॥ ५५ ॥
 साधारण लक्षणमेतदुक्त क्रियासु दीक्षादिषु मण्डपस्य ।
 विशेषतोऽतः परिमाणमस्य बोध्य महादानमखक्रियासु ॥ ५६ ॥
 * दशरविकरायामावन्ध्यौमतावथ मध्यमौ
 † रविमनुकरायामौ श्रेष्ठौ कलाधृतिपाणिकौ ।
 विततिरपि च प्रोक्तायामोन्मितौ बहिर्मण्डपे
 नखकरमपि प्राहुः केचित्तुलापुरुषार्पणे ॥ ५७ ॥
 इत्थं मण्डपमारचय्य तदुपप्राच्या सदोमण्डप
 शालामङ्गुरोपणाय च तथोदीच्या न्ययुग्मायताम् ।
 तैर्ध्येणाङ्गमितां सुभित्तिपटलाच्छृन्ना कवाटार्गल-
 द्वारारोहणतोरणाङ्गणयुतां प्राक्पश्चिमायामतः ॥ ५८ ॥

* महादानमखयो मण्डपपरिमाणे विशेषमाह—अत्राधमपक्षे क्रमेण तथो-
 दशद्वादशहस्तपरिमितौ, मध्यमौ च द्वादशचतुर्दशहस्तपरिमितौ, उत्तमौ पुनः
 षोडशाष्टादशहस्तपरिमितौ मण्डपौ करणीयौ । कला षोडश, धृतिः अष्टदश ।

† अत्र वितति रपिच प्रोक्ताया मोन्मितौ बहि मण्डपं नखकरमितं प्राहुः
 केचित्तुला पुरुषार्पणे इत्येवं पाठः साधुः ।

वारुण्यामधिवासमण्डपमपि स्तम्भैश्चतुभिर्युतं
 तादृग्भित्तिकवाटतोरणवितानाद्यैश्च सशोभितम् ।
 कुर्यात् कोणगृह तदर्थमखिलद्रव्याभिरक्षाक्षमं
 तद्योग्यायतिविस्तरं सुरुचिरं सङ्गित्ति तद्वर्णि ॥ ५८ ॥
 ऐशान्यामभिषेकमण्डपमथो तादृग् विदध्यात् सुघी-
 र्मध्ये बद्धवितर्जिकं स हि चतुष्पाद्वात्रपीठोज्ज्वलम् ।
 अन्येषामुपदेशनार्थमभितस्तत्कौतुकं पश्यता
 क्त्रायामण्डपशालिका विरचयेत् पत्रादिभिश्चादिताम् ॥ ६० ॥
 दीक्षा मण्डपवेदिका च नवधा संभज्य दिक्षु क्रमात्
 प्रागादिष्वनुदक्षिणं विरचयेत् कुण्डाष्टकं शास्त्रवित् ।
 मध्ये मण्डलमुच्यमानविधिना तत् सर्वतोभद्रकं
 तस्मात्तं प्रथमं वदामि विधिबद्धस्तादिमानं पुनः ॥ ६१ ॥
 उद्वाहो. प्रणवोत्थितस्य पुरुषस्याशो हि यः पञ्चमोऽ-
 सौ हस्तः प्रवदन्ति केचिदपरे प्राहुर्वितस्तिद्वयम् ।
 सिद्धान्ते तु स चाङ्गुलानि कथितो हस्तश्चतुर्विंशति-
 र्विज्ञेयं त्रिविधं तदङ्गुलमथोमात्रादिभेदाद्बुधैः ॥ ६२ ॥
 परिमाणे प्रथमं पराणुरेव द्व्यणुकस्तद्वितयं त्रयेण तेषाम् ।
 तत्सर्गणुरसौ विलोक्यतेऽद्वा गृहवातायनगर्भभानुभासाम् ॥ ६३ ॥

तैरष्टभिः स्यादथ रेणुसंज्ञस्तदष्टकेनैव हि कुन्तलाग्रम् ।

तदष्टकं लक्षत एव लिख्या लिख्याष्टकेनैव भवेद्वि यूका ॥ ६४ ॥

यूकाष्टकेनैव यवः प्रदिष्टस्तैः पार्श्वगैरष्टभिरङ्गुलं स्यात् ।

मुष्टिर्भवेद्विंशतिरङ्गुलानि तथैकविंशङ्गुल एव रत्तिः ॥ ६५ ॥

सार्द्धाङ्गुले नाधिक एव तस्मादरत्तिरेष स्वकनिष्ठिकान्तः ।

हस्तश्चतुर्विंशतिरङ्गुलानि मात्राङ्गुलस्य क्रम एष उक्तः ॥ ६६ ॥

मानाङ्गुलं भवति कर्तुरसव्यपाणे-

र्मध्याङ्गुलीकलितमध्यमपर्वदैर्घ्यम् ।

मुध्यङ्गुलं तु चतुरङ्गुलमुष्टिमात्रं

लम्बाङ्गुलं तु सकलीकृतमध्यमेव ॥ ६७ ॥

आद्येन द्वितयेन वा विरचयेत् कुण्डादिकं मण्डपं

शालासृक्स्त्रुवमङ्गलाङ्गुरपय पूजाङ्गपात्राणि च ।

कुर्याच्चेत् प्रतिमां यथोक्तविधिना मानाङ्गुलेनैव हि

व्यर्था स्यादमुना विनापि घटिता संस्थापिता सा यतः ॥ ६८ ॥

मुध्यङ्गुलैर्भवति षोडशभिश्च हस्तो-

लम्बाङ्गुलैरपि तथा विदधीत ताभ्याम् ।

वापोतडागरथकुट्टिमकूपसेतु-

प्रासादपीठशकटादिकमन्यथा न ॥ ६९ ॥

हस्तादिमानं कथितं किलैतत् पलादिमानं च कलादिमानम् ।

तत्तत्प्रसङ्गे कथयामि पञ्चाक्षस्मात्स्विदानीं प्रकृतं वदामि ॥ ७० ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे
दीक्षाङ्गभूतमण्डपादिस्वरूपनिरूपणं नाम द्वितीयः संग्रहः ॥ ० ॥

अथ तृतीयः संग्रहः ।

ज्ञात्वैवमेवाङ्गुलहस्तमानं कुण्डानि कुर्याद्विपुलेष्टकाभिः ।
विधास्यमानाहुतिहोमसंख्यानुरूपमानेन यथास्तरूपम् ॥ १ ॥
पञ्चाशद्वोमकर्मण्यभिमतफलदं मुष्टिमात्रं हि कुण्डं
कुर्याद्रतिप्रमाणं शतहवनविधौ चाधिकेऽरतिमात्रम् ।
दोर्मात्रं तत्सहस्रावधिकतहवने दोर्द्वयं चायुते स्या
ल्लघ्ने तद्देदोः षट्कर्मयनियुते कोटिहोमेऽष्टहस्तम् ॥ २ ॥
केचित् प्राहुर्लक्षहोमे कारैकं
यावल्लक्षं वर्धते होमकर्म ।
तावद्वस्तं वर्धयेत् कुण्डमेवं
दिग्बन्तान्तं (१) नाधिकं स्यात्ततोऽस्मिन् (२) ॥ ३ ॥
विहितं क्वचिदत्र कस्यचिद्वा दशहस्तावधि होमकर्म भूमौ ।
न ततोऽधिकमेव तेन कुण्डं दशहस्तावधि नाधिकं प्रसिद्धम् ॥ ४ ॥
प्रमाणमेतत् कथितं प्रसङ्गात् सर्वत्र हस्तावधि सुप्रशस्तम् ।
तावत् प्रमाणेन च कुण्डमेदानीं वक्ष्येऽथ वेदास्त्रमुखान् यथावत् ॥ ५ ॥
वेदास्त्रं योनिमर्द्दोऽङ्गुलिभ्रमनलास्त्रं च वृत्तं षडस्त्रं
पद्माकारं गजास्त्रं हरिहयहरिदारभ्य (३) तस्यां विदध्यात् ।
मध्ये वृत्तं च गौरीपतिसुरपदिशोः पण्डिताः केचिदाहु-
र्वीर्यव्ये पञ्चकोणं दिशि मदनरिपोः सप्तकोणं च कुर्यात् ॥ ६ ॥

(१) दशहस्तपर्यन्तम् । (२) अस्मिन्—होमविषये । (३) पूर्वदिशारभ्य ।

सर्वसिद्धिकरमम्बुधिकोणं (१) पुत्रद मनसिजालयखातम् । (२)

अर्द्धचन्द्रमदृशं शुभदं स्यादग्नित्रोण (३) मरिमर्द्दनहेतुः ॥ ७ ॥

शान्तिकर्मणि भवेत् सुवर्तुलं च्छेदमारणकरं हि षडस्त्रम् ।

पद्मकुण्डमिह वृष्टिकारकं रोगशान्तिकरमष्टकोणकम् ॥ ८ ॥

ग्रहदोषनिवारणं षडस्त्रमचलास्त्रं त्वभिचारशान्तिकारि ।

गुरुकुण्डमशेषसिद्धिदायि प्रथितं तद्ग्रहाग्निधिष्णुमेवम् ॥ ९ ॥

विप्राणां चतुरस्त्रमेव विहितं स्याद्वर्तुलं भूभुजां

वैश्यानां शशिखण्डमण्डलनिभं त्रयस्त्रं त्ववाग्जन्मनाम् ।

सर्वेषां तु युगास्त्र (४) मेव सकलाभीष्टप्रदं केचन

प्राहुस्तद्वदभीष्टकर्मसु तथा तत्तत् सदा कल्पयेत् ॥ १० ॥

प्राक्स्त्रं प्रथमं विधाय विदधोताडनं तस्याङ्कितं

मध्ये 'मत्स्ययुगं दिशोरमलधी' कीनाशवित्तेशयोः (५) ।

आभ्यां सूत्रमपि प्रमार्थं चतुर, कोणास्ततो लाञ्छयेत्

क्षेत्रं स्याच्चतुरस्त्रमत्र रचयेदन्यानि कुण्डान्यपि ॥ ११ ॥

कुण्डव्यासोत्सेधतत्त्वांश (६) सादौ

त्यक्त्वाधस्तात्तेन नेमिः प्रकल्प्य ।

जङ्घीर्हस्ता (७) नोखला स्तत्र तिस्रः

कुर्यात्तद्वेदेदसम्याभुजांशैः ॥ १२ ॥

(१) अम्बुधिकोणं—चतुरस्त्रम् । (२) योनिःकुण्डम् । (३) त्रिकोणम् ।

(४) युगास्त्रं—चतुरस्त्रम् । (५) दक्षिणोत्तरयोः । (६) तत्त्वांशश्चतुर्विंशतिः ।

(७) नेमिः उपर्युपरि ।

हस्तमात्रखनने हि ता क्रमाद्वादशाष्टचतुरङ्गलोच्छ्रिता ।
 सर्वतोऽङ्गुलिचतुष्कविस्तृता मेखला सकलसिद्धिदा मताः ॥ १३ ॥
 मध्ये नाभिरमुष्य पङ्कजनिभा वेदाङ्गुला तां त्रिधा
 भङ्क्ता कर्णिकया दलानि परितः कुर्याद्द्विग्राह्याणि ।
 कुण्डं द्वादशधा विभज्य च ततो भागैकमात्राशया-
 न्नाभेरुच्छ्रयमाश्रये(१)त्तदधिकं न्यूनं च नो कारयेत् ॥ १४ ॥
 कुण्डस्यान्तिममेखला (२) ननु भवद्देदी च वेदास्त्रिणी
 सा वेदाङ्गुलिसन्मिता निगदिता होतुः पुरोवर्त्तिजो ।
 तन्मध्योत्थितनालसौलिमिलिता कुण्डस्य योनिर्भवे-
 दायामोन्नतिविस्तराण सहिता कुण्डानुरूपेण च ॥ १५ ॥
 सा योनिः पश्चिमायामथ दिशि चतुरस्रस्थलारब्धनाला
 तन्मध्योक्तासिरन्ध्रोपरिपरिरचिता श्वेत्यपत्रानुकाशः ।
 उत्सेधायामकाभ्यां प्रकृतिविकृतिसंख्याङ्गुलाष्टाङ्गुला स्या-
 द्विस्तृत्या द्वादशाङ्गुलमितनमिताग्रा निविष्टेव कुण्डे ॥ १६ ॥
 सन्निपतो लक्षणमेतदुक्तं वेदास्रकुण्डस्य गुरुपदेशात् ।
 अन्यत्र वेदास्रभुवं प्रमाय योन्यादिकुण्डानि तथा विदध्यात् ॥ १७ ॥
 क्षेत्रे क्षिप्त्वा वहिरिहपुरोभूतभागेऽंशमेकं
 कोणार्द्धार्द्धप्रमाणं सुनिश्चितशितधीर्भ्राजयेत् संप्रगृह्य ।
 यावत् कोणं परमपि तथा सूत्रयुग्मस्य पातं
 मध्यात् कुर्यात् भवति तदिदं मन्मथागारकुण्डम् ॥ १८ ॥

(१) नाभेरुच्छ्रयमाश्रयेत्तदधिकम् इति (ग) पुस्तके पाठः ।

(२) मनुभवे इति (ग) पुस्तके ।

परित्यज्य भागद्वयं पंक्तिभागे-

कृतेऽत्रोपरिष्ठादधस्ताच्च विद्वान् ।

परिभ्रामयेत्तेन मानेन सम्यग्

भवेद्वैचन्द्राह्वयं कुण्डमेतत् ॥ १८ ॥

शर्वशीर्षाईभागीकृते क्षेत्त्रतः पार्श्वयोन्यस्य भागद्वयं पण्डित' ।

तेन मानेन सूत्रद्वयं विन्यसेत् कुण्डमेतद्वेदुद्रनेत्रास्त्रकम् ॥ २० ॥

दिग्यवादधिकपंक्तिभागत' क्षेत्त्रतोनिशितधीर्बहिन्यसेत् ।

भागमेककमनेन सर्वतोभ्रामयेद्भवति वृत्तं मुत्तमं ॥ २१ ॥

भूपाशेऽंशद्वयमपि बहि' पार्श्वयोन्यस्य मध्य-

क्षेत्रव्यासे सुविमलमतिस्तेन मानेन कृत्वा ।

पार्श्वद्वन्द्वे समयुगयुगं सूत्रषट्कस्य पातं

कुर्यात् कुण्डं भवति तदिदं तर्ककोणं मनोज्ञम् ॥ २२ ॥

दशांशेऽत्र विन्यस्य बाह्येऽंशमेकं

परिभ्राम्य तेनैव वृत्तं दलानाम् ।

बहिर्मध्यमेकर्णिकां चापि कुर्यात्

तदेवाष्टपत्रं भवेत् पञ्चकुण्डम् ॥ २३ ॥

क्षेत्रे क्षिप्त्वाऽत्र बाह्ये दिशि दिशि मिहिरद्वन्द्वकांशेऽंशमेकं

कृत्वानेनाब्धिकोणं पुनरपि मतिमान् कोणतोऽङ्गे गृह्येत्वा ।

तत्कोणाभ्यां विदध्यादिह खलु परितस्तेनमानेन चिह्ना-

दष्टास्त्रं स्यात् समन्तादपि च वितनुयादष्टसूत्रप्रयोगम् ॥ २४ ॥

हयांशेऽत्र भागं बहिन्यस्य वृत्तं परिभ्राम्य भूयो युगांशीकृतेऽंशे' ।

त्रिभिः पट्टदैर्घ्यं भवेत् पञ्चसूत्रप्रयोगादिदं तेन पञ्चास्त्रकुण्डम् ॥ २५ ॥

क्षेत्रव्यासे दशाशैर्वहिरिह विनिधायैकमंशं सुवृत्तं
 मानेनानेन कृत्वा पुनरपि च चतु षष्टिभागेकृतं ।
 पट्टायाभप्रमाणं दृढमतिरमुना सत्त्विकैस्त्रिंशदंशै
 कुर्यात् सप्तास्रकुण्डं भवति हितमिदं सप्तसूत्रप्रयोगात् ॥ २६ ॥
 यावन्मान कुण्डविस्तार उक्त तावत् खातस्यापि मानं प्रदिष्टम् ।
 कुण्डाकारं पण्डितो यादृशं वै तादृगृप मेखलानां विदध्यात् ॥ २७ ॥
 तिस्रः कुण्डे मेखला मेखले द्वे
 यद्वा विद्वानेकका मेखला वा ।
 एका कुण्डत्र्यंशतागेन्नता च
 द्वेचेत् कुर्यादादिभ्यां प्रमाणात् ॥ २ ॥
 पञ्चैवस्यमेखला केचिदाहुः षट्पञ्चाब्धित्वाभ्यां क्रमेण ।
 तुङ्गास्तावत् कुण्डतुङ्गानुरूपा दोर्मात्रादौ वर्द्धयेत्ताः क्रमेण ॥ २८ ॥
 कुर्याद्दूर्ध्वं मेखलाया गजौठा-
 कारा योनिं चापि क्षेत्तुर्दिशीह ।
 वक्ष्ये मानं मुष्टिमात्रादिकुण्डे
 तारोत्सेधैः ५ मेखलायाश्चयोनि ॥ ३० ॥
 मुष्टिमात्रे तु ता मेखला द्वाङ्गुलैका
 द्वाङ्गुलार्द्धाङ्गुलोत्सेधतारा क्रमात् ।
 किन्त्वरत्नोमिते त्र्यङ्गुलद्व्यङ्गुलैका-
 द्वाङ्गुलोत्सेधतारा भवेयुः पुनः ॥ ३१ ॥

युगाप्यित्तनेत्राङ्गुलोत्सेधताराः

स्थरेताः पुनर्हस्तमात्रे तु कुण्डे ।

करद्वन्द्वमात्रे रसाम्भोधिवह्नय-

ङ्गुलोत्सेधतारा भवेयुः पुनस्ताः ॥ ३२ ॥

वेदकरेऽस्मिन् सिन्धुरतर्काव्यङ्गलतारोत्सेधयुताः स्युः ।

षट्करमात्रेऽस्मिन् दशवस्त्रङ्गाङ्गुलतारोत्सेधसमेताः ॥ ३३ ॥

भास्करपंक्तिगजाङ्गुलतारोत्सेधयुताः स्युरिमा वसुहस्ते ।

द्व्यङ्गुलतोऽधिकमुत्थयतारौ स्तः खलु तासा तदधिकहस्ते ॥ ३४ ॥

मुष्टिमात्रे रसाम्भोधिनेत्राङ्गुलायामतारोन्नतिर्योनिरुक्ताबुधैः ।

नेत्रवेदाङ्गुलोत्सेधतारान्वितानाभिरप्यत्र योन्यग्रमेकाङ्गुलम् ॥ ३५ ॥

हस्तमात्रस्य या योनि रक्ता मया तां पुनर्वर्द्धयेदन्यकुण्डे क्रमात् ।

कुण्डषष्ठांशतो नाभि मप्याचरेद्वादशांशोन्नतां कथ्यते तदयथा ॥ ३६ ॥

एकैकेनाङ्गुलेनामलमति रनु तद्वर्द्धयेदन्यकुण्डे-

वेषायोनिञ्चनाभिं खलु यवयुगलेनेह योन्यास्तथौष्ठम् ।

कुर्यान्नाभिञ्च वृत्ताकृति मपि यदि वा कुण्डरूपानुरूपं

योन्याकारेण योनिं सरसिजसदृशे नेह कुर्याच्च नाभिम् ॥ ३७ ॥

कुण्डस्यैके हस्तमात्रस्य योनिं

प्राहुर्भुताग्न्यङ्गुलायामताराम् ।

व्यासत्र्यंशैकांशकोत्सेधयुक्तं *

कुर्यान्नागस्याधरौष्ठानुकाराम् ॥ ३८ ॥

* युक्तमित्येव सर्वं पुस्तकेषु पाठः;

युक्तमित्येवं भवितुमुचितं ।

नेत्रभूताङ्गुलोत्स्रधतारान्विता

नाभिमंशद्वये तद्वलान्यष्ट च ।

व्यासवह्मशभागेनतत्कर्णिका

मध्यभागे विदध्यात् बुधः कुण्डत ॥ ३८ ॥

कुण्डस्यैककरस्य चारु परितो नेमिर्भवेदङ्गुले-

नैकेनैव ततो विलोचनकरादारभ्य संवर्द्धयेत् ।

कुण्डादिकरसन्मितावधि बुधः प्रत्येकमर्द्धाङ्गुलं

तद्वाह्ये खलु मेखलाव्रितयकं कुर्यात् यथोक्तक्रमात् ॥ ४० ॥

शक्तावेवं कुण्डवृन्दं विदध्यात्

तत्राशक्तो दीक्षितः कुण्डयुग्मम् ।

ऐशान्या माचार्यकुण्डं ह्युदोद्या

कुण्डं कुर्यात् स्वस्ववर्णोदितं यत् ॥ ४१ ॥

तस्मादशक्तो दिशि वित्तपस्य

वेदास्त्रमेकं रुचिरं विदध्यात् ।

नित्ये च नैमित्तिक एव कर्म-

ण्यस्मिन् विदध्यात् खलु होमकर्म ॥ ४२ ॥

यद्येककुण्डं विधिना युगास्त्र कुर्यादुदोद्या दिशि वेदिकायाः ।

तं मण्डपं पञ्चकरं विदध्यात् पूर्वोक्तं रूपं मुनिहस्तक वा ॥ ४३ ॥

यदि स्ववर्णोचितकुण्डमेकं कृत्वोत्तरस्यां दिशि चेश्वरस्य ।

आचार्यकुण्डं विदधीत तत्र समण्डपोऽष्टग्रहदोर्मितः स्यात् ॥ ४४ ॥

यद्यष्ट कुण्डानि भवन्तिदिक्षु आचार्य कुण्डादिमहासमृद्धौ ।

दिग्दोर्मितं द्वादशदोर्मितं वा कुर्यात्तदा मण्डपमेव पूर्व्वम् ॥ ४५ ॥

इतोऽन्यथा चेत् परिकल्पनीयं न सम्भवेन्मण्डल कुण्डवृन्दम् ।
 न्युनासुवेदीष्वधिकासु तावत् स्थानं वृथा स्यादुपयोगशून्य ॥ ४६ ॥
 कुण्डं कुर्याद्विष्टकानामभावे सपिष्टाभि मृद्भिर्गुणांस्वसैकै ।
 आर्द्रे कुण्डे दोषमाहुर्महान्तः शुष्क संपादैव कुर्वीत होम ॥ ४७ ॥
 कुण्डाशक्तौस्थण्डिलं वालुकाभि सशुद्धाभि श्वालनीनिर्गताभि ।
 कुण्डाकारं मुख्यरत्नैः प्रकमात्रं कुर्यात् स्त्रोयाद्गुह्यपर्वोन्नताच्च ॥ ४८ ॥
 चतुष्कोणमव्याङ्गुलोत्सेध मेकं
 बुधा हस्तविस्तारयुक्तं तदाहुः ।
 यथाशास्त्रमेवं यथेच्छं विधाय
 प्रकुर्वीत होमं विना यज्ञवेदीम् ॥ ४९ ॥
 वक्ष्याम्यथोसुक्स्त्रुवयोस्तु लक्षणं
 होमक्रियामाधनसुख्ययो स्पृष्टम् ।
 धातुश्च यौ सयतिमुख्यमायुध
 वज्रेरपि ग्राससमर्पणे करो ॥ ५० ॥
 श्रीपर्णिकाशुरुविकङ्कतशिखासु-
 क्षीरदुग्धैश्चलमेकतमस्य सारम् ।
 षट्त्रिंशद्गुलमितं परिगृह्य तस्मिन्
 विद्वान् सुचं विरचयेद्वरशिल्पिनैव ॥ ५१ ॥
 दण्डोर्विशलवोऽङ्गुलाष्टकमिता वेदि स्तथैकाङ्गुल
 कण्ठं सप्तलवं मुखं तदखिलं षट्त्रिंशतासाधितम् ।
 कण्ठोविस्तरतश्चवेदिविहितं त्र्यंशैकभागान्धितः
 कण्ठे नैव समं तदग्रमुदितं मार्गं मुखे कल्पयेत् ॥ ५२ ॥

तुल्याशोऽपिकनिष्ठयाष्टतपरिस्वन्दाय वेदिः पुन
कर्त्तव्या चतुरस्रसुर्तिरधुना तत्कल्पना कथयति ।
एकाशेन तदन्तरे विरचयेत् कान्त्याधिका † कर्णिका-
मेकाशेन ततोऽभितोऽवटमसौ वृत्त गभीर त्रिभि ‡ ॥ ५३ ॥
दण्डानाङ्गो मुनिभिरुदितः षड्भिरश्रेस्तदये
कुम्भो वेदाङ्गुलिमितवपुस्त्राङ्गुलो मूलकुम्भः ।
द्वाशेनैव रचयतु तयोरन्तिके गण्डिके द्वे
मूले चाग्रे घटितचठयोः स्यादवागूर्ध्वमास्यम् ॥ ५४ ॥
अर्द्धाशेन ततोऽथवृत्तमभितः पत्राणि चैकाशत
छत्वार्षाशमतः परन्तु कलयेदव्याकुला मेखला ।
वेद्या पृष्ठमतीवमृष्टममृष्टेण निर्म्मापयेत् कूर्मवद्-
वक्त्रं सुङ्गुखपश्चिमेऽथ करिणो हस्तस्य वा पात्रिणः ॥ ५५ ॥
सुचञ्चतुविंशतिभिश्चभागैः सुवोऽशयुग्मेनतु होमपाली ।
द्वाविंशति स्तस्य तु दण्डभागा स्तौल्यन्तु दण्डस्य चतुर्भि रंशैः ॥ ५६ ॥
पङ्के यथा रङ्गुपदानुकारी सुवस्य स्वातं विदधोत शिल्पो ।
कर्षाज्यपर्याप्तममुष्यगर्भं कर्षं तु मादहयमोरयन्ति ॥ ५७ ॥
मूलाग्रयोः कङ्कणमण्डितं तु दण्डस्य गण्डीयुगलं विधेयम् ।
इतोऽन्यथा निर्मितमत्रविज्ञः सुवसुचः वा न समाददीत ॥ ५८ ॥

* तुल्याः सोऽपि इति (ग) पुस्तके पाठः समीचीनः सोऽपि, चागोऽपि ।

† अधिकशोभा ।

‡ कर्णिकायाः परितः एकागुल भ्रमणेन गत्तं अंगुलमभीर वृत्ताकारं ।

केचिद्वण्डमुशंति विंशतिमितै रंशैस्त्रिभिर्वर्तुलां
 दण्डाग्रे हुतपालिका तदुदरेऽप्यंशद्वयेनावटम् ।
 गम्भीरं रचयेत् सुवर्तुल मथैकाशेन शेषं पुनः
 सर्वं पूर्ववदुन्नयेदतिबुधै कार्यीं विचार्य सुवः ॥ ५८ ॥
 सुवाभावेऽश्वत्थाक्षतविपुलपत्रत्रयमसौ
 पुटीकृत्यैका वा स्वकरमितयन्नाज्यसमिधा ।
 निबध्नीयाद्वृक्षेऽतनुकुशरज्ज्वा तदमुना
 जुहोतु स्वल्पं चेत् बहुषु बहुशस्तद्विरचयेत् ॥ ६० ॥
 प्रणीताजुह्वादिप्रतिनियतपान्नाणि विधिषु
 प्रयुज्यन्ते येषु स्थिरमतिरदः कल्पवचसा ।
 यथाकारं यावत्प्रमितरुचिराण्येव रचये-
 ततः संगृह्णीयाद् विहितवचसा दर्भसमिधः ॥ ६१ ॥
 शुद्धप्रदेशजनिताः पशुभि स्वलोढाः
 स्निग्धैर्दलैरुपचितास्तरुणाः प्रशस्ताः ।
 वल्मीककूटजनितामलिनाः पुराणाः
 शस्तं कुशा न च, कुशास्त्रिविधाहिते सुरः ॥ ६२ ॥
 दर्भः * प्रादेशमात्रो मदयति च सुरान् शस्यते साम्यकृत्ये
 द्विप्रादेशं कुशं तु क्षपयति दुरितं पैतृके प्रेतकार्ये ।
 त्रिप्रादेशं च वर्हिर्द्र दयति सुकृतं यज्ञहोमादिकृत्ये
 ज्ञात्वैतानि प्रबुधे भगवति विधिवच्छेदनीयानि विप्रैः ॥ ६३ ॥

नाभेः प्रादेशमात्रे सति वसति विधिस्तद्विमात्रे च शौरि
गौरीशस्तत्त्रिमात्रे तदधिकमपि ते तद्गमञ्च त्यजन्ति ।
तस्मान्नाभ्या सहैतच्चितयमनुदिनं सादरं चाददीत
स्त्रीपुक्लौवत्वमेषा भवति पृथुतया मूलमध्याग्रकेषु * ॥ ६४ ॥
काम्येषु कर्मसु कुशाः स्त्रिय एव शस्ता
सर्वेषु कर्मसु पुनर्विहिता पुमासः ।
साध्यं न चास्ति किमपीह नपुसकैस्तु
तस्मान्नपुसककुशान्न समाददीत ॥ ६५ ॥
व्रणैः शून्यास्त्वग्भिः पिहिततनवः सार्द्रवपुषा
कनिष्ठायस्थूलाः सदलफलशाखाविरहिताः ।
अनूनाः प्रादेशादधिकपरिमाणेन विधुरा
ऋजुप्रायाकारा विधिषु विहिताः होमसमिध ॥ ६६ ॥
हन्त्यायुःसंविदीर्णा जनयति दलिता रोगमात्माभिमूर्खं
मन्वाणां हन्ति ऋखा निजनिलयलयं प्राटिताया विधत्ते ।
सर्वोच्छेदः कृशाया श्रियमपि हरते दीर्घरूपार्थविघ्नं
स्थूलाऽऽदत्तेऽग्निदग्धापहति कुलमतः सा समिद् वर्जनीया ॥ ६७ ॥
सम्बत्सरातिक्रमसंगृहीतं
समित्कुशं कर्मणि नाति शस्तं ।
हरौ प्रसुप्ते तदहर्गृहीतं शस्तं
तथा भाद्रकुङ्कदिने वा ॥ ६८ ॥

* स्थूलमूलाभवेच्चारी मध्यस्थूलः पुमान्मतः

अग्रस्थूलं भवेत्पुक्लौवं कुशोऽपि विविधोमतः ।

नाट्या कुशममिधो द्विजेतरिण
 व्यर्थास्युः कथमपि चान्यजैर्गृहीता ।
 सरख्या शुचिभुवियत्नतस्ततस्ता
 न श्वानोऽन्यजमनुजा यथा सृशेयुः ॥ ६८ ॥
 इत्युक्तं निखिलमखादहोमकृत्ये
 सामान्यं स्मृतिभूतमण्डपादिकृत्यं ।
 दीक्षादौ प्रतिनियतानि यानि चान्य-
 द्रव्याणि स्फुटमपतान्यथो वदामि ॥ ७० ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे
 कुण्डादिनिरूपणं नाम तृतीयं संग्रहः ॥

अथ चतुर्थः संग्रहः ।

घृतं प्रशस्तं हवनादिकृत्ये नव्यं सुरभुत्तमगव्यं मेव ॥
 तिलायवा सर्षपशालयश्च जैमन्तिका मुद्गमुखाहविष्या ॥ १ ॥
 तण्डुलाश्च शितशालिसम्भवा निसुषा नच जलाग्निपक्त्रिणा
 दैवकर्म्मसु हितास्तयामतं मण्डलार्थमपि पञ्चधारजः ॥ २ ॥
 शालितण्डुलरज शितं मतं कुचचिच्च कठिनोभवरजः,
 चूर्णितं कुसुमकेशरोद्भवं पीतमेवरजनीरजोऽपि हि ॥ ३ ॥
 चारमिश्रितनिशारजोऽरुणं केचिदाहुररुणं कुसुम्भजम् ।
 † यावकद्रवकषायितं पुनः शालिचूर्णमरुणं मतं क्वचित् ॥ ४ ॥

कृष्णं दग्धपुलाकचूर्णजनितं श्यामञ्च शुष्कामली-
 भालूरादिदलोद्भवं किमथवा नीलीहरिद्रायुतम् ।
 पञ्चैव स्यु रतो रजांसि विहितान्यग्निं पुन र्यद्यपि
 ग्राह्यं स्वात् कपिशदिकन्तु तदपि व्यामिश्रणात् माधयेत् ॥ ५ ॥
 सूत्रं पुण्यवधूकरैर्विरचितं सुद्धं सुकार्पासजम्
 ग्राह्यं तत् त्रिगुणं पुन स्त्रिगुणितं स्याद् यज्ञसूत्रादिषु ।
 मालादिग्रथनाय पट्टजमपि ग्राह्यं सुकोषोत्थितम्
 सूत्रं स्वर्णमयं पुनः किमथवा कल्पोदित यत् ॥ ६ ॥
 आर्य्याणां वरणादिसत्कृतिकृते वस्त्राणि शुद्धान्यथो
 चौमादीनि यथोपयोगविहितान्यक्किद्रजोर्णानि च ।
 रत्नानां नवकञ्च पञ्चकमपि स्निग्धं स्ववर्णोज्ज्वलं
 निर्दोषं हि समाददीत वलवान् दोषो हि तेषां मनाक् ॥ ७ ॥
 यच्चास्मिन्नुपयोगि वस्तु तदपि श्रीखण्डकाष्ठादिकं
 स्निग्धयन्त्रिलकोटरान्यनिविडारक्तञ्च तत्रोत्तमम् ।
 पीठानि प्रविविक्तपादरुचिराण्यङ्गुलम्वोन्नता-
 न्यायामेन करैकभाञ्जि चतुरस्राणोह वृत्तानि वा ॥ ८ ॥
 दीपान् पित्तलताम्रमृदिरचिता स्तदुदीपवृक्षा स्त्रया
 वल्लीनां सुपदीपनाय बहुशः शालादिकाष्ठानि च ।
 यान्यन्यानि यथास्वरूपरुचिरस्थेयानि वस्तूनि तत्-
 सर्व्वं कोषगृहे परीक्ष्य विधिवत् यत्नात् समास्थापयेत् ॥ ९ ॥

* सुक्ताभाषिक्य वेदूथं गोमेदोवज्रविद्रुमान्
 पुष्परामं सरकतं नीलं चेति विदुर्नव ।

एवं कृतेऽथ मनुजो मनुदेवातात्मा
 विद्या विविक्तु रमलाशय आशुकारी ।
 शश्वषु राय्ययतिविप्रगवां विवाद-
 पैशुन्यशून्य ऋजु रजिततीक्ष्णबुद्धिः ॥ १० ॥
 आपाततो विदितदेवतदङ्गतत्त्वो
 दान्तोऽतिशान्तहृदयो विजिताचनिद्रः ।
 आचार्यवत्तदनुजात्मजकामिनीषु-
 प्रीतिप्रपन्नमतिरुज्झितलोभमोहः ॥ ११ ॥
 मातृतश्च पितृतोऽपि विशुद्धो दूर मुज्झितमनोभवगन्ध ।
 नित्यकर्मकुशलोऽलसहीनो दीनदुर्गतजनेषु दयालुः ॥ १२ ॥
 भोगेष्वलोलुपमना कमनीयमूर्तिः
 शृङ्खलु रागमपथप्रतिपन्नतृष्णः ।
 उल्काग्निदीपितशिरा इव सत्तडागं
 वस्त्रप्रसूनफलकाञ्चनयुक्तपाणिः ॥ १३ ॥
 उपेयाद्गुरु कामलोभक्रुधोर्षामृषामोहमात्सर्यगर्व्यादिशून्यम् ।
 स्मृतिज्ञं पुराणागमाम्नायतत्त्वप्रबोद्धारमुद्धारशक्तं भवाब्धेः ॥ १४ ॥
 दयाशील मार्थ्यव्रतं खेष्टदेवान्निपद्मद्वयैकान्तभक्तं वरिष्ठं ।
 कुलीन द्विज स्वाश्रमाचारधर्मोपपत्तिक्षमं सत्तमं निर्मलाङ्गम् ॥ १५ ॥
 षड्भाध्वषट्कावगन्तारमोहामनोवाग्भिरिष्टे मनो सुप्रतीतम् ।
 तदर्थज्ञमुर्जस्वलं कुण्डलिन्या गतिज्ञ मनःसशयक्तेददक्षम् ॥ १६ ॥
 उपपन्नममु प्रसन्नचेता वचसाऽऽश्वास्य स शिष्यमार्थ्यशीलम् ।
 सविधे विविधक्रियासु युञ्जन् सुपरीक्षेत दिनैः कियद्भिरेनम् ॥ १७ ॥

यदि तस्य जवात्सुशीलता तु स्फुटतामेति मनः परं प्रसीदेत् ।

परिहृत्य तदैव सशयार्थाननुगृह्णीत गुरुं मनुप्रदाने ॥ १८ ॥

क्वचिदस्य यदि क्वचित् क्रियासु व्यसनाद्याविलशीलतां स पश्येत् ।

निजदुष्करकर्मसु प्रयोज्य प्रतिबेलं वचसा सुशिक्षयेत्तम् ॥ १९ ॥

वर्षेकेण सुशिक्षितो द्विजशिशुर्दीक्षार्थमर्हो भवेत्

क्षत्रं वत्सरयुग्मकेन च तथा वर्षत्रयेणोरुजः ।

शूद्रो वर्षचतुष्टयेन च पुनस्तत्रापि चेद्दृश्यते

तेषां दुर्विनयत्वमुग्रवचसा भूयोऽपि तान् शिक्षयेत् ॥ २० ॥

स्पर्शात् स्पर्शमणेर्यथातिमलिनं लोहं भवेत् काञ्चनं

तद्वत् श्रीगुरुसन्निधौ प्रतिवसन् शिष्यो भवेन्निर्मलः ।

लब्ध्वा सद्गुणशालितामथ गुरुं सर्वात्मना सञ्चयेत्

शिष्यं स्वार्थपरायणं, स च परीक्ष्यामु गुरुर्दीक्षयेत् ॥ २१ ॥

आदौ कालविशुद्धिमस्य विधिवत् शिष्यस्य विद्याङ्गुर-

स्तद्देशस्य च मित्रभाव मथ तद्देशाधिनाथस्य च ।

सिद्धार्थादिभिरप्यमुष्य च मनोश्चक्रैस्ततो मेलनं

सर्व्वेषां हि न शुद्धिरत्र सुलभा भाग्यात् क्वचिन्नश्यते ॥ २२ ॥

पूर्वमेव कालशुद्धिरत्र वोच्य लिख्यते

सर्वमाशु साधयन्ति येन कालयोगतः ।

सोऽपि सूक्ष्मतां यदैति दुर्विदो भवेत्तदा

तेन लक्षयामि तं तु मासमुख्यलक्षणैः ॥ २३ ॥

तपस्तपस्यौ मधुमाधवौ द्वौ नभाङ्गप्रोज्जौ सहसा सहेमे ।

मासाः प्रशस्ता मलमासवर्ज्जं नचेतरे हि ग्रहणे मन्वूना ॥ २४ ॥

मधुः प्रसिद्धोऽपि निषिध्यते क्वचित्

मतान्तरे जेष्ठशुची उभावपि ।

तथा निषिद्धौ क्वचिदीप्सितौ मतौ

न वैष्णवे मन्त्रविधौ तदिष्यते ॥ २५ ॥

शुक्लः पक्षः सर्वदीक्षासु शस्तः कृष्णोऽपीष्टः पञ्चमीत परत्र ।

वारौ शस्तौ शुक्रगुर्वीर्विशेषाद्गौणाश्चान्ये शौरिभौमाहवर्ज ॥ २६ ॥

गलग्रहानध्ययनाहवर्जिता सर्वाः प्रशस्तास्तिथयश्च पक्षयोः ।

अतिप्रशस्तौ हरिवासरौ ततस्तयोस्तिथिर्द्वादश समिता मता ॥ २७ ॥

वारिषुशौरिस्तमसश्चवेला विहाय तद्वत्तिथिषु प्रदोषम् ।

दग्धा तिथिं चापि तथा क्षयाहं दीक्षा विधेया विधिना विधिर्नै ॥ २८ ॥

† उत्तरात्रयरेवतोहरिरोहिणीगुरुवासव-

त्वाङ्गनैऋतपित्रमित्रभवित्तमारुतशङ्कराः ।

तारका इहपूजिता पुनरश्मिनीकरगोहिणी-

षोडशीहरिमारुतोत्तरभानि शिष्याभिषेचने ॥ २९ ॥

आसु व्यपन्निधनवैरिभवर्जमन्या

शस्ताः, शशिग्रहगजेषुयुगान्यवर्जम् । ‡

गण्डातिगण्डपरिघव्यतिपातशूल-

व्याघातवैष्टतिपृथग्विहिताश्च योगाः ॥ ३० ॥

* शितादिति (घ) पुस्तके पाठ ।

† उत्तरफाल्गुनिः उत्तराषाढा उत्तरभाद्रपदा, हरिः अश्लेषा, गुरुः पुष्या, ज्येष्ठा, चित्रा, मूला, मघा, अश्लेषा घनिष्ठा, स्वाति, आर्द्रा, हस्ता, विषाखा ।

‡ नवमाष्टमपंचमचतुर्थद्वयश्चन्द्रवर्ज ।

हित्वा शकुन्यादिचतुष्कमेव

विष्टिं विशेषेण ततोऽपराणि ।

शस्तानि चास्मिन् करणानि तद्वत्

शान्तोग्रयोश्चोत्तरयाम्यमार्गौ ॥ ३१ ॥

लग्नः स्थिरोऽसौ त्रिषडायसस्यै पापैरुपेतोऽप्यथवन्मुवर्जं ।

केन्द्रत्रिकोणोपगतैश्च सौम्यैः शान्ते मनौ ग्राम्यइतोऽन्यउग्रे ॥ ३२ ॥

स्त्रोदैवतेषु स्त्रिय एव लग्नाः पुदैवतेषु प्रथिताः पुमांसः ।

क्रूरेषु सौम्येषु मनुष्वथैव क्रूराश्च सौम्या इति केचनोचुः ॥ ३३ ॥

साधारणीकालविशुद्धिरेषा रव्यादिदेवेषु यथाविशेषम् ।

प्राहुः श्व तत्तन्त्रविदः पुरस्तात्तथात्र सत्तिष्य विविच्य वक्ष्ये ॥ ३४ ॥

सौरे मनौ माधवमार्गशीर्षौ गाणेश्वरे बाहुलमार्गमासौ ।

दौर्गे त्विषोर्जौ लुख माघचैत्रौ हरे हरस्यापि नभस्तपस्यौ ॥ ३५ ॥

त्रीणित्रोणि शिते दिनानि सवितुर्विघ्नेशितुः शैलराट्-

पुच्छाश्चक्रिणईशितुः प्रतिपदादीनि प्रशस्तानि च ।

कृष्णे पञ्चमवासराश्च युगशः शस्तानि तत्तन्मनु

दद्यात्तत्तदहन्यथो रविशशिज्ञेज्यैकनेत्रेषु च ॥ ३६ ॥

रवेरुत्तरत्रोणि विघ्नस्य पुथ्यानु-

राधा च चित्रा, शिवाया मघेन्द्रौ ।

समूलौ हररेवतीव्रह्म * विष्णू

हरस्यानिलार्द्रा धनिष्ठाः प्रशस्ताः ॥ ३७ ॥

सर्वत्र प्रवरा कवीज्यसहिता चैत्रामलद्वादशी
 सा चेदन्यविशिष्टमासि पतिता शस्ता मता वैष्णवे ।
 शैवेऽङ्गारकयुक्चतुर्दशतिथिः शस्ता शिता फाल्गुने
 कृष्णषीष्टतमाथ शक्तिकमनौ भोमान्वितैषाष्टमी ॥ ३८ ॥
 हैरम्बे शशिभौमवारसहिता माघी चतुर्थी शिता
 सौरि शुक्लगता स्ववासरयुता संक्रान्तिरेवोत्तरा ।
 एवं मन्त्रविशेषतो निगदिता योगाइमे दुर्लभा
 लभ्यन्ते यदि साधकस्य सुकृतैः किन्तस्य नो कुर्वते ॥ ३९ ॥
 इत्यादिशुद्धसमयस्य तथाप्यनामे
 तज्जन्ममासरविसंक्रमणेऽयनादौ ।
 किम्वा युगादिविषुवेषु तथोपरक्ते
 चन्द्रे रवौ क्रमशताधिफलात् दीक्षा * ॥ ४० ॥
 न मासतिथिवासरर्चविधुजादिदोषः कचि-
 न्नदेशनियमादिकं विधुरविग्रहे मन्त्रिणां ।
 शिवादिषु रविग्रहो हरिमनौ च चन्द्रग्रहः
 प्रशस्यतइतोऽधिकं सपदि सुप्रसन्ने गुरौ ॥ ४१ ॥
 वक्ष्यमाणकूर्मचक्र एककोष्ठमध्यतो
 देशदण्डधारसाध्यसिद्धमन्त्रमन्त्रिणाम् ।
 आह्वयादिवर्णैव यस्य यस्य दृश्यते
 तस्य तस्य मैत्रमस्ति तन्मुखेऽतिदुर्लभम् ॥ ४२ ॥

* जन्ममाससंक्रान्त्यादिक्रमेण शतगुणेनाधिकं फलं यस्या स्तादृशी दीक्षा-
 श्रित्त्व भवतीत्यर्थः ।

देशशुद्धिरीरितयमिष्टमन्त्रमन्त्रिणा

तत्र यद्विशेषमस्ति कालदेशयोगतः ।

तद्वदामि भूविशेषं भूतं मुत्तरोत्तरं

यत्रयत्र दीक्षितो हि प्राप्नुयात्तथा फलं ॥ ४३ ॥

काशीप्रयागकुरुपुष्करसप्रभास-

गङ्गादिपुण्यसरिदावृतपुण्यदेशे ।

दीक्षां करोतु तदभावतद्वष्टदेव-

गुर्वग्निगोष्ठहचलच्छुद्धविलम्बले ॥ ४४ ॥

धात्रीतले च तुलसीविपिने नदीना

सिन्धोश्च रोधसि महीधरकन्दरासु ।

कुर्वीत चेदिह नरो निजमन्त्रदीक्षा

नो कूर्मचक्रगणना खलु तत्र कुर्यात् ॥ ४५ ॥

विष्णो तु माथुर मतिप्रवर शिवे तु

काशी, तथा गिरिभुवो भुवि काशरूपम् ।

कोणार्कएव दिवसाधिपतौ, गणेशे

नेपालपीठ मुदित सकल विशेषात् ॥ ४६ ॥

इतिकालविशेषदेशशुद्धिर्गदिता श्रीगुरुवाक्यशिक्षया मे ।

अथ चक्रविधिं क्रमेण वक्ष्ये मनुना साधकनाममेलनाय ॥ ४७ ॥

दश तानि च तत्रपञ्चमुख्यान्धपराण्येव हि गौणसञ्ज्ञितानि ।

इह चक्रफल विवेक्तुमादौ विदर्धे साधकनाम निर्विवादम् ॥ ४८ ॥

नाम प्रसिद्धं पितृदत्तमेकं नाक्षत्रमेकं गुरुदत्तमेकं ।

वदन्ति तत्र प्रसभं प्रसुप्तो जागर्त्ति येनेह तदेव शस्तम् ॥ ४९ ॥

यो यं मंत्रं भाजनं स्यादग्रहीतु
 तन्नाम्ना त शोधयेन्नान्यथैतत् ।
 तस्माद्योग्यायोग्यबोधाय वक्ष्ये
 यस्मिन्मन्त्रे यो भवेद्वाधिकारी ॥५०॥
 मन्त्राणां ग्रहणे प्रदानविषये वर्णोत्तमा ब्रह्मणाः
 सर्वेषामधिकारिणः स्यु रितरे गृह्णन्ति, यच्छन्ति न ।
 शूद्राश्च द्विजयोषितश्च विधिना गृह्णीयुरिष्टान्मनून्
 तारव्याहृतिठडयान्यमजपावेदोक्तमन्त्रं विना ॥ ५१ ॥
 वर्णतस्तदधिकारितेरिता भिद्यते च किल सा स्वभावतः ।
 यद्विलघ्य गुणवर्गमञ्जसा वर्वृतीति निजभावसंस्कृतः ॥ ५२ ॥
 यो यत्सत्त्वं स त्वमु मन्त्रमिष्टं विश्रव्यात्मा सेवते लब्धदीक्षः ।
 तस्माद्भेद सत्त्वभेदादमीषा सत्त्वात्मानो राजसा स्तामसास्ते ॥५३॥
 नित्यं शाक्तास्तामसा, गाणपत्या-
 सौरा शैवा राजसा नित्यमेते ।
 सत्त्वोद्रेकाद्वेषावा सात्त्विका स्यु-
 ब्रह्मज्योतिःसद्दिदानन्दजाशैः ॥ ५४ ॥
 सर्वासु दोक्षास्वधिकारिणः स्यु सर्वे भिद्यः कारणतः कुतश्चित् ।
 अङ्गीष्टमन्त्रो ह्यपरेतदङ्गान्यङ्गाङ्गिभावा दिङ्नास्तिदोषः ॥ ५५ ॥
 सकान्तनिष्कामतया च केचि-
 देकान्तसंकोर्णतया भजन्ते ।
 नैकान्तभक्तोऽन्यमनुं कदाचित्
 गृह्णीत सर्वागमडिण्डिमोऽयम् ॥ ५६ ॥

सिद्धारिराश्वकडुमर्षधनोद्सञ्ज्ञा-

न्यंशत्रिनाडिक कुलाकुलषट्पदानि ।

वर्गाद्वयेन सहितानि दशैव चक्रा-

ण्येभिर्विशोधितमनो ग्रहणा द्वि सिद्धिः ॥ ५७ ॥

एषा स्वरूपाण्यथ तत्र वर्णन्यासक्रमं तत्र फलाफल च ।

संदर्शयामि क्रमतो दशानामादौ तु सिद्धारिपदस्य पश्य ॥ ५८ ॥

प्राक्प्रत्यगग्रा भुवि पञ्च रेखा याम्योत्तराया विलिखेच्च पञ्च ।

कोष्ठेषु तत्षोडशसु क्रमात् स्याद्विदिग्गत कोष्ठचतुश्चतुष्कम् ॥ ५९ ॥

लिखेच्चतुष्कोष्ठचतुष्टयस्य कोष्ठेष्वध्याद्येद्वितये तृतीये ।

ततश्चतुर्थेऽखिलमावृत्तार्णानावर्त्य सिद्धादिक्रमत्र विद्यात् ॥ ६० ॥

त्रिवराक्षराण्यत्र समस्तकोष्ठेष्वध्याद्ये तृतीये चतुरक्षराणि ।

भवन्ति तत्राकथहादिवर्णादारभ्य पश्येन्नखनक्रमेण ॥ ६१ ॥

यद्विंशतुष्कोऽर्हति साधकस्य नामादिवर्णः खलु सिद्धमेतत् ।

साध्यं द्वितीयं च ततस्तृतीयं सुसिद्धमन्य तदरिः क्रमेण ॥ ६२ ॥

यस्मिन्मन्त्रादिवर्णः प्रभवति स मनुः प्राप्नुयात्तस्य संज्ञां

प्रादक्षिण्येन तस्मात्फलमनुगणयेत् मिदतोऽर्थ्यन्तमेव ।

सिद्धः कालेन सिध्यत्यधिकजपहुतादिक्रियाभिश्च साध्यं

सद्य प्राप्तया सुसिद्धो रिपुरखिलसुखं निक्षिपंस्तं निहन्ति ॥ ६३ ॥

इन्द्राग्निरुद्रनवमायसरिषु तेषा

प्रत्येककोष्ठकुहरेषु निरूप्य वर्णान् ।

सिद्धादिकं विगणयन् फलमादिशेच्च

भूयश्चतुश्चतुरिति क्रमतः पुरोवत् ॥ ६४ ॥

सिद्धस्य सिद्ध स्त्रिपुरष्क्रियाभिः सिद्धस्य साध्यो द्विगुणाभिराभिः ।
 तदर्द्धतः सिध्यति तत्सुसिद्धो बन्धून् श्रुतः सस्तदरिर्निहन्ति ॥३५॥
 साध्यस्य संदिग्धफलो हि सिद्धो
 निरर्थकः स्यात् खलु साध्यसाध्यः ।
 प्राक्सेवया सिध्यति तत्सुसिद्धो
 ज्ञातीन् निहन्त्याश्च च साध्यवैरी ॥ ६६ ॥
 सुसिद्धसिद्धोऽर्द्धजपेन सिध्येत्
 पुरष्क्रियैकेन सुसिद्धसाध्यः ।
 दत्तक्षणादेव हि तत् सुसिद्धः
 सुसिद्धवैरिर्विनिहन्ति जातिम् ॥ ६७ ॥
 अरेश्वसिद्धोविनिहन्ति पुत्रं पुत्रीं च माध्यो गृहिणीं सुसिद्धः ।
 समूलमात्मानं मरिस्ततोऽमुं नरो न सेवेत विदन् कदाचित् ॥६८॥
 सिद्धार्णः खलु वान्धवः स च जपैर्ह्रींसादिना साध्यते
 साध्यार्णः किल सेवकः सफलति प्रायः पुरश्चर्यया ।
 पुष्पाति प्रसभं शुभं तदखिलं षोष्ठा सुसिद्धाक्षरः
 शच्छर्णो वत घातकस्तदखिलं हन्तीति केचिज्जगुः ॥ ६९ ॥
 मिद्धारिचक्रस्य मया व्यवस्था
 प्रकीर्तिता मुख्यतयेहपूर्वम् ।
 क्रमादितोऽनन्तरसंग्रहेऽस्मिन्
 राश्यादिचक्राणि विविच्य वक्ष्ये ॥ ७० ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे
 कालशुद्ध्यादिमन्त्रानुकूल्यकथनोनाम चतुर्थः संग्रहः ॥ ००० ॥

पञ्चम. सग्रह. ।

पूर्वं सिद्धारिचक्रस्य व्यवस्था काचिदीरिता ।

अतः परं विधानेन राशिचक्रं निरूप्यते ॥ १ ॥

रेखाद्वयं प्राक्चरमायताय स्वतूर्यभागान्तरितं मिथस्तत् ।

याम्योत्तराय च तथा विधाय कोणेषु तिर्यग् विलिखेच्चतस्रः ॥ २ ॥

तेषु द्वादशकोष्ठकेषु विलिखेन्नेषादिराशिक्रमाद्

वर्णान् वेदगुणाग्निपक्षभुजयुक्संस्थान् स्वरान्षट्सु च ।

शेषे पञ्चसु पञ्चवर्गक मथान्तस्थाच्चराख्यन्तिसे

* कन्यायाममसौ* पदे, शषसहचार्यान् पुनर्विन्यसेत् ॥ ३ ॥

यस्मिन् साधकजन्मराशिरथवा तन्नामसूलाक्षरं

तल्लग्नं हि ततो धनं च सहजं बन्धु सुतं वैरिणम् ।

पत्नी मन्तकधर्मकर्ममहितावायव्ययौ च क्रमा-

ज्जानीयाद्गणयन् द्वितीय भवना तद्वादशान्तावधि ॥ ४ ॥

मन्त्रश्चेल्लग्नयः स्यात् सुखमतिकुरुते वित्तलाभं द्वितीये

सौभाग्यं तत्तृतीये तदनु परिभवं पञ्चमे मन्त्रसिद्धिम् ।

षष्ठे प्राणान्तरोगं बहुधनजनतां सप्तमेऽथाष्टमेऽसौ

मृत्युश्चेष्टेषु कीर्तिं धृति मतिविभवं ज्ञानभङ्ग क्रमेण ॥ ५ ॥

केचिद्वदन्ति रिपु रत्न भवेच्चतुर्थषष्ठाष्टमन्ययचतुर्थगतश्च मन्त्रः ।

तस्माद्विवर्ज्य इतरोऽत्र विधौ प्रशस्त*

स्याद्वाध्वादिविहितेषु पुनर्यवस्था ॥ ६ ॥

* कन्यायाममसौ पदे इति (ग) पुस्तके पाठः ।

एकपञ्चनव बान्धवा स्मृता युग्मषट्दशम एव सेवकाः ।
 वक्त्रिरुद्रमुनयस्तु पोषका द्वादशाष्टचतुरस्तु घातकाः ॥ ७ ॥
 यो बन्धुर्भवति स रक्षणं विधत्ते
 सर्वार्थान् भुवि वितनोति सेवकाख्यः ।
 पुष्टिश्चैविभवयशांसि पोषकाख्यः
 सर्वार्थानपि विनिहन्ति घातकाख्यः ॥ ८ ॥
 तद्राशिचक्रं त्रिविधं त्रिनाभिं स्वचक्रमूर्ध्वं धनुरादि दैवम् ।
 पैत्रं भुवश्चक्रमरण्यपादिमेषादिभूचक्रमिदं नराणाम् ॥ ९ ॥
 धनुरादिचतुर्षु दैववर्णा अथसिंहादिषु पैत्रकास्ततोऽधः ।
 तदधोऽजमुखेषु मानवाणां मनुरुर्ध्वेन शुभो * वदन्ति केचित् ॥ १० ॥
 राशिचक्रमिदं प्रोक्तं सर्वतन्वानुसारतः ।
 अथाकङ्कमचक्रस्य कलयामि निरूपणम् ॥ ११ ॥
 रेखाद्वयं पूर्वपरिणं कुर्यात् तन्मध्यतो याम्यकुवेरभेदात् ।
 महेश्वरक्षोऽधिपतिक्रमेण तिर्यक् तथा वायुहुताशनेन ॥ १२ ॥
 द्विषट्पदेषु प्रथितेषु तेषु न्यसेदकाराद्यनपुंसकार्णान् ।
 मेषादितो दक्षिणतो वृषान्तं मावर्त्तयन्नेककमन्तिमान्तम् ॥ १३ ॥
 साधकनामाद्यक्षरकोष्ठात्सिद्धस्यसाध्यसुसिद्धरिपूंश्च ।
 त्रिस्त्रिवेच्यं मनुप्रथमाणौ यत्र विभाति ततः फलमूह्यम् ॥ १४ ॥
 एकशरग्रहसङ्गसु, सिद्धो, वायुतुदिज्ञितवेश्मसु, साध्यः ।
 बह्वृषिरुद्रग्रहेषु सुसिद्धो, वेदमतङ्गमभानुषु वैरिः ॥ १५ ॥

* “शुभा” इति (घ) पुस्तके पाठः ।

सिद्धमनु' फलतीह विलम्ब
साधकसिद्धिषु साध्यउदास्ते ।
द्राक्फलमेव ददाति सुमिद्धो
हन्ति रिपु. स्वमतो न स सेव्य ॥ १६ ॥
अकडमचक्रमिद मनुशुद्धै
प्रथितमत' कथितं सुविचिन्त्य ।
अथ कथयाम्यहमृणधनचक्र
कलयन्ति येन धनित्वमृणित्वम् ॥ १७ ॥
रेखासप्तक मुत्तरान्तकदिशोस्तित्येक् तथा द्वादश
प्राक्प्रत्यक्शिखरा विलिख्य कलयेत् कोष्ठानि षष्टिष्व षट् ।
तेषां षट्षु च पंक्तिषु प्रथमत. सर्वोपरिष्टान्निखेत्
साध्याङ्कानिह साधितानथ तथा तान् साधकाङ्कानधः ॥ १८ ॥
मध्ये पंक्तिचतुष्टये स्वरहलोऽन्त्यं वर्जयित्वा लिखे-
दादौ पञ्चसु कोष्ठकेषु सुगशस्तेषां सवर्णस्वरान् ।
एकारादिषडेकमेक मनु तत्पंक्तिवये व्यञ्जना-
नेकैकं कठवादिकाश्चटफहान्तान् देशिकेन्द्र' स्फुटम् ॥ १९ ॥
ग्रहस्थमाणो मनुरेष साध्यः स चेत् पुरा जन्मनि सिद्धिदोऽभूत् ।
तदा धनी चेतरेषा ऋणी स्यात्तद्वोधकाङ्कानिह दर्शयामि ॥ २० ॥
साध्यार्णे मनुवह्नियुगवितिथिस्कन्दास्यवेदाग्निना-
गाष्टाङ्कप्रमिते हते च वसुभिः, र्लब्धाः सुप्त रङ्गा अमी ।
षट् षट् षट्खहुताशवेदयुगखाकाशान्तरीक्षानला
एतानेव तद्रूपांतिक्कुहरेष्वेकैकशः स्थापयेत् ॥ २१ ॥

* दिग्ब्रह्मर्षियुगाष्टवक्त्रिमनुनागान्नायचक्रानलैः
 संख्यातऽयहृते च साधकलिपौ भूयोऽष्टभिः पूर्ववत् ।
 लभ्यन्ते युगपक्षपञ्चखनभ.पक्षेन्दुशून्याम्बुधि
 श्रुत्येकप्रमिताश्च तानथ सुधी रङ्गानधः स्थापयेत् ॥ २२ ॥
 वर्णान् साध्यमनोः पृथक् स्वरहला रूपेण विश्लिष्य तान्
 पश्ये चक्रगकोष्ठकेष्वकठवादिष्वेकमेक पुनः ।
 मन्त्रार्णः खलु यत्र यत्र भवति व्यामिश्र तस्योर्द्ध्वगान्
 साध्याङ्गानवहृत्य ताश्च वसुभिः शेषाङ्गमास्थापयेत् ॥ २३ ॥
 एव साधकनामवर्णहलचो विश्लिष्य कोष्ठेषु तान्
 वीच्याध स्थितसाधकाङ्गनिकरं संमिश्र प्राग्बद्धरेत् ।
 तत्शेषं त्वय साध्यशेषमुभय चालोकयेद्योऽधिको-
 मन्त्रो वाप्यय साधकश्च स ऋणी न्यूनो धनीति स्मरेत् ॥ २४ ॥
 मनुर्यदि धनी भवेन्निखिल मेव तन्निष्फल
 मनुर्यदि भवेदृणी सकलवाञ्छितं पूरयेत् ।
 धनी तु मनुज. शुभो न स ऋणी शुभायेष्यते
 समे तदुभयोः फलं सकलमेव तुल्यं मतम् ॥ २५ ॥
 एकाधिके मन्त्रवता मृणाके
 पूजादिजापान्मनु रिति सिद्धिम ।
 द्वाभ्या त्रिभि र्द्वित्रिपुरष्क्रियाभि-
 र्नातोऽधिके सिध्यति जातु मन्त्र ॥ २६ ॥

* दिक्चन्द्रर्षि इति (ग) पुस्तके पाठः ।

पूर्वत्वब्रह्मशब्देन इह च चन्द्रशब्देन एकमेव निर्दिष्टं ।

अथवा निजनाममूलवर्णान्वितकोष्ठान्मूलवर्णकोष्ठम् ।

गणयेदिह कोष्ठकानि यावन्तथ तावान् भवतीह साधकाङ्कः ॥२७॥

एवं साध्याद्वर्णतः साधकान्तं

साध्याङ्कः स्यात् कोष्ठसंख्यानुसंख्य ।

त्रिघ्न कृत्वा सप्तभिस्तद्वय च

हृत्वा तस्मिन् योऽधिकः स्यादृणी सः ॥ २८ ॥

साध्यस्वरव्यञ्जनभिन्नवर्णान् द्वैगुण्यमापाद्य च साधकार्णं ।

सयोज्य तद्वसुभिश्च हृत्वा शेष तु साध्याङ्कमिति प्रतीयात् ॥ २९

तथाकृतान् साधकनामवर्णान्

पुनर्द्विरावृत्य गजैश्च हृत्वा ।

जानीत साध्यस्य च साधकस्या

धिको यदङ्कः स ऋणोति केचित् ॥ ३० ॥

प्राहुः केचन साध्यसाधकलिपिव्यक्तस्वरव्यञ्जनै-

स्तत्कोष्ठैरुपलक्षिताङ्कनिकरं शून्यानि चोपर्यधः ।

संस्थाप्याथमिथ स्तयोर्गणनयाऽकेभ्योऽथ शून्येऽधिके

जानीयादृणवन्तमेव धनिनं तत्शून्यतोऽङ्केऽधिके ॥ ३१ ॥

ऋणधनचक्रमिदं कथितं मे बहुषु विविच्य सुधीष्वधाय ।

उड्मयचक्रमथक्रमलब्धं प्रथितमथो कथयामि यथावत् ॥ ३२ ॥

याम्योत्तरायततया विलिखेच्चतस्रः

प्राक्प्रत्यगग्ररुचिराश्च दशैव रेखाः ।

तत्र त्रिपंक्तिरलिलितेषु भकोष्ठकेषु

विन्यस्य भानि विलिखेत् क्रमतोऽक्षराणि ॥ ३३ ॥

पक्षैकत्रयस्त्रिरूपावनिभुजशशियुग्युगमभूयुगमसंख्या-
 युगमैकद्वित्रिरूपत्रयवनिशशिशशिशिद्वयोक्तपक्षाग्निवेदाः ।
 अश्विन्यादिक्रमेणाक्षरजिह्व गदितं शेषमे विन्दुसर्गौ
 जम् नक्षत्रतो वा तदनवगमने नाज्ञतो वा गण्यम् ॥ ३४ ॥
 अथो जन्मसंपद्व्यपत्क्षेमसञ्ज्ञा-
 स्ततः प्रत्यरिः साधको घातकश्च ।
 ततो भिन्न मन्त्रेऽतिभिन्नं च तत्र
 तिरावृत्य मन्त्रावधि, स्वर्त्तकोठात् ॥ ३५ ॥
 शशाङ्कद्विवेदतुनागाकसस्थो
 यदि स्यान्मनु साधकः सिद्धिमेति ।
 त्रिवाणर्षिर्गश्चेन्नकिञ्चित् शुभं स्यात्-
 विशेषादिमे नामतुल्यं फलन्ति ॥ ३६ ॥
 इदं सतं चेत् सकलागमाना प्रपञ्चसारस्य मते तथापि ।
 नक्षत्ररेखाक्रमवर्णसंख्या विलिख्यते तत्कृतजातिमैत्री ॥ ३७ ॥
 पक्षेन्दुत्रिचतु शशीन्दुभुजसंख्यातान् रदान्तान् खरान्
 कादीन् चक्रभुजद्विचक्रभुजयुक्पक्षैकपक्षानलान् ।
 चन्द्राग्नीन्दुशशीन्दुपक्षधरणीपक्षाग्निसंख्यान् क्रमा
 दान्तानन्तरपदेऽथ पूषणि पुनस्तौ विन्दुसर्गौ लिखेत् ॥ ३८ ॥
 जानीत जन्मादिफलं पुरोवद्-
 यथोदितं तैर्नवभिः च भेदैः ।
 जात्यादिशुद्धिं गणये ततोऽसौ
 जातिर्द्विधा सा गणयोनिभेदात् ॥ ३९ ॥

पूर्वोत्तरात्रयविधीशयमा मनुष्या

वाजीज्यवायुकरमितरहरीन्ददित्यः ।

सान्तरा सुरा, अथ धनेन्द्रमवाविशाखा-

मूलाग्निसर्परविपाशधराश्च दैत्याः ॥ ४० ॥

साजात्ये सकल फलत्यथ नरो देवं बलात् सेवते

देवसुष्यति सेवया नर मथो दैत्यो नरं खादति ।

दैत्या न्ना च विभेति देवदनुजौ नित्यं विपक्षौ * मिथः

संचिन्तय व्यवहारतः फलमिह ग्राह्यो मनु, साधकैः ॥ ४१ ॥

अश्वेभाजभुजङ्गसर्पसरटामार्जारिकानाकुली-

भूषामृषिकरुद्रयानमहिषव्याघ्रायमारोहणम् ।

व्याघ्रेऽणीहरिणोऽश्वानरहरिः शाखामृगस्तोहया-

मर्त्योऽङ्गौः करिणोति साधु कथिता नक्षत्रयोन्यः क्रमात् ॥ ४२ ॥

गोव्याघ्रं गजसिंहमश्वमहिषं श्वाजं च बभ्रुरगं

वैर वानरमेषक पशुनरं तद्विडालेन्दुरु ।

लौकोयव्यवहारतोऽखिलमिदं बुद्ध्या विविच्य स्वयं

गृह्णीयान्मनुमेव मेष गदितो नक्षत्रचक्रक्रमः ॥ ४३ ॥

चन्द्रस्य सूर्यस्य तथैव वङ्गे-

रंशाच्च तेषां समवायतश्च ।

वर्णानि जातानि यतस्ततोऽस्मिन्

मन्वांश्चक्रं कथयामि तावत् ॥ ४४ ॥

* “द्विषन्तौ इति (घ) पुस्तके पाठः ।

चतुःकोष्ठे चक्रे लिखतु निखिलाणानि नमसो
 द्विषट्संख्यावृत्त्या तदनु गणयेत् साधकलिपेः ।
 विधु सूर्यं वङ्गि विधुरविशुचीनन्तिमपदे
 कल विद्यात् सिद्धादिभि रिह पुरोव द्विमलधौः ॥ ४५ ॥
 चन्द्रः शीतशुद्धप्रकाशकतया सिद्ध श्विरात् सिध्यति-
 साध्य स्तत्र रवि स्ततोऽधिकतया होमार्चना-जापतः ।
 वङ्गी रात्रिदिवाप्रकाशकतया शीघ्रं सुसिद्धाभिघः
 शेषोऽरिः सकलं निहन्ति कुशलं तत् सन्निपातागतः * ॥ ४६ ॥
 इत्यंशचक्रं कथितं समाप्ता त्विनाडिचक्रक्रम मीरयामि ।
 विधेन यस्मिन् निजनामभेन फलाफलं मन्त्रिवरस्य विद्यात् ॥ ४७ ॥
 सप्ताविंशतिमण्डलानि विलिखेत् पंक्यैकया भूतले
 तत्रान्तः क्रमशोऽश्विनीप्रमुखतो नक्षत्रपंक्तिं न्यसेत् ।
 ता नाडीत्रितयेन सर्पवपुराकारेण सवेधयेत्
 नाड्य स्ता सुरगान्तकानलमुखा भाद्रदयान्त्याढकाः ॥ ४८ ॥
 नक्षत्र तु विचिन्त्य नामलिपितो नक्षत्रचक्रोदितं
 भद्रं स्या न्मनुमन्त्रिणोश्च यदि भ तद्भिन्ननाड्यां स्थितम् ।
 एकस्या यदि मन्त्रमन्त्रिगुरवो नक्षत्रत आसते
 द्वेषो रुद्धरणं क्रमेण च भवेन्नाडीत्रये मन्त्रिणः ॥ ४९ ॥
 त्रिनाडिचक्र मीरितं पिनाकिवक्त्रनिर्गतम् ।
 अयोच्यते कुलाकुलं विगाहितु कुलाकुलम् ॥ ५० ॥

बायुग्नित्तिजलखानि पञ्चभूतान्येभ्योऽभून्मनुजननी हितत्ववर्णा ।
तद्वर्णाग्र्यसतुमनोजवाणपंक्तिष्वेकैकं दशदशकोष्ठभाजि चक्रे ॥ ५१ ॥
पत्नीनां प्रथमपदेषु पञ्चङ्गस्वान्
दीर्घां स्तच्चरमपदेष्वथ क्रमेण ।
विन्दन्तां स्तदनुपदेषु * सन्धिवर्णान्
कादीन् जावधि शरसंख्यया हलश्च ॥ ५२ ॥
अत्रादिपंक्तौ कथिता अत्राएवर्गादिवर्णा मरुतो यषी च ।
द्वितीयपंक्तौ तु तथा इर्देए वर्गद्वितीयाश्च रसौ कृशानोः ॥ ५३ ॥
तृतीयपंक्ता ववने रुजओलुहान्तका वर्गद्वितीयवर्णा ।
चतुर्थपंक्तौ स्यु रपा ऋ ऋ औ चतुर्थवर्णा वलसंतुताश्च ॥ ५४ ॥
तदन्यपंक्तौ तु तथा लृ लृ अं वर्गान्तवर्णा नभसश्च शची ।
यद्येकभूते मनुमन्त्रिणोश्च नामाक्षरं स्यात् शुभद कुलं तत् ॥ ५५ ॥
इतोऽन्यथा चेदकुलं तयोः । स्यात्तत्रापि मित्रारिफलं विचिन्त्य ।
मैत्री मिथश्चेत् कुशलं तयोः स्याद् द्वैर यदि स्याद् दुभयोर्विनाशः ॥ ५६ ॥
क्षितेर्जलं मित्रं मरि समीरो जलस्य भूर्मित्रं मरि' कृशानुः ।
अग्नेः सुहृदायु ररिर्जलं च वायो ररिर्भू रनलः सहायः ॥ ५७ ॥
नारिर्न मित्रं नभसोऽस्ति किञ्चिद् विरोधि सर्वस्य हि तन्नभो यत् ।
मित्वमेवं मनुमन्त्रिणोश्चेत् शुभं फलं स्यात् न शुभं विरोधे ॥ ५८ ॥
इतिकुलाकुलचक्रं मुदीरितं तदनु षट्पदचक्रं मुदीर्यते ।
यदुदरच्छदगा त्रिजनामतो गणयितव्यं मनुक्रमतोऽखिलम् † ॥ ५९ ॥

* दीर्घानन्तरं कोष्ठेषु ।

† तयोः—मनुमन्त्रिणोः ।

‡ अखिलं फलाफलं ।

शक्रेण्यो * वर्णराक्षसयोश्च मध्ये
 बह्विन्द्रयो वर्णमाक्षतयोश्च तिर्यक् ।
 रेखाद्वयं तत उदग्यमदिगतैका
 संलिख्य तद्विशिखरार्पितषट्फलानि । ॥ ६० ॥
 कृत्वा लिखेद्वनमसोऽखिलमाहकार्णा
 ना † वर्त्तय पत्रजठरेषु पुरन्दरादौ § ।
 प्रत्येकमष्टलिपियुक्तदलेषु तेषु
 नामादिवर्णद्वयं गणयेत् क्रमेण ॥ ६१ ॥
 आत्मच्छदोदरगते मनुमूलवर्णे
 भद्रं भवेत्तदनु वित्तवृत्तिर्विभूतिः ।
 बन्धुक्षयः सकलकर्मसु संशयाग्निः
 सर्वार्थहानि रितरेषु फलानि च स्युः ॥ ६२ ॥
 इति षट्पदचक्रस्य व्यवस्था सम्यगीरिता ।
 वर्गचक्रमथो वक्ष्ये मित्रारित्वपिविक्षया ॥ ६३ ॥
 प्राक्प्रत्यगग्रा भुविपञ्चरेखा याम्योत्तरायाश्च विलिख्य तिस्रः ।
 कोष्ठाष्टकस्यादिपदेऽथ तस्य न्यसेत् स्वरान् षोडश सर्गशेषान् ॥ ६४ ॥

* पूर्वैशानयोर्मध्यादारभ्य नैऋतपश्चिमपर्यन्तं एकारेखाविलिख्य पूर्वानेय-
 योर्मध्यात् पश्चिमवायव्यमथपर्यन्तमेकारेखाभेवंतिर्यक् रेखाद्वयं विलिख्य उत्तर-
 दक्षिणयोराधत्वा च एकारेखा विलेख्या इत्यभिप्रायः ।

† द्वाभ्यां विशिखराभ्यां अर्पितान्यारोपितानि षट्पत्राणि, कृत्वाल्लिखेद्विधित्पर-
 तनेनान्वयः । ‡ निरुद्धविसर्गवर्जितान् ।

§ पुरन्दरादौ—पूर्वादिभिः ।

॥ विसर्गान्तान् ।

कचटतपयशाद्यान् सप्तवर्गान् क्रमेण

प्रतिपदकुहरेषु न्यस्य सप्तस्वथेषाम् ।

उपरि च तदधोशां स्तार्क्ष्यमार्जारसिंहान्

श्ववरविषधराखू ज्ञागमेषौ निदध्यात् ॥ ६५ ॥

श्वजातितः स्यात् परमप्रसोदो वैर च मित्रत्वमत परिषु ।

मित्र सजाति मनुज मनुश्चेत् करोति सौभाग्यममृद्धिभाजम् ॥ ६६ ॥

परस्परं सिंहभुजङ्गयो विडालदन्तिनो मूषिकमेषयोरपि ।

श्वपक्षिणो रेव मजस्त्रमित्रता तथा स्यु राशेभ्यधनाटुर्द्धयः ॥ ६७ ॥

पतङ्गसर्पं मिथ्य ओतुमूषिकं सिंहद्विपं श्लज मिमे हि वैरिणः ।

नरस्य कुर्वन्ति निरस्य वाञ्छितं भयान्यधोगा मरणानि चोर्द्धगाः ॥ ६८ ॥

इतिनिगदित मेतद्वर्गचक्रावसानं

मनुमनुजविशुद्धौ चक्रचक्रं यथावत् ।

इह रूणधनचक्र किं च सिद्धारिचक्रं

हय मखिलमनूना शुद्धिसाधारणं हि ॥ ६९ ॥

यस्मिन्मन्त्रे यत्प्रशस्तं विशेषा चक्रं वा स्यात् शुद्धये मान्विकाणाम् ।

ये चाशोद्ध्या सिद्धमन्त्रा अमीभिस्तच्चान्यस्मिन् संग्रहे वच्मि सर्वम् ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे चक्र-
सिद्धिनिर्ूपणं नाम पञ्चम. संग्रहः ॥ ० ॥

षष्ठः संग्रहः ।

गोपालोऽकडम शिवे त्रिधमनी (१) ब्रह्मे च राश्याह्वयम् ।
विघ्ने षट्पदमम्बिकामनुवरे नक्षत्रचक्र तथा ॥
नक्षत्राणां कुलाकुलं तदितरेष्वंशाह्वयं (२) यत्त्रिणी-
विद्यासु प्रवदन्ति वर्गजमिति प्राञ्चो विशेषादुधाः ॥ १ ॥
केचित् प्राहुर्वैष्णवे तारशुद्धिं शैवे मन्त्रे (३) कोष्ठशुद्धिं विशेषात् ।
तारामन्त्रे तैत्तिरीय तारशुद्धिं मन्त्रेष्वन्येष्वेव सिद्धारिशुद्धिम् ॥ २ ॥
मन्त्रासु स्त्रिविधा हि वेदविहिता स्तन्त्रोदिताः शावरा
स्तत्रा (४) या विधिवत्तन्निर्गततया ते नित्यशुद्धा मताः ।
(५) अन्या आधूनिका न शुद्धिविषया ये तान्त्रिका स्ते द्विधा
सिद्धासिद्धतया नृणां निगदिताः शोध्या असिद्धा इह (६) ॥ ३ ॥
ये चैकार्णा एकबीजार्णरूपा बीजाभ्यां वानेकबीजैर्युतास्तथ ।
ये वा क्लीवाः कूटमन्त्राः सपिण्डा (७) मालामन्त्रा ये च वा स्वप्रलब्धाः ॥ ४ ॥
श्रीरामस्य श्रीनृसिंहस्य वाजिग्रीवस्यादिक्रोडरूपस्य (८) मन्त्राः ।
वक्त्रे रक्कसाथ गोपालमन्त्रा इत्याद्या ये सिद्धमन्त्रा विशेषात् ॥ ५ ॥

(१) त्रिनाडीकं । ब्रह्मे — सूर्ये । विघ्ने — गणेशे ।

(२) यत्त्रिणीविद्यासु — धनदादिषु । (३) कोष्ठशुद्धिं — सिद्धारिशुद्धिं ।

(४) आद्या वैदिकाः ।

(५) अन्याः शावराः ।

(६) तान्त्रिकामन्त्रा सिद्धासिद्धा इति द्विविधाः । तन्त्रासिद्धाः स्वलु
शोध्या इत्यर्थः ।

(७) सपिण्डाः पिण्डबीजसहिताः । स्वप्रलब्धा वैदिका एवमाह्वाः ।

(८) आदिक्रोडरूपस्य — आदिवराहरूपस्य ।

नारायणाष्टाक्षरमन्त्रवर्ज्यं स्तथैव पञ्चाक्षर ईश्वरस्य ।

गणेशितुः षड्लिपि वक्रतुण्ड इमेच सिद्धारिपदैर्न शोभ्या ॥ ६ ॥

काली तारा सुन्दरी च्छिन्नमस्ता

मातङ्गी ह्रीः * षौडशी सिन्धुपुञ्जी ।

इत्याद्या † याः सन्ति विद्या कलौ ता

स्त्रिभि ‡ दर्शिताः शीघ्रसिद्धा भवन्ति ॥ ७ ॥

अत एता महाविद्या यत्क्षिणीणा मनूं स्तथा ।

सिद्धार्थादिषु चक्रेषु शोधयेन्नेति केचन ॥ ८ ॥

मन्त्राः पुमासोऽनिल हं फडन्ता § क्लीवा नमोऽन्ता वनिता द्विठान्ता ॥

पुमिस्त्रियः पुमनव स्त्रियां तु न शोधनीया इति केचनोचु ॥ ९ ॥

सप्तार्णवधि बालकोऽथ दशलिप्यन्त कुमारो युवा

स्यादाषोडशवर्णमेव तरुणः स्यात्त्रिंशदर्णवधिः ।

आपञ्चाशदुदीर्यते मनुरथ प्रौढ स्ततश्चा शत

वृद्धो वृद्धतरस्ततः शतचतुष्कान्त सहस्रावधि ॥ १० ॥

सिद्धार्थादौ बालमन्त्रा न शोभ्या इत्य कापि ग्रन्थ उक्त श्रुतञ्च ।

तस्मादेतत् सर्वमाचार्यवर्यैर्यदयद्युक्त तद्विचार्यैव कार्यम् ॥ ११ ॥

यथासिद्धो भवेच्छिष्यो मन्त्रसिद्धिप्रसादतः ।

तथा तस्य हित कार्यं गुरुणापि दयालुना ॥ १२ ॥

* ह्रीः— भुवनेश्वरी ।

† इत्याद्या इत्यत्राद्याण्येन वगलाखत्यादयो गृह्यन्ते ।

‡ स्त्रीभिरिति (क, घ,) पुस्तके पाठः ।

§ यंहं फट् अन्तेयेषा ।

॥ द्विठान्ताः— स्वाहान्ताः ।

शिष्योऽकृतार्थतां याति गुरुर्यात्यकृतार्थताम् ।
 सिद्धोऽप्युद्धारणायास्य * स पुन † ज्ञायते यतः ॥ १३ ॥
 राज्ञि राष्ट्रकृतं पाप पत्नीपापञ्च भर्त्तरि ।
 तथा शिष्यकृतं ‡ पापं गुरुः प्राप्नोत्यसंशयम् ॥ १४ ॥
 इत्यार्षवचना च्छिष्यः पुत्रा दनवरोमतः § ।
 नहि पुत्रकृत पाप पिता तु लभते क्वचित् ॥ १५ ॥
 अतो महर्षयः पूर्वं शिष्योद्धारणतत्पराः ।
 तत्सिद्धि साधयामासु र्नानोपायै र्हर्निशम् ॥ १६ ॥
 न शिष्य स्तरति कापि गुरुपादाश्रयादृते ।
 लब्धज्ञानोऽपि नौकास्थोऽकर्णधारो जनो यथा ॥ १७ ॥
 अतो गुरोरानुकूल्यं शिष्योऽपि गणयेत्तथा ।
 गुरुचक्रेण विधिवत् शिष्यचक्रेण तस्य सः ॥ १८ ॥
 न्यस्वादौ गुरुशिष्ययोः प्रतिकृतिं ॥ तस्यां न्यसेत् मातृका-
 न्यासस्थानपथा खिलाक्षरगणं तन्नामपूर्वाक्षरात् ।
 नेत्रास्यौष्ठकराग्रपादजठरोरः स्थानगञ्चे दुरोः
 शिष्य स्तस्य शुभं, गुरुर्यदि शिशोरन्यत्रगः स्याच्छुभः ॥ १९ ॥
 इत्युक्त गुरुशिष्यचक्रयुगलं कौशिक्यनुज्ञैः पुरा
 सद्यः सिद्धिकरं निगूढ मिह तत्रैस्त प्रमद्वात्मया ।
 भूयः पोठविरोधमैत्रय गुरु र्यो वा निषिद्धोभवेद्
 यः शिष्यश्च तथाभिधीयत इतः सन्देहबन्धच्छिदे ॥ २० ॥

* “गुह्यो” इति ग पुस्तके पाठः ।

† (न) पुनरिति (ग) पुस्तके पाठः ।

‡ शिष्यार्ज्ज्वनिति गः पुस्तके पाठः । § पुत्रादधिकोमतइत्यर्थः । ॥ पुस्तिकां ।

शाक्तं पोठ दह्यते ' वैष्णवेन क्षुद्रैः । मन्त्रैर्दह्यते शम्भुपीठम् ।
 सौरं पोठं शास्त्रवैर्दह्यते द्राक् सौरैः स्मन्त्रैर्गाणपत्यं च पीठम् ॥२१॥
 दिग्वस्त्रा या ध्यानयोगेन देव्य प्रोक्ता सूक्तत्कल्पमध्ये मनुजः ।
 तन्मन्त्राणां जापतो विष्णुपीठं दग्धं भूत्वा शीघ्रसिद्धिं न दत्ते ॥ २२ ॥
 देवी क्रुध्यति शाक्तिकाय सततं श्रीविष्णुमन्त्राश्रया-
 तन्मध्ये नरसिंहमन्त्रपठनाद् दूरादपक्वामति ।
 तस्मात्तन्मनुमाश्रयेन्न च कदाचित् शाक्तिकं स्वार्थवि-
 त्तद्वैष्णव एव शाक्तिकं मनु सेवेत नेह क्वचित् ॥ २३ ॥
 कुल मूलाधारो भवति स यतः शक्तिसदन
 ततः शाक्तो मन्त्रो भजति पदवीं कौलिक इति ।
 क्वचिद्विष्णोर्भक्त स्मरति यदि वा कौलिकमनु
 पतत्यन्तेऽवोचाविह धनसुतस्तीविरहितः ॥ २४ ॥
 एतद्विष्णुमनुपीठवैरमुक्तं मित्रत्वं तदुपरि कथ्यते यथाह ।
 स्वं पोठं फलति यथा तथैव मित्रं † सर्वार्थं मनुमनुजमुपेवदत्ते § ॥२५॥
 शैवस्य मित्रं खलु विष्णुपीठं शैवं क्वचित् स्यादपि वैष्णवस्य ।
 सर्वस्य मित्रं दिननाथपीठं न चेतरेषां क्वचिदस्ति मैत्री ॥ २६ ॥
 शिष्यो न सेवेत गुरुं निषिद्धं शिष्यं निषिद्धं न गुरुः स्पृशेच्च ।
 जपेन्न मन्त्रं दुरुपायलब्धं वदामि चैतद्धि पृथक्क्रमेण ॥ २७ ॥
 न पितुर्नपितामहा न मातामहतः सोदरतो न वैरिपक्षात् ।
 वयसाऽऽश्रमवर्णतश्च नीचा न च भिक्षोर्वनवासिनो न निन्द्यात् ॥२८॥

* विष्णुमन्त्रेण ।

† क्षुद्रैः पिशाचादिसन्तुभिः ।

‡ मित्रपीठं

§ मनुमुदिश्य जपं कुर्वतः सर्वार्थं ददातीत्यर्थः ।

दीक्षां कुर्यात् दुर्जना नो तथैव

व्यङ्गात् क्रूरा द्वादशैतच्छिडकाच्च ।

लुब्धात् स्तब्धात् श्यावदन्तादपुत्राद्

यस्मान्धाज्या दत्तमन्त्रा अपीमे ॥ २९ ॥

शिष्य स्याज्यस्तद्वदन्धोऽलसश्च कामी स्वामिद्रोहकृत् मोहमत्तः ।

विच्छिन्नात्मा भक्तिविश्वासहीनो यस्मादार्य्यानीदृशाः पातयन्ति ॥ ३० ॥

एवं श्रीगुरुवक्त्रनिर्गतलिपीन्मन्त्रान् गृहीत्वा जपे-

न्नो मन्त्रा नथ पुस्तकेषु लिखिता आन्योपदेशश्चुतान् ।

न व्याजेन गुरुं प्रतार्य्य च हठाक्षब्धात् कदाचिज्जपे-

त्तज्जापा न्नरको नर' कलुषित कल्पत्रयं पच्यते ॥ ३१ ॥

इत्थं शिष्यशुभानुकूलविधिना निश्चित्य दीक्षादिन

तत्प्राग् द्वादशमे दिनेऽथ नवमे किंवा पुनः सप्तमे ।

कुर्यान्मङ्गलसम्पदे विधिवदाचार्य्य स्तुतीयेऽङ्गि वा

वस्त्रालंक्रतिपुष्पचन्दनवृत्त स्तवाङ्गुरारोपणम् ॥ ३२ ॥

पात्राणि त्रिविधानि तत्र विहित्याद्यास्ततः पालिका

वैष्णव्येऽथ घटाश्च पञ्चवदना ब्राह्मणा, शरावाः पुनः ।

शैवा स्तत्र चतुश्चतुः क्रमतया संभूयते द्वादश

स्युस्तेषा परिमाणयोग्यघटनाकृत्यं यथावद् ब्रुवे ॥ ३३ ॥

मुखं पालिकाना सुवृत्तायतं स्यात् षडष्टाङ्गुलं चाधर्ज्ज्वं यथावत् ।

समुत्सिधतो वेदसंख्याङ्गुलं तत्क्रमेणैव धुस्तूरपुष्पाग्रशोभि * ॥ ३४ ॥

* पालिकानां हस्तमधः षडङ्गुलमूर्ध्वं चाष्टाङ्गुलं । धुस्तूरपुष्प । अग्रशोभि—प्रसारिनाम्निष्ठम् ।

ततो द्वाङ्गुलः कण्ठ उत्सेधतः स्यात्तथायामतो विष्णुबाह्वङ्गुलश्च ।
घटाकारमेवोदरं विस्तरोत्सेधतः स्याद्विशाखाङ्गुलं निर्व्रण च ॥ ३५ ॥
अधस्तात् पदं द्वाङ्गुलोत्सेधमाया-
मतोऽष्टाद्विसंख्याङ्गुल स्यात् सुवृत्तम् ।
जगुः केऽपि वेदाङ्गुली कण्ठपादौ
समुत्सेधतो गर्भमर्काङ्गुलं स्यात् * ॥ ३६ ॥
इयं निर्मिता पालिकानां स्वरूपैः समुत्सेधतः स्तवसंख्याङ्गुलानाम् ।
घटानां मथ द्वाष्टसंख्याङ्गुलानां प्रमाणं सनिर्माणकृत्यं च वक्ष्ये ॥ ३७ ॥
वेदाङ्गुलायतियुतानि मुखानि तेषां
तावन्मितोऽङ्गुलयुतानि सुवर्तुलानि ।
† तानोऽङ्गुलायतिकगर्भपुटस्य तत्र
चत्वारि दिक्षु वदनानि तदूर्ध्वमेकम् ॥ ३८ ॥
शरावाः स्युरूर्ध्वङ्गुला स्तव तेषां पदानि स्युः त्रिकाङ्गुलोत्सेधभाञ्चि ।
स्वविस्तारतो वेदसंख्याङ्गुलानि क्रमेणोदरं वाणयुग्माङ्गुलोच्चम् ॥ ३९ ॥
विशाखाङ्गुलं विस्तृतं तन्मुखं स्यात्
तदूर्ध्वं मुखोन्नाह एकाङ्गुलः स्यात् ।
इमे पाकतः पाण्डुवर्णा विधेया
न कृष्णा न वक्रा न चा शुद्धमृज्जाः ॥ ४० ॥
पूर्वोक्तशाला मथ भूषयित्वा मात्यैर्विचित्रैर्वसनैर्वितानः ।
सपञ्चगव्याम्बुनिषेकशुद्धे लिखेद्गुरुर्मण्डलमेतदन्तः ॥ ४१ ॥

* अष्टाद्विसंख्याङ्गुलं—चतुरङ्गुलं । अर्काङ्गुलं—द्वादशाङ्गुलं ।

† वितस्तिमात्रायतस्थवदरस्य ।

रेखाः पञ्च सुरेन्द्रवारुणगता कृत्वा वितस्थन्तरा
 शुक्लाः पञ्चकरायताः शशियमाशाग्रा स्तथैकादश ।
 चत्वारिंशति * कोष्ठकेषु रचये द्वीथी बर्हिः पत्तिभि-
 र्मध्यद्वष्टपदे द्विपंक्तिनि चतुःकोष्ठत्रयं शेषयेत् ॥ ४२ ॥
 आग्नेयादिपदानि तत्र रजसा रक्तेन कृष्णेन वै
 पीतेनाथ शितेन तत् किमथवा शुक्लादिना रञ्जयेत् ।
 वीथीः श्यामरजोभिरेव निविडं संपूर्य्य तत्पूर्व्वत*
 पद्मं वारुणकुम्भरोपणकृते चित्रं पुनः कल्पयेत् ॥ ४३ ॥
 पुण्याहवाचन मथो वरुणाच्चनं च
 संकल्पपूर्वमवसाय विधिं विधिज्ञः ।
 जाते महोत्सवतया धुरि पञ्चघोषे †
 पात्राणि तानि सलिलेन च शोधयित्वा ॥ ४४ ॥
 आविष्ट्य सूक्ष्मशिततन्तुभि रेक मेकं
 सत्शालितण्डुलसुपूर्णपदेषु तेषु ।
 गन्धप्रस्नकुशकूर्चसमास्तृतेषु
 संस्थापये दुपरि पश्चिमतः क्रमेण ॥ ४५ ॥
 ताः पालिका स्तदनु पञ्चमुखान् शरावान्
 संस्पृश्य भूलभनुना क्रमत स्तदन्तः ।
 मृदालुकोपलनिष्टृष्टकरीषचूर्णे
 संपूर्य्य कण्ठवलयान्त मथाम्बु सिञ्चेत् ॥ ४६ ॥

* चत्वारिंशत्संख्यकेषु । † तत्तंशुशिरसाक्षं वनमित्यं चतुर्विधं । स्त्रीण-
 भूल्लिका शब्दः पञ्चघोषोद्धरितः ।

श्यामाकशालिशितसर्षपमासमुज्ज
 निष्पावः * कङ्कुलकुल्यशितातकीनाम् ।
 बीजानि गव्यपयसा सुधिया विशोध्य
 पात्रेण केनचिदमूनि करे गृहीत्वा ॥ ४७ ॥
 विप्राशिषा मधुरशाकुनसूक्तपाठैः
 शङ्खादिमङ्गलरवैश्च गुरु सशिष्यः ।
 मूलं मुदा मनु मुपाशु पठन् क्रमेण
 पात्रेषु तेषु निवपे दनु पालिकादौ ॥ ४८ ॥
 अभुञ्चितानि रजनोरसनोरपुरै
 राच्छाद्य शुद्धवसनै रथ तानि रक्षेत् ।
 नान्यो यथा स्पृशति पश्यति लंघते वा
 क्लीवाश्च पक्षिपशवो न यथा क्रमन्ते ॥ ४९ ॥
 नित्यं ततः प्रतिदिनं निशि च प्रभाते
 रात्रौ श्वरामरवराय दिगीश्वरभ्यः ।
 दद्याद्वलिं त्रिविधपात्रचतुष्कदिक्षु
 तारादिडेयुत-नमोऽन्वितनाममन्त्रैः ॥ ५० ॥
 भूतेभ्य आज्यतिललाजकरम्भशुद्ध-
 हारिद्रचूर्णकलितं वलि मादरात्रे ।
 स्नानं सतण्डुलतिलं च वलिं पितृभ्यो
 दद्याच्चि तीयरजनौवदनप्रवेशे ॥ ५१ ॥

मन्त्राग्निकलरमलाजकरम्भमिश्रं यत्तेभ्य एव खलु रात्रिमुखे तृतीये ।
 नागभ्य इक्षुरमसंयुतसक्युपिष्टं तूर्य्येऽथ पञ्चमनिशावदने विधात्रे ॥५२॥
 पञ्चाक्षत तदनु षष्ठतमे शिवाय
 सापूप मन्त्र मथ सप्तमरात्रिवक्त्रे ।
 ओविण्वे घृतगुडार्णं मिमेहि सप्त-
 रात्रिश्वरा, प्रतिनिशास्यमुषस्सु पूज्याः ॥ ५३ ॥
 हयोर्नवद्वादशघस्रपक्षयो भवंति चाहान्यधिकानि पञ्च वै ।
 वलि हरेत्तेषु तथैव विण्वे पयःशिताज्योदनयावमोदकैः ॥ ५४ ॥
 त्रिरात्रपक्षे वलिमाहरेत् पक्षान्तमुक्तेन पथा यथावत् ।
 किंवा विधातारमुमाधिनाथं रमाधिनाथं च यजेत तत्र ॥ ५५ ॥
 प्रासादपूर्त्तवनिकाप्रतिमाप्रतिष्ठा-
 दीक्षाभिषेकनवदुर्गगृहप्रवेशे ।
 अन्येषु चोक्तवदिनेष्वखिलार्थसिद्धेय-
 कार्य्योऽङ्गुरार्पणविधिर्वहुमङ्गलोऽयम् ॥ ५६ ॥
 इत्यङ्गुरारोपणकर्म कृत्वा सन्तोष्य विप्रान् विविधोपहारैः ।
 कृताशिष आथ शिशोर्यथावत् कुर्वीत विद्वान् कलशाधिवासम् ॥५७॥
 दीक्षापूर्वदिने विधाय विधिना प्राभातनित्यक्रिया
 स्नातं शुद्धनिचोल मुज्ज्वलतनु शिष्यं गृहीत्वा गुरुः ।
 दीक्षामण्डपसन्निधौ बुधवरैः सार्द्धं प्रविश्य स्वयं
 सद्यः साध्यसमस्तवस्तुनिचय * निश्चित्य सग्राहयेत् ॥ ५८ ॥

* तत्कालसंपाद्यं गव्यादिकं वस्तुजातं ।

पिङ्गारक्तहरितशिताशितगवा सर्पिश्च मूत्रं दधि
 क्षीर गोमयमन्थ मत्र कुडव प्रस्थानि चत्वारि च ।
 तेजस्तत्सवितुर्दधीत्यथ पयो गन्धेति ससाधयेन्-
 मन्त्रै स्तान्यजवा पिशङ्गसुरभे र्गन्धानि तुल्यानि च ॥ ५८ ॥
 क्षीरक्षौद्रशितादधीनि सष्टतान्येतानि पञ्चानृत
 तुल्यं प्रस्थमितं तथैव विविध नैवेद्ययोग्यं हवि' ।
 दूर्ब्बाचन्दनगन्धमाल्यकुसुमाद्यन्यानि संगृह्य त-
 द्वोदैः पञ्चभिरारमेत विधिवत् शिष्याधिवाप्तोत्सव ॥ ६० ॥
 पुष्पस्त्रङ्गनवमङ्गलच्छदकुलै' मञ्चामरोल्लोचकै-
 र्वसौ, पुञ्जितनारिकेलकदलीपूगादिसद्य फलै ।
 रक्तश्यामशिताभतन्तुयतया दर्भस्त्रजा वेष्टितं
 वस्त्राकल्पविचित्रतोरणयुतं तं मण्डपं मण्डयेत् ॥ ६१ ॥
 प्रागाद्यष्टहरिम्, पीतरुधिरश्यामाशितश्वेतधू-
 म्नाच्छ्वेतनिभा वितस्ति वितताः * सार्द्धैकहस्तायता † ।
 तत्तद्विक्पतिहेतिलाञ्छनवती ‡ वर्द्धा पताका दृढा
 मध्ये किङ्किणिजालयुक्तशवलव्यामध्वज § स्थापयेत् ॥ ६२ ॥
 चतुर्णां द्वाराणां प्रघणमभित' पूर्व' कलशौ
 न्यसेद्वौ द्वौ सद्य कुसुमफलपत्राक्षतयतौ ।
 तथा दीपौ द्वौ द्वौ सुरभिष्टुतपूर्वौ च सदशौ
 तदग्रेषूदयान् सफलदलरम्भाविटपिन ॥ ६३ ॥

* द्वादशाङ्गुलायामाः ।

† सार्द्धैकहस्तनन्वा ।

‡ तत्तद्विक्पालायुधचिह्निता ।

§ चित्रवर्ण व्यासतात्पर्यतध्वजमित्यर्थः ।

द्वारशाखोभयो, पार्श्वयोश्चित्त्रवित्शिल्पिना कल्पितैर्वर्णकैः कल्पयेत् ।
 मन्त्रकल्पोदितान् द्वारपालान् यथाकल्पवर्णा पुनर्ज्जाङ्गवीं चार्कजाम् ॥ ६१ ॥
 मदीमण्डपस्नानवेश्मादिकं यत् परिष्कृत्य तत्सर्वं मुक्तानुरूपम् * ।
 ततः पञ्चगव्याम्बुगन्धानुलिप्ते लिखेन्मण्डलं स्थण्डिले मण्डपान्तः ॥ ६५ ॥
 हरे प्रिय स्वस्तिकमण्डलं तत् प्रियं पुरारि' शिवनाभनाम ।
 तथाम्बिकाया नवनाभसञ्ज पञ्चाब्जसञ्ज द्विरदाननस्य ॥ ६६ ॥
 प्रिय दिनेशस्य च वारुणाख्यं ग्रहार्चनादौ ग्रहमण्डलं च ।
 तान्यत्र तत्कल्पवचोभि । रुक्त कुर्वीत चित्राकृति चित्तहारि ॥ ६७ ॥
 यस्य साधारणं † मण्डलं यन्मतं तल्लिखेत्तत्र वा वक्ष्यमाणक्रमात् ।
 किं नु वा सर्वतोभद्रदं शोभनं सर्वसाधारणं सर्वतोभद्रकम् ॥ ६८ ॥
 विना मण्डल कुम्भपूजा न कार्या
 विना कुम्भतोयाभिषेकं कदाचित् ।
 न शुद्धि, शिशो स्यादशुद्धस्य जन्तो'
 क्व वा मन्त्रदीक्षा कथं मन्त्रसिद्धिः ॥ ६९ ॥
 ततोमण्डलं संविभज्यैव कुर्यात्तथा सूत्रपातात् समैस्तत्र कोष्ठैः § ।
 रजः पञ्चभिः पूरयेदुक्तरूपै र्यथा भू' पिथेया समस्त्रिधरूपा ॥ ७० ॥
 इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे
 दीक्षाङ्गसमुद्देशे नाम षष्ठः संग्रहः ॥ ० ० ० ॥

* स्वरूपोक्तं ।

† तत्तत्तत्वाक्यैः ।

‡ नियतं ।

§ अत्रुक्तं तोवमतं रिक्तोऽण्डभूमिकं । मण्डलं रजयेन्मन्त्रो तदनिष्ठफलप्रद-
 भिति दोषरहितं हाराय मण्डलविधेरितिकर्तव्यतामाह ।

सप्तमः संग्रहः ।

अथ मण्डपलक्षणानि वक्तुं गुरुवाचा विविधागमान् विविच्य ।
प्रथमं कथयामि सुप्रशस्त शुभसौम्याकृति सर्वभद्रकम् ॥ १ ॥
ततो मण्डपे गव्यगन्धानुलिप्ते लिखेन्मण्डलं सम्यगष्टच्छुदाजम् ।
सप्ततत्रय राशिपीठान्निवीथीचतुर्द्वारशोभोपशोभास्त्रयुक्तम् ॥ २ ॥
कृत्वा पुरोक्तविधिना दशसप्तरेखा,
प्राक्प्रत्यगिन्दुग्रमदिग्गतसूत्रपातैः ।
वेदाङ्गलान्तरगतैर्विभजन् कलाभिः
षड्वाण्टद्विजितपदानि लभेत तत्र ॥ ३ ॥
तद्वाह्यपत्तियुगसंस्थितपक्षचन्द्र-
शुभ्रांशुसंस्थितपदै रचयेद्यथावत् ।
हारादिबाह्यचतुरङ्गमथो तदन्तः
पत्तिद्वयेन तदशीतिपदेन वीथीम् ॥ ४ ॥
हाभ्या गजाम्बुधिपदै रथ राशिचक्रां
मध्यस्थितेन पदषोडशकेन पद्मम् ।
एवं प्रमाय मनसा ऽथ यथास्वरूपं
तत्तद्रजोभि रनुरञ्जयता तदङ्गम् ॥ ५ ॥
नन्मध्यसंस्थपदषोडशकं प्रमार्ज्या
मध्यस्थविन्दुमभि कर्कटसूत्रगत्या ।
वेदाङ्गुलप्रमित मारचये च वृत्तं
सा कर्षिका भवति पीतरजोऽभिपूर्णा ॥ ६ ॥

नेत्राङ्गुलं तदभित' पुनरेव वृत्त पीतारुणार्जुनशिखा इह केशराः स्यु' ।
 एकाङ्गुलेन परितो बहिरेव तेषां वृत्तेन रक्तरजसा दलमूलसन्धिः ॥ ७ ॥
 स्यु स्त्राङ्गुलावधि सरोजदलोदराणि
 शुक्लानि तेषु शिखराणि भुजाङ्गुलानि ।
 रक्तानि चारुहरिणीपदसन्निभानि
 कार्याश्च रक्तरजसा दलसीमरिखा' ॥ ८ ॥
 तेषां बहिः नयनाङ्गुल मन्तरालं
 श्यामं विचित्रवलयान्नति पीतविन्दु ।
 तावद्बहिः स्त्रिगुणवर्णमयं त्रिवृत्तं
 श्यामा स्तथा दलशिखागतसन्धयः स्यु' ॥ ९ ॥
 पत्राणि चेदरुणभानि शितत्विष' स्यु
 स्तत्सन्धयोऽरुणशिताशितवृत्तभाजः ।
 वृत्तत्रया बहिः रक्तण-रजोभिपूर्णा
 स्यात् षोडशाङ्गुलमिता चतुरस्ररिखा ॥ १० ॥
 तद्वाह्यपंक्तियुगदिक्षु चतुश्चतुष्कशृङ्गाटकान्तनिहितेन च कर्कटेन ।
 कुर्वीत मण्डल-चतुष्टयमुक्तरूप सप्ताङ्गुलं क्रियकुलीरतुलामृगाणा ॥ ११ ॥
 तत्पार्श्वयो रपि तथाविधमण्डले द्वे
 ऋत्वङ्गुले प्रतिविधाय तथैव * मष्टौ ।
 संभूय तानि रविसमितमण्डलानि
 मेषादिराशिनिलयान्यनु-मव्यतः स्यु' ॥ १२ ॥

* एवमष्टौमण्डलानि कृत्वा तानि पूर्वोक्तमण्डलचतुष्टयेन मिलयित्वा सव्य-
 क्रमेण द्वादशमण्डलानि मेषादिराशीना अङ्गुलानि कुर्यादित्यर्थः ।

अथवा चतुरस्त्ररूपपङ्क्तिद्वितयेन क्रियता हि राशिचक्रम् ।
उदयाद्यनु यत्र हि त्रिकोणाकृतयो द्वादश राशयो भवति ॥ १३ ॥
जलजान्तयुगास्त्रवीथिमध्येऽनुदिश सूत्रचतुष्टयं निपात्य ।
सुरनाथयमाम्बुनाथयक्षाधिपदिग्गामितया तथानुकोणम् * ॥ १४ ॥
चरराशिपदानि दिक्षु कुर्यादहिरयाण्यभितोऽन्तराग्रभाञ्चि ।
स्थिरराश्यभयात्मना पदानि द्विषडेवं न्वलु राशयस्त्रिकोणा. † ॥ १५ ॥
चतुरस्त्रमिदं हि राशिचक्रं विहितं तदयदि वर्तुलं विदध्याद् ।
जलजान्तकृतत्रिवृत्तबाह्ये चतुरस्त्र चतुरोत्तमो विलुप्तेत् ॥ १६ ॥
वृत्तत्रयादुपरि पङ्क्तियुगावगाहि
वृत्तं विधाय दशकाङ्गुलसंस्थितं तत् ।
एकाङ्गुलेन किमथो नयनाङ्गुलेन
वृत्तेन नेमिमशिता रचयेत्तदन्त ॥ १७ ॥
तन्मध्ये पृथुमातुलङ्गसदृशान्यञ्छुदाभानि वा
राशि-द्वादशमण्डलानि रचयेत् पञ्चाङ्गुलानि क्रमात् ।
त्रीणि त्रीणि दिशामु तानि निहिता-न्येवाङ्गुलार्धे ररै
क्षणै पोतपिपोलिकाकृतिधरै व्यक्तं विभक्तानि च ॥ १८ ॥

* पद्मप्रातःचतुरस्त्रक्षेत्रीयायाश्चानयोमथ्यपङ्क्तिद्वये प्रतिदिशं पूर्वोदक्षिणपश्चिमो-
त्तरगा मत्वेन सूत्रचतुष्टयं निपात्य तथाऽनुकोण अग्निवायोरीशाननैऋतयोश्चसूत्र-
चतुष्टयं निपात्य इत्यर्थः ।

† तत्र ह्रस्वादिकमध्ये चतुर्दिक्षु बहिःशिखराणि चरराशीना मेषककटहला-
मकराणा पदानिकुर्यात् अभितस्तेषा पार्श्वद्वये अन्तःशिखराणि स्थिरराशीना
दृषसिंहदृषिकुम्भाना उभयात्मनां द्वात्रात्मकाना मिथुनकन्याधनुसीनाना च
पदानिकुर्यादित्यर्थः ।

पूर्वादिक्रमतोऽनुसव्यगणनाश्लेषादिकान् कल्पयेत्
 रक्तास्तत्र चरा स्थिराश्च विषदान् पीतप्रभान् इत्यात्मकान् ।
 तद्वाह्ये चतुरस्त्र मेक मथ तत् कोणेषु रक्तानि च
 व्यक्तं पीठपदानि तानि रजसा कृष्णेन वा पूरयेत् ॥ १८ ॥
 यतङ्कूराशिचक्रं मनुषु समुचितं मानुषं मेषपूर्व
 सिंहाद्यं पितृ मेतद्व्रतविधिषु भुवो राशिचक्रं प्रशस्तम् ।
 दैवं स्वाराशिचक्रं मत मखिलसुरस्थापने कार्मुकाद्यं
 चक्रं ज्ञात्वा त्रिनाभि त्रिविधमिति बुधश्चिन्तयेत्तत्र तत्र ॥ २० ॥
 दिक्षु द्विपङ्क्तिगतवीथिपदावगाहि
 कृत्वा मनोज्ञतरकल्पलताचतुष्कम् ।
 कोणद्वयान्तरविलम्बि-विनम्रशाख
 सर्व्वर्त्तुपुष्पफलपद्मिदलैर्विचित्रम् ॥ २१ ॥
 वीथ्य, शिता स्तदुपरिस्थितकल्पवल्गा
 पीता श्छदाश्च हरितो विहगा विचित्राः ।
 नानाप्रभाणि कुसुमानि फलानि तासां
 द्रष्टु र्भनोनयनहारि सुरूपभाजाम् ॥ २२ ॥
 तद्वाह्ये पङ्क्तियुग्मे दिशि दिशि चतुरो द्वारदेशान् शिताभा
 नन्तः पङ्क्तिस्थकोष्ठद्वयसहितवह्निःपङ्क्तिकोष्ठैश्चतुर्भिः ।
 तेषां पार्श्वद्वयेऽन्तस्त्रिपदयुतवह्निःकोष्ठकेनाऽथ शोभे
 रक्ते कुर्वीत पीते तदुभयविपरीतात्मिके चोपशोभे ॥ २३ ॥

कोणेष्वस्त्राणि चत्वार्यविषदरजसा रञ्जयेत् कोष्ठषट्के
 सर्वाङ्गान्येवमस्य स्फुटमथ रचयेच्छुक्लरेखाभि रन्तः ।
 बाह्ये त्रिस्रश्च रेखा स्त्रिगुणरुचिवहास्तत्र कोणेषु भूयः
 कीराकारच्छदान्तः सरसिजमुकुलान्येव चित्रोत्तराणि ॥ २४ ॥
 पञ्चाङ्गारोहणं चारुचितं पार्श्वद्वन्द्वे तत्र षट्कोण-युग्मम् ।
 प्राच्यां चक्रं हेमकुम्भोपरिष्ठाच्चित्रं कुर्याच्चारुचञ्चत्पताकम् ॥ २५ ॥
 विद्याङ्गुलं मण्डलमेतदुक्तं कोष्ठानि चास्मिन्चतुरङ्गुलानि ।
 एकाङ्गुलास्तत्र च सीमरेखाः पार्श्वद्वयं व्याप्य यथाकृतिस्थाः ॥ २६ ॥
 एतन्मण्डलं मुत्तमं निगदितं कार्यं महामण्डपे
 दीक्षादौ हितवर्द्धमानं मितरत्रोक्तं ततो मध्यमम् ।
 तस्याङ्गं तु ततोऽधमं तदुदितं संकीर्णशालादिषु
 स्यादेतच्चितयं स्वनामसदृशं स्यात् सर्वतोभद्रकम् ॥ २७ ॥
 केचित् प्राहुः सर्वतो भद्रमन्यत् कोष्ठान्यादौ पूर्ववत् संविभज्य ।
 मध्ये षट्त्रिंशत्पदैरुक्तरूपं पद्मं कुर्यादष्टपत्रं त्रिवृत्तम् ॥ २८ ॥
 पीठं पुनस्तदनु तद्वहिरेकपङ्क्त्या
 गात्राणि तस्य विषदानि पदैश्चतुर्भिः ।
 कोणेषु पीठचरणानरूपा स्त्रिकोष्ठै-
 र्वीथ्यादिकं तु विधिवद्रचयेत् पुरोवत् ॥
 साधारणं भवति मण्डलं मेतदेवं
 भूयस्ततो लघुतरं परमेकं मस्ति ।
 तत्र त्रयोदशभि रीतपरोतसूत्रैः
 कोष्ठानि वेदनिगमेभिन्दुतानि कृत्वा ॥ २९ ॥

षट्त्रिंशता तदुदरस्थपदै पुगोवत्
 पञ्च विधाय परितश्च तथैव पीठम् ।
 पंक्तिद्वयेन च वह्निर्दहनास्त्रशोभा-
 हाराणि तत्र रचयेत् कथितानुरूपम् ॥ ३० ॥
 तस्मिन् वीथिर्नौपशोभा विधेया लघ्वाख्यं वै सर्वतोभद्रमेतत् ।
 त्रेधा कार्येष्टूत्तम मध्यमं च न्यूनं चेति तत्त्रिधैवं विदध्यात् ॥ ३१ ॥
 वक्ष्येऽथ स्वस्तिकादीनां मण्डलानां च रक्षणम् ।
 वैष्णव्याद्यासु दीक्षासु यद् यत्प्रोक्तं विशेषतः ॥ ३२ ॥
 नवसूत्रनिपातनात्पुरोवद्गुरुरष्टाष्टककोष्ठकानि कृत्वा ।
 इह मध्यचतुष्टयैः सरोज रचयेदुक्तनिरूपणं रजोभिः ॥ ३३ ॥
 सीमान्तान्ता वीथिचतस्रोऽम्बुजदिक्षु
 प्राक्पश्चाद्द्वेऽपि तत्रोत्तरयाम्ये ।
 शिष्टं दिक्षुष्टासु चतुष्काष्टकमत्र
 प्राप्यैकैक षोडशकोष्ठ विभजेत ॥ ३४ ॥
 ईशानाद्यैः कोष्ठचतुष्कैर्वहिरन्तः
 पंक्तिव्याप्तौ दिक्षु चतस्र खलुशोभाः ।
 कुर्याच्छुक्लश्यामलपीतारुणभासः
 कुर्यादष्टौ स्वस्तिकरेखा भृजुवक्राः ॥ ३४ ॥
 लक्ष्यं कृत्वा विन्दुमथो मण्डलमध्ये
 प्राग्याम्य-प्राग्दक्षिण-पश्चादनुयाम्या ।
 तद्वत्पश्चादुत्तरपश्चादथसौम्या
 प्राक्सौम्या चेत् स्वस्तिक मेवं विधिना स्यात् ॥ ३५ ॥

अन्यत् सर्वं पूर्ववदस्मिन्विदधोत-

स्यादेवं तत्स्वस्तिकनामार्चनविम्बम् ।

संपूज्यास्मिन् विष्णु मशेषप्रभविष्णु

भूया नमर्त्यो भूतिभि रस्मिन्नतिजिष्णु' ॥ ३६ ॥

केचित् कुर्वन्त्यत्र सरोजान्यपि दिक्षु

व्यक्तं मध्याम्भोजवदुक्तद्युतिभाञ्जि ।

कोणेष्वेव स्वस्तिक मेकैकश एव

कृत्वा वा स्मिन् कुम्भसपर्य्यं विदधोत ॥ ३७ ॥

शिवनाभमण्डलविधान मथो प्रवदामि येन शिवद' स शिव' ।

परितोषमेति परितः कुशल वितनोति यत्र लिखितं निलये ॥ ३८ ॥

प्रागुत्तरायततया विरचय्य रेखाद्वाविंशतिं कुयुगवेदपदानि लब्ध्वा ।

कोणेषु तत्र पदपञ्चकपञ्चकेन दुर्गास्थमण्डलचतुष्टयमेव कुर्यात् ॥ ३९ ॥

कोणानुकोणगतपञ्चपदै स्तदन्तः

स्यात् शृङ्गलादय मशुभ्ररजोऽभिपूर्णम् ।

दिक्षुस्थितै स्तदवशिष्टचतुश्चतुर्भिः

कोटैः शितं रुचिरलिङ्गचतुष्टयं स्यात् ॥ ४० ॥

तद्दीर्गमण्डलचतुष्टयमध्यभागे

लिङ्गद्वयं दिशि दिशि क्रमतो विदध्यात् ॥

प्राच्यां शितं शमनदिशश्शितं प्रतीच्या

रक्तञ्च पीतमितगत्र तदेव वक्ष्ये ॥ ४१ ॥

अन्तःशीर्षं तत्तु लिङ्गाष्टकं स्या दङ्गैःषड्भिःपङ्क्तिषट्कावगाहि ।

दैर्घ्यं तद्वत्पञ्चकोष्ठावधि स्यात्तत्ताङ्गाना लक्षणं दर्शयामि ॥ ४२ ॥

कोष्ठैः पञ्चभिर्बद्धि रेतदुपरि स्याज्जंघिका च त्रिभिः
 कोष्ठैकेन कटि स्त्रिभिश्च तदुरो बाहुद्वयं पञ्चभिः ।
 एकेनैव शिरस्ततोऽङ्घ्रिभुजयोर्मध्ये चतुर्भिः पदै-
 स्त्रिर्ध्वग्लिङ्गयुगं कटेरुभयतस्तद्भिन्नवर्णं पुनः ॥ ४३ ॥
 स्तम्भः पञ्चपदैर्भवेदनुदिशं लिङ्गद्वयोर्मध्यतः
 कृष्णश्वेतसपीतशोणितरुचिः प्रागादितश्च क्रमात् ।
 स्तम्भाग्रे दशभिः पदैर्विरचये दीथीर्दिपङ्क्त्यान्तरा
 श्यामा, पीतलतारुणच्छुद्धरा वर्णैर्विचित्रान्तराः ॥ ४४ ॥
 केचित्स्तम्भशिरःस्थितं पदयुगं संकल्प्य शुक्लं वृषं
 स्थानं तत्परितः स्रुतुष्कयुगले कुर्वन्ति पद्मं शितम् ।
 कोष्ठैकेन च लिङ्गर्मूर्धसु हरिद्राचूर्णकैश्चम्पक
 कोणेषु स्फुटपद्मजानि रचयेत्तद्वच्चतुर्भिः पदैः ॥ ४५ ॥
 किं वा तत्र पदैस्त्रयोदशमितैर्लिङ्गद्वयान्तःस्थितै
 र्मध्ये पञ्चभिरेककुम्भमभितश्चत्वारि लिङ्गानि च ।
 कुर्याच्चित्रतरं त्रिभिस्त्रिभि रथो लिङ्गान्य-पार्श्वद्वये ।
 दुर्गामण्डललग्नपादमपरं लिङ्गद्वयं तादृशम् ॥ ४६ ॥
 मध्येऽवशिष्टपदसप्तकसप्तकेन ‡
 पद्मं त्रिवृत्तवलयं चतुरस्रशोभि ।
 कुर्यात् पुरोवदखिलं खलु मण्डलाङ्गं §
 प्रोक्तमहाङ्गतमिदं शिवनाभनाम ॥ ४७ ॥

* पङ्क्तिद्वयव्यापिनो ।

† लिङ्गानां बद्धिः पार्श्वद्वये ।

‡ एकोनपञ्चाशत्पदैरित्यर्थः ।

§ कोणशोभादिकं ।

अथवा ऽन्यविधानतो ब्रुवे शिवनाभं बहुलाभदायकम् ।
 दशसप्तपदानि पूर्ववद्विलिखेत् प्रागुदगायतं समन्तात् ॥ ४८ ॥
 पूर्वस्या दिशि पूर्ववद्विरचयेल्लिङ्गत्रयं पंक्तिशो
 मध्येशोभयत स्त्रयोदशपदैः स्तम्भं च कुम्भं न्तु वा * ।
 कृत्वा तद्वदथो तथैव रचयेल्लिङ्गत्रयं पश्चिमे
 याम्ये चोत्तर एकमेकं मुभयोः पार्श्वेऽपि लिङ्गद्वयम् ॥ ४९ ॥
 लिङ्गानां मुखमभितो भुजोपरिष्ठात्
 कुर्वीतामरलजटा, पदैश्चतुर्भिः ।
 कोणस्थैः शिवमभित । पदैश्चतुर्भिः
 शुभ्रं तद्वषभगृहस्थलं विदध्यात् ॥ ५० ॥
 वर्णस्तु पूर्वं गदितः शिवानां श्यामः पुरं पश्चिममध्यभाजोः ।
 मध्ये पदैः पञ्चकपञ्चकेन पद्मं पुरोवत् सकलं विदध्यात् ॥ ५१ ॥
 शिवनाभमिदं द्विविधं गदितं
 विविधागमं मत्र विविच्य मया ।
 नवनाभमथो विषदीक्रियते
 नगराजसुतापरितोषकरम् ॥ ५२ ॥
 उक्तस्वस्तिकमण्डलाद् यदि बहिः कोष्ठैकमात्रायता
 वीथ्योर्दिक्षु चतस्रएव रुचिराः श्यामा भवेयुः पुनः ।
 मध्याभोज-बहिर्दिशासुचं तथा चत्वारि पद्मानि चेत्
 एतत् स्थान्नवनाभमण्डलमिति ख्यातं क्षितौ क्षेमदम् ॥ ५३ ॥

* मथलिङ्गस्यापार्श्वद्वये त्रयोदशकोष्ठैः स्तम्भं कुम्भं वा कुर्व्यादित्यर्थः ।

† लिङ्गपार्श्वद्वये ।

इदमपि यदि कोणस्वस्तिकैः स्याद्विहीनं

तदिह पदचतुष्कं स्याच्चतुर्वर्णयुक्तम् ।

गणपतिपरितोषाधायि पञ्चाब्जसंज्ञ

भवति निखिलनृणा मण्डलं मङ्गलाय ॥ ५४ ॥

पञ्चाब्जमण्डलं प्रोक्तं मथ वारुणमण्डलम् ।

वक्ष्ये पूर्त्तप्रतिष्ठादौ शस्तं सूर्यार्चनेऽपि च ॥ ५५ ॥

मध्यस्थविन्दुमभितोऽङ्गुलयुग्मकेन

सार्द्धाङ्गुलेन किमु * कर्कटसूत्रगत्या † ।

वृत्ताष्टकं भुवि विधाय तथाष्टसूत्रं

कोणानुकोण मथ दिक्प्रदिशं विदध्यात् ॥ ५६ ॥

मध्ये वृत्ते कर्णिकाः पीतवर्णाः किंजल्काः स्युः पीतशुक्ला द्वितीयै ।

पत्राग्राणां तत्र पत्रोदराणां रेखा कुर्यात्तत्तुरीये तृतीये ॥ ५७ ॥

एवं पद्मं पूर्ववत् कल्पयित्वा

कृत्वा पीता वीथि मेकेन बाह्ये ।

शुक्लं कृत्वा तद्वहिर्वृत्त मेकं

नानावर्णां तत्र वर्त्तीं विदध्यात् ॥ ५८ ॥

तद्बाह्यपंक्तिद्वयमध्यवर्त्तिसूत्राष्टकाग्रान्तगतानि यानि ।

षोढा विभज्य प्रतिखण्ड मीतान्यवाप्य तत्पक्षवतिः पदानि ॥ ५९ ॥

* उकारोविकल्पायः, तेन किमु इत्यस्य किञ्चेत्यर्थः ।

मध्येविद्धं दत्वा तस्य बहिः अङ्गुलद्वयमानेन सार्द्धाङ्गुलमानेन वा इति पक्षद्वय लाभः ।

† सूत्राग्रेण कर्कटवृत्तीर्यग्मभरणं कर्कटसूत्रं ।

दिक्षु द्वारचतुष्टयं रसपदैस्तेष्वचरेत् पाण्डुरं
 निर्माज्यान्तरपंक्तिः पदयुगं तद्वाह्यपंक्तेश्चतुः (१) ।
 द्वाराणामपि पार्श्वयोररुणभाः शोभाश्च तावत् पदै
 श्चत्वार्यन्तरथो बहिः पदयुगं निर्माज्या निर्माय च ॥ ६० ॥
 कोणाष्टकं द्वारचतुष्टयं च कृत्वा मेषा मवशिष्टकोष्ठैः ।
 कोणेषु च द्वारवदेव पीताः कुर्याच्चतस्रो रुचिरोपशोभाः ॥ ६१ ॥
 बाह्ये त्रिवृत्तं त्रिगुणं स्वरूपं द्वाराग्रतः पीठचतुष्टयं च ॥
 कोणेषु तच्चक्रचतुष्टयं स्यादेतद्वपुर्वारुणमण्डलस्य ॥ ६२ ॥
 अथ वारुणचक्रं मुच्यते भुवि सारस्वततन्त्रसम्मतम् ।
 क्षितिर्विम्बमिदं यदाकृतिप्रतिविम्बोपमं भवति दृश्यते ॥ ६३ ॥
 वृत्ताष्टकं भुवि विधाय पुरोक्तरीत्या दिक्कोणं तदनु सूत्रचतुष्टयं च ।
 तत्सूत्रपार्श्वमभितोऽङ्गुलमेकमेकं त्यक्त्वा पुनर्यसतु सूत्रयुगं समन्तात् ॥ ६४ ॥
 तन्मध्यसूत्रं मभिमृज्य च तै रराणां
 दण्डाष्टकं परिकल्प्य दिग्दशोभिः ।
 मध्येऽथ नाभिं मशिता बहिरेव तस्या
 वृत्तेन तुन्दक्लप्यं विरचय्य पीतम् ॥ ६५ ॥
 तुन्दाद्वहिश्च परिधिं परिकल्प्य रक्तं
 वृत्तत्रयं तु बहि रस्य विहाय मध्ये ।
 शेषेण वृत्तयुगलेन बहिः सुवृत्ता
 नेमिं करोतु निचिता रजनोरजोभिः ॥ ६६ ॥

मध्यस्थवृत्तचितयेऽन्तरालं यत्प्रादराणा मभित स्त्रिवृत्तम् ।

निपातिते सूत्रयुगेऽत्र तद्वत् प्रत्येकतस्तन्मन्त्रकोष्ठवत्प्रात् ॥ ६७ ॥

जङ्घं त्रिकोष्ठं तदधस्त्रिकोष्ठमध्यस्थमेकं परिमृज्य सप्त ।

ततोऽवशिष्टैः परितोऽरदण्डानराणितत्कोष्ठयुगैर्विदध्यात् ॥ ६८ ॥

तत् सप्तकोष्ठात्मकमन्तरालं कृष्णं विदध्यादरयुग्ममध्ये ।

अराणि तत्पञ्चपदात्मकानि रक्तानि कुर्यादरुणैरजोभिः ॥ ६९ ॥

तुन्दस्य नेम्या अपि बाह्यवृत्त कृष्णं विदध्यादपरं च शुक्लम् ।

कुर्यादराणा बहिरग्रदेशेष्वस्त्राणि चाष्टावरणानि धीरः ॥ ७० ॥

एतन्मतं वारुणचक्रविम्बं सौदर्शनं केचिदुशन्ति सन्तः ।

यद्दर्शनाद्भुक्तदुष्टस्त्वा अदर्शनं यान्ति शुभानि सन्ति ॥ ७१ ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे
मण्डलविभागो नाम सप्तमः संग्रहः ॥ ० ॥

अष्टमः संग्रहः ।

इत्थं मण्डल मारचय्य विधिवन्निर्दिष्टं † वक्त्राग्निदो

र्नासाक्षः स कृताचमः शुचिमना गत्वा सदो-मण्डपम् ।

अष्टौ देश कुलोद्भवान् सुमनसो होतृन् द्विजान् ओत्रिया-

नर्चिन्वा वरये चतसृषु तथा द्वार्षु क्रमाज् जापकान् ॥ १ ॥

* “नवकोष्ठकं प्रात्” इति (ग, घ,) पुस्तकयोः पाठः ।

† धौतानन पादपाणिनासानेत्रः

तेषामाशीर्ब्वचोभिर्वहुविधमधुरातोद्यनादैः * ममृदः
 कुर्यात्कुम्भाधिवासं विधिवदधिकृतस्वेष्टदेवेष्टिपूर्वम् ।
 एतत् पूजाविधानं विविधमुनिमतं वीक्ष्य वक्ष्यामि पश्चात् ।
 संचेपादत्र वक्ष्ये किमपि मृदुधिया बुद्धये सूत्रवत्या ॥ २ ॥
 हाग्रायेष्वथ मङ्गलाङ्गुरलसत्-पात्राणि चैकैकशं
 संस्थाप्य त्रिविधानि तेषु तदधीशान् ब्रह्मविष्णुशिवान् ।
 संपूज्याथ घटद्वयेषु परितः संस्थापितेषु क्रमा-
 द्वास्यास्योभयपार्श्वयोरनुयजेद् दिङ्नागवर्थाष्टकं ॥ ३ ॥
 कुमुदं कुमुदेक्षणं च दक्षक्रमतो वामनपुण्डरीकसज्जौ † ।
 अथ सर्व्वदृशं च शङ्खकणं सुमुखं चाप्यथ सुप्रतिष्ठितं च ॥ ४ ॥
 हारेषु क्रमतः स्वकल्पविहितान् दौवारिकान् शाखयो
 र्गंगा सूर्य्यसुतामुदुम्बरगताल्लक्ष्म्यादिकाश्च § ग्रहान् ।
 देहल्या मधिदेवतास्त्रयमथदेवीं कालरात्रि पुन
 र्गन्धार्थैरुपचारकै रूपचितैरभ्यर्च्य संप्रार्थयेत् ॥ ५ ॥
 ततो वामशाखा समाश्रित्य देहं
 समाकुञ्च्य तुष्णीं पदा दक्षिणेन ।
 प्रविश्य स्वयं यागवेश्मान्तरादौ
 भुवं प्रोक्षयेत् पञ्चगव्यार्घसेकैः ॥ ६ ॥

* अनेक मधुरवाद्य शब्दैः ।

† नित्यपूजाव्याख्यानवसरे ।

‡ पुण्डरीकं वामनं च, अल्पाक्षरत्वात्पूर्व्वनिपातः ।

§ आदिशब्दान्निधादीन् तदुपरि ग्रहाश्च ।

विघ्नाश्च त्रिविधान् द्युभूमिखचरान् दिव्याविलोकादिना *
 दूरोत्तमार्थं ततो नृसिंहमनुना † सर्वादिशः कीलयन् ‡ ।
 लाजा चन्दनभस्मसर्षपकुशप्रत्यग्रदुर्व्याक्षता
 नस्त्रेण प्रतिसृष्टि § समविकिरान् सर्वत्र तत्र क्षिपेत् ॥ ७ ॥
 कृत्वावीक्षणमिष्टमन्त्रपठनैरस्त्रेण च प्रोक्षणं
 तेनास्त्रेण च ताडन च कवचेनाभूक्षणे देशिकः ।
 संस्कुर्थाच्चतुर्ध्वमध्यधरणीं ॥ कोणेषु वायादिषु
 क्षेत्रेषु वटुकं च भैरवमथो वास्वीश्वरांश्चार्चयेत् ॥ ८ ॥
 मध्ये ब्रह्माणमभ्यर्च्य गन्धपुष्पाक्षताम्बुभिः ।
 चन्दनागुरुकपूरैर्धूपयेन्मण्डपान्तरम् ॥ ९ ॥
 द्वारेषु जापकवरेषु पठत्सु धीरं
 प्रागादितस्तत ऋगादि-समन्त्रवेदान्
 शिष्यस्य मूर्द्ध्नि कृतरक्षणे होतवर्गः
 पार्श्वे वसत्यभयमन्त्रजपप्रसक्ते ॥ १० ॥
 पश्चात्कल्पितमण्डलस्य ¶ मृदुनि स्वास्तीर्णशृङ्गासने
 पद्मं स्रस्तिक मेव वा दृढतरं वङ्गोपविश्य स्वयं ।
 प्रज्वाल्यार्ज्यपरिष्कृतान् प्रतिदिशं दीपानथार्चोचित-
 द्रव्याण्यत्र पुरोदितानिच यथास्थानं समासादयेत् ॥ ११ ॥

* दिव्यदृष्ट्यादिविधान् पार्श्विवातेर्भौमान् अस्त्रास्तुक्षेपैरानरीक्षान् दूराद-
 पसार्य । † आनुष्टुबेनसङ्ख्याक्षरेण वा । ‡ कीलयेदिति (ग) पुस्तके पाठः ।

§ छुष्ट्यां सुष्ट्यां अस्त्रमन्त्रं पठन्नित्यर्थः ।

॥ चतुर्द्वारमार्गमध्यस्थदेशं ।

¶ लिखितमण्डलस्य पश्चिमभागे ।

संकल्पं स्वस्ति वाच्यं द्विजगुरुयतिभिस्तत्र पुण्याहवादं
 कृत्वाथ प्रारभेतार्चनविधिमधिकं प्राङ्निनाद्येष्वष्टां ।
 संन्यस्यर्थादिपूर्वासनमनु मनु तत् प्रार्थ्यं वद्वाञ्जलिः सन्
 वन्देतात्मानुसव्यं गुरुगण-गिरिजा-विघ्नराट् क्षेत्रपालान् * ॥ १२ ॥
 सौदर्शनेन मनुना शिरसि स्वरक्षा-
 मन्त्रेण वा प्रतिविधाय सगन्धपुष्पैः ।
 अस्त्राणुना च करशुद्धिमेषुमुष्टि-
 स्फोटैश्च तन्मनुवरैः कलयेद्दशशः † ॥ १३ ॥
 त्रैलोक्यरक्षामनुना स्वदेहं हुताशशालं परितो विचिन्त्य ‡ ।
 भूतात्मकं कश्मलमात्मदेहं विशोधयेत् शोषणदाहयोगात् ॥ १४ ॥
 उत्पाद्य दिव्यामृतं संप्लुताङ्गं देवेष्टि योग्यावयवं ततोऽस्मिन् ।
 प्राणान् प्रतिष्ठाप्य तथैव तारैः कुर्यान्मरुत्संयमनं त्रिकृत्यः ॥ १५ ॥
 चतुर्विधामान्तर-मातृकां ततो
 वह्निः स्वकल्पोदितमातृकामपि ।
 क्रमेण तत्त्वान्यखिलाक्षरैर्न्यसन् §
 करोतु मूलेन तयाऽसुसंयमान् ॥ १६ ॥

* ऋथादिपूर्वासनमन्त्रं संन्यस्यस्त्वा अनन्तरं तत् आसनं वद्वाञ्जलिः सन्
 प्रार्थयित्वा आत्मनो वामेगुरुन् दक्षिणे गणेशं सम्मुखे दुर्गां दृष्टे क्षेत्रपालं च
 वन्देत्यर्थः । † नाराचष्टिस्फोटेः तर्ज्जन्यङ्गुष्ठशब्देः दिग्बन्धनमन्त्रैश्च
 दशदिशोवध्नीयादित्यर्थः ।

‡ स्वदेहस्य सर्वदिक्षु वङ्गिप्राकारं विचिन्त्येत्यर्थः ।

§ अखिलानि अप्रहृतानि अनिरुद्धानि यान्यक्षराणि तैर्विपरीतं सकारादिभि
 र्जीवादि तत्त्वं न्यसन्नित्यर्थः ।

आधार हृत्करकलेवर-भावनान्ते

न्यासं मनोर्मुनि सुखं च कराङ्गयोश्च (१) ।

प्रत्यक्षर-प्रतिपदन्यसनं विधाय

बद्धा तथा दशदिशोऽस्त्रमनुप्रजापैः ॥ १७ ॥

धात्वा देवं कर्तुमन्तः सपर्यामादावर्घं कल्पयेत् शुद्धशङ्खे (२) ।

संस्कारार्थं वस्तुनां दक्षिणेऽस्य तद्वत् पूर्यं प्रोक्षणीपात्रमेकम् ॥ १८ ॥

ऐशान्या दिशि वर्द्धनोघट मथो संस्थाप्य तद्वत्ततो

द्रव्यै स्तैरुदितैः प्रकल्प्य निखिलान् पूजोपचारानपि ।

कृत्वाथो मनुशुद्धिमात्मनि निज तं योगपीठं स्मर-

न्नाधारादि सुरान् (३) यथोक्तविधिना गन्धप्रसूनैर्यजेत् ॥ १९ ॥

आधारे हृदयेऽथ कूर्चकुहरे (४) मूलाणुतेजः (५) स्मरन्

बीजेन त्रितयं तदेव पुनरेकीकृत्य हृदयर्चयन् ।

तत्तेजः सकलीविधाय (६) वपुषि खेष्टां भजेद्देवता

यन्वर्थादिकराङ्गदेवतगणैः सार्द्धं विभूषावधि ॥ २० ॥

तदायुधादीन्यपि पूजयित्वा भालादिषु द्वादशचित्रकाणि ।

कृत्वात्मभूर्द्वादिषु चाखिलाङ्गे कुर्यात् प्रसूनाञ्जलिपञ्चक च (७) ॥ २१ ॥

(१) ऋष्यादिन्यासं करन्यासं मङ्गलन्यासं च विधायेत्यर्थः ।

(२) अक्षतनालेशङ्खे, अविघ्ननालस्य शुद्धत्वात् ।

(३) आधारशक्त्यादिदेवताः । (४) भूमध्ये । (५) मूलमन्त्रतेजः ।

(६) व्यापकेन विन्यस्य ।

(७) उत्तमाङ्गे हृदाधारे पदोः सर्वाङ्गकेषु च इति स्मरणात् ।

गन्धपुष्पं धूपदीपौ समर्प्य सन्तोष्यामु राजराजोपचारैः ।

होमं कुर्यान्मानसं मूलकुण्डे ऽहंकाराद्यैर्वैश्वदेवं हविर्भिः (१) ॥२२॥

ब्रह्मार्पणाख्य-मनुना निखिलं समर्प्य

ध्यात्वा प्रसन्नमनसं मनसा सुगेश ।

माष्टंशतं प्रणवसंपुटितं स्ववीजं

जम्बा खमर्प्य तमथो प्रणमेद्विनीत' ॥ २३ ॥

क्षिप्वा दूरे प्रोक्षणीपात्रतोयं भूयस्तद्वै पूर्ववत् पूरयित्वा ।

इष्टदेवं यष्टु मावाह्यं वाह्ये पूर्वं कुम्भं स्थापयेन्मण्डलान्तः ॥२४॥

कुम्भः श्रेष्ठः शातकुम्भस्ततोऽन्यो

रौप्यं स्तम्भात्ताम्रजो रौतिजोऽतः ।

सर्व्याभावे मार्त्तिक' स्यात् प्रशस्त'

शक्नौ सत्या वित्तशोऽथ न कार्यं ॥ २५ ॥

द्वाविंशत्यङ्गुलैः कलग्न इहमतो गर्भमेतस्य वृत्तं

क्षिग्धं द्वाष्टाङ्गुलं (२) स्यात्तदुपरिमुखमुन्नतपुष्पाग्रशोभि ।

तत्कण्ठोऽष्टाङ्गुलार्धस्तदुपरि वलयीकार ओष्ठस्तदर्धो

विस्तारस्तमुखस्योपरि जलधिर्मितो मूलतो वेदसंख्यः (३) ॥ २६ ॥

केचिद्दिंशत्यङ्गुलं कुर्वते तं गर्भस्तस्मिन् पूर्ववदङ्गुलः स्यात् ।

ओष्ठस्तस्यार्द्धाङ्गुलस्तङ्गलाधोवृत्तं ताव (४) क्षत्राङ्गुलं कण्ठदेशः ॥२७॥

(१) अङ्गतासत्त्वपेयुन्धं षट्कामाद्या इमानव । आहुतीर्जुह्यान्मन्त्रीति-
स्मरणादि त्वर्थः ।

(२) षोडशाङ्गुलं ।

(३) तस्यस्यस्यविस्तारश्चतुरङ्गुलं जङ्घाभगोमुखस्यसप्तत्रिंशदङ्गुलविस्तारः ओष्ठो-
द्वाष्टाङ्गुलमूलभागेचतुरङ्गुल इत्यर्थः ।

(४) तावदिति ऋदेः । तावत् अर्द्धाङ्गुलं कण्ठमूलवृत्तमित्यर्थः ।

आदौ पङ्कजमण्डलोपरि गुरु गन्धप्रसूनं क्षिपेत्
 संस्क्रुत्यादय वीक्षणदिभि रतः पीठार्चनं चाचरेत् ।
 संपूज्याक्षतपुष्पचन्दनजलैस्तस्योत्तरे गौरवीं
 पंक्ति दक्षिणतो गणेश्वरमथो तान् पीठदेवान् पुनः ॥ २८ ॥
 आराध्याधारशक्त्याद्यमरचरणपावध्यथो (१) मध्यभागे
 धर्मादीन् वङ्गिरक्ष.पवनशिवगतान् दिक्ष्वधर्मादिकाश्च ।
 मध्ये शेषाब्जविम्बत्रितयगुणगणात्मव्रज (२) केशराणा
 मध्ये मध्ये.च शक्तीर्नव समभियजेत् पीठमन्त्रेण भूयः ॥ २९ ॥
 शालीन् शुद्धशितांश्च मण्डलतया पद्मोपरिष्ठाश्रये-
 त्तन्मध्ये शितशालितण्डलकुलं संस्थाप्य निम्नोदरम् (३) ।
 दर्भैस्तत्परिकीर्य तत्र सुमनःकूर्चाक्षतान् (४) निक्षिपे
 द्वक्त्रैस्तत्रकलाः प्रदक्षिणतया याद्यैर्दशाभ्यर्चयेत् ॥ ३० ॥
 न्यसेत्तत्र कुम्भं त मस्त्राम्बुधीतं
 शितश्यामरक्तप्रभै स्तन्तुभि श्च ।
 वह्नि वेष्टितं सान्द्र मजागुरुत्यैः (५)
 सुगन्धौकृतं धूपधूमै समन्तात् ॥ ३१ ॥

(१) आध्याधारशक्त्यादित आरभ्य कल्पवृक्षपर्यन्तमित्यर्थः ।

(२) अनन्तं पद्मं मण्डलत्रयं आत्मचतुष्टयं ।

(३) तत्तण्डलमर्थं निम्नं कुर्यादित्यर्थः ।

(४) कुशत्रयमोटकं कूर्चं ।

(५) अञ्जपदेन चन्द्रः प्रतिपाद्यस्तेन कर्पूरस्यमोघः ।

न्यसेन्नन्यपद्मावलिप्तं यथाव-

ज्जपं स्तार मुच्चैः स्मरन्निष्टदेवम् ।

विभाव्याथ पीठस्य कुम्भस्यचैक्य

ततः पूजयेत्तत्र भानोः कला स्ताः ॥ ३२ ॥

कभादिकैर्वर्णयुगैष्ठान्तकैः प्रदक्षिणं द्वादशभिर्द्विषण्मिता ।

ततोऽग्निमाधारमयं विभावयेद्वटस्वरूपं तरणिं विशेषवित् ॥ ३३ ॥

न्यसेत्तदन्तः सहिरण्यकूर्चयुङ्गनवं विशुद्धं नवरत्नसञ्चयं ।

अलाभतः तस्य च रत्नपञ्चकं गोमेदमुख्यानि चतुः सहस्रं तत् ॥ ३४ ॥

मुक्ताहीरकपद्मरागसहितं नीलं च वैदुर्यकं

गोमेदः सहविट्ममं मरकतं तत् पुष्परगं क्रमात् ।

रत्नानीह नवाहुः रागमविदो जात्याविशुद्धानिचे-

न्निर्दोषाणि च तानि विभ्रति जना ये ते स्युः ऋद्धिर्गोर्जिताः ॥ ३५ ॥

सविन्दु मुच्चार्थं विलोममाटका त्रिंशः स्ततो मूलमनुं पुताक्षरं ।

प्रपूरयेत्तं घटं मम्बुभिः स्ततः समाटकार्णोषधिचर्मपाचितैः ॥ ३६ ॥

अथवा दशमूलपुष्पदुग्धद्रुमचर्मकथितैः कषायतोयैः ।

स्तनजद्रुमजन्मसाधितैर्वा विमलैस्तीर्थजलैः शुभोदकैर्वा ॥ ३७ ॥

पलाशचर्मकथितैर्जलैर्वा सपञ्चगव्यै रथ सप्तमृद्भिः ।

विलोडितैर्वाथ गवा पयोभि रक्षिन्नधारापतितैर्यथावत् ॥ ३८ ॥

कलशजलेऽस्मिन् वसुयुगसख्याः

स्वरगणपूर्व्वं न्यसतु तथैव ।

उडुपकला स्ता यजतु च भूयो

जलमयमिन्दुं स्मरतु च मन्त्री ॥ ३९ ॥

आत्माभेदतया तदम्बुरजनीनायात्मकं चिन्तयं
 स्तत् पश्चात् पृथुशङ्खमेक मपरं तद्वत् पुनः स्थापयेत् ।
 संपूर्य्य (१) कथितैः कषायसलिलैर्द्दिक्षेष्टदेवोचितै-
 र्गन्धै रष्टभि र्रिष्टगन्धिभि र्दि समिश्र्य चालोडयेत् ॥ ४० ॥
 गोरचनागुरुकपोन्दुपटीररामकर्पूरकुङ्कुममिति प्रथितं हि शक्ते ।
 शम्भोः कुचन्दनदलागुरुकुङ्कुमाम्बुकुष्ठेन्दुचन्दन मथो मुरवैरिणश्च ॥ ४१ ॥
 काश्मीरचन्दनजटादि मुरादिमासो
 कुष्ठाम्बुलोह्ननलदं कथितं यथावत् ।
 गन्धाष्टकं विविधं मेतदतीवपुण्यं
 प्रीतिप्रदं निखिलरञ्जनकन्नराणां ॥ ४२ ॥
 अभिवाह्यं जले दरोदरे शिखिभास्वत्शशिनां पृथक्कला ।
 दशभास्करषोडशक्रमा दसुसंस्थापनं माचरेत् पुनः ॥ ४३ ॥
 पञ्चाशत् प्रणवाश्च सम्भवकला प्रत्येकतो वर्गश-
 स्तवावाह्यं ऋचं च पञ्च विधिवडंसादिका स्ताः पठेत् ।
 पाठान्ते किल वर्गशः प्रतिकलं प्राणप्रतिष्ठा चरे
 इच्छेत् तद्विषदं यथामृदुमति र्जानीत तस्य क्रमं ॥ ४४ ॥
 सृष्ट्यादिका दशकलाः कचवर्गयुक्ता
 आद्या अकारजनिता मनसाऽभिवाह्य ।
 ओं हंस इत्येव सुदीर्घं वदन्नमूषा
 प्राणाइहेत्यसुगणस्थितिं मारभेत् ॥ ४५ ॥

जरादिका या दृढवर्गगाः कला डकारजा स्ता अभिवाह्य पूर्ववत् ।

ऋचं प्रतद्विष्णुरिती रयन् पुनश्चरेदमूषा मसुसंस्थितिं तथा ॥४६॥

तीक्ष्णादिका दशकला अथपादि शान्तै

वर्णै र्युता मलिपिजा अभिवाह्य तद्वत् ।

त्रैयम्बकी मृच मुदीर्य पठन्नमूषा

प्राणादरेति तनुयात्तदसुप्रतिष्ठां ॥ ४७ ॥

पीडादिका विन्दुभवाश्चतस्रोऽभिवाह्य तद्वत् यसहान्ययुक्ताः ।

ऋचं पठेत्तत्सवितुर्वरेण्यं ततोऽसुसंस्थापनमाशु कुर्यात् ॥ ४८ ॥

निवृत्यादिकाः षोडश स्युः कला याः खरैः संयुता स्ताः समावह्य तत्र ।

ऋचं विष्णुयोनीत्युदीर्या य तासामसुस्थापनं प्राणमन्त्रेण कुर्यात् ॥४९॥

विधिरस्य (१) विशेषतोऽत्र पञ्चान्नदिताम्नः स्वतु भूतशुद्धिशेषे ।

प्रथमावगमाय दीक्षितानामय सामान्यविधिं प्रदर्शयामः ॥ ५० ॥

प्रागादित्रितयं (२) त्वमुथ इति च प्राणा इह प्राणका-

स्तद्वज्जीव इह स्थिते च निगदेत् सर्वेन्द्रियाणीति च ।

तद्वद्वाङ्मनईक्षणश्रुतिनसप्राणा इहायान्विति

स्वाहान्तं प्रजपन्मनं प्रतिकलं प्राणान् प्रतिष्ठापयेत् ॥ ५१ ॥

तास्ताः प्रपूज्य च पृथक् पृथगित्यमादौ

तत्शङ्खसंस्थसलिल कलशे निरस्य ।

अश्वत्थचृतपनसच्छृदयुक्तगुच्छैः

सूत्रामवलिक्लितैर्ललितैस्तदास्यम् ॥ ५२ ॥

(१) अत्र विधिमस्येतिपाठोयुक्तः ।

(२) प्राणादिति (घ) पुस्तकेपाठः सचसमीचीनः ।

साक्षात् सुरद्रुमधिया स पिधाय मन्वी
 तत्र (१) प्रसूनफलतण्डुलपूर्णं मेकम् ।
 हेमादिभिर्विरचितं विपुलं शरावं
 संस्थापयेत् फलधियाऽमलधीः फलाख्यै ॥ ५३ ॥
 अभिवेष्टयेत्तदनु कुम्भमुखं नवनिर्मलांशुकयुगेन बुधः ।
 समलकृतेऽत्र सुरशाखितले निजपोठपूजनविधिं कुरुताम् ॥ ५४ ॥
 आवाह्यास्मिन्निष्टदेवं यथावत् संस्थाप्यामुं सन्निधोक्तव्यं भूय ।
 सरुद्धाथो संमुखीकृत्य तत्तन्मुद्रायुक्तं पञ्चकर्माणि (२) कृत्वा ॥ ५५ ॥
 सकलीविधाय कलशस्थममुं मनुमादकाङ्गमुनिन्यसनैः (३) ।
 अवगुण्ठनं तदमृतौकरणं निजमुद्रया (४) च परमौकरणम् ॥ ५६ ॥
 तदमुस्थितं (५) च विदधद्विधिना पुरतः प्रदर्शितमुद्रमम् ।
 परिपूजयेद्गुरुत्वावहितः परिचारयुक्तं सुपचारगणैः ॥ ५७ ॥
 दत्वासनं स्वागतं मभूदीर्य पाद्योदकार्घ्याचमनोयकानि ।
 मध्वादिपर्कं पुनराचमं च स्नानं च वासांसुःस्पवीतमेव ॥ ५८ ॥
 अङ्गे विभूषां परिकल्प्य भूय आदर्शमग्रे परिदर्शयित्वा ।
 कल्पोदितान्यावरणानि पुष्पगन्धाक्षतैः संपरितो यजेत ॥ ५९ ॥

(१) पल्लवोपरि ।

(२) आवाहनसंस्थापनं सन्निधौ न सन्निधौ न सम्मुखीकरणानि च ।

(३) मन्त्रन्यासं मादकान्यासाङ्गन्याससुन्यादिन्यासैरित्यर्थः ।

(४) अङ्गासुद्रयेत्यर्थः ।

(५) तस्यादेवतायाः प्राणस्थापनं ।

वर्षैर्भानुप्रपुटितैः क्रमशः शताब्दै-

न्यासक्रमादभियजेत् (१) सकलासु (२) मन्त्रो ।

गन्धादिभिः प्रथमतो मनुदेवतासु

त्रैलोक्यमोहन इति प्रथितः प्रयोगः ॥ ६० ॥

घण्टा सपूज्याथ धूपं च दीपं दत्वा भूयो गन्धपुष्पाचमाश्च ।

हृद्य सद्यः सिद्धनैवेद्य मस्त्रैः संपाद्याये ह्यर्पयेन्मन्त्रपूर्वम् ॥ ६१ ॥

अथ सस्कृते हुतवहेऽमलधी

रभिवाह्य देव मभिपूज्य पुनः ।

जुहुयात् शिताघृत गुतेन (३) पयः

परिपाचितेन (४) शुचिना चरुणा ॥ ६२ ॥

पञ्चविंशति संख्यया पुन राज्यत श्वतुराहुती-

व्याहृतित्रयमेकशस्त्रिंश उद्दिशन्नथ (५) होमयेत् ।

मूलमन्त्रमुदीर्य साष्टसहस्रहोममथाचरेत् (६)

शेषपायससर्पिषा ऽखिलपार्षदान् बलिभिर्यजेत् ॥ ६३ ॥

(१) मन्त्रपुटितैः पञ्चाशता साहस्रैर्न्यासक्रमेण ललाटादिस्थानेषु पूजयेदित्याशयः ।

(२) सकलासु कलासङ्गितासु, इत्यस्य मनुदेवताष्वित्युक्तनेनान्वयः ।

(३) शर्कराघृतयुक्तेन ।

(४) दुग्धपाचितेन ।

(५) ओं भूः स्वाहा ओं भुवः स्वाहा ओं स्वः स्वाहा ओं भूर्भुवः स्व स्वाहा इत्युदीर्यहोमयेदित्यर्थः ।

(६) मूलमन्त्राख्यं अष्टाधिकसहस्रहोमं कुर्यात् ।

एवंकृत्वा वैश्वदेवाङ्गहोमं
 तं शुष्माणं (१) पीठमूर्त्तौ विलाप्य ।
 मन्त्रं जप्त्वा दिक्शतं वा शतं वा
 तं देवस्या सव्यपाणौ (२) समर्प्य ॥ ६४ ॥
 संपाद्य पानीयं सुधा समर्प्य दत्वान्म उद्वास्य मुखार्चिं (३) रास्ये
 नैवेद्यं मुद्गत्य निवेद्य तत्तच्चण्डाय भूमौ सुपलिप्य भूयः ॥ ६५ ॥
 गण्डूष-दन्तधमनाचमनस्वहस्त-
 मृज्यानुलेपमुखवासकमाख्यभूषा (४) ।
 वीटीं समर्प्य च सचामरसातपत्र-
 तोर्यैत्रिकैः सुहित (५) मर्चयतात्पुनस्तं ॥ ६६ ॥
 गन्धादिभिः सपरिचार मथार्घमस्मै
 दत्त्वा निधाय कुसुमाञ्जलि मादरेण ।
 स्तुत्वा प्रणम्य शिरसा चलुकोदकेन
 स्वात्मानं मर्पयतु तच्चरणाञ्जमूलैः ॥ ६७ ॥

(१) वज्रिं ।

(२) इक्षिण्य हस्ते ।

(३) सुखसूतं नैवेद्यागतं तेजः, सुखे उद्वाभ्येत्यर्थः ।

(४) दन्तधमना—दन्तकाष्ठिका

हस्तमृज्या—हस्तमार्ज्जं न चूर्णं

सुखवासकं—सुखप्रोञ्जसवस्त्रं ।

(५) तृप्तं ।

ब्रह्मार्पणाख्यमनुना त्वसमर्पणाख्य-

मन्त्रेण चाप्यथ तदायुधभूषणानि ।

अभ्यर्चयेत् शालयजादिभि राक्षदेशेऽ-

साधारणानि च यथोदितमूर्त्तिमन्ति ॥ ६८ ॥

तदावरणदेवताः सपदि देवदेहे तदा-

विलाप्य मन्त्रसा गुरुर्ज्जलनिधौ तरङ्गानिव ।

सुष्टम मसुमासनोपरिनिविष्टमिष्टं स्मरेत्

सुधामयतनु ततोऽखिल नृपोपचारैर्युतं ॥ ६९ ॥

ध्वजतोरणदिक्कलशादिगता-

मपि मण्डप-मण्डल-कुण्डगतां ।

अभियोज्य चितिं कलशे कुसुमै-

परिपूज्य जपेत् पुन रष्टशतं (१) ॥ ७० ॥

समर्प्य तं पिष्टकपीठसंस्थं समिद्ध (२) मारात्रिक सर्पयित्वा ।

कर्पूरदोषै रथ सप्तवर्त्या नीराजयेन्मङ्गल-दोपकैश्च ॥ ७१ ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे कल-
शाचनविधिर्नामाष्टमः संग्रहः ॥ ० ॥

(१) ध्वजादिषु व्याप्रांतिं परीक्षकैस्तन्यं कुसुमैः संवीय कलशेनियोज्य
पुनरष्टशतं जपेदित्यर्थः ।

(२) दीप्तं ।

नवमः संग्रहः ।

ततः कर्करौ काञ्चनादौः प्रकृष्टं
विशालोदरीं वत्सुलाष्टाङ्गुलास्याम् । (१)
कनिष्ठोग्रतुल्यप्रणालेन तीर्थं
असुखेन युक्ता मधोन्यस्तचक्राम् ॥ १ ॥
ऐशान्यां दिशि विकिरेर्विशोधिताया
संस्थाप्याम्बर-कनकैः स्रगादिजुष्टाम् ।
अस्त्रेणामलसर्लिलैः प्रपूर्य तस्या
मावाह्यार्चयतु तदस्त्रदेवतां च ॥ २ ॥
सिंहस्था मरुणतमा मतीवभीमा
विभ्राणां फलेक मसिं च पश्चिमास्याम् ।
संपूज्यास्त्रमनुसुदीर्य वीर्यवन्तं
गन्धाद्यै रूपचरणैश्चलासनेन (२) ॥ ३ ॥
तामादाय बहिर्भवन् गुरुरसौ तद्देवताज्ञां पुरो
दिक्पालाः खलुरक्षते त्वनुदिशं चोच्चैस्तरां आवयन् ।
तन्नालाध्वनि मुक्तयाऽनुगतया तस्याः पयोधारया
धर्यावृत्य (३) परं प्रदक्षिणतया भूयो विशेषमण्डपम् ॥ ४ ॥

(१) वत्सुलं अष्टाङ्गुलमास्यं यस्याः ता ।

(२) उत्तिष्ठन्नित्यर्थः ।

(३) परितो भ्राज्या ।

संस्थाप्य तां पूर्वपदेऽस्त्रं मुक्ता स्थिरासनेऽभ्यर्च्य पुनस्तदस्त्रम् ।
 सायं सति स्नानविधिं समाप्य सन्ध्या च कुर्याद्विधिवत्सशिष्यः ॥ ५ ॥
 अविद्यायो मङ्गलवीजाङ्गुणपात्रैः
 प्रादक्षिण्य मण्डल मेषामुपरिष्ठात् ।
 न्यस्येदीमान् पिष्टकल्लृप्तान् पृथुदीपान्
 प्राची-वह्मन् गोघृतपूर्यान्थ मन्त्रो ॥ ६ ॥
 शालामध्ये तत्र निश्चाय चुम्बी मुक्लिष्वामु मस्तुर्तमानलेन ।
 प्रज्वाल्यस्मिन् स्थापयेत्पाकवात्रं ताम्राद्युत्थं क्षालयन्नस्त्रमन्त्रैः ॥ ७ ॥
 अथ पञ्चदश-प्रसूति प्रमितान् (१) शितशालिसमुत्थित-तण्डुलकान् ।
 परिशोध्य जलैरभिमन्त्र्य पुनर्न्यूननाऽष्टगुणं पयसि क्षिपतु ॥ ८ ॥
 कवचेन तस्य पिधाय मुखं चषकेण परिण फटा (२) शुचिना ।
 हिरिदिङ्मुख एवमनुं प्रजपन्मृदुनाज्वलनेन पचेच्च चरुम् ॥ ९ ॥
 सिद्धे तस्मिन् पायसे गव्यसर्पिस्तृप्त्वा क्षिप्त्वा मन्दमन्द सुवेण ।
 यावत् खिन्नं स्यात्तदन्नं क्रमेण तावद्द्व्यालीङ्गयेद्वातुमय्या ॥ १० ॥
 एवं मूलेनाभिघार्थ्याथ चुल्या उत्तार्याग्रे भाजनं तत्कराभ्यां ।
 अस्त्रक्षिप्तैरास्त्रुते तत्र दर्भैरुक्त्वावर्ध्मं स्थापयेन्मण्डलान्तः ॥ ११ ॥
 पात्रत्रये तद्विभजे क्षिभागं भागेन तत्र प्रथमेन भागम् ।
 अभ्यर्चयेत् पञ्चविधोपचारैः कृताधिवासं कलशेऽभिवाञ्छ ॥ १२ ॥
 द्वितीयभागं जुहुयादुताग्रे सुसंस्कृते मूलमनुप्रजापै ।
 द्विधाविभज्याथ गुरुः सशिष्यो भुञ्जीतभागं विधिवत्तृतीयम् ॥ १३ ॥

(१) पाषिर्चैकुजः प्रसूतिः प्रसूतिस्त्रिपलान्विता ।

(२) फटा अस्त्र मन्त्रेण शुचिनापात्रान्तरेण सुसंविधाय ।

आचम्याथ गुरुर्विशोधितमुख स्वाचाम्य शिष्यं तथा
 मन्त्राङ्गैः सकलविधाय च तनौ संवासयेत् प्राङ्मुखम् ।
 हृदयात् द्विषडङ्गुलं च सरमं सत्क्षीरवृक्षादिजं
 दत्वास्मा ऋजुदन्तकाष्ठ ममुना दन्तान् पुनः शोधयेत् ॥ १४ ॥
 धौताग्निपाणिवदनं सदनं प्रवेश्य
 तं शिष्य मिष्टमनुनाभिमृषन् प्रसन्न ।
 रक्षा विधाय च शिखा-मनुबन्धनेन
 निद्रापयेत् कुशकृतेशययेऽथवेद्या ॥ १४ ॥
 इष्टं देवं प्रार्थयेद्देशिकेन्द्रः सुखप्रार्थं तस्य शिष्यस्य रात्रौ ।
 अन्तर्बाह्ये त्वं चरस्यप्रमेय (१) स्वप्ने भद्रं दर्शयस्वैन मय ॥ १६ ॥
 इत्युक्त्वा सविधे तस्य दर्भानास्तीर्थ्य देशिकः ।
 शयीत शुद्धमनसा भगवन्तं स्मरन् मुदा ॥ १७ ॥
 अधिवासविधिः समोरितः सकलाभीष्टफलप्रदानभूः ।
 अमुना विधिनाधिवासितो (२) ऽखिलसिद्धिं लभते परं नरः ॥ १८ ॥
 वहन्नाडीपार्श्वं प्रसभ मुपपीड्याथ शयितः
 स्मरन्निष्टं देवं निशि परिचितं स्वप्न मखिलम् ।
 यथादृष्टं स्वस्थोऽचलितकचनीविः (३) स्वमनसा-
 ऽवधार्याग्रे ब्रूयादुपसि च गुरोः साधकशिषुः ॥ १९ ॥

(१) हे प्रसाध्यागम्यप्रभो ।

(२) कृताधिवासः ।

(३) रोगाद्युपप्लवरहितोऽसुकुलितकेशोऽसुकृतानीविः ।

गुरुस्तत् स्वप्नोत्थं शुभमशुभमादौ च गणयन्
 शुभं चेत्स्यात्तस्मा अविकलमना द्रागुपदिशेत् ।
 अभद्रं चेत्तर्हि स्वमनु मयुतं वा दशशतं
 जपन् प्रायश्चित्तं विरचयतु तावत्तिलहुतैः (१) ॥ २० ॥
 भद्राभद्रविवेकाय वक्ष्ये स्वप्नफलान्यथ ।
 यान्युक्तान्यृषिभिः पूर्वं गौतमीयादिषु स्फुटम् ॥ २१ ॥
 पानं रक्तसुराज्यगव्यपयसा शाल्यन्नदधोदन-
 श्वेतखादुफलाममासहविषा स्थित्वासने चाशनम् ।
 प्रासादाद्विवनस्पतीभहयनौगोपुङ्गवारोहणं
 शुक्लस्वसनेन्दुशीतसुमनोमुक्तावलीधारणम् ॥ २२ ॥
 विष्णूत्तयन्न हविषामुपलेपनं च
 श्वेताहिदशनगडार्दनरोदनानि ।
 गुर्वग्निमित्तगणिकाद्विजराजवाजि-
 गोहस्तिदैवतमहोत्सदर्शनं च ॥ २३ ॥
 भूरत्नहेमरजतामलवस्त्रलाभो
 दिव्याङ्गनालपनगोष्ठुपगूहनानि ।
 क्षेमङ्करो (२) शुककलस्वनसारिकादि-
 सत्कृजितश्रवणमात्मनि कीटपातः (३) ॥ २४ ॥

(१) जपसंख्यं तिलहोतैः ।

(२) शङ्खविह्वलतिख्यात पक्षिविशेषः ।

(३) स्वदेहे कृमिपातः ।

वीणाधारणवाटनं प्रतरणं बाहुद्वयेनाम्भमा-
 मित्यादीनि शुभानि मन्त्रिफलटान्युक्तानि पूर्वागमे ।
 मिथ्या यद्यपि पूर्वसूरिभिरयं स्वप्नावलोको मतः
 सत्कार्यस्य च दैवसूचकतया सत्यो भवेत् कुत्रचित् ॥ २५ ॥
 कृष्णारुणाशुकविलेपनमात्मभूषा
 याम्याननेन (१) महिषोद्वखरेषु यानम् (२) ।
 अभ्यङ्गलेपनदिगम्बरतातिपूति-
 पङ्काङ्क गोमयमयोदधिमज्जनादि (३) ॥ २६ ॥
 त्रिधा (४) महोत्पात महाहि मैथुन-
 कृतान्तदूतोद्वखरादिदर्शनम् ।
 जुगुप्सितस्त्रीसहसङ्गभाषणं
 स्वकर्णनासादिविकर्तनं तथा ॥ २७ ॥
 द्विजगुरुनृपनिन्दा-भर्त्सनाद्यात्मनैव (५)
 तुषभमितविलोठः पक्वमासाशनं च ।
 अशितभटनियुञ्जं (६) प्रेतलोकाभिषङ्गः (७)
 कथितमशुभमित्याद्यागमज्ञैः पुराणैः ॥ २८ ॥

(१) दक्षिणमुखेन ।

(२) प्रयाणं । (३) दुर्गन्धपङ्काकीर्णं गोमयमये जलाधारे सज्जनमित्यर्थः ।

(४) भौमदिव्यान्तरीक्षभेदेन त्रिविधोमहोत्पातः ।

(५) आत्मज्ञता द्विजगुरुनृपनिन्दा ।

(६) कृष्णवर्णभट्टैः सह वाङ्मयुञ्जं ।

(७) मृतलोकसङ्गमः ।

यामि च प्रथमे फलत्वविकलं स्वप्न (१) समाभ्यन्तरं
 मामैः षडभिरथ त्रिभिश्च तदनु द्वाभ्या द्वितीयादिषु ।
 पक्षान्ते गरुडायजोदयद्वतोऽन्यस्मिन् दशाहान्तरे
 प्रायश्चित्तमिहार्चगुरुभिर्ज्ञायैकवृद्धा (२) क्रमात् ॥ २८ ॥
 प्रायश्चित्तं कर्तुमशक्तोऽयुतसंख्यं
 गोविन्दाख्याकीर्त्तनमुच्चैर्विदधीत (३) ।
 दुःस्वप्नाना दोषहर्त्रं यदुददिहास्ति
 स्तोत्रं मन्त्रं वर्चम् (४) च वा तत्तदधीत ॥ ३० ॥
 अग्नित्रयं (५) त्रीणि च पुष्कराणि
 रामत्रयं (६) त्रीणि पदानि विष्णोः ।
 हरं त्रिनेत्रं त्रिपथां च गङ्गा
 स्मरेच्च दुःस्वप्नविनाशनाय ॥ ३१ ॥
 अथ प्रभातोचितकर्म कृत्वा गुरुः सदस्यानुमतेन तत्र ।
 दुःस्वप्नदोषोपशमं विधाय शिष्यस्य दीक्षाविधिमारभेत ॥ ३२ ॥

(१) प्रथमयाभिकः स्वप्नो वर्षाभ्यन्तरे द्वितीययाभिकः वृश्चासाभ्यन्तरे तृतीय-
 याभिकः मृगसाभ्यन्तरे चतुर्थयाभिकोमासद्वयाभ्यन्तरे तथाकृणोदये पक्षाभ्यन्तरे
 षडुत्तरकालीनस्तुदशह्याभ्यन्तरे फलनीतिसम्बन्धः ।

- (२) प्रथमयामे एकपुणं द्वितीये द्विपुणं त्रितयादि क्रमेणेत्यर्थः ।
- (३) गोविन्दनाम संकीर्त्तनं मुच्चैः कर्त्तव्यं ।
- (४) स्तोत्रं गजेन्द्रमोक्षणादि, मन्त्रं नामाख्यादि, कवचं नारसिंहादि ।
- (५) आवयनीयादिविज्ञित्यर्थः ।
- (६) जामदग्न्यादिकं ।

स्नातं नवाम्बरविमूषणगन्धमाल्यै-

शिष्यं सुभूषितमतिप्रवणं प्रसन्नम् ।

पार्श्वे निवेश्य तदनेकमलप्रशान्त्यै (१)

स्वर्षं वितीर्य सतिलं विधिवद्विजेभ्य ॥ ३३ ॥

गायत्रीमयुतमिता प्रजाप्य (२) विप्र-

हारेण द्विरदमुखं पुरोऽर्चयित्वा ।

स्वस्त्युक्तं द्विजवचसाऽवधार्य कुर्यात्

सकल्पं शिशुकुलगोत्रनामपूर्वम् ॥ ३४ ॥

वृद्धिश्चाङ्ग (३) समाह्वयजनवसोर्ध्वाराश्च (४) कृत्वा शिशो-

रिष्टं दैवतमर्चयेच्च कलशे भक्त्या गुरुः पूर्ववत् ।

होमं कर्तुं मय स्वकुण्डकुहरे वक्त्रिं स संपादयेद्

येन स्यात् सकलार्थदो हुतविधिर्नन्व प्रसीदत्यपि ॥ ३५ ॥

अरणितरणिकान्ताग्नेयपाषाणजोऽग्नि-

र्विपुलविपिनसाग्निश्चोत्रियागारजो (५) वा ।

अभिमतफलसिद्धैः शस्यतेऽथोनिरग्नि-

द्विजसमखट्वाग्निः (६) किञ्चिदिष्टं विधत्ते ॥ ३६ ॥

विट्शूद्रगृहाच्च यदृच्छ्याध्वलव्यो हुताशी न हुते प्रशस्तः ।

तस्मात् प्रयत्नेन विशुद्धमग्निं संपादयेत्तद्विधि रच्यतेऽथ ॥ ३७ ॥

(१) आजन्माज्जितपापक्षयार्थ ।

(२) जापयित्वा, शिष्यमित्यन्वय ।

(३) नान्दीमुख आङ्ग ।

(४) साह्वयजनपूजासहितवसोर्ध्वाराश्च ।

(५) काष्ठद्वयजन्ता सूर्यकान्तमणिजोऽतिककशपाषाणजोमहाराण्यजन्ता
सान्निक्त्रोत्थिय गृहागतो वा वक्त्रिः प्रशस्तइत्याशय ।

(६) निरग्निविग्रहहानीतो दीक्षितनृपागारानीतो वा किञ्चिदिष्टफल-
दायीत्यर्थ ।

	Rs	A
Clokavartika, (English), Fasc 1 7, at Re 1 4 each ...	8	12
* Cranta Sutra of Cankhayana, Vol I, Fasc 1-7, Vol. II, Fasc 1-4, Vol III, Fasc 1 4, Vol 4, Fasc 1, at As. 10 each	10	0
Cri Bhashyam, Fasc 1 3, at As 10 each	1	14
Dana Kriya Kaumudi, Fasc 1-2, at As 10 each	1	4
Gadadhara Paddhau Kalasara, Vol 1, Fasc. 1-7, at As 10 each	4	6
Ditto Acarasara, Vol II, Fasc 1-4	3	2
Gobhiliya Grhya Sutra, Vol. I, at As 10 each	3	2
Ditto Vol II, Fasc. 1-2, at Re 1-4 each	2	8
Gobhiliya Grhya Sutra, (Appendix) Gobhila Parisista	2	0
Ditto Grihya Sangraha	0	10
Haralata	1	14
Karmapradip, Fasc 1	1	4
Kala Viveka, Fasc 1-7, at As 10 each	4	6
Katantra, Fasc 1 6, at As 12 each	4	8
Kurma Purana, Fasc. 1-9, at As 10 each	5	10
Kiranavali, Fasc 1 2, at As 10	1	4
Madana Parijata, Fasc 1 11, at As 10 each	6	14
Maha-bhasya pradipodyota Vol I, Fasc 1 9, Vol. II, Fasc 1 12, Vol III, Fasc 1 10, at As 10 each	19	6
Ditto Vol IV, Fasc 1 2, at Re 1 4 each	2	8
Manutika Sangraha, Fasc. 1 3, at As 10 each	1	14
Markandeya Puna, (English) Fasc 1-9, at Re 1 each	9	0
* Mimamsa Dracana, Fasc 10 19, at As 10 each	6	4
Mugdhahodha Vyakarana, Fasc 1 4, at As 10 each	2	8
Nirukta (2nd edition) Vol I, Fasc 1 at Re 1-4	1	4
Nyayavartika, Fasc 2 6, at As 10 each	8	2
Nityacarapaddhati, Fasc 1 7, at As 10 each	4	6
Nityacarapradipa, Vol I, Fasc 1-8, Vol II, Fasc 1 4, at As 10 each	7	8
Nyayabindutika, Fasc 1, at As 10 each	0	10
* Nyaya Kusumanjali Prakarana, Vol II, Fasc 1 3, at As 10 each	1	14
Nyaya Vartika Tatparya Parisudhi, Fasc 1 2, at As 10 each	1	4
Nyayasarah, Fasc 1-7, at As 10 each	2	0
Padumawati, Fasc 1-6 at Rs 2 each	12	0
Prakrita Paingalam Fasc 1-7 at As 10 each	4	6
* Paracara Smrti, Vol I, Fasc 2 8 Vol II, Fasc 1 6, Vol III Fasc 1 6, at As 10 each	11	14
Paracara, Institutes of (English) at Re 1 each	1	0
Pariksamukha Sutram	1	0
Prabandhacintamani (English) Fasc 1-3 at Re 1-4 each	3	12
Rasarnavam, Fasc 1-3	3	12
Ravisiddhanta Manjari, Fasc 1	0	10
Saddarsana Samuccaya, Fasc 1 2, at As 10 each	1	4
Samaraicca Kaha, Fasc 1 5, at As 10 each	3	2
Sankhya Sutra Vrtti, Fasc 1 4, at As 10 each	2	8
Ditto (English) Fasc 1 3, at Re 1 each	3	0
Six Buddhist Nyaya Tracts	0	10
Sraddha Kriya Kaumudi, Fasc 1-6 at As 10 each	3	12
Sucruta Samhita, (English) Fasc 1, at Re. 1 each	1	0
Suddhi Kaumudi, Fasc 1-4 at As 10 each	2	8
Sundaranandam Kavvam	1	0
Surya Siddhanta, Fasc 1 2, at Re 1-4 each	2	8
Syanika Sastra	1	0
* Taittreya Brahmana, Fasc 11-25, at As 10 each	9	6
* Taittiriya Samhita, Fasc 27-45, at As 10 each	11	14
* Tandya Brahmana, Fasc 10 19, at As 10 each	6	4

	Rs	A
Tantra Vartika (English) Fasc 1-10, at Re. 1-4	12	8
+ Tattva Cintamani, Vol I, Fasc 1-9, Vol. II, Fasc 2 10, Vol III Fasc 1 2: Vol IV, Fasc 1, Vol V, Fasc 1-5, Part IV, Vol II, Fasc 1-12, at As 10 each	23	12
Tattva Cintamani Dīdhiti Vivṛit, Vol I, Fasc 1-6, Vol. II, Fasc 1, at As 10 each	4	6
Tattva Cintamani Dīdhiti Prakas, Fasc 1 5, at As 10 each	3	2
Tattvarthadhigame Sūtram, Fasc. 1 3, at As. 10 .	1	14
Tirthacintamani, Fasc 1 3, at As 10 each	1	14
Trikanda Mandanam, Fasc 1-3, at As 10 each	1	14
Tul'si Satsai, Fasc 1 5, at As 10 each	3	2
* Upamita-bhava prapāṇa katha, Fasc 1 2, 5 13, at As 10 each	6	14
Uvasagadasao, (Text and English) Fasc. 1 6, at Re 1	6	0
Vallala Carita, Fasc 1, at As 10	0	10
Varsa Kriya Kaumudi, Fasc 1 6, at As 10	3	12
* Vayu Purana, Vol I, Fasc 3 6, Vol II, Fasc 1 7, at As 10 each	6	14
Vidhana Parijata, Fasc 1 8 Vol II, Fasc. 1 at As 10	5	10
Ditto Vol II, Fasc 2 5 at Re 1 4	5	0
Vivadaratnakara, Fasc 1 7 at As 10 each	4	6
Vrhat Svayambhu Purana, Fasc 1-6 at As 10	3	12
Yogasāstra, Fasc 1-3	3	12

Tibetan Series

Amarakosah	2	0
Bauddhastotrasaṅgraha, Vol 1	2	0
A Lower Ladakhi version of Kesarsaga, Fasc 1-4, at Re 1 each	4	0
Nyayabindu of Dharmakīrti Fasc 1	1	0
Pag Sam S'hi Tin, Fasc 1-4 at Re 1 each	4	0
R'ogs b'jod dpag akbrī S'in (Tib & Sans Avadana Kalpalata, Vol I, Fasc 1 10 Vol II, Fasc 1-10 at Re 1 each	20	0
Sne'-Phyin Vol I, Fasc 1 5, Vol II, Fasc 1 3, Vol III, Fasc 1 6 at Re 1 each	14	0

Arabic and Persian Series

Amal-i Salih or Shah Jahan Namah	2	0
Al Muqaddasi (English) Vol 1, Fasc 1 4 at Re 1	4	0
Am-i Akbari Fasc, 1-22 at Rs 1 8 each	33	0
Ditto (English) Vol II, Fasc 1-5 Vol. III, Fasc 1 5, Index to Vol II, at Rs 2 each	22	0
Akbarnamah, with Index, Fasc 1-37 at Re 1-8 each	55	0
Akbarnamah, English Vol I, Fasc 1-8, Vol II, Fasc 1 7, Vol III, Fasc 1 2, at Re 1 4 each	21	1
Arabic Bibliography, by Dr A Sprenger at As 10	0	10
Conquest of Syria, Fasc 1-9 at As 10 each	5	10
Catalogue of Arabic Books and Manuscripts 1 2 at Re 1 each	2	0
Catalogue of the Persian Books and Manuscripts in the Library of the Asiatic Society of Bengal, Fasc 1 3 at Re 1 each	3	0
Dictionary of Arabic Technical Terms and Appendix Fasc 1-21 at Re 1 8 each	31	8
Faras Nama, of Hashimi	1	0
Ditto of Zabardast Khan	1	0

BIBLIOTHECA INDICA :
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL
NEW SERIES, NO 1365

श्रीसूरिसर्वस्वम् ।
SRI SURISARVASVAM.

BY
SRI GOVINDA KAVIBHUSANA SAMANTAROY

EDITED BY
SRI JAGANNATH MISHRA
Teacher of Logic, Sanskrit School, Puri

FASCICULUS II

Calcutta.

PRINTED BY ABDUL GOFFUR AT THE NEW BRITANNIA PRESS
78, Amherst Street

AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL, 1, PARK STREET

1913

LIST OF BOOKS FOR SALE

AT THE LIBRARY OF THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NO 1, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

THE SOCIETY'S AGENTS, MR BERNARD QUARITCH,

11, GRAFTON STREET, NEW BOND STREET, LONDON, W, AND MR OTTO

HARRASOWITZ, BOOKSELLER, LEIPZIG, GERMANY

*Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied — some of the Fasciculi being out of stock*

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series

	Rs	A
Advaitachinta Kaustubha, Fasc 1-3 at As 10 each	1	14
Atareya Brahmana, Vol I Fasc 15, Vol II, Fasc 15, Vol III Fasc 1-5 Vol IV, Fasc 18 at As 10 each	14	6
Antareyalocana	2	0
Amarakosha, Fasc I	2	0
*Anu Bhashya, Fasc 25 at As 10 each	2	8
Anumana Ddhiti Prasari, Fasc 1-2 at As 10	1	4
Astasahasrika Prajnaparamita, Fasc 16 at As 10 each	3	12
Atmatattvaviveka Fasc I	0	10
Acvavadyaka, Fasc 1-5 at As 10 each	3	2
Avadana Kalpalata, (Sinc. and Tibetan) Vol I, Fasc 1 to Vol II, Fasc 1 to at Re 1 each	20	0
Balam Bhatti, Vol I Fasc 12, Vol II, Fasc 1, at As 10 each	1	14
Baudhayana Srauta Sutra, Fasc 1-3, Vol. II, Fasc 1-5 at As 10 each	5	0
Bhasavritty	0	10
Bhatta Dipika, Vol. I, Fasc. 1-6; Vol. II, Fasc 1, at As 10 each	4	6
Bauddhastotrasangraha	2	0
Brhaddevata, Fasc 1-4 at As 10 each	2	8
Brhadharma Purana, Fasc 1-6 at As 10 each	3	12
Bodhicaryavatara of Candideva, Fasc 16 at As 10 each	3	12
Cri Cantinattha Charita, Fasc 13	1	14
Catadusani, Fasc 12 at As 10 each	1	4
Catalogue of Sanskrit Book and MSS, Fasc 1-4 at Rs 2 each	8	0
* Catapatha Brahmana, Vol I, Fasc 1-7, Vol II, Fasc 15 Vol III Fasc 17, Vol V, Fasc 1-4 at As 10 each	14	6
Ditto Vol VI, Fasc 1-3 at Re 1-4 each	3	2
Ditto Vol VII, Fasc 15 at As 10	3	2
Ditto Vol IX, Fasc 12	1	4
Catasahasrika prajnaparamita, Part I, Fasc 17 at As 10 each	10	10
*Caturvarga Chintaman, Vol II, Fasc. 125, Vol III, Part I, Fasc 118, Part II, Fasc 110, Vol IV, Fasc. 16 at As. 10 each	36	14
Ditto Vol IV, Fasc 78, at Re 14 each	2	8
Ditto Vol. IV, Fasc 910 at As 10	1	4

कृत्वाऽरणिद्वय मथो चलपत्रदारु-
 सारिण वाप्यथ शमीतरुजेन मज्जा
 मध्ये निधाय च तयो. कृतनाभिरन्ध्रौ
 मन्यान मेक मृजु मुच भवत्विमात्रं (१) ॥ ३८ ॥
 ताभ्यां निषोद्य तमथो मथिसध्वभागे
 प्रावृत्त्य गोचिकुरमिश्रितघ्राणरज्ज्वा (२) ।
 आकर्षयेद्भ्रमरयन्त्रमिव प्रमह्य
 हस्तद्वयेन सहसा कुशलश्च कश्चित् ॥ ३९ ॥
 तद्वर्षणातिशयत समुदेति वक्त्रि
 प्रज्वाल्य तं च समिधा परिरच्य पात्रे ।
 एव न चेत्तरणिकान्तमणिप्रसूत
 तेज प्रगृह्य रविजं पृथुतूलकादौ ॥ ४० ॥
 किंवाग्नेये प्रस्तरे लोहशङ्खा द्रागाहृत्योत्पाद्य वक्त्रिं तथैव (३) ।
 सर्वाभावे श्रोत्रियागारसंस्थं प्रागसृष्टक्रव्य (४) मभ्याददीत ॥ ४१ ॥
 आचम्य सम्यगथ कुण्डसमीपमेत्य
 शुद्धासनो विहितभौतिकवर्गशुद्धिः ।
 प्राणान्नियम्य नियमेन च भाटकार्णा-
 व्यस्त्वा हुताशनिलयानथ संस्करोतु ॥ ४२ ॥

(१) अरत्निस्तु निष्कनिष्ठेन सुष्टिना ।

(२) गोत्राल मिश्रितघ्राणरज्ज्वा मन्यान आकर्षयेदित्यन्वयः ।

(३) लोहकीलेन द्रवमाहृत्य शीघ्रमेव वक्त्रिं प्रहृत्येत्यर्थः ।

(४) पूर्वं पशुमेधादिसंभूतमांससंस्पर्शरहितमग्निं आददीतेत्यर्थः ।

वीक्षणप्रोक्षणं ताडनाभ्युक्षणे दारणोद्धारणे पूरणास्फालने ।

सेचनं कुट्टनं मार्जनं लेपनं तत्कलारूपसंचिन्तनं चार्चनम् ॥ ४३ ॥

अथ त्रिसूत्रीकरणं पवीकृति-

चतुष्पथास्त्रीकरणं (१) क्रमादम् ।

प्रकीर्त्तिताः सस्कृतयोऽग्निवेशमना

सुधीभि रठादश यागकर्मसु ॥ ४४ ॥

न्यस्तमूलमनुना खचक्षुषा वीक्षणं भवति कुण्डवीक्षणात् ।

अस्त्रमन्त्रपरिकीर्णपाथसा प्रोक्षणं तदिव ताडनं कुशे ॥ ४५ ॥

अभ्युक्षणं वर्मनिरस्तनीरै रस्त्रेण किञ्चित् खननं त्वश्वन्या ।

तेनैव पांशुद्धरणं हृदा स्यात् प्रपूरणं शुद्धमृदा तदन्तः ॥ ४६ ॥

पुन समानीकरणं कराग्रे-

णास्फालनादस्त्रमनुप्रजापै ।

वर्माभ्युभिः (२) सेचनमण्डजापात्

स्थूलाणिना (३) कुट्टनमेव तेन ॥ ४७ ॥

स्यान्मार्जनं तत्कवचोदकेन विलेपनं तेन हि गव्यतोयैः ।

मायाकलारूपविचिन्तनं स्यान्मूलेन तद्भृन्मनुनार्चनं च ॥ ४८ ॥

तथा त्रिसूत्रीकरणं त्रिरस्त्रीकर्तुं त्रिभिस्तत्कृतसूत्रपातैः ।

अस्त्रेण वज्रीकरणं विभाव्य ज्वालातितापै न यथा स्फुटन्ति ॥ ४९ ॥

(१) चतुष्पथीकरणं चतुरस्त्रीकरणं चेत्यर्थः ।

(२) कवचमन्त्रेण हर्मित्यनेन मन्त्रितैर्जलेरित्यर्थः ।

(३) स्थूलकीलेन ।

चतुष्पथीकृत्य कुशैश्चतुर्भि-
 रधोमुखैः कुण्डचतुर्दिगन्तः ।
 हृदा (१) युगास्त्रीकरण (२) विदध्या-
 इहि, परिस्तोर्य्य कुशैश्चतुर्भिः ॥ ५० ॥
 कृत्वत्विग्भिः कुण्डसंस्कार मेभि
 किवारशक्तौ वीक्षणद्वैश्चतुर्भिः (३) ।
 भूय कुर्यात् शोधन शोषण च
 बीजाम्भोभि (४) क्षालन प्लावन च ॥ ५१ ॥
 आसाद्याग्रे होमयोग्यानि वस्तू-
 न्येध, सर्पिस्तण्डुलान् शुक्स्त्रुवौच ।
 दर्भान् पुष्पाण्यम्बुगन्धाक्षतादी-
 न्यन्यान्यस्मिन् योग्यपात्राणि मन्त्री ॥ ५२ ॥
 ततो वामभागे परिस्तीर्य्य दर्भान् पुलोमात्मजावल्लभाशगताग्रान् ।
 तदूर्ध्वं न्यसेद्वन्द्वरूपेण पात्राण्यथोऽधोगतास्यानि सर्वाणि धीमान् ॥ ५३ ॥
 सौवर्णान्यपि राजतान्यपि तथा पात्राणि ताम्राणि वा
 ऋत्पात्राण्यपि शतिकादिषु परं शस्तानि कर्म्मस्त्रिह ।
 सेन्द्राक्षद्रुमशिशुभुरुह (३) कृतान्येतानि विद्वेषणो-
 चाटोन्मादनमारणादिषु ऋश लौहानि शैलानि च ॥ ५४ ॥

(१) हृदयमन्त्रेण ।

(२) चतुरस्त्रीकरणं ।

(३) वीक्षणप्रोक्षणताडनाभ्युक्षणैरित्यर्थः ।

(४) यं बीजादिजलैः ।

(५) अर्जुन विभीतक शिपुकाष्ठकवानि ।

अथोक्तेषु पात्रेषु तेष्वेव पात्रं जलैरेकमापूर्य्य तीर्थानि तत्र ।
 सुसंचिन्त्य तैः प्रोक्षयेत् कूर्चदर्भैर्हृदा पूर्वभागस्थितं द्रव्यजातम् ॥ ५५ ॥
 तान्याच्छाद्य नवाशुकेन च ततः कुण्डोपरिष्ठास्त्रिखे-
 द्रेखास्तिस्त्र उदक्शिखा हृदयना दर्भेण वा बर्हिषा ।
 तासु ब्रह्मयमोडुपानथ यजेत् कृत्वा पुन प्राक्शिखा-
 स्तिस्त्रस्तासु यजेत्सुकुन्दगिरिशिखर्लोकनाथानपि ॥ ५६ ॥
 सपूज्यैतान् केवलैर्गन्धपुष्पै-
 रङ्गानां यद्विस्तरे मुख्यपीडा (१) ।
 एवं कृत्वा कण्ठदेशे कुशानां
 द्वौ द्वौ न्यस्यन् कल्पयेदक्षपाटम् (२) ॥ ५७ ॥
 कुण्डोदरे वल्लिगृहञ्च वृत्तं षट्कोणमष्टच्छुदपङ्कज च ।
 वृत्तं च भूवेश्म विलिख्य तत्र प्रविन्यसेद्विष्टरमन्त्रमुक्त्वा ॥ ५८ ॥
 सर्वाण्यभ्युपच्यतानि प्रणवहृतजलैः स्तत्र तदयोगपीठं
 सङ्कल्पग्राधारशक्त्यादिकं मुपरि गुरु पीठपद्मान्तं मर्चेत् ।
 धर्मादीन् वल्लिकोणादिषु च पुनरमूत्रज्युतान् (३) दिक्षुमध्ये
 बिम्बानि त्रीणि ताराचरयुतसकलान्यक्षपात्रेषु शक्ती ॥ ५९ ॥
 पीता श्वेतारुणा कृष्णा धूम्रा तोत्रा स्फुलिङ्गिनी ।
 रुचिरा ज्वालिनी प्रोक्ता कृशानोर्नव शक्तयः ॥ ६० ॥

(१) यतः अङ्गदेवतानां विस्तरतोऽर्चने मुख्यदेवतायाः पूजनव्याघातः
 स्यात्तस्मात्तान् अङ्गदेवान्विस्तरेण पूजयेन्निव्याघायः ।

(२) क्षपाटानां रक्षसासभावो दूरीकरणं वा अक्षाणां पाटः उत्पाटनं वा
 अक्षपाटमित्यत्रार्थो बोध्यः ।

(३) धर्मादीन् नञ् युतानधर्मादीन् चतुर इत्यर्थः ।

एता नामानुरूपोज्ज्वलतरवपुषो भावयित्वाऽत्र पीठे
 सविष्टा ता सकामा युवतिमृतुमतीं वैष्णवो विष्णुपत्नीम् ।
 सुस्नाता काञ्चनाभा विविधमणिलसद्भूषणा भर्तृरक्ता
 ध्यायेदन्यस्तु देवीं नवघनरुचिरा मार्त्तवाकल्पशोभाम् ॥ ६१ ॥
 स्वं भर्तारं कामुकं तत्र तस्या सासक्तान्तर्वृत्तकं चिन्तयित्वा ।
 अभ्यर्च्येत्तौ शक्तिवीजध्रुवाभ्या सम्यक्पात्रेणानयेत् साधिताग्निम् ॥ ६२ ॥
 भृगुशापवशात् स सर्वभुक्
 समभूद्व्यवहो यत पुरा ।
 विधिवाक्यवशात् (१) पुन शुचे-
 र्वपुषः क्रव्यभुगेकभाग (२) आसीत् ॥ ६३ ॥
 तस्मान्नेष्टः स्वेष्टहोमक्रियासु क्रव्यादाश्च स्तस्य यत्पायुदेशः ।
 दूरे क्षिप्त्वा तस्य तस्मात्तदश्च (३) शुद्धांशेन प्रारभेतात्मकम् ॥ ६४ ॥
 रंवीजोक्त्या नैर्ऋते क्षेपइष्टः क्षेपं कृत्वा क्षालये दस्त मङ्गिः (४) ।
 एवं सर्वत्रापि रक्षःप्रयुक्तस्तोयस्पर्शः कर्मकाले विधेयः ॥ ६५ ॥
 संस्कृत्य वङ्गं खलु वीक्षणायै
 रौदर्यभौमानलवैद्युताना ।
 ऐक्यं स्मरन् पूर्यतया तदग्ने
 बीजेन चैतन्यमपि प्रयुञ्ज्यात् (५) ॥ ६६ ॥

(१) ब्रह्मवाक्यवशात् ।

(२) क्रव्यादाख्येकभागोऽपानदेशीयः ।

(३) क्रव्यादाश्च क्रव्यादायनम् इतिदूरे क्षिपेदित्यर्थः ।

(४) रमित्युच्चार्य नैर्ऋतेतद्भागं क्षिप्त्वाहस्त जलेन प्रक्षालयेदित्यर्थः ।

(५) रंवीजेनस्वहृत्तं चैतन्यं वङ्गौ योजयेदित्यर्थः ।

ता तारैरभिसन्त्रा धेनुनिभया सौधीकृत मुद्रया
 स्वास्त्रेणाप्यभिरक्षित च कवचेनैवाभितो गुण्ठितम् ।
 गन्धाद्यैः परिपूजित स्वमनुना सभ्राम्य कुण्डोपरि
 प्रादक्षिण्यतया त्रिश. सचषक वज्रि कराभ्या दधत् ॥ ६७ ॥
 निपात्य जानुद्वय मग्रभूमौ मन्त्रं सतार भुत मभ्युदीर्य्य ।
 नीत्वाऽनलं स्वाभिमुख विभाव्य वीर्य्यं सुरेशस्य धियेतिमन्त्री ॥ ६८ ॥
 कुण्डं देव्यागर्भमेव विभाव्य योनि तस्या योनिमित्येव तत्र ।
 योनौ नीत्वा गर्भनाड्या क्षिपेत्त देव्या' किचिन्नीलिताक्ष' स्मरणे ॥ ६९ ॥
 ध्यात्वा गर्भाधानमेव कृशानोर्देव्यै देवायाचमं चार्चयित्वा ।
 दत्ते पाणौ कङ्कण दर्भकृतं बद्ध्वा देव्या गर्भरक्षार्थमस्त्रैः ॥ ७० ॥
 सपूज्य कञ्चन समित्कवल विदध्या-
 दाच्छादयेदनु सदिन्धनसंप्रयोगैः ।
 प्रज्वालयेद्वाजनधीरसमोरणेन
 ज्वालामनु च ससुदीर्य्य यथास्वरूपम् ॥ ७१ ॥
 चित्पिङ्गलान्तेहनयुग्ममुक्त्वा दहद्वयं चाथ पचद्वय च ।
 सर्वज्ञचान्नापय वज्रिजाया ज्वालामनुस्तत्त्वलिपिर्भूतोऽय ॥ ७२ ॥
 उत्तिष्ठान्ते पुरुषहरितौ पिङ्गलं लोहिताक्ष
 प्रागुक्त्वा साधय पदयुत सर्वकर्माणि मेऽन्त ।
 भूयो देहीत्यथ च निगदेद्वापयाग्निप्रियान्त
 मन्त्रे णोत्पापयतु दहनं मान्विकोऽग्नेन तत्र ॥ ७३ ॥
 अग्निं प्रज्वलितं वन्दे जातवेद हुताशनं ।
 सुवर्णवर्णं ममलं समिद्धं विश्वतोमुख ॥ ७४ ॥

असुना मनुना प्रणम्य धीमानुपतिष्ठेत हुताशनं प्रदीप्तम् ।
 रसना अपि सप्तदिक्षु मध्ये प्रसरन्तीरनुचिन्तये दमश्च ॥ ७५ ॥
 कुण्डस्यैशान्यसस्था शुचिकनकनिभा कर्षणादौ हिरण्या
 पूर्वस्था स्तम्भनादौ प्रभवति गगना-स्निग्धवैदुर्यवर्णा ।
 आग्नेये चाथ रक्ता शिशुतरणिनिभा वैरिविद्वेषणादौ
 नैऋत्या मेव कृष्णा नवजलदनिभा मारणादौ विशेषात् ॥ ७६ ॥
 वारुण्या पद्मरागच्छवि रतिरुचिरा सुप्रभा शान्तिकृत्ये
 वायव्ये चातिरक्ता करककुसुमभा विद्धिडच्चाटनादौ ।
 सौम्ये याम्ये च मध्ये विलसति बहुरूपाभिधाऽनेकवर्णा
 सौम्ये सिद्धि विधत्ते यमदिशि धनगोवृद्धिमन्तः शुभानि ॥ ७७ ॥
 अन्येत्वागमपारगाऽमलधियः प्राहुर्बुधा सुप्रभा
 वृत्तारिः ककुभिस्थिता पितृपतेः कृष्णा हिरण्या पुनः ।
 वारुण्या बहुरूपिका पुरभिदोरक्ता मुदीच्यास्थिता
 माग्नेय्यामतिरक्तिकां च कनका कुण्डस्य मध्येस्थिताम् ॥ ७८ ॥
 आसा हिरण्या गगना च रक्ता कृष्णा च याम्याननगा रसज्ञाः ।
 यासु प्रभाख्या रसनातिरक्ता वामाननस्था बहुरूपिका च ॥ ७९ ॥
 केचित् प्राहुस्त्रिधा स्ता हुतवहरसनास्तत्र सात्त्विक्य एताः
 शस्ता यागादिकृत्ये तदनु निगदिता पद्मरागा सुवर्णा ।
 श्वेता धूम्रा कराला कृतगुणलुहिता (१) लोहिता भद्रपूर्वा
 प्रोक्ता राजस्य एताः सकल जनमनोऽन्याय्यकाम्य-क्रियासु ॥ ८० ॥

(१) कृत, गुणोयस्त्रलुहितइत्यस्य तेन लुकारस्योकारगुणेकते लोहिता
 इत्यायाति ।

तामस्यो विश्वमूर्तिं स्तदनु किल मनोयुग्जवाधूस्त्रवर्णं
 कालोचाथ स्फुलिङ्गिन्यथ तदनुगता लोहितान्धा कराला ।
 एता क्रूरेषु कर्मस्वय गुणसदृशं वर्णं मेता वहन्ति
 ह्यासा सप्ताधिदेवा. सुरपितृसुगयक्षाहिरक्ष पिशाचा' ॥ ८१ ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसवस्वे
 वङ्गिजननविधिर्नाम नवमः संग्रहः ॥ ५ ॥

दशम संग्रह ।

सत्य-षष्ठ-स्वरैः सादि यान्ताक्षरैः
 सप्तभिः संयुता सप्तजिह्वा' शुचे ।
 विन्यसेत् स्वस्य पायौ शिवे नाभिहृत्-
 कण्ठकूपे भ्रुवोरन्तरेऽथ क्रमात् ॥ १ ॥
 वङ्गिमभ्यर्चितुं तन्मनो विन्यसेदङ्ग-मुन्यादि-विन्यासमूर्त्तैरपि ।
 तत्र मन्त्राक्षरोद्धारपद्यं ब्रूवे येन सोऽभ्यर्चितस्तुष्टिमेति क्षणात् ॥ २ ॥
 सवीजवैश्वानर-जातदेव इहावहान्तेखलु लोहिताक्ष ।
 ससर्वकर्मणि च साधयेति द्विठावधिर्वङ्गिमनुर्भवर्ण (१) ॥ ३ ॥
 भृगुरस्य मुनि' समोरित स्त्रिपदाकन्द उषर्वधोऽधिदेव ।
 रुधिरं (२) च शिरश्चवीज-शक्ती हुतकृत्ये तदुपस्थितौ नियोगः ॥ ४ ॥
 सहस्रर्चिषे हृदयय स्वस्तिपूर्णाय शीर्षं तथोत्तिष्ठ (३) पुंसे शिखायां ।
 तनौधूमयुग्वपिने सप्तजिह्वाय नेत्रेष्वयास्त्रे धनुर्युग्धराय ॥ ५ ॥

(१) भवर्णः सप्तविंशाक्षर ।

(२) रंजीजं स्वाहाशक्तिः ।

(३) उत्तिष्ठपुरुषाय ।

न्यत्वाङ्गमन्वानितिजातिभुक्तान् पुनर्न्यसेद्व्यभुजोऽष्टमूर्त्तिं ।
 ताराग्नयेशब्दगुतानमोन्ता स्थानेषु मूर्द्धादिषु ता यथोक्तं ॥ ६ ॥
 न्यस्योनिजेमूर्द्धनिजातवेदा स्वदक्षिणेऽसे खलु सप्तजिह्व ।
 पार्श्वे च तस्मिन्नेपिहव्यवाहस्तस्यामथाश्वोदरजश्च कट्या ॥ ७ ॥
 वैश्वानरश्चापि ततः खलिङ्गे
 कौमारतेजा अथ वामकट्या ।
 पार्श्वे पुनर्द्विष्वमुखश्च वामे
 वार्मऽमके देवमुखः क्रमोऽयः ॥ ८ ॥
 एव न्यस्ततनुः स्मरेद्भुतवहः प्राशुः प्रचण्डप्रभं
 विद्युत्पिङ्गसटं द्विशोर्धं मरुणः पिङ्गोग्रघण्टलोचन ।
 नासाभया भृतहव्यकव्य (१) मरुणैः शृङ्गैश्चतुर्भिर्युतं
 श्रोत्रैश्चापि चतुर्भिरुग्रदशनज्योतिर्विलीढाधरं ॥ ९ ॥
 भाणिक्योज्ज्वलचण्डतुण्डविलयोज्ज्वला दधानः पुन-
 र्वामे दक्षिणतोऽप्युपरिगास्तिस्त्रयतस्तः क्रमात् ।
 पिङ्गश्मश्रुलसत्कपोलचिवुकं वक्षःस्थलप्रोक्षित-
 नन्दारस्रजमंसदेशविलसत्स्वर्णापवीतोत्तमं ॥ १० ॥
 दोर्भिर्दक्षिणैश्चतुर्भिरमलां शक्तिं श्रुवं च सुच-
 वज्रं चाप्यपरैस्त्रिभिश्च दधतं सत्तालवृक्षं महत् ।
 सर्पिः पूर्णसुवर्णं भाजनमयः स्तीक्ष्णाननं तोमर-
 मध्यभ्राजदतीव शुक्लवसनं काञ्चीकलापोज्ज्वल ॥ ११ ॥

(१) दक्षिण नासायं । हव्यं देवभोज्यं वामनासायं कव्यं पितृभोज्यं च
 दधतं इत्यर्थः ।

आसीनं त्वरुणान्वजोपरिपदद्वन्द्वेन च स्वस्तिका-
 कारिणाय तृतीय पादकमलं स्वाग्रे प्रसार्य स्थितं ।
 पृष्ठस्थेन द्वयेण चात्तजनुषा स्कन्देन चोपासितं
 नानाकल्पमनोहर स्वमभित स्वाहास्वधालङ्कृतं ॥ १२ ॥
 एवं ध्यायेत् शान्तिकर्मादिकृत्ये
 क्रुद्धंध्यायेन्मारणे कृष्णवर्णं ।
 तत्राशक्तौ गोतमीयादिषूक्तं
 रूपं ध्यायेत् शान्तमन्त्र (१) कृशानोः ॥ १३ ॥
 त्रिनयन मरुणार्भं वज्रमौलिं सुशुक्ला
 शुक्रमरुण मनेकाकल्पमभोजसस्थं ।
 अभिमतवरशक्तिस्वस्तिकाभीतिमुच्चै
 र्दधतममलमालालङ्कृताङ्गं कृशानु ॥ १४ ॥
 उपासनायामिति चिन्तनीय मित्येव मार्गं सुधियो वदन्ति ।
 यतस्त्रिनेत्रादिविचिन्तनेन वामेच्छणादौ विहितोऽस्ति होमः ॥ १५ ॥
 सर्वालङ्कारान्वितं सर्वकर्म्मस्वेवरूप साधकश्चित्रभानु ।
 सम्यग्ध्यायेत् सप्तजिह्वाभिराभिर्युक्तं ज्ञात्वा व्यावृत्तोत्तानवक्त्रं ॥ १६ ॥
 शान्तिकामविषये विभावसो वासवेशहरितो मुखं मृतं ।
 कर्षणे पवनपाशिनोर्दिशो र्भारणे शमन-रक्षसो पुनः ॥ १७ ॥
 स्तम्भने निजदिगाननं स्मरेन्मोहने धनददिगताननं ।
 अन्यकर्म्मसु च मध्यतो मुखं वश्यकामविषयेऽथ सर्वतः ॥ १८ ॥

उत्तिष्ठन्तं भावयेद्विष्णोमे सर्पिर्होमि हव्यवाहं शयानं ।

अन्यद्द्रव्यास्याहुतौ सन्निषन्न मित्यं प्राहुः केचिदाचारविज्ञाः ॥ १८ ॥

ध्यात वक्त्रि गन्धपुष्पाक्षताद्यै धूपैर्हीपैः शुद्धनैवेद्यजातैः ।

सन्तोष्यामि यन्त्रमध्ये समिद्ध सत्कुर्व्यात्तादेवताश्चावृतिस्थाः ॥ २० ॥

मध्ये तस्मिन् कोणं पट्टकेच विद्वान्

जिह्वाज्वालारोचिष साधिदेवा ।

बाह्येऽङ्गानां देवता केशरिषु

मूर्त्ती शक्ति-स्वस्तिकाद्यादलेषु ॥ २१ ॥

पत्राद्येषूर्ध्वाध आशणधिनाथान् सपूज्यामि गर्भग रक्षतेति ।

उच्चैरुक्त्वा श्रावयेद्देवतास्ताः पर्युक्ष्याद्भिर्वक्त्रि मभ्युपसृजेच्च ॥ २२ ॥

उदग्रैः प्रागग्रैरभित उदराग्रै रथ कुशैः

रदभ्रैः प्राग्वर्जं दिशि दिशि परिस्तीर्य विधिवत् ।

तथा प्राचोवर्जं तदनु परिधीन् यज्ञतरुजा-

नृजंस्तान् संस्तोर्थं द्रुहिणमुखदेवानिह यजेत् ॥ २३ ॥

केचिदाहु रपरे चतुर स्तान् बाहुमात्रसरलान् परिधींस्तु ।

अर्चयेत्तदुपरि द्रुहिणेशौ प्राग्दिगादिषु च विष्णु मनन्तं ॥ २४ ॥

कुण्डस्य यावत् परिमाणं माहु स्तावत् प्रमाणान् परिधीन् करोतु ।

केचिद्बुधा हस्तमितं वदन्ति साधारणं यत्करमात्रं कुण्डं ॥ २५ ॥

स्वकुण्ड एकमेखलेऽस्यमेखलाध आस्त्ररेत् ।

द्विमेखले परिस्तरिद् द्वितीयमेखलोपरि ॥ २६ ॥

कुण्डएव रचिते त्रिमेखले पञ्चमसमितमेखलेऽथवा ।

तत्त्रयमध्यगतमेखलोपरि प्रज्ञया परिमृशन् परिस्तरिद् ॥ २७ ॥

श्लेष्मातकद्रुमकलिद्रुमसारहीन-
 वृक्षान् विनान्यसमिधोऽत्रविधौ प्रशस्ताः ।
 त्यक्तेषिका कृमियुतामखिला च तृष्णां
 गोपुच्छमप्यथ परिस्तरणे तृणानि ॥ २८ ॥
 अथ होमवस्तु निखिलं पुरतः स गुरुः परीक्ष्य परिरक्ष्य भुवि ।
 परिशोधयेत्तु स्रुच मुक्तपथा श्रुवमाज्य मपि क्रमविधिधिना ॥ २९ ॥
 आदाय दक्षिणकरणे ततः प्रताप्य
 वक्त्रौ श्रुव स्रुचमधोमुखतः पुनस्तौ ।
 वामे करणे च विधाय तदीय मूल-
 मध्यांचलानि कुशमूल तदन्तराग्रैः ॥ ३० ॥
 संस्पृश्य चास्त्रमनुना सकुशाम्बुना तौ
 संप्रोक्ष्य दक्षिणकरणे पुनः प्रताप्य ।
 तस्मिन् श्रुवे शिव मथ स्रुचि शम्भु-शक्ति
 विन्यस्य तत्कृत-कुशाननले क्षिपेच्च ॥ ३१ ॥
 कुशास्तरे पात्रयुगेऽथवाऽथ ता वधोमुख न्यस्य तथात्मदक्षिणे ।
 निकृष्य चाङ्गारकुलं स्वकुण्डतः समूहयेदायुहरित्यनाकुलः ॥ ३२ ॥
 आज्यस्थालीं धातुजा मार्त्तिकीं वा संप्रक्ष्याल्याऽस्त्राम्बुनाऽङ्गारमध्ये ।
 संस्थाप्यास्यां गोष्ठतं वस्त्रपूत ज्वय शुद्धं संस्कृतं वीक्षणाद्यैः ॥ ३३ ॥
 संपूज्यचास्त्रज्यजनानिलेन सतापयेत्तापन मेतदुक्तं ।
 एवं पवित्रीकरणादिकं यत्संस्कारषट्कं विदधीत मन्त्रो ॥ ३४ ॥
 प्रदीप्य दर्भद्वयमाज्यमध्ये हृदाऽथ विन्यस्य पुनः निकृष्य ।
 क्षिपेत्तदग्नौ मुनिभिर्विधिज्ञैर्मतः पवित्रीकरणं हि चैतत् ॥ ३५ ॥

दीप्तेन दर्भद्वितयेन सर्पिर्नीराज्य नीज्यन्तदग्निमध्ये ।
 विसर्जयेत्तत्कवचाणुनैव धीरैरभियोतन मेतदुक्तं ॥ ३६ ॥
 घृताक्तदर्भान् ज्वलितान् विधाय घृतोपरिष्ठात् परितः प्रदर्श्य ।
 वज्रौ क्षिपेदस्त्रमनु जपं स्नान् सुधोभि रूद्योतन मेतदुक्तं ॥ ३७ ॥
 अनामिकाङ्गुष्ठयुगेन कृत्वा प्रादेशमात्राक्षतदर्भयुग्मम् ।
 हेल्योत्पुनीयादघृत (१) माशुवीज्य विनिक्षिपेदुत्पवनं मत तत् ॥ ३८ ॥
 स्वसंमुखं हन्मनुना घृतं तत् सप्लावयेद्दर्भयुगेन भूय ।
 इदं मतं संप्लवनं मनुजैः सस्कारषट्कं हविषि प्रयुञ्ज्यात् ॥ ३९ ॥
 इत्थं विशुद्धं घृतपात्र मग्नेरुत्तोल्य सोष्ण दिशि पश्चिमाया ।
 संस्थाप्य चाङ्गारकुलं स्वकुण्डे निक्षिप्य भूय, सलिलं स्पृशेच्च ॥ ४० ॥
 प्रादेशमात्रघृतदर्भयुगस्य मध्ये
 ग्रन्थिं विधाय निदधीत तदाज्यमध्ये ।
 तद्वामभाग मिडया सह कृष्णपक्षं
 ध्यायेदसव्य मथ पिङ्गलयाऽच्छपक्ष ॥ ४१ ॥
 मध्य सुषुम्णावदनं विभाव्य षडङ्गुलं तत्शुक्लमूलभागं ।
 त्वक्का दधीतापरभाग मस्य दक्षिण दोष्णा दर-मुद्रयैव (२) ॥ ४२ ॥
 आदायशुक्लविवरेण दक्षभागा-
 त्त्राज्यं सपदि हृदाक्षिण दक्षिणेऽग्ने' ।
 स्वाहान्तप्रणवयुताग्नये निगद्य
 ज्वालाया मथ जुहुयात् ससंस्त्रवान्त ॥ ४३ ॥

तद्वहामादाज्य मादाय सोमायान्तेखाहेत्येव मुक्ताऽक्षि वामे ।

हुत्वा वङ्गे भालनेत्रे तथाग्निसोमाभ्यां खाहेति मध्याज्जुहोतु ॥४४॥

ओमग्नये स्विष्टकृते खाहेत्यभिग्निमुखे ततः ।

हुत्वाग्ने स्तनुया वङ्गे रिन्द्रियोद्घाटनं गुरु ॥ ४५ ॥

एवं घृताक्तचतुराहुतिभिः क्रमेण

ध्यानैकवक्त्रवपुष स्तु हुताशनस्य ।

उद्घाटयेच्च नयनत्रय मास्यविम्ब

वक्ष्येऽथ तद्विमुख विग्रहपक्षहोमम् ॥ ४६ ॥

पक्षद्वयं सर्पिषि भावयित्वा बलक्षपक्षोक्ततदक्षिणां शात् ।

हुत्वाग्ने चाथ दिवाकरायाऽग्नेः सोमतः स्विष्टकृतेग्नयेच ॥ ४७ ॥

उद्घाव्य वङ्गेरिति दक्षिणास्य वामं तथोद्घाटयतु क्रमेण ।

अग्निं च सोमं च पुन स्थाग्नीषोमौ ततः स्विष्टकृतं च हुत्वा ॥४८॥

एतन्मतेऽष्टाहुतयो विधेया श्वतुश्चतुर्वक्त्र-युगे क्रमेण ।

केचिच्चतुर्भिः सह सूर्यं मुक्ता पञ्चाहुतीर्जुह्वति पूर्व-होमे ॥ ४९ ॥

तन्मते भवति पञ्चमाहुतिः सूर्य एव सकलेऽस्यवर्ष्मणि ।

निक्षिपेत् प्रतिहुताहुति क्षितौ संस्त्रवं सह तुरीयनामभिः ॥ ५० ॥

तारादिभ्यो व्याहुतिभ्योऽथ हुत्वा सप्तेभ्यो वा भूर्भुवःस्वभ्य एव ।

उक्ताव्यस्तं नाम चासां समस्त भूयो वङ्गेर्मूलमन्त्रेण च त्रिः ॥ ५१ ॥

गर्भाधानादिषु हुतभुजः सस्त्रियासु क्रमेण

प्रत्येकैकं नव नव नवाज्याहुतो सजुहोतु ।

नामोक्त्याग्नेरिदममुककर्मात्मने त्याग उक्त-

स्तत्तत्कर्म्मण्यपि हुतवहं तादृशं संस्मरेच्च ॥ ५२ ॥

आधानेऽथ नमोऽथ पुंसवनतः स्वाहाथ वस्मस्मृतं
 सीमन्तोन्नयनेऽथ जन्मनि च यन्नाम क्रियायानति ।
 वीषस्त्रिष्क्रमणे स्वधान्नभजने चौले वषट्कृत्यं
 श्रीषड्वा मत मेतदौपनयने ह्रँ स्यान्महानाम्नके ॥ ५३ ॥
 स्वाहाचापि महाव्रतौपनिषदे शैखं समावर्त्तने
 गोदाने नयनं नमः परिणयेत् ह्रँ फ स्यमः स्यान्मृतौ ।
 मन्वान्ते विनियोज्य कर्म्मकलये देवं क्रमाद्देशिको
 हिस्त्रे कर्म्माणि षोडश स्युरितरत्नाग्नेर्विवाहान्तकाः ॥ ५४ ॥
 केचिच्चैतज्जातकर्म्मान्तमाहुः केचिन्मौञ्जीवन्धनान्तं क्रमेण ।
 गोदानान्तं केचिदार्याश्चरन्ति श्रेयःकृत्ये केऽपि वैवाहिकान्तम् ॥ ५५ ॥
 ततश्च पितरौ श्रुत्वा समभिपूज्य गन्धादिभि-
 र्नियोज्य निजतेजसि स्वहृदयस्थप्रत्यक्चिति ।
 समूलशिखरप्लुतं शृतघृतैः समित् पञ्चक
 हुताशमनुना हुनेदथ घृताहुतो स्तावतीः ॥ ५६ ॥
 गुरुं हृदयमन्वतो दश हुने द्विना स्वाहया
 महागणपतिं पुनः स्वमनुना दशैकाहुती ।
 तदङ्गरसनाभिमान्यमर मूर्त्ति-मन्त्रैः क्रमा
 ज्जुहोतु पृथगेकशो मतमिदं हि वक्त्रेर्मुखम् ॥ ५७ ॥
 बहुरूपाया मथ रसनाया साङ्गं सावृतिदैवतपीठम् ।
 ध्यात्वाबाह्वर्थादि-समेतं तस्मिन्त्रैर्वैवतमिष्टम् ॥ ५८ ॥
 ध्यायन्निशा देवतामग्निरूपा मास्ये तस्याज्वालजिह्वान्तराले ।
 आजैरहुत्वा पञ्चविंशत्युपेता मूलेनास्या आहुती, शुद्धबुद्धिः ॥ ५९ ॥

वक्त्रे कीकरणमिदं स्वदेवताग्नो-

स्तादात्म्यात्तदुभयरूपयोश्च तत्र ।

स्वस्याभ्यां (१) सममनु भावयन्नथैकं

तत्रैकादश जुहुयादष्टताहुतीश्च ॥ ६० ॥

नाडीसन्धानमेतन्निगदितं मथ तद्देवताद्वाहतीना

मेकैकामाहुतिं तत्परिकरपुरुषाणां तथाजेन हुत्वा ।

होमं कुर्यात्पुरोवत्तिलसहितघृतैर्व्याहृतीनां क्रमेण

स्वेष्टाया देवताया दशशतं मथवासाष्ट तुष्ट्यै तदर्द्धम् ॥ ६१ ॥

फलं वा बीजं वा कुसुममथपत्रं च समिधो

द्रवद्रव्यं वान्नादिकं मथ गुडापूपपृथुकाः ।

सुगन्धद्रव्यं वा यदितर-दितं कल्पविहितं

हुनेत्तत्तद्रव्यं सतिलघृतमात्रं त्वनुदिते ॥ ६२ ॥

हुनेत् कर्षमात्रं घृतं पायसान्नं यवाग्वादिकं दुग्धदध्नीदनं च ।

द्विकर्षं गुडं खण्डजं शर्कराद्यं यव तण्डुलं चार्द्ध-मुष्टिप्रमाणम् ॥ ६३ ॥

पयः पञ्चगव्यं दधिक्षौद्रमन्यद् द्रवद्रव्यजम्भोधिजं शक्तिमात्रम् ।

मुरामांसिहिङ्गादिकं पेषितं सददग्नीः प्रमाणं हुनेद्दोमकृत्ये ॥ ६४ ॥

गुलूचीक्षुपामार्गतं पर्वमात्रं

मरीचादिकं चैकविंशप्रमाणम् ।

शितावाऽशितास्तिस्त्रएवात्र दुर्वा

नखार्द्धाङ्गुलं शुद्धमेधः प्रशस्तम् ॥ ६५ ॥

कपूरकुङ्कुमपटोरकुरङ्गनाभाऽ

शुर्वादिकानि चणकप्रमितानि कृत्वा ।

उर्वाञ्जकादिक (१) कपित्थफलं द्विधा च

वैत्थ फलं तदनु कर्कटिका (२) त्रिधैव ॥ ६६ ॥

गोधूमरक्तकलमाण सराजमाष-

नोवारकोद्व सवैणवकङ्कुमाषान् ।

श्यामाकमुद्गचणकादिकलाजसकथ-

पिन्याकचूर्णपृथुकानपि मुष्टिमात्रान् ॥ ६७ ॥

नारिकेलफल मष्टधाकृत पानश च दशवा महद्वयदि ।

मातुलङ्गफल मेव तच्चतुर्धा विभज्य विधिनैव होमयेत् ॥ ६८ ॥

फलानि चान्यान्यखिलानि रन्ध्राजन्ध्राम्रमुख्यानि दलानि दर्भान् ।

अप्रूप पुष्पाणि न खण्डितानि हुनेत्तथैकैक मुषर्वुधास्ये ॥ ६९ ॥

कवलार्द्धमितं च चरु कशरा चलुकप्रमितां स्तिल सर्षपकान् ।

अपरं यदिहास्ति मयानुदितं तदवेत्त्य गुरोर्जनतो (३) जुहुयात् ॥ ७० ॥

हिरण्यायामेधं क्षिपतु गगनायामथ चरुं

यवाद्य रक्ताया सतिल मतिरक्तार्चिषि हवि ।

सलाजान् कृष्णायां कुशकुसुम सकथं स्तदनुस-

प्रभायां सिद्धार्था नथ च वह्नरूपार्चिषि परं ॥ ७१ ॥

(१) कुङ्गाण्डादिकं ।

(२) जन्धा जन्धीर जन्धालाः ।

(३) गुरुमुखाङ्गोक्तमुखाच्च ज्ञात्वा ।

सुखान्तर्जिह्वायां हविरिह हुतं चेद्वितकरं
 न चान्यत्र क्वापि श्रवण-नयनादा ववयवे ।
 अतस्तज्जानीया दवयव-विधानं हुतभुजः
 फलं वा दोषं वा तदुपहितहोमस्य विधिवत् ॥ ७२ ॥
 काष्ठं यतस्तत्र वदन्ति कर्णे नामां च धूमं भसितं शिरोऽस्य ।
 नेत्रं तथात्यज्वलनं केशानो ज्वालाजटाला कलयन्ति जिह्वाम् ॥ ७३ ॥
 वक्त्रेः कर्णे होमतो व्याधिवाधा नेत्रैऽन्धत्वा नासिकाया मथाधि ।
 द्रव्यच्छेदो मस्तके स्यादथास्ये होम कुर्यात्तेन मन्त्री विचिन्त्य ॥ ७४ ॥
 तत स्ते होतारो विहितनियमाः प्रागभिद्वता
 यथावत् सस्कुर्व्युर्विहित-निज-कुण्डान्यथ पृथक् ।
 हुताग्रं त्वाचार्यं सुरपतिदिगादिष्वभि-हरत्
 क्रमात्तेषूहीमे हुतभुजि ततस्ते च जुहुयुः ॥ ७५ ॥
 कृत्वेन्द्रियोद्घाटनमादितोऽग्नेः पूर्वोक्तमार्गेण चरु प्रसाध्य ।
 आच्छाद्य पात्रेण निधाय पार्श्वे कृत्वा विधानेन शरीरशुद्धिं ॥ ७६ ॥
 गन्धाक्षतादि कुसुमैर्निज देवता ता
 मङ्गास्त्र-पार्षदनिजावृतिदेवताभिः ।
 अभ्यर्च्य मूलमनुना चरुणा घृतेन
 प्रत्येकतो जुहुयु राहुति-पञ्चविशान् ॥ ७७ ॥
 होमं कृत्वा तुष्टये हव्यवाह स्तिस्रो मुद्रा दर्शये द्वीतहस्तं ।
 मार्गीं हंसी शूकरी चेति तासां वक्ष्ये साक्षात्तद्वितु लक्षणानि ॥ ७८ ॥
 एकीकृत्यानामिकाङ्गुष्ठमध्याग्राणि क्षिप्वा तिर्यगन्याङ्गुली द्वे ।
 दोष्णा वक्त्रे, संमुख दक्षिणेन धीरै र्मुद्रा दर्शनीया मृगीयम् ॥ ७९ ॥

सर्वाङ्गुलीनामपि दक्षपाणे रक्षोमुखीकृत्य शिरांसि मध्ये ।

समुद्रकीकृत्य निरस्य मध्या मूर्ध्नि नताग्रा विदधीत हंसीं ॥ ८० ॥

दक्षहस्ताङ्गुली सर्वाः कृत्वाध शिखराः समम् ।

दर्शयेत् कोलमुखवन्मुद्रेयं शूकरी मता ॥ ८१ ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे
होमविधिर्नाम दशमः संग्रहः ॥ १० ॥

एकादश, संग्रहः ।

यदि पूर्वदिने विधिरेष बुधैः क्रियते पुनरेव परित्युरपि ।

अखिल तु समाप्य च पूर्णतमा हविषाहुति रत्न तथा क्रियता ॥ १ ॥

विप्राशीर्भिः शृङ्गलैः शङ्ख-घोषै र्ध्यात्वा मन्त्री देवता मिष्टरूपा ।

मूल मन्त्रं वीषडन्तं प्रयत्ना दुच्चार्थ्याऽन्ते सर्पिषैव जुहोतु ॥ २ ॥

ओं भूरुक्तं वङ्गयेऽन्ते पृथिव्यै भूयोडेन्तं ठडयान्त महान्तं ।

हुत्वानिनाद्याहुतिं हव्यवाहे तद्वद्दद्यादोऽभुवोऽन्ते द्वितीया ॥ ३ ॥

डेऽन्त (१) वायुचान्तरीक्षं महान्तं

स्वाहेत्युक्त्वाऽथो तृतीयां जुहोतु ।

ओं (२) स्वस्थान्ते भास्वतेऽन्ते दिवे च

प्रोक्त्वा स्वाहा प्राक् स तुर्यं महान्तं ॥ ४ ॥

(१) ओं सुवोवायवेवान्नीजाय नङ्गते स्वाहा ।

(२) ओं स्वर्भास्वतेदिवेनङ्गते स्वाहा ।

ओं (१) भूर्भुवःस्वरिति चन्द्रमसे च नक्ष-
 त्रेभ्योऽथ दिग्भ्य इति तन्महते द्विठान्तं ।
 उक्ता हुने हुतवक्त्रे विधिव तुरीया
 पूर्णाहुतिं वितनुयादथ कर्म पूर्थ्य ॥ ५ ॥
 श्रुवेणादायाग्रे घृतमथ चतुर्वार-विधया (२)
 सुचा मन्त्री दुर्वाफल-कुसुमगन्धाक्षत-युजा ।
 श्रुवं सर्पिः पूर्णं तदुपरि च नाभौ तदुभयं
 निधायर्षिन्यासं न्यसतु निजपूर्णाहुति-मनोः ॥ ६ ॥
 ऋषिर्ब्रह्मा छन्दो भवति जगती दैवतमुष-
 र्वधश्चाथ ब्रह्मार्पण मनुमुदीर्य सुच मपि ।
 स्वदक्षश्चोत्रान्तं क्रमश उपनीयाथ वितरे-
 ज्ज्वलज्वालाजाले हुतभूजि शनैराहुति मिमाम् ॥ ७ ॥
 ततोवर्णतो धूमतो गन्धतोऽग्नेः
 शिखाकारत, शब्दत, सावधान, ।
 शुभं वाऽशुभं देशिको वोच्य दोषे
 सति स्वाणुना होमयेत्तत्त्वसख्यम् (३) ॥ ८ ॥
 स्वर्णेन्द्रगोपमधुकुङ्कुमवालसूर्य-
 सिन्दूरगुञ्जमट्टशो दहनस्य वर्ण ।
 गोभूधनात्मजसुखार्थसमृद्धिक्तव्या-
 देवं क्रमेण हुतल्लद यजमानयोश्च ॥ ९ ॥

(१) ओं भूर्भुवः स्वः चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यो दिग्भ्यो महते स्वाहा ।

(२) चतुर्वार ग्रहण प्रकारेण ।

(३) पञ्चविंशज्जगतीः ।

क्षणः प्रचण्डोऽथ पिशङ्गवर्णं रौप्यप्रभः कर्वुरितश्चवर्णः ।

मृत्युभयं रोगमतीव शोक सर्वार्थनाशं क्रमतः करोति ॥ १० ॥

कुन्देन्दुवर्णं सरलोर्ध्वगामी धूमं समस्तार्थ-समृद्धिकारी ।

क्षणप्रभः कोरकपोततुल्यो मेधागवाश्वादिविनाशकृत् स्यात् ॥ ११ ॥

सुरभिक्षुसुमतुल्यो गुग्गुलूशीरसर्पि-

र्मलयजसमगन्धं सर्वसौभाग्यकृत्स्यात् ।

स भवति यदि गन्धं पूतिविष्णूदृतुल्य

सुतसुखबलराज्यं सर्वमेवाशु हन्ति ॥ १२ ॥

प्रदक्षिणगता शिखा स्थिरसमाऽऽतपत्राकृति

शुचे' शुचिरकम्पना ज्वलति चेदविच्छेदतः ।

समस्तपुरुषार्थदा भवति कर्तृहोत्रो रितः ।

करोति गदमन्यथा सपदि मृत्यु मृत्युत्कटम् ॥ १३ ॥

भेरीवारिदवारणेन्द्रसदृशो गम्भीरघोष' शुचे.

सर्वाभीष्टफलप्रदो वितनुते राजेय सुभिच्य नृणां ।

रुद्धध्वाक्षखरोष्ट्रगर्जननिभोऽनिष्टं विधत्तेऽनिश

प्रायश्चित्तमतो हुतैर्हुतवहे दोषानुरूप चरेत् ॥ १४ ॥

विद्युत्पाते ददुरे विस्फुलिङ्गेऽ

प्यानर्थं स्याद्दोमकाले कृशानोः ।

वामावर्त्तेऽवग्रहे (१) क्लासयुक्ते

होतुर्भीतिः सम्भवेद् भूतसंघात् ॥ १५ ॥

अष्टोत्तरशतं सर्पिः सतिल जुहुयाद्गुरुः ।

दोषेष्वेवंविधेष्वेवं जगुः केचित् पुराविदः ॥ १६ ॥

योजयेत्तदनुदेवतां धिया स्वाशयेऽथ (१) परिधीं च विष्टरान् ।

निक्षिपेद्दहनमध्यतस्ततो वक्त्रमेव सगणं विसर्जयेत् ॥ १७ ॥

नैमित्तिके तु परिधीन् सपरिस्तराश्च

वक्त्रौ क्षिपेन्न च कदाचन नित्यहोमे ।

इत्थं हुतेष्ववसितेषु वलिं विदध्या-

त्तारादितो दिग्धिपावधि मण्डलान्तः ॥ १८ ॥

नक्षत्रराशितदधोश्चरवारदेवा-

नुद्दिश्य गन्धसुमनोऽक्षतधूपदीपैः ।

दद्याद्वलिं चरुभि रम्बुपुरोऽवसाने

निक्षिप्य मण्डलपदेषु ततो ववाद्यान् ॥ १९ ॥

एता उक्ता देवता सूर्ययुक्ता (२) द्यन्ते (३) वान्ते चाथ नक्षत्रचरीभ्यः ।

सर्वेभ्योऽन्ते तत्रभूतेभ्य उक्ता वल्युत्सर्गे ह्येष मन्त्रोऽनुयोज्यः ॥ २० ॥

अश्विन्याद्युडनाम सध्रुव मुदीर्यादौ मनं योजये-

दन्तेऽप्येष वलिर्नमश्च विदधत्तारा यजेद्दोषिभ्यु ।

मेषाद्याह्वयपूर्वकोडुयुगयुक्पादाधिकान्ते मन

युञ्जन् द्वादशराशिमण्डलपदेऽन्ते वलिं पूजयेत् ॥ २१ ॥

अध्यत स्तदनु मीनमेषयोः संयजेच्च करणान् ववादिकान् ।

सप्तराश्याधिपतीन् ग्रहान् बहिः सप्त तज्जननयोनिदेवताः ॥ २२ ॥

सिंहराश्यधिपतिर्दिवाकरश्चन्द्रमा भवति कर्कटाधिपः ।

मेषवृश्चिकगृह्हाधिपः कुजः कन्यकामिथुनयोर्बुधोऽधिपः ॥ २३ ॥

मोनराशिधनुषोर्बृहस्पतिर्भार्गवो वृषतुलाधिपो मतः ।

कुम्भराशिमकराधिपः शनी राशिमण्डलवह्निर्यजे दम्भून् ॥ २४ ॥

सिंह-व्याघ्र-वराह-गर्दभगजा गोपुङ्गव कुक्कुर

श्वेतैः स्युर्ग्रहयोनयस्ततः (४) इमा पूज्या अमीषा पुरः ।

शम्भुः शैलसुता गुहोऽथ मुरजिः सरोजासनो

यक्षेशश्च ततो वह्निर्निगदिता रव्यादि-वाराधिपाः ॥ २५ ॥

वलिभिः परिपूज्य देवता विधिनैताः खलु नाममात्रतः ।

अथ मण्डलदिक्ष्ववस्थितान् दिग्धोशा न्मनुनाऽमुनाञ्चयेत् ॥ २६ ॥

आद्याक्षरं वीजतया निगद्य दिक्पालनामाथ तुरोययुक्तं ।

श्रीविष्णुशब्दान्वितपार्षदाय दिगीश्वरायैष वलिर्नमश्च ॥ २७ ॥

गुर्वाद्या स्तारादिका यागमन्त्रा

लोकेशान्ता स्ते चतुर्थानिमोऽन्ताः ।

स्युः पूजाया मग्निकार्ये द्विठान्ता

वीजैः पूजा स्याद्विभक्त्यादियुक्तैः ॥ २८ ॥

असौ वलिविधिर्ऋतः सकलविघ्नवर्गापहः

समस्तपुरुषार्थदः सकलभीति-विद्रावणः ।

स-तार-करण-ग्रहामरगणादि-सन्तोषक

ज्जवाश्व-गजवर्धनः सुतसुखायुरारोग्यकृत् ॥ २९ ॥

ततो धौत दन्तास्यहस्ताङ्घ्रियुग्मं
 स शिष्य गुरुः पार्ययन् पञ्चगव्य ।
 स्वकुण्डान्तिक चानये द्विव्य-दृष्ट्या-
 विलोक्या ऋचैतन्य मारोप्य तस्मिन् ॥ ३० ॥
 वदे दध्वषट्क शिशो शोधयेय (१)
 ततोऽमु निवेश्याग्रत आध्वषट्कं ।
 क्रमात् शोधये वोधनं तत्रशुद्धि
 स्ततः शोधनं वोधनं प्राहुरत्र ॥ ३१ ॥
 कलाध्वा (२) तत्वाध्वा तदनु भुवनाध्वा मनुपदा
 चराध्वान श्वेत्यं षड्विह कथिता स्तानथ शृणु ।
 निवृत्त्याद्याः पञ्चप्रणवजनिता भौतिककलाः
 कलाध्वा ऽथो (३) नाना भवति किल तत्वाध्व-विषयः (४) ॥ ३२ ॥
 द्वात्रिंशत्शैवतत्वं (५) दशन-मित मथो वैष्णवं चाथ मैत्र
 चातुर्विंश दश प्राकृतिक मथ शिशो सप्तकं त्रैपदं (६) स्यात् ।
 शैवान्यत्र त्रिधास्यः (७) क्रमत इह पुनः पञ्चशुद्धानि सप्त-
 शुद्धाशुद्धान्यशुद्धान्यपि तदनु चतुर्विंशतिस्तन्निबोध ॥ ३३ ॥

-
- (१) हे शिशो । तव अध्वषट्कं शोधयेयं इतिवदेत् ।
 (२) कलाध्वा तत्त्वाध्वा भूवनाध्वा मन्वाध्वा पदाध्वा वर्त्ताध्वावेति षडध्वानः ।
 (३) प्रणवाशजनिता निवृत्त्याद्याः पञ्चभूतानां पञ्चकलाः कलाध्वा ।
 (४) विषय प्रपञ्चः ।
 (५) अत्र षट्त्रिंशदिति पाठोयुक्त इव प्रतिभाति ।
 (६) त्रिपदातत्त्वं ।
 (७) शुद्धानि शुद्धाशुद्धानि अशुद्धानि चेति त्रिधाभवन्ति ।

शिवश्च शक्तिश्च सदाशिवेशौ विद्येति शुद्धान्यथ काल माये ।

दैवकला चाथ पुमानविद्या राग स्तथैतान्युभयात्मकानि (१) ॥ ३४ ॥

तन्मात्रपञ्चक (२) मथो दश चेन्द्रियाणि

भूतानि पञ्च च मन प्रकृतिश्च बुद्धि ।

साहकृति स्तत इमानि वदन्यशुद्धा—

न्येवं त्रिधा निगदित' शिवतत्त्ववर्ग ॥ ३५ ॥

तन्मात्रा' पञ्चभूतान्यपि च दश पुनर्ज्ञानकर्म्मन्द्रियाणि

प्राणाधीश श्व जीव' स्वहृदय-कमलं चित्तमर्कादिकानां (३) ।

तेजासि त्रीणि नारायण सहितचतुर्व्यूह देवै श्वतुर्भि-

र्द्वात्रिंशद्वासुदेवादिभिरिति मनसा विद्धि तत्त्वानि बिष्णोः ॥ ३६ ॥

भूतानि मात्राश्च दशेन्द्रियाणि

मनोऽभिमान' (४) प्रकृतिश्च बुद्धिः ।

एवं चतुर्विंशति-संख्यकानि

मैत्राणि (५) तत्त्वानि निबोध वत्स ॥ ३७ ॥

निवृत्त्यादिकास्ताः कलाः पञ्च विन्दु'

कला नादशक्ती सदाद्य' शिवश्च (६) ।

दश प्राकृतान्येव तत्त्वानि चैता

न्यथो त्रैपदं तत्त्ववर्गं निबोध ॥ ३८ ॥

(१) शुद्धाशुद्धानि ।

(२) सूर्येन्द्रवह्नीनां ।

(३) शिवदैवतानि ।

(४) शब्दस्पर्शरूपरसगन्धाः ।

(५) अभिमानोऽहङ्कारः ।

(६) सदाशिवश्च ।

आत्मा विद्या शिवः पञ्चाज्जीवोऽविद्या स्वयं पुनः ।
 सर्वतत्त्वं च तत्त्वानि सप्तैव त्रिपदात्मनः ॥ ३८ ॥
 तत्त्वाध्याय मुदीरतः पुन रित्त्र ब्रह्माण्डभाण्डोदरे
 भूलोकादिक सप्तसप्त भुवनान्येषा मधोऽधः पुनः ।
 सभूयैव चतुर्दशैति भुवनाध्या कोर्त्तितः सूरिभि
 मंत्राध्याऽखिलमन्त्रराशि रुदित स्ते तान्त्रिका वैदिकाः ॥ ४० ॥
 शुद्धैर्वर्णकदम्बकै (१) मुनिमतैकार्थान्वितैः (२) स्युःपदा
 न्येभिश्चान्तविभक्तिकै पुनरित्त्र ज्ञेयः पदाध्या बुधैः ।
 वर्णाध्या स्वरविन्दुसर्गहलयुक् पञ्चाशवर्णात्मकः
 प्राप्नोत्येभि रक्किञ्चनोऽपि परम षड्भिः पदं ह्यध्वभिः ॥ ४१ ॥
 विशोऽध्याध्वष्टक शिशोरित्यमघ्नौ (३)
 शिवेनाभिहृद्भालमूर्धस्वथैतान् ।
 न्यसेत् शिष्य मेनं सृष्टन् कूर्च-मूर्द्धा (४)
 स्वकुण्डे गुरुः स्थण्डिले वा तिलाज्यैः ॥ ४२ ॥
 असुकस्य शिशो रितिक्रमेणा सुक सध्वान महं विशोधयामि ।
 हुतमुक्प्रियया सहेद मुक्ता (५) जुहुया दष्टश एककं हुताग्ने ॥ ४३ ॥

(१) वैखर्यानिष्पादितैः ।

(२) पाणिण्यादिमतोयएकार्थं स्तदन्वितैः सङ्केतितार्थयुक्तैरित्यर्थः ।

(३) पादयोः, कलाध्वनेनमः इत्यादिना ।

(४) कुञ्जकूर्चापेण सृष्टन् न्यसेत् ।

(५) अस्यशिष्यस्य कलाध्वानमहं शोधयामिस्त्राह्वा इत्यादि क्रमेण ।

परमात्मनि तान् प्रलाप्य भूत्यै जनयित्वा पुनरुद्भव क्रमेण ।
 शिशुवर्ष्णि दिव्यदृष्टिपातैः पुनरुद्वासयतु स्व मात्मधाम ॥ ४४ ॥
 नेत्रे तस्य शिशोर्निबध्य शुचिना वस्त्रेण नेत्राणुना
 धृत्वा तं करयो' स्वकुण्डतटत स्तम्भगुण्डलान्त नयेत् ।
 सपूज्याथ तदञ्जलिं सुकुसुमैः (१) कृन्धोपरि ज्ञेपयेत्
 प्रीत्यै तन्निजदेवतस्य तदथो दृग्बन्धनं मोचयेत् ॥ ४५ ॥
 निवेश्य कुशसंस्तरे त मथ तत्र पूर्वार्धनाऽऽ
 त्मयागविधिना (२) मनोमुनिकराङ्गमन्त्रादिकान् ।
 न्यसेद्वपुषि तस्य ता कलशगा निजा देवता
 यथावदमुना ऽर्चये (३) न्मलयजादिभिः पञ्चभिः ॥ ४६ ॥
 अनुज्ञाप्य देवं परिस्पृश्य शिष्य
 करे तं गृहीत्वा नयेत् स्नानवेदीं ।
 पुनर्ब्राह्मणै र्मङ्गलस्तोत्रवाग्भिः (४)
 सकृन्ध गुरु श्रानये तत्समीप (५) ॥ ४७ ॥
 अथाभिषेकमण्डपे सुखोपविष्ट मासने (६) ।
 गुरु र्विशोधयेदमु पुरेव शोषणादिभिः ॥ ४८ ॥
 अथ पटुरवमुख्यवाद्य-घोषै र्द्विजमुखनिष्पतदाशिषारवेण ।
 सुनियत मग्नि सुस्थितस्वशिष्यं कलशजलै रभिसेचयेत् यथावत् (७) ॥ ४९ ॥

-
- (१) स्वकुसुमैरिति (ग) पुस्तके पाठः । (२) अन्तर्यागविधानेन ।
 (३) शिष्येण गन्त्रादिभिरुपचारपञ्चकै र्यथाविधि पूजयेदित्यर्थः ।
 (४) मङ्गलस्तोत्ररूपा वाचो येषां ते रित्यर्थः ।
 (५) शिष्यनिकटं । (६) भद्रासने । (७) वक्ष्यमाण विधिना ।

विलोमानुलोमोदिता ऋट्कार्यान् (१)
 पठन्मूलमन्त्र सहस्राक्षमन्त्रान् (२) ।
 क्रमाद्भर्गुच्छोदुगतैः कुम्भतोयैः
 शिरस्तः पदाग्रावधि प्लावयित्वा ॥ ५० ॥
 तेना भिलीनमणिमन्त्रमहौषधेन (३)
 धाम्ना परेण परमामृतरूपभाजा ।
 सपूरयन् (४) वपु रमुष्य शिशो जलेन
 तत्कल्पवल्गिमयपल्लववृन्द (५) मास्यात् ॥ ५१ ॥
 आनीय तत्कलशतः शिरसि घ्रुवेण (६)
 विन्यस्य शिष्य मथ शेषजलैः स्तदोयैः ।
 संस्त्राप्य चास्त्रमनुपूजितवर्द्धनीस्यै
 रक्षार्थं मस्य पुन रम्बुभि रेष सिञ्चेत् ॥ ५२ ॥
 आचामयित्वा पुनरेव शिष्यं तत्शेषतोयैः सकलीविधाय (७) ।
 निर्मृष्टसर्वावयव (८) तमिदं निवेदये द्रूतन-वस्त्रयुग्मं ॥ ५३ ॥

(१) विलोमतोऽनुलोमतश्चपठितान् अकारादिचकारान्तान् चकारादि
 अकारान्ताश्च ऋट्कावर्णान् ।

(२) ओं सहस्राक्षं शतधारं इत्यादिकाश्च ।

(३) अभिलीनानि मणिमन्त्रमहौषधानि यत् तेन जलेनेत्यर्थः ।

(४) देहं व्यापयन् ।

(५) कल्पवृक्षरूपत्वेन न्यस्तं तत्पल्लव वृन्दं ।

आस्यात्सुखात् आनीयेत्यग्निमान्वयि ॥

(६) घ्रणवेण तत्शिरसिन्यस्येत्यर्थः ।

(७) देहेषडङ्गानिन्यस्त्वा ।

(८) प्रोक्ताङ्गम् ।

प्रोक्तेनैवं कलशविधिनै केन वानिककुम्भे
 भक्त्या योवा सुमति रभिषिञ्चे ब्रह्मो मन्त्रजापो ।
 कामान् प्राप्नोत्ययमिह परत्रापि किञ्चि न चित्
 लोकै श्विन्यो न खलु मणिमन्त्रौषधीना प्रभावः ॥ ५४ ॥
 ग्राम्योदकं गाङ्गजलेऽनुषक्त गङ्गा यथास्या स्मनुजोऽपि तद्वत् ।
 भवेद्दुर्मात्मल (१) विधूय मन्त्राम्बुषेका दिह दिव्यदेहः ॥ ५५ ॥
 शिथ्योऽथ वस्त्रयुगलं परिधाय शुद्धं
 गोरचनातिलकचर्चितभालदेशः ।
 स्रग्वन्धभूषणसुभूषितकाययष्टि
 राचम्य सम्यगुपशान्तमना स्त मार्यं ॥ ५६ ॥
 पादोपसग्रहणपूर्वक माशु नत्वा
 मा त्राह्य वोधतमसोऽमलवोऽदीपैः (२) ।
 विज्ञाप्य दीनवचसेत्य मुपास्य पादौ
 वेद्या मट्टचरणोऽथ विशेषोदये (३) ॥ ५७ ॥
 त प्राङ्मुखं विहित वाग्यमनं पुरस्तात्
 प्रत्यङ्मुखो गुरुरसौ परिमृश्य मूर्ध्नि ।
 न्यस्येन्मनोर्मुनिकराङ्गपदाक्षरादि-
 न्यामा स्तथाऽस्य वपुषि प्रतिवाच्य वाचा (४) ॥ ५८ ॥

(१) वपुषिस्थित मातरजोमल तत्तत्त्वार्थः ।

(२) अमलज्ञानप्रदीपैरज्ञानान्धकारात् मा त्राह्येति विज्ञाप्येत्याशयः ।

(३) पश्चाद्दृष्टीतपादायः गरुडासनस्थ इति यावत् ।

(४) सन्यादिन्यासं करारङ्गन्यासं पदन्यासं प्रत्यक्षरन्यासं च तन्मुखेनोच्चारयित्वा न्यसेदित्यर्थः ।

अंसद्वयेऽस्य निजहस्तयुग निधाय
 तस्मिन् स्वदेवतमहं प्रतिसंक्रमय्य ।
 विद्या दिशि तदनु दक्षिणकर्णमूले
 स्यष्टाक्षरा भवगमावधि वा त्रिवारं ॥ ५८ ॥
 अधिकारिविचारतः पुरा कथिता या मनुदानयोग्यता ।
 तदनुक्रमतो विशोधित (१) मनुमस्मै प्रददोत देशिकः ॥ ६० ॥
 एकान्तपक्षे निजमन्त्र सादौ दत्त्वाऽस्य गायत्र्यभिधां च विद्या ।
 समस्तपक्षेऽखिलदेवताना मङ्गाङ्गिभावं प्रविचिन्त्य विद्यात् ॥ ६१ ॥
 शैवे सूर्यगणेशविष्णुशिवशक्तीनां च दद्या (२) न्ननून्
 सूर्येभ्यः शिवाम्बिकासुरजितां मन्त्रान् क्रमादेषु वै ।
 शाक्ते विघ्नरवीशविष्णुगिरिपुत्रोणां मन्त्रान् वैघ्नपे
 विष्णुशार्कशिवागजाननमनून् सौरैऽर्थ्यमान्तानिमान् (३) ॥ ६२ ॥
 उच्चार्य तद्रसनया गुरुं रात्राविद्या
 दद्याज्जलं किमपि तस्य च दक्षपाणौ ।
 मन्त्रं जपेद्दशशतं विधिवत् ततोऽष्टौ
 तन्मन्त्रं शक्तिफलहानि रितोऽन्यथा स्यात् ॥ ६३ ॥
 गुरुणा विधिवत् प्रसादितं मनु मष्टोर्द्विशतं (४) प्रजप्य शिष्यः ।
 अभिवन्द्य ततः शृणोतु सम्यक् समयान् भक्तिभरावनम्रमूर्तिः ॥ ६४ ॥

(१) सिद्धार्थादि शुद्धासुक्कलं ।

(२) पञ्चानामथेष्टकोऽङ्गो प्रधानं चत्वार्यङ्गानि इति वौथं ।

(३) इमान् विष्णुदिमन्त्रान् सूर्यमन्त्रं च पञ्चादद्यादित्याशयः ।

(४) अष्टोत्तरशतमित्यर्थः ।

भूयः परोत्य प्रणिपत्य (१) देशिक
 तस्मै परस्मै पुरुषाय (२) देहिने ।
 ता वित्तशाठ्यं (३) परिहृत्य दक्षिणां
 दत्त्वा तनूं स्वा च समर्पयेत् सुधीः ॥ ६५ ॥
 गोभूवस्त्रालंकारः पीठशय्या वेश्मोद्यानग्रामवासादिकाश्च ।
 दद्यादाचार्याय तुष्ट्यै मुरारेः सर्वस्वं वा तत्तद्वत् तद्वत् ॥ ६६ ॥
 वाससी श्रवण भूषण मुद्राहोमकृन्मुखजवि प्रवर्गेषु (४) ।
 ईश्वरार्पण मिति प्रतिदद्याद्वर्द्धितो द्विजमुखेरितवाग्भिः ॥ ६७ ॥
 कुम्भादिकंच सकलं गुरवे निवेद्य
 संपूजयेद्द्विजवरानपि भोज्यजातैः ।
 तृप्तेषु तेषु वितरेन्मुखवास-भाल्य-
 गन्धाशुकानि च यथाविधि सुप्रतीत' (५) ॥ ६८ ॥
 अच्छिद्रता समुपधार्थ्य कृतक्रियाणां (६)
 सर्वान् प्रसाद्य विसृजे न्ननुजान् विनीतः ।
 कुर्वन्त्यनेन विधिना य इहाभिषेकं
 ते संपदा निलयनं हि त एव धन्याः ॥ ६९ ॥

-
- (१) सप्रदक्षिणीकरणं नमस्कृत्य ।
 (२) परमेश्वरस्वरूपाय ।
 (३) बल्यमाणा ।
 (४) वासः, कुण्डलद्वयसदृकाश्च ऋत्विग्भ्योदद्यादित्यन्वयः ।
 (५) अतिविश्रब्धचित्तः ।
 (६) कृतकर्मणामक्षिद्रावधारणं कृत्वा ।

शिष्योऽथाचार्यपात्रे त्रिदिन मनुवसंस्तन्मन्वाद्भक्तिनम्रो
 मन्त्रार्थं मन्त्रकल्प तदुपहितफलं साधन सिद्धि योगान् ।
 विज्ञाय ज्ञाततत्त्वो गुरुसुत-गृहिणी-शिष्य-भृत्यान् प्रसाद्य
 स्वस्त्रगन्धमाल्यादिभि रथ निलयं स व्रजे दक्षि तुर्ये ॥ ७० ॥
 यदि तत्त्रिदिनान्तरे कदाचित् स्वगृहं याति स साधकः प्रमादात् ।
 गुरुदत्तमनूदितं हि तेजो गुरु मभेति यथाऽब्धि मम्बुवृष्टं ॥ ७१ ॥
 ततः प्रभृति मन्त्रविधिधिवदिष्टदेवे गुरौ
 मनौ च मनसा गिरा खवपुषा भवे इक्तिमान् ।
 न दम्भ मिह सश्रये न च भिदा प्रपश्येत् क्वचि
 न सिद्धि सुपगच्छति त्रिषु विरक्त चित्तो नरः ॥ ७२ ॥
 याव ज्जोवे हे शिक स्तावदेनं नित्य श्रद्धाभक्तियुक्तोऽतियत्नात् ।
 अक्षत् साक्षाद्दिण्बुद्धिरोपचारै राज्ञाधीन पादसम्वाहनाद्यै ॥ ७३ ॥
 एकग्रामे सस्थित नित्य मर्चे न्यासं मामं योजनाभ्यन्तरस्थं ।
 वर्षं वर्षं चे त्ततो विप्रकृष्टं दूराद्गर चे न्नमस्ये त्तदाशा (१) ॥ ७४ ॥
 इत्थं शिष्यं प्रपन्नं गुरु रथ समयाच्छिद्ये (२) दुच्यतेत
 इत्स स्वाचार युक्तोऽनुदिन मनलसः प्रातरुत्थाय कुर्या ।
 काले स्नानादिक्त्य त्रिषवण मथवा पञ्चकालं (३) परिशं
 सेवेथाः पञ्चयज्ञान् जपनतिनिगम-स्तोत्रपाठं न लङ्घेः ॥ ७५ ॥

(१) शुर्वधीष्ठितदिशं ।

(२) समयान् नित्यनियमान् शिष्येदित्यर्थः ।

(३) त्रिकालं प्रातर्मध्याह्नसायाह्नेषु । पञ्चकालं प्रातःपूर्वाह्नमध्याह्न सायाह्न

भुञ्जीथा इष्टदेवार्पित-फल सलिलान्नादिकं द्विः सकृदा (१)
 नित्यं स्या देवमन्त्रागमनिगमरहश्चिन्तयाऽव्यर्थकालः ।
 एकादश्यादि-पर्वव्रत नियतमना जागरूकः स्वप्नं
 लोकानुद्देशदायी भव भवनिगडोच्छेदनाद्योगशीलः ॥ ७६ ॥
 नास्त्रीयाः कांस्वकाष्ठायसवसनवटाश्वत्यपन्नादि पात्रे
 मत्स्य मांसं मसूरादिकं मधुमदिरा-यातयासौदनयः ।
 दुग्धं चानिर्विशं (२) दृष्टलवण-फल शाकामिषं (३) दीक्षितान्नं
 नित्यानुष्ठानपूर्व्वान्तिभ्रजनिशशीनग्रहप्राग्दिनान्ते (४) ॥ ७७ ॥
 गुर्व्वग्नौ ब्रह्मणाग्नौ रथं गुरुपठतोऽपुत्रियो गौद्विजाना
 राज्ञा मध्ये न गच्छेदमन अपि दधीथा न नील न रक्तं ।
 सेवाना मापराधान् दशमदशमितान् (५) वर्ज्जयेद् गुर्व्वनुज्ञा-
 शय्याच्छायातियानं (६) शयनं मपि दिवासम्बन्धो धीरं जह्याः ॥ ७८ ॥
 उत्तिष्ठ स्तोत्रपानाचमनगुरुजरद्वन्दनं नो विदध्या
 प्रातस्तेल निषिद्धेऽहनि च न कलये रन्यदेवावमानं ।
 त्यक्त्वा मन्त्रं न कुर्या स्तिलकं मपि शिखावन्धनं यज्ञसूत्रा-
 दानं मुद्रा च मालां गुरु मपि च मनं गोपयेरिष्टदेवं ॥ ७९ ॥

(१) द्विर्दिवारात्त्रोद्विवारं कुर्याकाले एकवारं नक्तं वाभुञ्जीथा इत्यर्थः ।

(२) प्रसवस्तदशाहाभ्यन्तरे गोदुग्धं दुग्धमनिर्विशमिति निषेधात् ।

(३) दृष्टलवणं फलामिषं जम्भीरादि, शाकामिषं कलम्बादि ।

(४) नित्यानुष्ठानात्पूर्वं रजन्याः शेषशामे, शशिस्तूर्य्ययोर्ग्रहणं पूर्वं सन्ध्यायां

च तास्त्रीया दित्यन्वयः ।

(५) सेवापराधान् ह त्रिंशत् नामापराधान् दशच वर्ज्जये दित्यन्वयः ।

(६) गुरोराज्ञालंघनं शय्यालंघनं छायालंघनं वेत्यर्थः ।

इत्यादीन् समयान् समुन्नयति यो नित्यं गुरोराज्ञया
 शास्त्रात् काश्चिद्वेत्य काश्चन पुनर्लोकोपचारादपि (१) ।
 स प्राप्येह समस्तसिद्धिमतुलां भुक्तेह भोगान् सुखं
 संजीवन् शतवत्सरानुपरमे लोकान् व्रजत्यक्षयान् ॥ ८० ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे
 मन्त्रदीक्षाविधिर्नाम एकादशः संग्रहः ॥ ७ ॥

द्वादश संग्रहः ।

क्रियावर्तीयं विहिताऽत्रदीक्षा सगृह्य सर्वागमसारभूता ।
 अथापरासा तिसृणां विधानं वक्ष्यामि विख्यातफलं नृलोके ॥ १ ॥
 तत्र वर्णमयी दीक्षा कथ्यतेऽथ यथाक्रमं ।
 शारदातिलकाद्युक्तप्रकारेण यथामति ॥ २ ॥
 वर्णा, सर्वे पुप्रकृत्यात्मका स्युः
 ईहोऽयं वे तद्विधानात्मको यत् ।
 तस्मात्प्रस्येत् सृष्टिमार्गेण वर्णान्
 स्वस्वस्थानान् संहरेत्तान् विलोमात् ॥ ३ ॥
 लोनिषु वर्णेषु विलीनतत्त्वो गुरुः स्वचैतन्यमहः परेशै ।
 नियोज्य तस्मात् पुनरेव वर्णानुत्पाद्य सृष्ट्वाऽस्य तनौ न्यसेच्च ॥ ४ ॥
 शिथे स्वचैतन्य मथो नियुज्यात्तस्मादसौ दैवतभावमेत्य ।
 शिथो भवेद्दिव्यतनु स्तदुक्त्या विनाऽभिषेकं विधुनोति दोषं ॥ ५ ॥
 गुरोः प्रसादादधिगम्य विद्यां स साधयत्याश्वखिलान् पुमर्थान् ।
 एषा मता वर्णमयीह दीक्षा साक्षात्परानन्दफलप्रदात्री ॥ ६ ॥

कलावती मथो ब्रुवे वलादवोधवन्धनं ।
 विवृश्च (१) मोचयेन्नरं परं पदं दिशत्यरं ॥ ७ ॥
 भूतानां शक्तिभूता इह जगति कला स्तानिवृत्त्यादिकाय-
 तस्मात्ता वेधयित्वा शिशुवपुषि गुरुं शोधये तस्य देहं ।
 ध्याये तज्जानुयुग्मावधि चरणतला त्ता निवृत्तिं तद्रूढं
 नाभ्यन्तं च प्रतिष्ठां तदुपरि गलकूपावधि व्याप्य विद्यां ॥ ८ ॥
 तस्मात् (२) शान्तिं च भालावधि तदुपरिगा (३) शन्यतीता क्रमेण
 व्याप्तिं ध्यात्वा कलानामिति वपुषि शिशोः सहगता नियोज्य ।
 स्थानात् स्थानान्तरेऽथ प्रशममुपगतास्तां शिवे धाम्नि सर्वा
 ध्यायेत् शुद्धात्मवस्तुप्रतिममथ शिशुं दीक्षयेत् शुद्धसत्त्वं ॥ ९ ॥
 इय कलावती मता सुदिव्यभावदायिनी ।
 विनाऽभिषेक मंहसः पुनः पुनाति मानव ॥ १० ॥
 अथ वेधमयीं वक्ष्ये दीक्षा संसारमोचनीं ।
 यद्देधशुद्धवर्माणं न वाधन्ते महाधयः ॥ ११ ॥
 शक्तुप्रत्यानध्यानमार्गेण पूर्व
 ध्यायेद्देवीं शिष्यदेहान्तराले ।
 मूलाभोजे शम्भुशक्तिस्वरूपां
 भित्वा चक्राण्डूर्ध्वं मूर्ध्नि व्रजन्तीं (४) ॥ १२ ॥

(१) विच्छिद्य ।

(२) गलकूपात् आरभ्य भालावधि शान्तिं चतुर्थीं कलाध्यायेदित्यन्वयः ।

(३) तद्रूढं गतां ।

(४) सहस्रदनपद्मानं गच्छन्तीं ध्यायेदित्यर्थः ।

तन्मूलाभ्योजवर्णात्तुपरि वशषसा स्निग्धपद्मस्थिते ऽर्द्धे
 संहृत्यामु च तत्रस्थित वभ्रमयरात्र च नाभिस्थविष्णौ ।
 विष्णु तच्चक्रसंस्थात्तरगण मय त डादि फान्तां हृदये
 रुद्रे संहृत्य तं तत्स्थितनिखिललिपोःकादिठान्ता द्विष्ट ता (१) ॥ १३ ॥
 कण्ठाजस्थे श्वरे (२) त तदुपहितलिपो' षोडशाच स्तदूर्ध्वे
 भ्रूमध्याभ्योजसंस्थे परमहसि सदाशब्दपूर्व्वं शिवे च ।
 तं तत्रस्थौ च लक्ष्मी तदुपरि विलसद्विन्दुमध्येऽथ विन्दु
 सहस्रयोर्ध्वे कलाया तदुपरि किल ता सहस्रेच्चाथ नादे ॥ १४ ॥
 नादान्ते तं च नादं तदुपरि परमानन्दतेजःप्लुताया
 मुन्मन्या विष्णुचक्रान्तर-महसि च तां तद्गुरोश्चक्रमध्ये ।
 इत्यनोत्वात्मना तामपि परमशिवे (३) वेधयेन्मूलशक्तिं
 गुर्वाञ्जाक्लिन्नवन्धः पतति पदतले दिव्यदेहोऽथ शिष्यः ॥ १५ ॥
 असौ प्रपद्याथ गुरो स्वविद्या विद्योतते देववदाप्तसिद्धिः ।
 दीक्षा ऽन्तिमा वेधमयी मतेयं सम्बित्प्रदा, शं वितनोति नृणां ॥ १६ ॥
 दीक्षाविधि निर्गदितोऽय मनोकभेद
 स्तत्रैक माश्रयतु मन्त्रविशेषलिप्सुः ।
 तत्रापि कर्तुमखिलं खलु चेदशक्तः
 स्वात्मान मूनविधिना (४) विमली करोतु ॥ १७ ॥

(१) द्वादशलिपीन् ।

(२) विष्णुचक्रस्थितेश्वरे संहृत्येत्यन्ययः ।

(३) तूरीयातीते वेधयेत् स्थापयेदित्यर्थः ।

(४) सामान्यविधिना ।

कृत्वा च्छायामण्डपं मण्डपं वा
 तस्मिन् कुण्डं स्थण्डिलं वा ऽथ वेद्या ।
 तत्पूर्वस्थां (१) सर्वतो भद्रनाम्नि
 न्यस्येत् कुम्भ मण्डले तण्डुलान्तः ॥ १८ ॥
 संपूर्य्य तं पञ्चकषायतोयै' सगन्धमाल्याशुककूर्चरत्नैः ।
 सपल्लवैः पूर्ववदेव कृत्वा तत्रेष्टदेवं गुरु रर्चयित्वा ॥ १९ ॥
 होमंकृत्वा विधिवदमुना (२) मूलमन्त्रेण वज्रा
 वष्टोपेतंशत मथ घृतै रिन्द्रियोद्वाटनान्ते ।
 क्षिप्वा शिष्योपरि किमपि तत् संस्त्रवं (३) कुम्भतोयैः
 संस्त्राप्या मु विमल वपुष पूर्व्ववद्दीक्षयेत्स ॥ २० ॥
 सामान्यदीक्षाविधि रेष उक्त
 स्तत्राप्यशक्ता वुपदेश माहुः ।
 निजानुकूले दिवसे स कार्य्यः
 क्षेत्रेऽथवा देवगृहे गुरोर्वा ॥ २१ ॥
 नियुक्तसम्भार (४) ममु गुरु पुरो
 घट प्रतिष्ठाप्य पुरोवदम्बुभिः ।
 तदम्बुसेकै र्हृतकल्मषं शिशु
 विद्या दिशि च्चेदुपदेशमेदत ॥ २२ ॥
 पुण्यक्षेत्रे चन्द्र सूर्य्य ग्रहे वा कश्चिज्जाग्यात् सङ्गरुर्लभ्यते चेत् ।
 तेनाज्ञप्तो मन्त्र माश्वाददीत प्राहुः केचिच्चैव भवोपदेशं ॥ २३ ॥

(१) कुण्डस्य प्राच्या । (२) शिष्येण । (३) संपागाज्यं ।

(४) नियुक्तः, गुरवे प्रत्यर्पित सम्भार येन तमनुशिष्यः ।

गुरो रत्नाभे यदि कश्चन स्या द्विद्यान्तरं (१) लब्धुमतीवलुब्धः ।

सोऽभ्यर्च्य भक्त्या विधिनेष्टदेवं पठेदनुज्ञाप्य (२) विलिख्य विद्यां ॥२४॥

विद्योपलब्धिः कथितेह कश्चि-

दित्यादिना स्यादिह मन्त्रलाभ ।

भूयःफल (३) भूयसि कर्मणिस्था

दत्त्ये तथाऽल्पं फलतीति निष्ठा ॥ २५ ॥

केचित् शपाच्छिन्न (४) रुद्धादिदोषा द्वैराच्चाविश्वासतो वीर्यहीनाः ।

मन्त्रा पुसा गुर्वनुज्ञागृहीता अप्यार्थाणा नात्र शीघ्रं फलन्ति ॥२६॥

पुरश्चरणत स्ततः (५) स्वमहसा (६) तमाप्यायय-

म्नानु जपति यः पुमानखिलसिद्धिमेवैति सः ।

अतो मुनिमतं ततं निगमतन्त्रवाग्विस्तरैः (७)

पुरश्चरणज पुरो विधि मधिव्रुवेऽनुक्रमं ॥ २७ ॥

(१) पुनरण्या विद्या नतु प्रथमतोमूल विद्या ।

(२) देवं चतुज्ञाप्य तदप्ये विद्या विलिख्य पठेदित्युपदे शान्तरं एतं विद्यापालर्घ्यं प्राञ्ज ।

(३) कर्मभूयस्तेफलभूयस्तर्भिनिन्द्यायात् वज्रलेकस्मांणिफलं वज्रलं स्यादल्पे ऽल्पं किति तत्वं विद्यात् ।

(४) छिन्नः रुद्धः शक्तिहीनः इत्यादुक्तो ।

(५) यतः शीघ्रं फलति तस्माच्चेतोः ।

(६) अयं पुरश्चरणं प्रस्तावितुं सादो स्वहेतुं भाविस्तरति; पुरश्चरनेन स्वतेजसा स्ववीर्येण तं मनु आस्थायन् यज्यन् यः मन्त्रं जपतीति ।

(७) वेदवाक्यैरागमवाक्यैश्च ।

अपि न होमिन च तर्पणेन संमार्जनेन द्विजभोजनेन ।
 एतैर्युतं पञ्चभिरङ्गकल्पैर्ब्रह्मवर्त्ति पौरस्वरणं ब्रूलोके ॥ २८ ॥
 आदौ यादृक् स्थान मास्थाय मन्त्रौ मन्त्रजप्या तादृशीं सिद्धिं मेति ।
 तस्मात् स्थानानि ब्रुवे यत्र सम्यक् स्वल्पं जप्त्वा सिद्धिं माप्नोत्यनल्पां ॥ २९ ॥
 शाण्डिल्याश्वत्यधात्रीतरुतन्त्रतुलसीकाननोद्यानगोष्ठ
 श्रेष्ठक्षेत्रेष्ठ देवालयजल (१) धिनदीतीरतोयान्तराणि ।
 गुर्वन्नगारगारमा (२) रात्रिरिशिखरगुहोपत्यकाश्चे द्विविक्ता
 न्यार्थ्यावर्त्ते तथैतान्यृषय (३) इहजगुः सर्वसाधारणानि ॥ ३० ॥
 नृणां गृहजपादिमान्यधिक मिष्टसिद्धयर्थिने
 क्रमा दृशगुणोत्तरा ददति सिद्धिं मेकैकशः ।
 इतोऽन्यदभयस्थल यदि मनोरमं (४) लभ्यते
 तदप्यभिमत तपोजपविधौ मुनीनामपि ॥ ३१ ॥
 शैवानां शुन्य मुच्छां (५) शिवसदनमिदं सेखरं (६) वैष्णवानां
 शाक्तानां तु श्मशानं त्रिपथ मपि शवः शून्यशृङ्गाटकं (७) च ।
 सौराणां (८) सातपाशो विपुल वटतलं गाणपत्यस्य चैतत्
 स्थानं शस्तं विशेषान्मनु मनु जपता खेष्टदेवालयं वा ॥ ३२ ॥

(१) समुद्र नद्योस्तीरं तोयमध्यञ्च ।

(२) गुरुगृहं अग्निहृच्च निकटस्थगिरेयुद्धा ऋद्धासन्नभूमिश्च ।

(३) इहाय्यावर्त्ते देशे एतानि विविक्तानि चेत् तदाह्वानान्यथा ।

(४) यत्रातुल्यगुणवयुज्यादिति यत्रदेशे सौमनसा तत्रमुलादिति ।

(५) उन्नता वृषतेन शून्यं शिवं गृहं केन्दारादिकं ।

(६) इदं शिवगृहं सेखरं चेत् हरिहरयुक्तमित्यर्थः ।

(७) विविक्तचतुस्त्रयं ।

(८) आतपसहितजलसौराणां ।

एषा मेकतम क मप्यभयद देश समं संश्रयन्
 गायत्रीमयुतं जपेन्नियमित स्तदोषनुत्यै पुरः ।
 भक्ष्याहारविहारसाधनकृतेऽवच्छिन्नमद्रिद्रुम (१)
 ग्रामाम्बुगादिभि राददीत विभवत चेत च तत्रात्मनः ॥ ३३ ॥
 अमुकस्य शुसिद्धये मनोरिय सुर्वी परिगृह्यते मया ।
 कृतकालविशेषदेशवागिति संकल्पा भुव प्रमापयेत् ॥ ३४ ॥
 ग्रामेक्रोशमितं तथैव नगरे क्रोशद्वयं वा नदी
 शैलादींच यदृच्छया परिमितं चेत गृहीत्वाऽऽत्मनः ।
 दिक्ष्वष्टासु निखन्य चास्त्रमनुना क्षीरद्रुशङ्कुनृककु
 प्पालान् क्षेत्रपति च तेषु वलिभि स्तद्विघ्नशान्त्यै यजेत् ॥ ३५ ॥
 क्षेत्रस्याथ क्षेत्रनाथस्य नाम्ना
 मन्त्रस्यापि स्वस्य चान्वोच्यमैत्रीं ।
 कर्म्मरिप्स (२) कूर्मचक्रेण पृथ
 वक्ष्ये तावत्तद्विवेकप्रकारं ॥ ३६ ॥
 प्राक्प्रत्यगग्रा विनिखे चैतस्त्री
 रेखा स्तथा चोत्तरदक्षिणायाः ।
 कोष्ठेषु तत्राष्टषु दिग्विदिक्षु
 प्रदक्षिणं प्राक् क्रमतोऽष्टवर्गान् (३) ॥ ३७ ॥

(१) अद्रुगदिभिः तदवच्छिन्नं आत्मनः चेतः आदर्शम् ।

(२) तत्राकर्म्मवृत्तिच्छुः कूर्मचक्रेण क्षेत्रादीनां चतुर्णां नाम्नां नामा-
 चरैक कोष्ठ स्थित्यमैत्रीं अन्विष्य मण्डपं कुटीरं बाकुर्थादिति वक्ष्येत्यमेनाक्षयः ।

(३) कादीन् सप्त लक्षमित्यर्द्धमेवम् ।

कचटतपयशाया (१) लक्षमित्येक मीशे (२)
 पुन रपि च पुरोवन्मव्यकोष्ठ विभज्य (३) ।
 स्वरगण मनुकोष्ठं युग्मशो न्यस्य तत्र
 स्मरंतु तदिह (४) दीपस्थान मन्त्र. (५) पदैकं ॥ ३८ ॥
 यत्र क्षेत्रादिनामाक्षर मचि हलि वा वीक्ष्यते तत्र वक्तुं
 कोष्ठभगा चाप्युभाभ्या करयुग मथ तत्पार्श्वयो शोभयत् ।
 हाभ्या कुक्षो उभाभ्या पदयुग मनु तत्पुच्छमेकेन चक्रं
 मन्त्रोत्थं कल्पयित्वा (६) सुरुचिर कमठाकार मष्टाङ्गपूर्णं ॥ ३९ ॥
 सुखस्थित सिद्धि सुपैत्यनाविला दुनोत्युदासीनतया करस्थितः ।
 दुःखीभवत्यस्य हि कुक्षिसस्थितः प्राप्नोति वन्ध विपदं पदस्थितः ॥ ४० ॥
 पुच्छस्थित सुच्छमतिः प्रणश्यति
 तस्मान्मुखस्थो जप माचरेत् सदा ।
 तन्मध्यतो दीपपदस्थितोऽथवा
 विना मुना नासुगमयेन मङ्गलं (७) ॥ ४१ ॥
 क्षेत्रक्षेत्राधीशनामादिवर्णां
 यद्येकस्मिन् दृश्यते दुर्लभं तत् ।
 तस्मिन् मैत्री मन्त्रिणो मन्त्रतश्चेत्
 का वा सिद्धिर्नास्ति तत्रैकवासात् ॥ ४२ ॥

-
- (१) आदिवर्णैर्न तत्तद्वर्णपरिग्रहः । (२) ऐशान्ये लक्षमितिवर्षद्वयं ।
 (३) नवधाविभज्य इत्यर्थः । (४) इह स्वराष्ट्र कोष्ठेषु ।
 (५) मध्ये । (६) फलं विद्यादिति शेषः ।
 (७) सुखस्थानं दीपस्थानं विना वा न्यत्र मङ्गलं नास्तीत्यर्थः ।

पुण्यक्षेत्रे सिन्धुतोये नदादौ

शैलाग्रे वा न स्मरेत् कूर्मचक्रं ।

अन्येष्वेवंग्रामवास्वादिकेषु

ध्यायेत् केचिन्मान्विका. प्राङ्गुरित्यं ॥ ४३ ॥

कूर्मचक्रमिदं मुक्तं मुक्तं मन्त्रिणा मखिलसिद्धिसाधनं ।

यद्विविच्य विषयेषु भूभुजो मन्त्रिणश्च परमास्पदं विदुः ॥ ४४ ॥

यावत्क्षेत्रं कूर्मगात्रं तु तावद्वात्वा मध्ये तन्मुखव्याप्तभागे ।

कुर्याद्रम्यं मण्डपं वा कुटीरं प्राचीरं स्त्रक्सान्द्रचन्द्रातपाब्धं ॥ ४५ ॥

न शीतवातातपतप्तमूर्त्तिं र्ज्ज्मु समर्थो भवतीत्यवश्यं ।

मनोनिरुद्देशकते कुटीरं चक्रमुनीन्द्रा, कृतिनो वनेऽपि ॥ ४६ ॥

इत्युक्तलक्षणं मधिक्षितिं गर्भलक्ष्यं

क्षेत्रं च तत्र विकिरान् विकिरेत् मनीरान् ।

सिद्धार्थलाजभसिताक्षतदर्भदुर्वा

गन्वादिका ब्रह्मरि मनुना (१) मनुजं ॥ ४७ ॥

क्षतप्रातःकर्मा परिहितशितस्योतवसनो

मनोवाक्कार्येषु च्युतचपलिमाचारनिरतः ।

समाचान्तः शान्तः कुशकनक-मुद्रायुतकरः

स्मरन्निष्ठदेव (२) गणपति मय खंगुरुगणं ॥ ४८ ॥

जपमण्डपपूर्वदिक्स्थितो मनुपञ्चाङ्गमयीं पुरस्क्रियां ।

प्रकरोमि यथोक्तसंस्थका मितिसङ्कल्प्य जलं भुवि क्षिपेत् ॥ ४९ ॥

(१) आनुष्टुभेनाथर्षणेन वा नृसिंहमन्त्रेणेत्यर्थः ।

(२) इष्टदेवस्मरणं सुखेन तत्पूजोक्तावेदितव्या ।

पुरस्कर्त्तुं स्वयं चेदशक्तो
 नियुञ्जीत तत्कर्मणि स्वानुकूल (१) ।
 समर्प्यात्मसम्भार माचार्य माय्यं
 तदन्तावधि स्यात् स्वयं चैकभक्तः ॥ ५० ॥
 आचार्य माय्यचरितं पुरतः परीक्ष्य (२)
 दीक्षाविशेषसमुपार्जितमन्त्रवीर्यं ।
 निर्यातमोह मपवर्जितलोभचर्यं
 मर्यादया च दययाऽनुगतं सधैर्यं ॥ ५१ ॥
 सकलागमसारकोविदं तं निखिलाचारविचार-चारुचित्तं ।
 गुरुभक्तिविशेषशंसनीयं गरिमालंकृत मात्मचेष्टितेषु (३) ॥ ५२ ॥
 तरुणं स्थितमाश्रमे द्वितीये (४)
 करणानामपि दोषतो विमुक्त (५) ।
 चरणाय निखिलाङ्गसिद्धिशुद्ध
 तरणाय क्षम मोहितैर्भवाम्ये ॥ ५३ ॥
 इत्याद्येनेकगुणशालिन मादरेण
 सन्तोष्य गन्धकुसुमाम्बरडम्बरेण ।
 विप्रं पुरश्चरणकर्मणि कर्मदक्ष-
 मक्षुप्तपुण्यनिचयं विदधीत धीरः ॥ ५४ ॥

(१) न प्रतिक्लृप्तं ।

(२) कुर्वीयेतिशेषः ।

(३) स्वव्यापारेण गौरवयुक्तं नत्तल्लघुमित्यर्थः ।

(४) गृहस्थाश्रमेस्थितं ।

(५) मन आदोन्मिथानामपरोक्षै रहितं ।

ततो जपमृदं विशिदशनभूषणाच्छादनै
 द्विजाश्च परितोषयन् श्रुतिवचस्तदाशीर्युतः ।
 गुरुं पुन रूपायनैर्वहुभि रर्चयन्नात्मना
 सम सकल माहरन् यजनसाधनं साधकः ॥ ५५ ॥
 तन्मध्ये हस्तमात्रोन्नतनिगमकरायामवेदास्त्रवेदीं (१)
 निर्माय स्थण्डिलं चामलमृदुलमृदा हस्तमात्रं तदन्तः ।
 कोणेष्वम्भः पलाशाशुकफलकलितान् (२) पूर्णं कुम्भांश्च भूयो
 दिक्षू ह्योमान् प्रदीपान् सुरभिष्टुतयुतान् (३) स्थापयेत् पूर्ववक्त्रान् ॥ ५६ ॥
 पीठं तत्र (४) निधापयेत् पृथुतरं जम्बाम्निम्बामली-
 कुम्भोदुम्बरचन्दनद्वय (५) मधु (६) श्रीपर्णिका (७) चम्पकैः ।
 पुन्नागागुरुकण्टकिप्रभृतिभिर्वृक्षैर्मृतैः पातितैः (८)
 शस्तैः प्राक्फलितैस्तथा सुरचिरं सत्शिल्पिना निर्मितं ॥ ५७ ॥
 चतुरङ्गुलमुच्छ्रेयं तन्निजहस्तद्वयमात्रविस्तरं ।
 किमु हस्तमितं समं स्थिरं चतुरस्रं त्वथवा तिवर्तुलं ॥ ५८ ॥
 तदुपर्यपि संस्तरं क्रमादजिनं सप्तसनं कुशत्रयं ।
 नतु केवलकाष्ठमाश्रये जपतां तत्कुरुते रुजं यतः ॥ ५९ ॥

- (१) हस्तमात्रोन्नता चतुर्हस्तायता चतुरस्रा वेदी ।
 (२) जलपल्लववस्त्रफलसङ्घितान् । (३) गोद्वतयुक्ताम् ।
 (४) वेदिकाया । (५) चन्दनं रक्तचन्दनं ।
 (६) मधुकं । (७) सम्भारी ।
 (८) नत स्वयमुत्पादितकेदितैर्मित्यर्थः ।

भूमि भूपतितो भयं वितनुते नीर निरोजस्कतां
 पत्रं चित्तपरिभ्रमं तृणमयं नित्यं समज्ञाक्षयं ।
 वंशो वंशविनाशनं दृषदतिव्याधिं समिद्गुर्गतिं
 हाटं दुःख मपीष्टकादिक मतो वर्ज्यानि चैतान्यलं ॥ ६० ॥
 चर्म ग्राह्यं शर्मणे कर्मठानां सर्वाङ्गोत्थं पौंस्र (१) मच्छिद्रलोम ।
 नस्त्रीव्रात्यादीक्षितारूढपूर्वं नोजीर्णं नाऽशस्त्रपूतं कदाचित् ॥ ६१ ॥
 तत्र ज्ञानं गौरवं (२) रौरवं तु प्रायोदत्ते दान्तशान्तद्विजेभ्यः (३) ।
 चाञ्चल्यं वै चेतसश्चारचय्य चित्रं मार्गं चण्डसिद्धिविधत्ते ॥ ६२ ॥
 तारक्षवं क्षिप्र मशेषकामान् शान्तिं प्रयच्छद्विदुषा पिपत्तिं ।
 वैयग्रमुत्पादयदुग्रसिद्धिं शोभ्र तु वैयाघ्र मपीह धत्ते ॥ ६३ ॥
 स्तम्भनमोहनवश्योच्चाटनमारणविद्वेषण मितिषट्सु ।
 कर्मसु चर्म द्विपट्टकगण्डकमेषलुलापशिवाङ्गज मुक्तं ॥ ६४ ॥
 गोचर्म शस्तं खलु शान्तिकर्मण्यन्येषु (४) तत्कल्पसमीरितं यत् ।
 चर्मासनं किंतु मतं जपादौ नजातु पूजास्विति केचिद्रुचुः ॥ ६५ ॥
 वस्त्रं प्रशस्तं हि सदासनाय
 रूढं नवीनं शुचिसान्द्रसूत्र ।
 कीटाखुदन्ताक्षत मात्मवितैरु-
 पार्जितं (५) कीमल मेव शुष्क (६) ॥ ६६ ॥

(१) पुरुषसम्बन्धि ।

(२) क्षणाजिनं ।

(३) एतव्यासनं ऐवर्णिकानामिति बोध्यं ।

(४) व्यभिचार प्रतिक्रियादौ ।

(५) न्यायतः क्रीते ।

(६) नत्वाद् ।

कार्पासं तत्र वस्त्रं वसुवलसुखकं द्रोगसंघातहारि
 क्षौमं क्षेम विधत्ते विविधसुखसुहृद्भोगसंपत्तिकारि ।
 कौषेयं दोषसंघं हरति वितनुते पुष्टिमिष्टां च भूय
 ससक्तं स्वर्णसूत्रै रिरद मखिल मभीष्टार्थसिद्धिं ददाति ॥ ६७ ॥
 राङ्ग वं कम्बल सर्वकामप्रदं धर्मवृद्धि-प्रद मेघरोमोद्भव ।
 आविकं चार्थसिद्धिप्रदं मन्त्रिणा धर्मकामार्थं प्रदं चित्रितं ॥ ६८ ॥
 पोतं पिङ्गं रक्त मापाटलाभं कृष्णं नीलं स्तम्भनादौ क्रमेण ।
 वर्णं कुर्यात् शान्तिके शुक्लमेव प्रायः सर्वैश्चित्तितं सर्वकार्ये ॥ ६९ ॥
 निपातनीया वितता स्तदासने
 कुशा न कृशा न कृशा विपश्चिता ।
 न च क्षता, शुद्धजलैः समुक्षिता
 उदग्दिशि प्राग्दिशि वा कृताग्रजाः ॥ ७० ॥
 अभावतः केवल मंशुकं शितं स्वहस्तमात्रं चतुरस्रमायतं ।
 निपात्य दर्भत्रितयान्वितं क्षितौ वसेत्ततः स्वस्तिकपङ्कजादिना ॥ ७१ ॥
 योगागमे चतुरशोतिविधासनानि
 स्थैर्याय योगिवपुषः किलकीर्त्तितानि ।
 तत्रैकविंशतिमितान्युपयोगवन्ति
 मुख्यानि चेह कथयामि सलक्षणानि ॥ ७२ ॥
 स्वस्तिक तदनु पङ्कजासनं भद्र-संज्ञमथ वीरसंज्ञकं ।
 कूर्मगोमुख-समेतकुक्कुटोत्तानकूर्मसहितं शवासनं ॥ ७३ ॥
 सिंहासनं पश्चिमतानसंज्ञकं मायूरकं नारककार्मुके च ।
 मत्स्यासनं भैरव मुक्तसिद्धवज्रासनं गारुडदिव्यसंज्ञे ॥ ७४ ॥

एषामध्ये स्वस्तिकं पद्मकं च
 द्वेधा स्याता ते च पूजासु शस्ते ।
 भद्रं द्वेधा वीरसंज्ञं त्रिधा स्या
 चत्वार्येतान्येव शस्तानि जाप्ये ॥ ७५ ॥
 अन्यानि योगाङ्गसमाधिकार्ये शस्तानि तानि प्रकृतप्रसङ्गात् ।
 उदीरितानीह वृथा कदाचिन्नस्यात्पदार्थप्रतिसंग्रहस्तु ॥ ७६ ॥
 अभ्यस्यादा वासनवन्धान् गुरुदिष्टान्
 स्वल्पं स्वल्पं सिध्यति यावत्तदयत्नं ।
 यो यस्य स्यादासनवन्धः सुकरोऽसौ
 यत्त स्तिष्ठेत् कर्मसु तस्मिन्नुपविश्य ॥ ७७ ॥
 विनासनं वर्षर्णि वायुधारणा
 न सम्भवेद्धारणया विना मनः ।
 न जीयतेऽथाजितं चेतसः स्थिरं
 न सिध्यति ध्यानं मिदं विना जपः ॥ ७८ ॥
 असिद्धे जपे नो भवेदिष्टसिद्धिर्विनासिद्धितो कर्मजालं वृथा स्यात् ।
 अतः सर्वकर्मस्वभीष्टार्थसिद्धौ नृणां मूलं मेवासनं वेदितव्यं ॥ ७९ ॥
 युक्तासनो जयति तावदशेषरोगा-
 नायुश्चिरं च भवतीह जितासनस्य ।
 तेनाखिलासननिबन्धनबोधनाय
 वक्ष्यामि लक्षणं मनुक्रमं मागमोक्तं ॥ ८० ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्बस्वे
 पुरश्चरणनिर्देशो नाम द्वादशः संग्रहः ॥ * • *

त्रयोदश संग्रहः ।

जानक्युग्मान्तरमध्यवर्द्धं (१) सम्यङ्निधायः पादतलद्वयं चेत् ।
 स्थिरं वसेच्चेत् सरलीकृताङ्गः स्वयं तदा स्वस्तिक मासनं स्यात् ॥ १ ॥
 वामदक्षिणपदाक्रमक्रममा (२) तद्विधा भवति, साधकोत्तमः ।
 स्त्रीमनं जपतु वामवन्धने दक्षिणे पुरुषदेवतामनु ॥ २ ॥
 वामोरूपरिदक्षिणं च चरणं संस्थाप्य वामं तथा
 याम्योरूपरि पृष्ठसीमनि मियोऽङ्गुष्ठौ कराभ्यां दृढं (३) ।
 धृत्वा स्वे हृदये निधाय चिवुकं नासाय मालोकये
 देतत्पङ्कज मासनं मुनिजनध्याने समाधौ मतं ॥ ३ ॥
 तदेव उद्वन्धनसंस्थया स्थितं करोज्झिताङ्गुष्ठयुगं (४) भवेद्यदि ।
 तदा जपाच्चादिषु शस्यते पुनर्नचापर विद्यत ईदृगासनं ॥ ४ ॥
 मुष्काधस्ताङ्गुल्फयुग्मं निधाय क्षिप्वा पादौ पार्श्वयो रेव तिर्यक् ।
 निष्कम्पाङ्गो भूमिमाक्रम्य तिष्ठेदेतच्चायष्कारि भद्रासनं स्यात् ॥ ५ ॥
 तत्पादयुग्मं यदि पश्चिमाग्रं (५) कृत्वापरिष्ठा न्निवसेदकम्पः ।
 तदेव गुप्तासनमाहुरेके केचित् परंभद्रमुदीरयन्ति ॥ ६ ॥

(१) जान्कोरुर्नोऽन्तरेऽवकाशेयन्मध्यं तत्त्रयवर्द्धं ।

(२) वामपादं प्रथममाङ्गुष्ठं प्रथमं, दक्षिणपादं प्रथममाङ्गुष्ठं च द्वितीय-
नित्यर्थः ।

(३) पृष्ठगताभ्यां कराभ्यां परस्परं कराङ्गुष्ठौ धृत्वा इत्याशयः ।

(४) करद्वयत्यक्तं 'अङ्गुष्ठयुग्मं' यस्मिन् तादृशं ।

(५) मुष्काभिमुखं ।

वामोरुमूलोपरि दक्षपाद निवेश्य दक्षोरुतलेन तेन ।
 आसीत् वामं चरणं निषीध्य वीरामनं स्याद्वयितं सुराणा ॥ ७ ॥
 वामे पादतले वसन् दृढ मथो तज्जानुनाऽग्रचित्तिं (१)
 प्रत्याक्रम्य तदैव दक्षचरणं संकोच्य कौ शङ्कुवत् (२) ।
 तज्जानूपरि दक्षिणं भुज मथो संस्थापयित्वा वसे-
 दितत् कान्तियशोवलर्जिसुखक्त द्वीरं मतं मानुषं ॥ ८ ॥
 वामाग्रे (३) रूपरि निवेश्य दक्षपादं
 तज्जानूपरिनिहितात्मदक्षबाहु ।
 वामे जानुनि च निषीध्य वामपाणि
 मासीत् प्रियमिति वीर मासुराणा ॥ ९ ॥
 एषु जपादिक्ते प्रथमं (४) स्या न्मध्यम (५) मेव मतं पितृपिण्डे ।
 अन्तिम (६) मप्यशनादिषु शस्तं वीरमिदं त्रिविधं जगु रैके ॥ १० ॥
 व्यतिक्रमेणा (७) य मित्थं स्वगुह्यं (८)
 शुल्फद्वयेनाऽतिदृढं निषीध्य ।
 जानुद्वयन्यस्तकरद्वयं सन्
 वसे दिदं वै कमठासन स्यात् ॥ ११ ॥
 निवेश्य दक्षेतरपृष्ठपार्श्वे व्यतिक्रमा दक्षिणपादगुल्फं ।
 वामं तथा दक्षिणपार्श्वतश्चेत् स्यान्नोमुखं गोमुखवत् त्रतांसं (९) ॥ १२ ॥

-
(१) अग्रभागं ।	(२) भुवि प्रोतकीलवत् ।	(३) वामपादतलस्थ ।
(४) दिव्यं ।	(५) मानुषं ।	(६) आसुरं ।
(७) व्यत्ययेन ।		(८) गुह्यद्वारं ।
(९) नतौ असौ यस्मिन् तादृशं ।		

पञ्चासनस्थो विनिवेश्य हस्ता
 बाहूपरं (१) जानुयुगोरुमध्ये ।
 दोभ्यां मवष्टभ्य भुवं नभस्थः
 स्यादासनं कुकुटसंज्ञं मेतत् ॥ १३ ॥
 कुकुटासनगतो भुवि तद्वत्
 कन्धरा करयुगेन च वद्धा ।
 ऊर्ध्वदृक् शुचि शयीत (२) सुरैरु
 त्तानकूर्मं मिदं मुक्तं मघन्नं (३) ॥ १४ ॥
 उत्तानवक्त्रोऽविकलो हृदि संन्यस्तदोर्युगः ।
 शयीता ऽऽयतपादायः प्रोक्तं मेतत् शवासनं ॥ १५ ॥
 मुष्कस्थाधो दक्षिणं सव्यगुल्फं
 सव्ये तद्वद्दक्षगुल्फं निवेश्य ।
 दत्त्वा हस्तौ जानुनो मुक्तशखौ
 व्यात्तास्य श्वेत् सिंहसंज्ञासनं स्यात् ॥ १६ ॥
 प्रसार्य पादौ भुवि दण्डरूपौ (४)
 दोभ्यां च पादद्वितयं (५) गृहीत्वा ।
 जानूपरि न्यस्तललाटदेशे
 वसेदिदं पश्चिमतानं माहुरः ॥ १७ ॥

(१) कफोष्णिपर्यन्तं ।

(२) ऊर्ध्वं मुखः सन् शुद्धं यथातथा शयीत इत्यर्थः ।

(३) व्यसनञ्चेदि ।

(४) लम्बाकारौ ।

(५) पादतल्लङ्घनं ।

धरा मवष्टभ्य दृढं कराभ्या
 कफोणियुग्मार्पितनाभिदेशः ।
 उत्क्षिप्य (१) पादौ दिवि चोन्नतम्
 स्तिष्ठे न्यूरासन मेतदुक्तं ॥ १८ ॥
 निधाय भूमौ स्वशिरः सुनिश्चलं
 सकूर्पर (२) पाणियुगं निपात्य ।
 पदद्वय खे (३) विनिधाय दण्डवत्
 स्थिरोभवे तत्तद्वरकामनं मत ॥ १९ ॥
 याम्योरुपर्युपेत निविडतर मथो वामपादं च दोष्णा
 वामेनादाय पश्चात्तदितरचरण दक्षहस्तेन नम्रं (४) ।
 धृत्वा दक्षे कफोणौ सपदि तदितरज्जानु तिर्यङ्गिहृत्य
 स्थीयेत स्थैर्यशौण्डो भवति किल धनु संज्ञ मित्यासनं तु ॥ २० ॥
 वामोरुमूलार्पितदक्षपादं जान्वो वेहिवेष्टितदक्षदोष्णा (५) ।
 प्रगृह्य तिष्ठन् परिवर्त्तिताङ्गं स्यान्मत्स्यनामोदित मासनं तत् ॥ २१ ॥
 स्थित्वैकपादेन तदूर्ध्वमध्ये दत्वेतरं (६) पादतलं निरीहः ।
 वक्षोऽन्तरे पाणियुगं निबध्य तिष्ठेदिदं भैरवमासनं स्यात् ॥ २२ ॥
 भैरवासननिबन्धनस्थितोऽङ्गुष्ठमूलपरिपीडितचित्ति ।
 ऊर्ध्ववाहुयुगलोऽवतिष्ठते चेत्तदा भवति मुक्त (७) मासनं ॥ २३ ॥

-
- (१) शून्येपादावुत्क्षिप्य । (२) कराभ्यात् कूर्परं पश्यन्तं ।
 (३) शून्ये । (४) प्रसारितं ।
 (५) दक्ष हस्तेन जानुद्वय मावेष्ट्य दक्षपादं च उत्तानं गृहीत्वा ।
 (६) येन पादेन तिष्ठेत् तक्षोरुमध्येऽपर पादतलं दत्त्वा ।
 (७) मुक्ताख्यमासनं मित्यर्थः ।

समं पदाभ्यां भुवि सस्थित, सन्
 निष्कम्पसर्वावयव कराभ्या ।
 कथ्यो निर्धायो (१) ह्वंसुखः प्रतिष्ठेत्
 सिद्धासनं प्राहु रिटं हि सिद्धा ॥ २४ ॥
 आस्थाय मेढ्रोपरि (२) सव्यगुल्फ
 गुल्फान्तरं तत्र निधाय (३) तिष्ठेत् ।
 वज्रासनं प्राहु रिटं मनुज्जाः
 सिद्ध च मुक्तं खलु केऽपि गुप्तं (४) ॥ २५ ॥
 स्थित्वा वामपदाङ्गुलीभि रवनौ तत् पार्श्विभूले (५) गुदं
 विन्यस्यैव वसेदसव्यचरणं संकोच्य कौ शङ्कुवत् ।
 ऋज्वङ्गो हृदिबद्धहस्तयुगलः पश्येद्भुवो रन्तर
 त्रैयं गारुड मासनं विषहर मन्दाग्निदोषापहं ॥ २६ ॥
 निपात्य जानुद्वय मेकसंहतं (६) तलद्वये तस्य परस्परारुहते (७) ।
 स्थिरं वसेद्दूरयुगे करद्वयं निवेश्य दिव्यासन मेतदोरितं ॥ २७ ॥
 आस्थायैषा मेक मप्यासनाना निष्कम्पाङ्ग, प्राङ्मुखो वीत्तरास्यः ।
 स्थित्वा पात्राख्यात्मनोऽग्रे जपाङ्गद्रव्योपेतान्यासये चा नुपूर्वं ॥ २८ ॥
 जल कुशान् वा कठिनीं स्वमाला गन्ध प्रसून जलगङ्ङुकं च ।
 कृत्वैकपंक्तिं करमार्ज्जनाय स्वदक्षिणे पात्र मथासयेच्च ॥ २९ ॥

(१) करद्वयं कटिद्वयेनिवेश्ये त्वर्थः ।

(२) लिङ्गोपरि ।

(३) दक्षिणगुल्फं च तदुपरि दत्त्वा इत्यर्थः ।

(४) केचित्सिद्धासनं केचिन्मुक्तासनं केचिच्चगुप्तासनमाङ्गरित्वर्थः ।

(५) वामपार्श्विभूले तदुपरिपार्श्वी इत्यर्थः ।

(६) एकत्वलग्नं ।

(७) पादद्वयस्य ऊर्ध्वं मुखे तले वसेदित्यन्वयः ।

तदग्रतो वस्त्रसमावृतक्षितौ (१)
 निधापये झाजन मौपचारिकं (२) ।
 यष्टु स्वमिष्टं सुर मष्टयुञ्जितं
 द्विपञ्चकं पञ्चक मेककं (३) च वा ॥ ३० ॥
 एकः पुमानुत्तरसाधक' (४) स्यात्
 छेत्ताऽऽपदां (५) संस्कृतवाक्यवेत्ता ।
 मात्सर्यहीनो धृतिधर्मशील
 शुश्रूषु रस्यानलस' शुचिश्च (६) ॥ ३१ ॥
 अन्यो न प्रविशेत्तत्र प्रविष्टो न वहिर्भजेत् ।
 तत्समीपे वृथालापग्राम्यगीतादिकं त्यजेत् ॥ ३२ ॥
 माला हि मूलं जपसाधनं मतं
 विनाऽनया च क्षरते यतो जप' ।
 वक्ष्ये ततोऽस्याः फलसंस्क्रियादिक
 स्वस्वानुकल्पोक्तविधानवर्त्मना (७) ॥ ३३ ॥
 गणितिकागणनिकागणिकामालिकासूत्रज ।
 इतिनामानि यस्या स्युस्तन्निर्णय मयो ब्रुवे ॥ ३४ ॥
 धातुरत्नफलदारुकीकसैर्निर्मिता भवति मापि षड्वधा ।
 धातुजा रजतकाञ्चनोत्थिता स्फाटिकादिदशधा हि रत्नजा ॥ ३५ ॥

(१) वस्त्रावृतभूतले ।

(२) उपयोग्य पात्राणि ।

(३) षोडश दश पञ्चकमशक्तौ एककं पुष्पपात्रकित्यर्थः ।

(४) सिद्धिसाधनेसङ्हायः ।

(५) उपस्थितोपद्रवनिवारकः ।

(६) निष्कपटः ।

(७) खं खं मन्त्रसुद्धिश्च कल्पोक्त मार्गेण ।

साऽर्काश्मप्रभवा प्रवालरचिता सत्पुष्परागोद्भवा

नैली मारकती विदूरमणिजा गोमेदजा हैरकी ।

माणिक्ये रचिताऽथ मौक्तिकमयी त्वेता' क्रमेणोत्तराः (१)

कथ्यन्ते फलजाःस्रज' परिणतै (२) र्याःस्यु'फलैर्निर्मिताः ॥ ३६ ॥

पूतञ्जीवेन्द्रभद्राक्षपद्माक्षै

रुद्राक्षैर्निर्मिता पञ्चधा ता' ।

द्वेधाऽजाक्षी तत्र शुक्ला च रक्ता

रौद्राक्षी स्यान्नैकधा वक्तृयोगात् (३) ॥ ३७ ॥

तत्रैकवक्त्र'शिव एव साक्षात्

स्थाल्यूर्ध्वग. स्तम्भयतोह पाकं ।

याति प्रतिस्त्रोत उद' प्रवाहे (४)

करोति नृणा मतुला समृद्धिं ॥ ३८ ॥

एकादशप्रभृतिषोडशसंख्यवक्त्र-

पर्यन्त मुत्तमतया षडिमे दुरापा' ।

वेदत्रिपञ्चवदना' सुलभा स्ततोऽन्ये

शेषा'षडेव विभवव्यवसायलभयः ॥ ३९ ॥

मालां कुर्या तुल्यवक्तु'.शिवाक्षै-

र्यावक्त्रभैः सा जपेषु प्रशस्ता ।

नो मालायां मिश्रयेद्भिन्नवक्त्रान्-

भिन्नास्या स्ते धारणे वा विघ्नेया ॥ ४० ॥

(१) क्रमेणोत्तरोत्तराः ।

(२) यकैः ।

(३) सुखरेखायोगात् ।

(४) निम्नप्रवाहिणि जल पूरे नाधोगच्छति ।

चन्दनेन च कुचन्दनेन वा

शुद्धवृद्धतुलसीन्धनेन वा ।

दारुजा भवति मालिका त्रिधा

हस्तिदन्तदारुजा (१) द्विधाऽस्थिजा ॥ ४१ ॥

फलानि चात्र स्यु रक्तत्रिमानि तस्मात्तदस्त्वेव हि तत्प्रमाणं ।

याः कृत्रिमा स्तङ्गुटिका विधेयाः सुपक्वधात्रीवदरास्थितुल्याः ॥ ४२ ॥

अस्थितो भवतिधातुजाऽधिका स्यात्ततोऽधिकफला हि रत्नजा ।

रत्नतोऽधिकफला हि दारुवो सर्वतोऽधिकफला फलोद्भवा ॥ ४३ ॥

फलानां या पञ्चधा जाति रक्ता तस्या या या मालिकोक्ता क्रमेण ।

जम्बु' सा सा युज्यतेऽभीष्टसिद्धौ लाभेनैकैकं (२) सहस्रोत्तरेण ॥ ४४ ॥

सौवर्णा नोलजन्या मरकतजनिता स्तम्भने सुप्रशस्ता

रौप्योत्था पौष्परगी मलयजतरुजा मोहने चाथ वश्ये ।

प्रावाली चन्दनोत्था ऽरुणकमलभवा पद्मरागी च माला

पूतञ्जीवारुणाजाक्षफलविरचितोच्चाठने सविधेया ॥ ४५ ॥

विहेषे गोमेदवैदूर्यमाला शस्ता चाथो मारणे लोहितोत्था (३) ।

भद्राक्षेन्द्राक्षैरुपेताऽत्र केचित् कुर्युर्दन्तैर्मालिका रासभादेः ॥ ४६ ॥

रुद्राक्षमुक्तासितपद्मजाक्षमाला च माला तुलसीभवा च ।

मुक्तिप्रदाः स्युः पुनरेव शस्ताः समस्तकर्मस्वपि ता श्वतस्तः ॥ ४७ ॥

पूतञ्जीवैः पुत्रकामसु कुर्यात् माला लक्ष्मीलब्धुकामोऽम्बुजाक्षैः ।

भद्रेन्द्राक्षै रुद्रकाम सु कुर्यादित्यं केचित् प्राहु राचारविज्ञाः ॥ ४८ ॥

(१) हस्तिदन्तजा शङ्खजाचेति अस्थिजाद्विधेत्यर्थः ।

(२) एकैकं सहस्राधिकेन लाभेन फलेन वायुज्यते । (३) रक्तचन्दन जनिता ।

पौष्टिके सकलशान्तिकर्मणि

स्फाटिकी भवति हैरकीति च ।

नानयो रूपरि काम्यकर्मसु

क्वापि (१) शास्त्र उदिताऽस्ति मालिका ॥ ४८ ॥

साधारण्यः किलैता मनुषु निगदिता स्तान्त्रिकाणां गणितयो-
वच्छेद्यासां विशेषं पृथगिह मनुजा ये यया वा जपेयुः ।

रौद्राक्षी च शास्त्रवानां सुखयति च विना वैष्णवं चेतरेषां

शाक्तादीनां त्रयाणामिय मपि च तथा स्फाटिकी (२) सौख्यदात्री ॥ ५० ॥

श्वेताम्बोजाक्षमाला तदुपरि (३) तुलसीसम्भवा वैष्णवाना

तद्वैनायकानां हिरदरदमयी स्फाटिकी सूर्यभाजां (४) ।

शाक्तानां शोणितोत्था (५) विविधमणिमयी चापि शस्ताऽथ तत्तत्

कल्पोक्ता यस्य या स्यात् सतु जपतु तथा मालयाऽभीष्टसिद्धेय ॥ ५१ ॥

मणिभिर्दृश्यपञ्चभि रङ्गयिताऽ

रिविरोधक्षतौ (६) विहिता हि सदा ।

अथ विंशति रेकयुता (७) मणयोऽ

खिलशान्तिविधौ विहिता ग्रथने ॥ ५२ ॥

(१) शान्तिपौष्टिक व्यतिरिक्ते क्वापि काम्यकर्मणि स्फाटिकी हैरकीत्येते
शास्त्रतोविनियोगइत्यर्थः ।

(२) यथा रौद्राक्षी तथा स्फाटिकी सुखदात्रीत्यर्थः ।

(३) तदुपरि — ततोऽधिकेत्यर्थः ।

(४) सूर्यभजनीति सूर्यभाजस्तेषां सौराणामित्यर्थः ।

(५) रक्तचन्दनजा ।

(६) शत्रुविघ्नेषकर्मणि ।

(७) एकविंशतिगुटिका ।

मुक्तये भवति पञ्चविंशतिः सप्तविंशति रशेषपुष्टये ।

त्रिंशदश्वगजवित्तवृद्धये सर्वसिद्धिविधयेऽक्षमालिका (१) ॥ ५३ ॥

आदिक्षान्तेरेकपञ्चाशवर्षे (२)

भैर्वन्तानां सञ्चिताना मणीना ।

या माला स्यादक्षमाला मता सा

किं वक्तव्यं स्पर्शतः पुण्यदात्रो ॥ ५४ ॥

पञ्चाशच्चतुरधिका यदाऽक्षमाला

सा लाभं जनयति सिद्धिसंचयानां ।

ऐश्वर्यं जनयति पौष्टिके मदेष्ट

विंशत्या यदि खलु सप्तयुक्तया (३) वा ॥ ५५ ॥

पञ्चाशता वाथ शतेन माला

जपे तु साधारणसंप्रणीते ।

अष्टोत्तरेणाथ शतेन माला

सर्वार्थसिद्धौ विहिता विधिज्ञैः ॥ ५६ ॥

द्वतो (४) ऽधिका स्या न कदापि माला

न्यूना नचातः (५) कथिता मनुजैः ।

आसा मलाभे नवदर्भकृता

माला विशाला मनुनिर्मिमीत ॥ ५७ ॥

(१) पञ्चाशद्गुटिकामाला अक्षमाला प्रकीर्तिता ।

(२) अकारादिक्षकारान्तेः तत्रमेरुः अकारः ।

(३) सप्तविंशत्याकृता । (४) अष्टोत्तरशतसंख्यातः; नाधिका इत्यर्थः ।

(५) सप्तविंशतिसंख्यातः; नापिन्यूना इत्यर्थः ।

आर्द्रैः कुशैः स्त्रिगुणितैः प्रविधाय रज्जु
 सूक्ष्मां समां त्रिगुणितां पुनरेव तत्र ।
 कर्मानुरूपपृथगीरितसंख्ययैव (१)
 ग्रन्थीन् प्रदक्षिणतया त्रिवृता करोतु ॥ ५८ ॥
 अथ करमाला मिह कथयामि
 प्रथिततमाऽथागमनिगमेषु ।
 जप मथ नैमित्तिक मपि नित्यं
 नर इह (२) कुर्यात् सपदि ययैव (३) ॥ ५९ ॥
 अङ्गुलयः पुनरङ्गुलिरेखा
 अङ्गुलिपर्वदलान्यपि चेत्यं ।
 तिस्र उर्ध्वंति (४) बुधाः करमाला
 स्ताः पुन रष्टगुणोत्तरमुख्याः (५) ॥ ६० ॥
 यद्यङ्गुलिष्वथ जपेत् स्वकनिष्ठिकादि-
 श्वैकैकशोऽङ्गुलिचयं प्रथमाङ्गुलान्तं ।
 मङ्कोचयेत् (६) क्रसतउत्क्रमतश्च पञ्चा-
 दङ्गुष्ठतो विकचयेत् (७) स्वकनिष्ठिकान्तं ॥ ६१ ॥

(१) यस्मिन् कर्माणि यावन्तो गुटिका विहिता दर्भपत्तौऽपि तावन्तो ग्रन्थयी
 बौध्याः ।

(२) कर्मानु ।

(३) करमालयैव ।

(४) इच्छन्ति ।

(५) प्रत्येकमष्टगुणाधिक फलदा इत्यर्थः ।

(६) कुञ्जीकुर्यात् ।

(७) प्रकाशयेत् विस्मारयेदितियाकत् ।

तस्यां जपः स्याद्दशकचण्ड (१) संकुतमुक्ताङ्गुलिमालिकायां (२) ।
 गृह्णन्वासी सुकृतं करेण सुचक्रवा विघ्नमुपैति सिद्धिं (३) ॥ ६२ ॥
 अनामान्तं पर्वप्रभृति सकनिष्ठाङ्गुलिगता
 प्रदेशिन्यामूलावधि निखिलरेखा (४) विगणयन् ।
 त्यजन्मध्यामूले तदुपरि च रेखाद्वय मिदं
 धिया कृत्वा मेरुं जपतु दशरेखासु दशधा ॥ ६३ ॥
 अनामिकामध्यमपर्वणः (५) क्रमात् कनीयसीमूलतः प्राप्रवर्त्तयेत् ।
 प्रदेशिनीमूलदलान्त मन्तरा जपेत्तथाङ्गुष्ठमुखेन पर्वसु ॥ ६४ ॥
 कनीयस्यनामाप्रदेशिन्य आसा
 त्रिपर्वाणि चैकं परं मध्यमायाः ।
 इयं पर्वमाला मता पंक्तिपर्वी
 सुमेरु मृतं मध्यमापर्वयुग्मं (६) ॥ ६५ ॥

(१) दशवारमेव ।

(२) संकुचिताः सुक्ता प्रसारिताः चाङ्गुलयो यस्यां तादृश्याः ।

(३) अङ्गुलिसङ्कोचेन सुकृतं गृह्णन् तत्प्रसारणेन च विघ्नं परित्यजन्
 जापकः सिद्धिं ससुपैति । अत्र च “सुचक्रवा विघ्नमुपैति सिद्धिं इति ग) पुस्तकस्यः
 पाठः समोच्यते ।”

(४) अनामामध्यपर्वण आरभ्य कनिष्ठादिक्रम गत्या तर्जनी मूलपर्यन्तं
 दशरेखा विगणय्य रेखासालया जपः कार्यः । तत्र च मध्यामूलपर्वद्वयावस्तन-
 रेखाद्वयं बुद्ध्या मेरुं प्रकल्पयेदित्याशयः ।

(५) पर्वमालासङ्ख्या ।

(६) कनिष्ठानामिकातज्जर्जनीनां त्रीणि त्रीणि पर्वानि, मध्यमायाश्चैकं
 पर्वं मिलित्वा दशपर्वानि पर्वमाला तत्र च मध्यमाया अवशिष्टं पर्वद्वयं मेरुं
 कल्पयेत् इत्याशयः ।

जपेदनामाङ्गुलिमूलपर्वतः (१) स्वमध्यमामूलदलान्त मादरात् ।
 दशस्वथो पर्वसु मध्ययोर्द्वयोः परुद्धयं मेरु रीतोह केचन ॥ ६६ ॥
 कनीयसीमूलदलात् (२) क्रमेण च प्रदेशिनोमूलदलान्तमष्टसु ।
 जपेत्तथा पर्वसु यत्रयत्र वा विधीयते मन्त्रिभि रष्टधा जपः ॥ ६७ ॥
 पर्वसन्धिषु सुमेरुलङ्घने यो जपोऽङ्गुलि शिरस्सु साध्यते ।
 सोऽखिलो भवति हन्त निष्फलः केचिदूचुरिति (३) तन्त्रकोविदाः ॥ ६८ ॥
 गणितिकाणा कथितोऽत्र निर्णयो विधीयते तद्ग्रथनाविधिः पुनः ।
 सितं हि सूत्रं हित मत्र पूर्व्ववद्वशेऽभिचारेष्वरुणं च मेचकं (४) ॥ ६९ ॥
 वक्ष्ये दीक्षाक्षमालाग्रथनविधि मथो (५) प्राश्य पूर्व्वैकभक्तम्
 प्रातर्नित्यक्रियान्ते सममहितनव (६) संविधायाक्षवृन्दं ।
 नेनिज्यात् पञ्चगव्यै रथ विमलजलैः क्षालयेन्मुक्तरूपं (७)
 सूत्रं वा पट्सूत्रं विरचित मथवा शोधयेत् स्वर्णसूत्र ॥ ७० ॥

(१) प्रकारान्तरेण पर्वमालामाह —

अनामिकासूलपर्वण आरभ्य कनिष्ठादितर्जनीं समादाय मध्यामूल
 पर्वान्तं दशभिः पर्वभिर्वा पर्वमाला कल्पयेत् । तत्र च मध्यगतं परुद्धयं (मध्याया
 एकमनामाथयैकं) मेरुं भावयेदित्याशयः ।

(२) यत्र यत्र संस्कारादौ अष्टधा जपो विहितः सतत्र द्वयमष्टपर्वान् पर्व-
 माला प्रयोज्येत्याशयः ।

(३) पर्वसन्धिषु यज्जप्तं यज्जप्तं मेरुलङ्घने इत्यादीत्यर्थः ।

(४) रक्तं कर्णं च ।

(५) पूर्व्वदिने एकवारं भोजनं कर्तव्यं ।

(६) समं सहितं (पूजितं) नवं (नूतनं) चेत्यर्थः, अत्र च समं सहितं
 नवमिति (ग) पुस्तके पाठः । तत्र च अहृतमक्षतमित्यर्थः ।

(७) शुक्लादि रूपं ।

चलदलदलैः पद्मं कृत्वाऽष्टपत्रसकर्णिकं (१)
तदुपरि मणीन् सूत्रं गङ्गाम्बुना परिलोडयेत् ।
मणिषु च तथा तन्तौ तारं सशक्तिकमाटकां (२)
सपदि विधिवन्नस्येदधं ततो मनुना (३) चरेत् ॥ ७१ ॥
शक्तितोऽथ विहिते (४) स सर्पिषा
संजुहोतु मणिसंख्ययाऽनले ।
आचरेत् सपदि होतु मन्त्रमो
होमतो द्विगुण माटतो (५) जपं ॥ ७२ ॥
पुच्छेपुच्छं वक्त्रदेशे च वक्त्रं
संयोज्यातः कल्पिताकाररीत्या (६) ।
संयथीयादेकमेकं मणीनां
प्राचीवक्त्रः संस्मरन्मूलमन्त्रं ॥ ७३ ॥
गोपुच्छाभा भोगिभोगाकृतिं वा
माला कार्या शङ्खपाशाकृतिर्वि (७) ।
ब्रह्मग्रन्थिं दक्षिणावर्त्तरीत्या
मध्ये मध्ये संयत (८) संदधीत ॥ ७३ ॥

(१) अष्टभिः पत्राणि एकेन च कर्णिकामित्यर्थः ।

(२) प्रणवशक्तियुक्तान् माटकावसान् ।

(३) सूत्रेन । (४) विहिते इत्यस्यानले इत्यग्निमेणान्वयः ।

(५) सादरं । (६) मनसि कल्पितो य आकारस्तद्गीत्येत्यर्थः ।

(७) शंखाकृतिर्वा पाशाकृतिर्वेत्यर्थः ।

(८) सम्यक् बद्धं यथातथा ।

निष्कामे तु ग्रन्थिहीनैव कार्या'

पाशीभाजा (१) मेरुणैकेन सक्ता ।

मेरु मूले वर्तुलः स्याद्वलोद्ध

कृत्वाकार, कृत्रिमा मालिका चेत् (२) ॥ ७५ ॥

पाशाकारा तुल्यमूलाग्रभागा (३)

शङ्खाकाराऽन्तःकृशा मध्यपीना ।

गोपुच्छाभा किञ्चिदूनाग्रभागा

सर्पाकाराऽतीव कार्या कृशाग्रा ॥ ७६ ॥

केचित्प्राहुः स्तम्भने पौष्टिके च-

श्रेयः कृत्ये मारणे ताः क्रमेण ।

शस्ता अन्यथा शोभने (४) नैव शस्ता

हस्ताग्रस्था शस्यते कैर्भुजङ्गी ॥ ७७ ॥

मेरुं कृत्वा चकारं सविधुशकलया (५) मालया वर्णमय्या—

संसज्या य क्रमव्युत्क्रमपरिगतया साष्टवर्ग्या (६) जपेद् यः ।

सिद्धिस्तस्याविदूरे (७) दुरितकुलसमुन्मूलनो (८) मूलहेतु

श्चिन्ता किंतावदर्थेष्वपि फलनिचयेऽप्यस्य मन्त्रीश्वरस्य ॥ ७८ ॥

(१) पाशीं शेषसूत्रद्वयं ग्रन्थिं भजतीति तेन ।

(२) अकृत्रिमाया तु फलकृत्तादि जन्यमालायां नेदशोमेरुः किन्तु तदीयेन एकेन द्रव्याशयः ।

(३) सर्वाशसमा ।

(४) अन्यथा सर्पाकारा शुभकर्मणि नैव शस्ता इति योजना ।

(५) चन्द्रखण्डयुक्ताया । (६) अष्टवर्गमय्या । (७) हृस्ते इव ।

(८) अत्र “दुरितकुलसमुन्मूलने मूलहेतु” इति पाठी (ख) पुस्तके, सत-
समीचीन ।

इत्यक्षमालाग्रथनं मयोक्तं पथाऽमुनाऽनूद्य मथापरासां (१) ।

छिन्नेऽथ सूत्रे पुनरेव भासां तथैव सूत्रे ग्रंथनं विधेयं ॥ ७८ ॥

बच्यामि तासां प्रथमप्रतिष्ठामितोऽपरस्मिन्निह संग्रहादौ ।

संपत्स्यते पञ्चभि रीशमन्त्रैर्हंसादिकै वा (२) प्रणवाशमन्त्रैः ॥ ८० ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे माला-
निर्णयो नाम त्रयोदशः संग्रहः ॥ * ॥

चतुर्दशः संग्रहः ।

केचिन्मालां शेषरूपा स्मरन्ति

संस्कार्याऽसौ तन्मते शैवमन्त्रैः ।

ताराकारां केचिदन्तर्भजन्ते

संस्कार्यात्ता तन्मते प्राणवग्भिः (३) ॥ १ ॥

नव्यै र्गव्यैः पञ्चभि र्मालिका स्वा

सद्योजातेना (४) भितः क्षालयित्वा ।

श्रीखण्डाद्यै (५) घर्षयेद्बन्धसारै

र्मन्त्रेणासौ वामदेवेन भूयः (६) ॥ २ ॥

(१) अक्षमालाग्रथनं इत्युक्तं अनयाचदिशा तद्विभिधमालानां
तर्कणोयं इत्यर्थः ।

(२) अथ च व्यनस्थितो विकल्पः वैष्णवानां हंसादि पञ्चकेन इत्येवां तु
रुद्रपञ्चकेनेत्यभिप्रायः ।

(३) प्राणवक्ष्य सन्धन्विभिः पञ्चभौक्तग्भिः ।

(४) सद्योजातं प्रत्यक्षेणमित्यादिना ।

(५) चन्दनाद्यै ।

(६) ओं वामदेवाय नमः, इत्यादि मन्त्रेण ।

भद्रासने नूतनवस्त्रसंस्कृते निधाय तां तावदघोरमन्त्रतः (१) ।
 निवेदये द्वूप मथागुरुव्यित विलेपये तत्पुरुषेण (२) तां पुनः ॥ ३ ॥
 ईशानमन्त्रेण (३) च मन्त्रयेत्ता
 माला स्पृशं स्त (४) शतवार मुक्ता ।
 प्राणान् प्रतिष्ठाप्य यथावदस्या,
 प्रदर्शये तत्पुस्तोऽष्टमुद्राः ॥ ४ ॥
 धेनुमुद्रा मथो ज्ञानमुद्रा ततश्चक्रमुद्रा पुनर्लिङ्गमुद्रामपि ।
 पद्ममुद्रां स्मारागारमुद्रां (५) पराशङ्कमुद्रां च निर्वाणमुद्रामिमाः ॥ ५ ॥
 एताः केचिद्दर्शयन्ते जपान्ते
 संतोषार्थं मन्त्रतद्देवतायाः (६) ।
 मुद्राः सर्वा देवतामोददात्र
 स्तस्मान्मुद्रा मन्त्रवन्नोपनीयाः (७) ॥ ६ ॥
 ध्यायेन्माला शेषरूपां सुशुक्ता
 सूक्ष्माकारा वक्त्रसंवेष्टमुच्छ्रां (८) ।
 मेरुं धृत्वा मूल मुच्चार्य पूर्वं
 विन्दूपेतां (९) संजपे.न्मातृकां च ॥ ७ ॥

- (१) ओं अघोरेभ्योऽघोरेभ्यं इत्यादिना ।
 (२) ओ तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि तन्नोऽरुद्रः प्रचोदथादिति मन्त्रेण । (३) ओ ईशानः सर्वविद्यामसीश्वर इत्यादि मनुना ।
 (४) ईशान मन्त्रं । (५) योनिमुद्रा ।
 (६) मन्त्रस्य तद्विष्ठात देवतायाश्च, स संतोषार्थमिति पूर्वेष्वन्वयः ।
 (७) मुद्रा माला च मन्त्रं च पशुभ्यो न प्रकाशयेदिति शास्त्रादित्याशयः ।
 (८) सप्तखान्तर्गतं पुच्छं यस्य स्त्रा । (९) सासुस्त्रारा ।

सर्वमन्त्रजननी हि मातृका या तथा भवति माधु संस्कृता ।
 पूर्वमन्त्रजपकर्म्मसूक्तमा सा मता गणनिकाऽखिलार्थदा ॥ ८ ॥
 अथवा शिवमन्त्रपञ्चके (१) विनियुञ्जीत स हसपञ्चकं ।
 सकलं विदधीत पूर्ववत् प्रणवात्मान मिमा विभावयेत् ॥ ९ ॥
 हस' (२) प्रतर्विष्णुरितिक्रमेण त्रैयम्बक तत्पदपूर्वविष्णोः ।
 स विष्णुयोनेति मता हि मन्त्रा पञ्चैव, पञ्चप्रणवाश्चजाता' ॥ १० ॥
 एभिर्मात्रा वैष्णवै संस्कृता स्यात् शैवादीनां पूर्वमन्त्रै र्यथावत् ।
 इत्थं प्राहुः केचिदार्था उभाभ्या शुद्धा माला जप्तुमर्हा भवन्ति ॥ ११ ॥
 संस्क्रुर्वते केचिदिमा ध्रुवेण (३)
 हृल्लेखया (४) केचन जप्यमाला ।
 इष्टाणुना (५) केचिदभोटसिद्धै
 समाश्रये देकतमं तदेषां ॥ १२ ॥
 स्वयं च मालाग्रथिताऽऽत्म दृष्ट
 न धार्यते चन्दन मित्यनेन ।
 निषिध्यते चन्दनसंनिधानात्
 सा चात्र पुष्पस्य, न चाक्षमाला (६) ॥ १३ ॥

(१) पञ्चरुद्रमन्त्रे ।

(२) हंसादिपञ्चकमाह—

(३) प्रणवेण ।

(४) सुवनेश्वर्या ।

(५) इष्टमन्त्रेण ।

(६) स्वयं च यथितामाला आत्मदृष्ट च चन्दनं । न घागणीयमित्यादि
 निषेधेन चन्दन संनिधानात् पुष्पमालायाएव मालापदेन विषयीकरणात् प्रकृतेऽक्ष-
 मालाविषयत्वं तस्य दूरपराहतमिति भावः ।

संस्कृत्य मालां गुरुहस्तपद्मा दुरो रभावे निजदेवतात' ।
 ततो गृहीत्वेतरतोऽतियत्नात् संगोपयेत् स्पर्शनदर्शनाभ्या (१) ॥ १४ ॥
 संस्कृत्य मालां शितवुद्धि रित्य तथैव विद्यामपि संस्करोतु ।
 संसेवितापीषदसंस्कृता साऽप्रतिष्ठिताञ्चैव फलाय नेष्टे (२) ॥ १५ ॥
 जनन मिह पुरोऽथ जीवनं च
 प्रतिलिपि ताडनबोधनाभिषेकाः (३) ।
 तदनु च विमलीकृति स्तथाप्या-
 यन मथ तर्पणदीपने च गुप्ति' ॥ १६ ॥
 संस्कारा दशधा पृथङ्निगदिता स्तत्रादिम' कथ्यते
 पत्रे स्वर्णशनाकयाऽथ विलिखेत् स्वर्णादिजे (४) भाटका' ।
 श्रीखण्डै रथ वैष्णवश्च भसितै शैव स्तथा शाक्तिक'
 काश्मीरै (५) रथ गालगो मृगमदै सौरोऽप्यसृक्चन्दनै (६) ॥ १७ ॥
 तस्या (७) अक्षरपङ्क्तिो मनुलिपी (८) रुद्धार्य पत्रे लिखे-
 दित्याहुर्जननं मनो मनुविद कुर्यात्ततो जीवनं ।
 मन्त्रार्णान् प्रणवद्वयान्तरगतान् कृत्वा सविन्दून् जपे
 तन्मन्त्राक्षरसंख्यया निगदितं धोरै रिदं जीवनम् ॥ १८ ॥

(१) इतरेषां दर्शनात् स्पर्शनाच्च गोपयेत् इत्यर्थः ।

(२) यथाऽप्रतिष्ठिता प्रतिमा संसेविताऽपि फलदानेऽसमर्था । तद्वत् संस्कारा
 भाववती विद्याऽपीति भावः ।

(३) प्रत्यक्षरं ताडन बोधनाभिषेका इत्यन्वयः ।

(४) स्वर्णादिजे इत्यस्य पत्रे इतिपूर्वेष्वान्वयः । आदि पदेन रूक्मभज्जादि
 परिग्रहः । (५) कुङ्कुमै । (६) रक्तचन्दनै ।

(७) भाटकायाः ।

(८) मन्त्रवर्णान् ।

विलिख्य मन्त्राक्षरपंक्ति मादौ

यत्र कचि (१) चन्दनमिश्रतोयैः ।

संताडयेद् यसहितामुकाणं

यताडयामीत्यपि (२) ताडनं स्यात् ॥ १८ ॥

अलिख्य मन्त्रं करवीरपुष्पै

र्मन्त्राणं सख्यै रम्यताणं (३) मुक्ता ।

प्रबोधयामीति तथा निहन्त्यात्

प्रत्यक्षर बोधन मेतदाहुः ॥ २० ॥

तथाविलिखितं मनो लिपिगण च तत्समस्यकै

र्दृढै श्वलदलच्छदै रूपहतेन सत्पाथसा (४) ।

मनो रमुक मक्षरं स्वमनुनाभिषिञ्चाम्यहं

ब्रुव स्तदभिषेचयेदिति मतोऽभिषेको मनो. ॥ २१ ॥

तार व्योमहुताशविन्दुमनुयुग्ज्योतिर्मनुः (५) कीर्तित

स्तेन स्वे हृदि चिन्तितस्य च मनो स्वेधा मलं निर्हरेत् (६) ।

स्यादेषा विमलोकृति र्मनुमल स्यादणवं कार्मणं

तदम्नायिक मिल्यमीभि रसितो मन्त्रो मलै र्क्षायते ॥ २२ ॥

(१) कचित् पूर्वोक्तान्यतररूपे ।

(२) यं घटितमसुसक्षरं ताडयामीत्यर्थः ।

(३) वं वीजं ।

(४) अश्वत्थपत्रैर्दृढैरानीतेन शुद्धोदकेनेत्यर्थः ।

(५) द्रौ इति ज्योतिर्मन्त्र ।

(६) ज्योतिर्मन्त्रेण असुकसन्त्रस्यासुकमलं दहामीतिप्रयोगः ।

सूक्तैः स्वावयवाक्षराक्षिरणुभिः स्यादाणवं यन्मलं (१)
 पुण्ये कर्मणि पापकर्मणि पुरा संयोजितत्वात् स्वयं ।
 यत् स्यात् कर्मणि मेतदेव (२) जपतोऽभीष्टार्थदानाय यत्
 कृत्वा भेदं महं करोति स मनु स्तम्भायिकं स्यान्मलं (३) ॥ २३ ॥
 मन्वाक्षरान् भुवि विलिख्य तदेक मेक-
 माप्याययामिवचसा शतधाऽभिषिञ्चेत् ।
 भूलाणुना कुसुमदर्भसुवर्णतोयै
 राप्यायनं मतं मिदं मुनिभिर्मनूना ॥ २४ ॥
 कुशाम्बुनैव वैष्णवं प्रसूनपायमैश्वरः ।
 चरन्ति शक्तिकादयः सुवर्णपायसैव तत् (४) ॥ २५ ॥
 मन्त्रतो मन्त्रितैः संस्कृतैर्वारिभिः
 स्तर्पयेन्मन्त्रमेतन्मन्त्रं तर्पणं ।
 इन्दुमङ्गि (५) जलैर्वैष्णवं शान्भवं
 सान्ध्यपुष्पैः (६) पद्मे चोद्गसन्मिश्रितैः (७) ॥ २६ ॥
 तारमायारमान्तर्गतं (८) स्वमनुजपेत् साष्टयुक्तं शतं संयतः ।
 दीप्यते तेन मन्त्रो निजेनौजसा दीपनचैतदुक्तं मनोमार्गिकैः ॥ २७ ॥

(१) सूक्तैः मन्वावयवैस्तत्तदक्षरतेजपरमाणुभिराणुवं मलमित्यर्थः ।

(२) शुभाशुभोभयकर्मप्रयोगोक्तं कर्मणि मलं ।

(३) यत् जपतरभीष्टमङ्गं ददातीति भेदं कृत्वा अङ्गं करोति तन्मायिकं मलं ।

(४) आप्यायनं ।

(५) कर्पूरोदकैः ।

(६) सद्यतपुष्पैः, इदं जलैरिति पूर्वान्वयः ।

(७) मधुमिश्रैः, अत्रापि जलैरित्यस्मान्नयः ।

(८) ओं ह्रीं श्रीं पुटितं ।

जप्यमानं मनं प्रत्यहंसजपन् गोपयेद्भूमिरेषा मनो रीरिता ।
 एभि रक्तक्रमात् संस्कृतं श्रेयानु' पूर्वमेवा विना सिध्यतीति प्रथा ॥२८॥
 इत्थं संस्कृतमन्त्र (१) एष मनुवि द्विजानं स्थण्डिले
 संस्थाप्य प्रतिमादिकं (२) च किमपि स्वर्णादिपोथोपरि ।
 तस्मिन्नेव हि वक्ष्यमाणविधिना राजाधिराजोचितै'
 शक्तं श्रेत्रिजदेवतं प्रियतया (३) नानोपचारैर्यजेत् ॥ २९ ॥
 महापूजां (४) कर्तुं यदि न कुशलं स्याद्विभवतो
 विपन्नत्वा द्वाऽसौ दशभि रूपचारै रभियजेत् ।
 अशक्तश्चे तस्मिन्नपि यजतु पञ्चोपहृतिभि
 स्तथाङ्गेन्द्रास्त्राद्यावृतिभि रुचितेनैव (५) विधिना ॥ ३० ॥
 तत्राशक्तौ केवलै र्गन्धपुष्पै र्गन्धालाभे केवलै र्वा प्रसूनैः ।
 सपूज्यागं मानसैरिष्ट देवं ध्यात्वाभ्यर्च्यैवयोग्योपचारैः ॥ ३१ ॥
 अपान्यश्चेत्पूजाध्वनि (६) किमथवाऽत्रानधिकृत-
 स्तदासौ स्वैर्दर्भै र्वहुभि रूपचारैः प्रियतया ।
 द्विजद्वारा पूजा रहसि रचयित्वाऽथ विधिव-
 ज्जप कुर्यात् शक्तः कचन धनशाठ्य (७) न चरयेत् ॥ ३२ ॥

(१) संस्कृतोमन्त्रो यस्य सः । (२) आदिपदेन यन्त्रादिकं ग्राह्यं ।

(३) प्रेम्णा । (४) शतोपचारादि षोडशोपचारान् ।

(५) अङ्गदिकपालतदस्त्राद्यावरणैः सहपञ्चोपचारैः प्रभु पूजयेत् । उचिते-
 नेत्युक्ते दशोपचारपक्षे सप्तावरणैः सहोपचारपक्षे द्वादशावरणैः सह पूजा बोधा ।

(६) पूजाभार्गं अङ्गश्चेत् ।

(७) समृद्धो जनः कचन पूजनोपकरणादौ धनशाठ्यं नाचरेदित्यर्थः ।

विनोपचारै रिह नास्ति पूजा
 पूजा विना नास्ति जप कदाचित् ।
 तस्माद् यथाकृत्यकृतोपचारैः
 संपूज्य देवं जप मारभेत ॥ ३३ ॥
 उद्वास्य (१) देव हृदि पूजनान्ते
 विन्यस्य मुन्यादिकरादिमन्त्रान् ।
 निष्कम्पसर्वावयवान्तरात्मा
 ध्यात्वा पुनर्देव सिहोक्तरूपं ॥ ३४ ॥
 ध्यानेन सर्वकार्याणि सिध्यन्ति न परंजपे (२) ।
 तस्मात्समभ्यसे ज्ञान मिति शास्त्रानुशासनं ॥ ३५ ॥
 त्रि कृत्वाऽनिलसंयमं स्वमनुनाऽसौ वक्ष्यमाणाध्वना
 वर्णाङ्गं मयो पदादपि पदं मन्त्रस्वरूपं स्मरन् ।
 वस्त्राच्छन्नकरेण वक्षसिगतेनादाय माला जपे
 दङ्गुष्ठेन मणीन्नयन् करतलं तन्मेरुमूलादितः ॥ ३६ ॥
 यावन्माला पुच्छतो मेरुमूलं (३)
 तावन्माला मन्द माकृष्य नीत्वा ।
 प्राप्ते मेरौ मध्यमाङ्गुष्ठयोगा
 देनं पर्यावर्त्तये हस्तगत्या (४) ॥ ३७ ॥

(१) देवं हृदि उपसंहृत्य । (२) ध्यानहीन जपे न सिध्यन्ति ।

(३) पुच्छक्रमेण यावन्माला मेरुमूलान्तं गच्छेत्तावदित्यर्थः ।

(४) प्रादक्षिण्येन भ्रामयेदित्यर्थः ।

भूयो मालामूलल' प्रारभेत (१)

नैनं मेरुं लङ्घयेद्वा प्रमादात् (२) ।

दृष्टे (३) हस्ते लङ्घिते चापि मेरौ

गृह्णन्त्येतद् (४) यत्तरत्न'पिशाचा ॥ ३८ ॥

तर्जन्यङ्गुष्ठयोगा द्विहितजपविधिं विद्विडच्चाटने स्या-

ङ्गुक्तौ मुक्तौ तथाकृष्टिषु च निगदितो मध्यमाङ्गुष्ठयोगात् ।

अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां स्रजं मिह कलये (५) दु त्तमेष्वेव कर्म-

स्वन्याङ्गुष्ठप्रयोगाद्भवति (६) खलु जपो भारणादौ प्रशस्तः ॥ ३९ ॥

तर्जन्या न स्पृशेत् सूत्रं न जपेच्चेति केचन ।

शत्रुक्षयकरो शस्ता तर्जनीति परे जगु ॥ ४० ॥

विनारिशान्तिं न जपे तर्जन्या मन्यकर्मणि

सुमुह्युर्वा जपे तस्या मरिषड्वर्गशान्तये ॥ ४१ ॥

इत्यङ्गुलीनां नियमं विदित्वा जपो विधेयो जपमालयेव ।

तथा कुशग्रन्थिभि रङ्गुलीनां जपेत् सकुक्तकरोदरः (७) स्यात् ॥ ४२ ॥

अन्योन्यसक्ताङ्गुलि रत्न (८) भाव्यो वियोजितास्त्रङ्गुलिषु प्रमादात् ।

जपः स्रवत्येव तदोयरन्ध्रै स्तस्मा जपेदङ्गुलिभि र्युताभिः ॥ ४३ ॥

(१) जपभित्तिष्वेव ।

(२) असावधानतया ।

(३) पूर्वं वस्त्रावृतकरोणं जपविधानां देवात् सल्लहस्ततया हस्तदर्शने-
जातेसतीत्यर्थः ।

(४) जपकर्म ।

(५) पुष्ट्यादि शुभकर्मसु अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां मालां चालयेदित्यर्थः ।

(६) कनिष्ठाप्रयोगात् ।

(७) कुञ्जीकृतं करोदरं यस्य ।

(८) अङ्गुलिजपे ।

रेखाभिः पञ्चभिर्वा निगदितविधिना (१) यज्जपेद्दक्षपाणी-
तत्संख्या वामहस्ताङ्गुलिषु दशगुणा तद्वदादौ गृह्यत्वा ।
तत्संख्या प्रागुदीचिक्रमगतकठिनीरेखया वा (२) कुशैर्वा
भूमौ भूयोऽवधार्य स्वयमिति गणनापूरणं चाऽवगच्छेत् ॥ ४४ ॥

नित्यनैमित्तिकादौ जपेऽयं विधिः

सर्वसाधारणं संसृते स्तारणः ।

ये जपन्ति प्रमादा द्विना तेन वा

मन्त्रमात्रं मनो सा मता संसृति (३) ॥ ४५ ॥

त्रिपदा मयुतं जपेत् पुरस्तात्त्रिषु कालेषु तथा निशीथ मेक' ।

अनुरक्तमना निरम्बुभव्यो विधिनाऽनेन विधूय पापसंघं ॥ ४६ ॥

जपेदिष्टमन्त्रं निजाभोष्टसिद्धौ

ततोऽन्येद्यु (४) रारभ्य यावत् समाप्तिं ।

प्रभाता च मध्याह्नपर्यन्तं मादौ (५)

दिने यावती स्या ज्जपावृत्तिसंख्या ॥ ४७ ॥

तावज्जपेत् प्रतिदिनं कृतसंख्यया वा

न्यूनं न चाधिकं मतो न दिनं विलङ्घेत् ।

पूर्णं तदाह्निकजपे (६) निजदेवतायाः

पाणी तदाम्बुचलुकेन समर्पयेत् ॥ ४८ ॥

(१) यदिति यावदर्थः । तेन यत्संख्यकं जपेदित्यर्थः ।

(२) पूर्वदक्षिणा उत्तरदक्षिणा वा क्रमगता वा कठिनीरेखा तथा कुशैर्वा ।

(३) यः प्रमादात् पूजादिकमकृत्वा मन्त्रमात्रं जपति तस्य यत्कर्म मनोः
स्तारणमुच्यते इत्यर्थः । (४) परस्मिन्दिनैः । (५) प्रथमदिनसे ।

(६) तस्मिन् दिने दिनं जपे पूर्णं सति ।

पुंद्देवतादक्षिणपाणिपद्मे

स्त्रीदेवताया अथ सव्यपाणौ ।

जपः समर्प्यो मनुनाऽमुनैव

गुह्यातिगुह्येति विचिन्त्य (१) लिङ्गं (२) ॥ ४८ ॥

आदौ जपस्थाय जपावसाने सस्मृत्य मुन्यादि मनन्यचेता ।

कृत्वा भरतृसयमन त्रिकृत्वः प्रणम्य देवं समुपैति सिद्धि ॥ ५० ॥

नैरन्तर्यविधि र्मतोऽय नृषिभिर्नित्ये जपेऽन्यत्र (३) वा

मन्त्रावृत्तिमयो जपः स च भवे द्वाग्वृत्तिभेदा त्रिधा ।

आदौ मानस उत्तम स्तद्वर स्तोषा सुपांशु र्जप-

स्तस्माद्वाचिक उच्यतेऽधमतया तेषु त्रिधा (४) कर्मसु ॥ ५१ ॥

क्रमा द्विधा मन्त्रपदार्णपक्ति मारोप्य तच्चिन्तनवद्भयतः ।

रसज्ञया निश्चलया स्वमन्त्र मुच्चारयेद् यत्र स मानसः स्यात् ॥ ५२ ॥

संचाल्य किञ्चिद्रसनां तथौष्ठौ

यथात्म मात्मश्रुतिगोचरः (१) स्यात् ।

उच्चारये मन्त्र मुदीर्णवर्णं (२)

तथैव यस्मिन् स जपो ह्युपांशुः ॥ ५३ ॥

(१) अत्र विचिन्त्य इति (ग) पुस्तके पाठ सोऽपिप्रतदर्धः ।

(२) स्त्रीपुंद्देवतासु यथायथं लिङ्गप्रयोगेण सव्यासव्यपाणयो र्जपः समर्प्य इत्यर्थः ।

(३) नैमित्तिकादौ ।

(४) एतच्चाग्रे व्यक्तीभविष्यति ।

(५) न तु परस्मै श्रवण गोचरः ।

(६) स्पष्टाक्षरः ।

यत्नोच्चनीचैः स्वरितै (१) च शब्दैर्वाचा मनु' स्पष्टपदाक्षरैश्च (२) ।
 समीपवद्भिः श्रुतिगोचर, सन्नुच्चार्यते वाचिक एष बोध्य' ॥ ५४ ॥
 स वाचिकः स्यादभिचारसिद्धा वृषाशुक, शान्तिकपीष्टिकादौ
 मुक्तौ जपे मानस एवमुक्तः स्वराक्षराणां (३) मनुचिन्तनेन ॥ ५५ ॥
 जपे नैकवासा स्थानिकवासा
 नचानासनस्य स्तथा भौतिदुःस्थः ।
 नचोष्णीषवान् (४) कञ्चुकी (५) मुक्तकेश
 तथा स्त्रिजस्रत्वाक्षमालोपवीतः (६) ॥ ५६ ॥
 विलम्बं वेगं वा हसित मितरप्रेक्षित मथो
 तनोः कर्म कण्डूयन मितरसंभाषण मपि ।
 क्षुर्तं जृम्भारम्भं प्रणति मथवोत्थानरभसं (७)
 न शंसन्ति प्राज्ञा जपविधिषु संसक्तमनसां ॥ ५७ ॥
 कास्य मन्य दिह कर्म वर्ज्ये हन्धमाल्यवरवस्त्रभोगिता ।
 स्नानकर्मविधुरान् (८) द्विजान् वधूर न्यजानपि न संस्पृशे हुधः ॥ ५८ ॥

- (१) उदात्तानुदात्तस्वरितैः ।
 (२) स्पष्टानि पदाक्षराणि येषु तैः ।
 (३) शिष्यबुद्धिदाय्य पुनलक्षणं ।
 (४) बस्त्रोद्धतशिरा ।
 (५) वस्त्रसंश्लेषगात्र ।
 (६) द्विजं स्त्रवं ययोस्ते द्विजस्त्रवे, अक्षमाला च उपवीतं चाक्षमालोप-
 वीते । द्विजस्त्रवे अक्षमालोपवीते यस्य तादृशः ।
 (७) अभ्युत्थान वेगं ।
 (८) अशुचीन् ।

पतितान्धजनीचयोषिता मवल्लोके सति भाषणे श्रुते ।

शुदवायुगतौ च जृम्भणे क्षुति निद्रापतने जपं त्यजेत् ॥ ५८ ॥

उत्थायासौ पाथसाऽऽचम्य च द्विः

प्राणायामां स्त्रींश्च कृत्वा दिवाऽक (१) ॥

पश्येद्रात्रौ चेद्भुवं वीक्ष्य भूयो

न्यास कृत्वा शेषकर्माऽनुतिष्ठेत् ॥ ६० ॥

यदि निपतति माला अस्ततो हस्तकोषात् (२)

पुनरपि शतकृत्वो मन्त्र मङ्गाय जप्त्वा ।

विदलति सति तन्तौ तन्तुना संस्कृतेन

अथन मनु परिष्कृत्याऽन्धकर्माऽवसेयं (३) ॥ ६१ ॥

त्वं माले सर्वदेवानां सर्वसिद्धिप्रदा मता ।

तेन सत्येन मे सिद्धिं देहि मात नमोऽस्तु ते ॥ ६२ ॥

अमुना मनुनाऽभिवाद्य मालां

शिरसाऽऽधाय सितेन वाससैव ।

अभिगोष्य निवेशयेत् प्रयत्ना-

दशुचि, कश्चि दिमा स्पृशेन्न येन (४) ॥ ६३ ॥

(१) दिवसेवेत् अर्कं रात्रौचेत् भुवं वीक्ष्येत्यन्वयः ।

(२) शब्दे जाति भवेद्गोम, करभ्रटो विनाशकत् । द्विजसूत्रे भवेन्मृदुप्रेस्तस्या
द्यात्त परोभवेदिति स्मरणादित्याशयः ।

(३) तन्तौसूत्रे द्विजे सति संस्कृतेन तन्तुना अथनं विधाय पुनः संस्कृत्याव
शिष्टं कर्म समापनीय मित्यर्थः ।

(४) प्रकारेण । यथेति यावत् ।

हवन मद्य दशांशं नित्यसंख्यासमाप्तौ
 धनपतिदिशि कुण्डे पूर्व्ववत् संस्कृतेऽग्नौ ।
 अभिमुख मतिदीप्तं चिन्तयित्वेष्टदेवं
 रचयतु मनुनैव स्वस्वकल्पोक्तहव्यैः (१) ॥ ६४ ॥
 नारायणीये मधुराक्तपद्मैः सत्पायसेनैश्मनौ च शाक्ते ।
 सिद्धे स्थिलाज्यै रथ गाणपत्ये द्रव्याष्टकै र्भोदकलाजमुख्यैः ॥ ६५ ॥
 सौरि क्षीरमहीरुहोत्थसमिधा गोक्षीरसंसिक्तया
 होमः स्यादथवाऽखिलेषु च परिज्ञेय हुतं गोष्टतैः ।
 काम्ये कल्पसमीरितैः किमथवा यद्वस्तु निष्पन्नं जपे
 तद्रथैरिति के च नो चु रवधार्येभ्यं विदध्या हुतं ॥ ६६ ॥
 रत्नेदग्नि तावदावडयत्न स्तस्याभोष्टा यावता कर्मसिद्धिः ।
 दोषो भूयां स्तत्र कीटादिघाते भूया दस्मा तन्निवृत्तैर यतेत ॥ ६७ ॥
 प्रमादा नष्टश्चेत् स च हुतवहः स्यात् पुनरपि
 प्रणेतव्यो हव्योचितविधिभि र्रिष्टेन मनुना ।
 निपाते कीटादे पुन रनल मभुग्नस्य सलिलै
 र्धृतै रष्टौ हुत्वा तदनु निजहोम वितनुयात् ॥ ६८ ॥
 अशक्तानां होमे निगमरसनाग्निद्रगुणितो
 जपः प्रोक्तश्चेति द्विजन्तुपविशा माहु रपरि ।
 सहोमश्चेदेषा सम इह जपो होमरहितो
 य उक्तो वर्णानां स खलु विहित स्तच्चलदृशां (२) ॥ ६९ ॥

(१) स्व स्व कल्पविहितहवनीयद्रव्यैः ।

(२) यद्यपि ब्राह्मण क्षत्रिय वैश्यानां होमरहितोजपस्तुल्य स्तथापि यस्मिन्
 वर्णस्य होमरहितोपायान् जपउक्त स्तत्पत्नीनां तावानेक विहित इत्याशयः ।

चतुर्गुणं ब्राह्मण आचरे जपं मन्त्रोपतिः षड्गुण मूरुसम्भवः ।

समाचरे दष्टगुणं नचान्यथा हुतानुकल्पे जप ईरितो विधिः ॥ ७० ॥

स्त्रीशूद्राणां नास्ति होमेऽधिकारः

स्तस्माद्भर्तुः प्रोक्तया सख्ययैव ।

तत्पत्नीनां तत्र तावान् जपः स्या

द्वौ न स्या दाशयोऽयं बुधानां ॥ ७१ ॥

शूद्रः शूद्रेषु रेषा कमपि न न भजन् वर्त्तते खैरवृत्त्या

तस्माद्यद्वर्णं मेवाश्रयति पुनरसौ तस्य पत्न्यां तथैव ।

यावत्सख्यो जपः स्या जप इह विहितः स्तस्य शूद्रस्य भक्तिः

अध्यायुक्तस्य शक्तस्य च पुनरितरद्वारतः कुर्व्यते वा (१) ॥ ७२ ॥

होमानुकल्पे विनियोगः मुक्ता

ततोऽनुकल्पं जपकर्मं कुर्यात् ।

तत्तर्पणे कर्मणि मार्जने च

सत्या मशक्तौ विहितोऽनुकल्पः ॥ ७३ ॥

इति होमविधिं समाप्य नित्य

दिनमध्याभिषवादि (२) च कर्म ।

कृतहोमदशांशतः स तस्मिन्

स्तनुयात्तर्पणं मिष्टदेवतायाः ॥ ७४ ॥

(१) ब्राह्मण जन्मिय विधां मध्ये यं यः शूद्रोऽनुनतः सेवते तस्याश्रयीभूतत्वे जस्य
पत्न्या यावान् जप उक्तः स्तस्य शूद्रस्य तावान् जपो बोद्धव्यः ।

(२) साध्याङ्गिक स्नानादिकं ।

अथ शुद्धजनीपनोततोयै विर्मलैः शुद्धनिचोलगालितैश्च (१) ।
 परिचिन्त्य पुर स्थितेऽम्बुपात्रे निजदेवं विदधातु तर्पणं सः ॥ ७५ ॥
 जलएव विचिन्त्य योगपोठं मनसाऽऽवाह्य च देवता तदन्तः ।
 परिपूजयता दथोपचारै रखिलै स्तोयमयैः कृपाम्बुराशिं ॥ ७६ ॥
 तद्वक्ष्यमाण (२) सुरतर्पणवाक्यरीत्या
 कुर्वीत तर्पणं मिहार्पितचित्तवृत्ति ।
 तोयेन गन्धकुसुमाक्षतदर्भभाजा
 ध्यातेष्टदेववदनाम्बुरुहे विधिज्ञः ॥ ७७ ॥
 अङ्गानां मपिच तथाऽप्ययोग्यमन्त्रै
 स्तन्त्रज्ञो रचयतु तर्पणं दशांश ।
 एकैकाञ्जलि मथ पीठशक्तिदेवा (३)
 नुद्दिश्याऽऽवृत्तिगतदेवतानि (४) तद्वत् ॥ ७८ ॥
 संतर्प्य स्मरतु पुन र्मनो र्मनीषो
 सुन्यादीन्नियमयता दसूस्त्रिकृत्व ।
 तत्प्रान्ते विनिहितशुद्धचित्तवृत्ति
 श्रित्तान्तः पुनरपि देवतां नये त्तां ॥ ७९ ॥
 इतितर्पणकर्म कीर्त्तितं बहुश स्तुमिकरं हि देवतायाः ।
 तनुया दथ तद्दशांशतोऽसौ निजमूर्द्धन्यभिषेचनं विधिज्ञः ॥ ८० ॥

(१) शुद्धवस्त्रपूतै ।

(२), वक्ष्यमाणमिति मयेति अनूह्यं ।

(३) आधार शक्त्यादीन् नवशक्तौचोद्दिश्य ।

(४) आवरणगत देवानपि ।

कृत्वाऽऽसनादिविधिनैव शरीरशुद्धिं (१)
 न्यासान् विधाय हृदि पीठगतं विचिन्त्य ।
 आत्मानं मिष्टसुररूपिणं मात्मकृतम् (२)
 संपूज्य चोपचरितै रथ मारुजयेत्त ॥ ८१ ॥
 मन्त्रं नमोऽन्ता निजदेवताख्या
 सुक्ता द्वितीयासहितां ततोऽहं ।
 भूयोऽभिषिञ्चामिपदं निगद्य
 स्वमूर्द्धिं सिञ्चे जलं मङ्गलीभि (३) ॥ ८२ ॥
 कृतेऽभिषेके स्वयं मन्त्रतात्मा
 संपूज्य देवं विविधैः स्वभक्ष्यैः ।
 आमन्त्र्य विप्रान् कुलदेशशुद्धान् (४)
 संभोजयेद्देवधिया दशांशं ॥ ८३ ॥
 आदौ विप्रान् धौतपाण्डाननांग्रीन् स्रग्मन्त्राद्यै रर्चयित्वाऽऽसनस्थान् ।
 तेषावाह्यं स्वेष्टदेवं प्रणम्य ध्यायेत् साक्षादिष्टदेवस्वरूपान् ॥ ८४ ॥
 दत्त्वा पादौ मूलमन्त्रेण चाघं
 गन्धं पुष्पं धूपदीपौ समर्प्य ।
 नय्ये पात्रे षड्रसै र्दिव्यभक्ष्यै
 स्तूष्णीभूतान् भोजयेत् पूर्ववक्त्रान् ॥ ८५ ॥

(१) भूतशुद्धिः ।

(२) मनः कल्पिते ।

(३) नमोऽन्तमूलमन्त्रान्तेऽसुखदेववासङ्गमभिसिञ्चामीति प्रयोगः ।

(४) कुलतोदेशतश्च शुद्धान् इत्यर्थः ।

यथारुचि यथासुखं सपदि भोजयित्वा द्विजा-

नथाचमनवीटिकादिभि रूपास्य वद्धाञ्जलि ।

स तेषु सुहितेष्वथो मुखगलत्तदाशीर्वचो-

विवर्द्धितमहोदयो (५) व्रजति मन्त्रसिद्धि नरः ॥ ८६ ॥

यदि हुतादिदशाशविभाजने किमपि याति तदङ्ग मिहैकता ।

अथ ततः प्रभृति प्रविधीयता विधिवदेककसख्यक मुत्तरं (६) ॥ ८७ ॥

नत्वा विप्रां विष्टज्य प्रवणमति रसौ स्वासने संनिविष्टः

श्रौतस्मार्त्तस्तवाना पटुतरपठनै र्यापयेत् शेषमङ्गः ।

प्राणायामै प्रणामै निजगुरुसुरयो र्गोऽर्चनायापृतो (७) वा

स्नात्वा साय प्रविष्टे पुनरपि तनुयात् कर्म सभ्यादि सर्व्वं ॥ ८८ ॥

स्नायात् क्षम स्तिषवण (८) नवपञ्चगव्यै

र्भव्यै स्तथाऽऽमलककल्कविलेपनैर्वा ।

तप्ताभिजप्तजलपान मथाशनं वा

कुर्यात् प्रतिग्रहविनिग्रहशुद्धहस्त' (९) ॥ ८९ ॥

(१) तेषा विप्राणा मुखेभ्योगलन्ति उद्धरन्ति यानि आशीर्व्वचांसि ते विष च्छितं महोदयो यस्य तादृश ।

(२) हुतादिदशाश विभाजनेकमेव यदि तदङ्ग तर्पणादिकं यत्किञ्चित् एककं भवेत्तदा तद्दशाशसम्भवादुत्तरेषु तदङ्गेषु एकैक संख्या घर्त्तव्येत्याशयः ।

(३) निजगुरुनिजेष्टदेवयोः प्रणामैर्गोसेवयावाऽह् शेषभागं यापयेदिति पूर्व्वेणान्वय ।

(४) त्रयाणां सवनानां कर्मकालानां समाहारस्तिषवणं ।

(५) प्रतिग्रहस्य परदानस्वीकारस्य विनिग्रहात् निवृत्ते शुद्धे हस्तो यस्य तादृशः ।

जलपानमिहोक्तं मुत्तमं च तदशक्तौ हुतशिष्टभोजनं ।

तदशक्तिमतो विधीयते जपदेशोचितभक्ष्यभोजनं ॥ ८० ॥

इति आगोविन्दऋविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे
जपादिपञ्चाङ्गविनिर्णयो नाम चतुर्दशः सग्रहः ॥ * ॥

पञ्चदशः संग्रहः ।

भुञ्जीत चेद् यजनहोमजपावसाने

गात्रेर्मुखादपगते त्रितये मुहूर्त्ते (१) ।

पूर्व्वाननो रहमि सप्तमनुप्रजप्त-

सिद्धाञ्जनाञ्चितदृगेव (२) विविक्तं मन्त्रं ॥ १ ॥

जपन् (३) द्विशृङ्गे च भुञ्जीत शाकं

नदीरोधसि स्वादुं शुद्धं च कन्दं ।

फलं विष्वमूले दधि स्वादु गोष्ठे

पयो वष्कयिष्या श्व (४) हृद्घ्नतोये (५) ॥ २ ॥

(१) मुहूर्त्ते षटिकाद्वयं । षटिकाशब्दो दण्डपरः । तेन वण्डघटके भर्त्ते
सतीत्यर्थः ।

(२) सप्तवारं अनुषा प्रजप्तेन सिद्धाञ्जनेन अञ्चिते दृशैयस्य तादृशः ।

(३) जपन्निति सर्व्वैकानुबङ्गः ।

(४) तरुणवत्साया गो ।

(५) हृद् घ्नन् प्रसाधयत्यस्य तादृशे, वक्षो मञ्जनयोग्ये इति आशत् ।

गुरोर्विष्णुर्गृहे स्वयं भिक्षितान्न (१)
 यवक्षोदसक्तं स्तथाश्वत्थमूले ।
 सुदुग्धोदकं सिन्धुतीरे जघ श्वे-
 न्नच स्थानभक्ष्यं व्यतीत (२) विदध्यात् ॥ ३ ॥
 अन्यत्र नास्ति नियमः किमपीह भक्ष्य
 शुद्धं हविष्यं मुपयुज्य निशां नयेत् ।
 ब्राह्मे दिने मृदुनि किशुकदक्षिणस्थे (३)
 ऽमत्रेऽशनं लघु मतं कलधौतके (४) वा ॥ ४ ॥
 स्त्रिभं (५) पर्युषितं (६) च तैलमधुसत्तारं करञ्जं तथा
 निम्बं विम्बमसूरकोद्रवभवं मासं विषं मूलकं ।
 ताम्बूलं लशुनं दिवाशनं मपि स्नेहेनशून्यं दिवा-
 स्वप्नं द्यूतविहारगीतकुतुकारम्भं त्यजेत् प्रापकः ॥ ५ ॥
 आरनालकरले (७) च गुञ्जनं काश्यपात्रमधुसासभोजनं ।
 मन्त्रवीर्यहरमौरितं बुधैः सर्वथाऽनृतं मुदीरितं तथा ॥ ६ ॥

- (१) गुरुगृहे देवालये च जगन् स्वकृत भिक्षया लब्धसक्तं भक्ष्येति इत्यर्थः ।
 (२) यत्र स्थाने यद्गच्छेत् सक्तं तद्वात्ययं न कुर्यादित्यर्थः ।
 (३) पत्रद्वयवतः पलाशस्य दक्षभागौयं पत्रं ब्राह्मणस्य ते तादृशेऽमत्रे पात्रे
 दिवा भुञ्जीत इत्याशयः ।
 (४) कलधौतं रूपहृन्मोः ।
 (५) जलपक्वं धान्यं जन्यं तण्डुलं प्रभवं ।
 (६) यावत्तत्त्वसक्तं ।
 (७) आरनाल पत्रं काष्ठीकापरं करलपदं तु (कलरा) इति स्थानात् तद्वत्-
 थरं पटोलपरमिति केचित् ।

स्त्रीणां वार्त्ता दर्शनस्पर्शकृत्यं दूरे त्यक्त्वा दर्भशय्योपरिष्ठात् ।

सद्यो धीतं वस्त्र मास्त्रृत्य मन्त्री तत्रैकाकी निर्भयः संविशे (१) स्तः ॥७॥

स शय्याया प्रत्यहं चालितायां

संविष्टः स्यात् कम्बले वाऽजिने वा ।

पत्न्या स्तस्मिन्नार्त्तव चेत् निशीथे

ता मालिङ्गेत् क्वापि रेतो न सिञ्चेत् (२) ॥ ८ ॥

यावत् सुषुप्तिं रूपयाति निशासु ताव-

द्रामादि-चिन्तन-पुरःसर (३) मिष्टमन्त्रं ।

देवं च चिन्तयतु चेतसि तत्र (४) लीने

स्वप्ने क्वचित् क्वचिदभीष्टं मभीक्षते सः ॥ ९ ॥

तत्तन्निश्चित्य नित्यं तदुषसि गुरवे ज्ञापयित्वा पुरोव-

न्नित्यं निर्व्वर्त्तय मन्त्रं जपतु हृदि कृता यावता स्यात् समाप्तिं (५) ।

केचिन्निशदिनानि ब्रुवत इह यतः सावनो मास (६) उक्तो

राधाच्छुद्धादशीतः प्रभृति भवति सा ज्येष्ठशुक्ला च यावत् (७) ॥१०॥

(१) शयित इत्यर्थः ।

(२) जपदिवसे पत्न्या ऋतुस्नानं मापतेच्चेत्तं निशीथे मालिङ्गेदेव न तु शुक्लं क्षरयेदित्यर्थः ।

(३) रामं स्कन्दं वैनतेयं हनुमन्तं वृकीदरं । शयने यः स्मरेन्नित्यं दुःस्वप्नं स न पश्यति ।

(४) मन्त्रदेवतार्थाः ।

(५) मनसि कल्पितायाः संख्याया यावतादिवसेन समाप्तिं स्यादित्यर्थः ।

(६) चन्द्रसूर्ययोः क्रियाभिनिसिक्तौकृत्य स्वातन्त्र्येण त्रिंशदिनसमूहं लक्षणः ।

(७) वैशाखशुक्लदशमीमारभ्य ज्येष्ठशुक्लदशमीपर्यन्तमास यावत् पुरश्चरणं काल इत्यर्थः ।

इत्थं केचित् कुर्वन्ते पूर्वसेवां (१)

शुक्लाश्विन्या द्वादशतो यथावत् ।

ऊर्जश्चेतद्वादशीवासरान्त

शेषे (२) होमादिक्रिया पूर्णिमान्तं ॥ ११ ॥

अन्यत्र कुर्यादनयो रभावे दोक्षोदिते मासि पुरोक्ततिथ्या ।

आरभ्य तावद्विसान्ततिथ्यां समापयेत् केचिद्वितीरयन्ति ॥ १२ ॥

अल्पार्णसंख्यमनुजापविधान मल्लै

र्वह्मणसंख्यकमनो र्वहुभि र्दिनेश्च ।

संसाध्यते यदि तदाऽहनि यत्र संख्या

संपूर्यते तदहरेव समापनीय ॥ १३ ॥

संख्यापूर्त्तौ साक्षतै र्दभयुक्तै र्वर्षाभ्योभि पाणिपद्मेऽभिरामे ।

देवस्येदं मूलमुच्चार्य तेजोरूपं ध्यात्वा वेदयेत् कर्म जाप्यं (३) ॥ १४ ॥

ब्रह्मार्पणाख्यमनुना सकलं समर्प्य (४)

ओ तत्सदित्यथ वदन् निजदेवतायै ।

आत्मान मर्पयतु तेन तदस्य कर्म

पूर्व भवत्यखिल मेव तदीयतोषात् (५) ॥ १५ ॥

(१) पूर्वसेवा पुरश्चरणं ।

(२) त्रयोदश्यादौ ।

(३) चरम संख्या पूरणेसति र्दभयुक्तै र्जतयुक्तै र्वर्षाभ्योभि मूलमुच्चार्य ऋषिं च तेजोरूपं ध्यात्वा देवस्य पाणिपद्मे समर्पयेदित्यर्थः । तत्र देवताविशेषे पाणि-
नियम प्रायुक्तो वेदितव्यः ।

(४) इत पूर्वगित्यादिना ।

(५) औ तनुसत् वा मदीयं च सकलं अस्य देवतायै समर्पयामि ।

समाप्ते रर्ब्बाक्चे इवति मनुसिद्धि विधिवशा-
 त्तदा शेषं कृत्यं विधिवदवसायैव विरमेत् ।
 न चेदेवं (१) संख्यावसितिदिवसे तद्गतमना
 निशीथान्तं जप्यादपि स बहुधा विघ्नविहितः (२) ॥ १६ ॥
 विघ्न कुर्वन्ति देवा मनु मनुजपतो धीपरीक्षार्थं मादौ
 तेन भ्रान्तः स चेत्स्यात् स्वयं मन्त्रतया ते तदोपारमन्ते (३) ।
 मन्त्रो चे द्वैत्यशोल स्तरति तदुपधिं देहगीहायनास्थ
 प्रत्यक्षं याति तस्मै वदति च वरं मामन्त्रं गौर्वाणवाण्या ॥ १७ ॥
 यावद्गौर्वाणवाणी विनति न पदवीं श्रोत्रयो स्तावदन्त-
 दृष्टिः सन्निश्चलात्मा पुनरपि मनसा देव माराध्य जप्यात् ।
 दृष्टे देवे तथात्वे सति खलु लभते साधको मन्त्रसिद्धि
 मन्त्रे सिद्धे त्रिलोकीं जयति किमपरं सिद्धि रेषा दुराप ॥ १८ ॥
 किंवा तस्यां निशि दिशिदिशि ज्योति रित्दो रुदेति
 दिव्यः शब्दः प्रसरति ततश्चेत उल्लालसीति ।
 कर्णाभ्यासे दिवि कलकल श्रूयते दिव्यवाचा
 मेवं जाते वितरति वरं देवता स्वप्नगत्या (४) ॥ १९ ॥

(१) एवं रूपसमाप्तिपूर्व सिद्धिर्नचेत् ।

(२) बहुधाविघ्नाभिभूतोऽपि निशीथान्तं जप्यादित्याशयः । एवं चात्र
 “विघ्नविहितः” इत्येवंपाठो भवितुमुचितः ।

(३) मन्त्रजपक सुरक्षितविघ्नेन भ्रान्तश्चेत् तदा आन्तर्यामिदेवा वरदाना-
 विवर्त्तन्ते दृढसेवया खलु देवाना ऋणित्वं उपजायते । विघ्नोपहतस्य दृढसेवा-
 भावादानुष्ठानं देवानामिति न वरदाने बाधत्वमिति रहस्यम् ।

(४) एवं वक्षितान्यतम सूचको जाते स्वप्नावस्थाया वरं ददातीति भावः ।

एवं निशा मपनय क्षुषसि^२प्रबुद्धः
 कृत्वाऽऽङ्गिकं च महती मथ देवतायाः ।
 पूजा विधाय गुरुदैवतभक्तियुक्तः
 पूर्णाहुतिं वितनुया अमृता पुरोवत् ॥ २० ॥
 प्रतिदिन मिह होमाद्यङ्गकृत्यं नचेत् स्या-
 त्तदनु चरमसंख्यापूरणं तत् समाप्य ।
 अकृतकृतजपादे^१ साङ्गतासिद्धिकामो
 निखिलमनुषु विष्णु सस्मरिदो^३ त्रि रुचैः (१) ॥ २१ ॥
 सख्या हि मन्त्राक्षरसंख्यलक्षा साधारणी प्राग्भजने मनूनां ।
 कचिन्मते लक्षजपा अमृतां सिद्धिं भवेदित्यपि लक्षमात्रा ॥ २२ ॥
 एवंविकल्पोऽपि विनिश्चयोऽयं कल्पोदिता यस्य हि या च संख्या ।
 ग्राह्यैव सा तस्य ततोऽपरस्य ह्यनुक्तसंख्यस्य विकल्पपक्षः ॥ २३ ॥
 एकद्वित्रिचतुः क्रमेण गुणिता संख्या मनूनां मता
 तत्संख्यो हि जपः फलत्यनुयुगं सत्यादिषु प्राणिनां ।
 तस्मादत्र चतुर्गुणा ऽन्तिमयुगे सख्या विधेया पुर-
 स्वर्याया नतु साऽऽदृता युगकृता गोपालमन्त्रे कचित् (२) ॥ २४ ॥

(१) प्रतिदिनं जपानन्तरं तदङ्ग होमादिकं न विधातुं शक्यते चेत्तदा अक्षर-
 संख्यापूर्त्तौ तत्कृत्वा अकृतान्यथाकृतकृतजपादे साङ्गता सिद्धार्थं सर्वविघ्न-
 मन्त्रजपेषु विष्णुस्मरणं त्रि प्रणवोच्चारणं च अत्रैव कुर्यादित्यर्थः ।

(२) कल्पोदिता यस्य मन्त्रस्य या संख्या, सत्रादियुगेषु तामेकद्वित्रिचतु-
 र्गुणी कृत्य पुरस्वर्यात् । गोपाल मन्त्रस्य तु न युगकृत निश्चयोऽस्ति । कलावर्षे
 कल्पोक्तसंख्यकजपेनैव सिद्धिं सत्सु तप्रापयः ।

सहस्रं मथवा शतं तदनु भोजयेद्भुसुरा
 त्रिमन्त्रं भगवज्जिया समभिपूज्य पर्यायतः ।
 ततः स्तदनुतोषतो हृदि विचिन्त्य संपूर्णता
 प्रमादपरिशुद्धये क्वचिदिहास्ति नान्यो विधिः ॥ २५ ॥
 पूजितेन गुरुणाय पूर्ववत् कुम्भसिद्धसलिलाभिषेचितः ।
 दक्षिणां स्वगुरवे तथा ददेद्दीनदुर्गतजनाश्च तोषयेत् ॥ २६ ॥
 पुरश्चरणं मोदयति प्रतिविधाय सिद्धिं न चेत्
 पुरश्चरतु पूर्वं हृदयधिया त्रिकृत्वो बुधः ।
 क्वचित् फलनिराशया निरलसो न हन्यान्ननः
 शरीरं मिहपातयेत् किमथवा मनु साधयेत् ॥ २७ ॥
 तथापि सिद्धो न भवेन्ननु र्यदा
 सुषुप्तवद्वा पशुभावमाश्रितः ।
 तदा सुषुम्णाध्वनिमूलतो नयेत्
 सुधामयीं कुण्डलिनीं मनु दृतं ॥ २८ ॥
 विलाप्य मन्त्राक्षरं (१) मान्तराक्षरे-
 ष्वमुष्य नादं परमे शिवेऽक्षरे (२) ।
 धुनः स्वशक्त्या (३) ऽऽन्तरमाहवाक्षरा
 आनुं समुष्यार्थं सुधामयं स्मरेत् ॥ २९ ॥

(१) मन्त्राक्षरं अन्तर्माहवाक्षरं विलाप्य ।

(२) अमुष्य मन्त्रस्य रवं परमेशिवे विलाप्य ।

(३) कुण्डलिनीया ।

ततो मनु जागरितोऽथ जापतो
 भवेत् सुसिद्धं फलतीह मन्त्रिणः ।
 एवं न चेत्स्या दमृतत्रयेण तं
 मनु पुटोक्तत्वं पृथक् पृथक् जपेत् ॥ ३० ॥
 भुवनाधिपतिश्च मातृका प्रणवश्चेत्यमृतत्रयं मतं ।
 अमृतापूटितो मनु र्जपादमृतत्वं प्रतिपद्य सिध्यति ॥ ३१ ॥
 एवं कृत्वा सिद्धमन्त्रो न चेत् स्यात्
 सप्तोपायान् शङ्करोक्तान् प्रयुज्यात् ।
 एकैकेनैतेन मन्त्रे प्रयुक्ते
 द्राक्सिद्धिः स्यात्तान्त्रिको डिण्डिमोऽयं ॥ ३२ ॥
 भ्रामणं रोधनं वश्यमापीडनं
 पोषणं शोषणं दाहनं चेति तान् ।
 सप्त वक्ष्ये क्रमांस्तन्त्रैर्लक्षयन्
 येन सिद्धो भवेदिष्टमन्त्रो हठात् ॥ ३३ ॥
 मनः शिलाकुङ्कुमचन्द्रोचना
 सचन्दनोशीरभवद्रवेण ।
 विलिख्य यन्त्रं तदुपर्यथो लिखे-
 न्ननुस्यवर्णान् ग्रथितान् सुधाक्षरैः ॥ ३४ ॥
 ततः क्षिपेत्तल्लिखितं घटोदरे प्रायो जलक्षौद्रं गवाजं पूरिते ।
 यजे जपे तत्र च होमयेन्ननुं स तेन हि भ्रामित आशु मिध्यति ॥ ३५ ॥
 भ्रामितो यदि न सिध्यते मनुः पार्श्वयोस्तमथ मारवीजतः ।
 रोक्षयेत् किमथवा गिरा क्रिया तेन रुद्ध उपयाति सिद्धता ॥ ३६ ॥

एतेनापि न सिध्यते यदि मनुः कुर्यात्ततोऽमुं वशं
 कुशलकृत्करात्रिचन्दनशिलापंकेन (१) भूर्जत्वचि ।
 मन्त्रार्णांस्तु विलिख्य तच्च मदनेना (२) च्छाद्य कण्ठे सदा
 गृह्णीयात् खलु तेन सिध्यति मनु मन्त्रास्य वश्योभवन् ॥ ३७ ॥
 मन्त्रो न सिध्यति यदीतिवशंगतोऽपि (३)
 तं पीडयेत् पुन रसौ विधिनाऽमुनैव (४) ।
 भङ्क्ता पदानि च मनो रधरोत्तरेण (५)
 योगेन देवत मपि स्मरतात्तथैव (६) ॥ ३८ ॥
 जम्बाऽथ मन्त्र मभिलिख्य तलेऽविदुग्धे (७)
 राक्रम्य दक्षिणपदाऽनुदिनं जुहोतु ।
 मन्त्रेण चेत्य मधरोत्तरयोगभाजा
 स्वाहादिकेन (८) हविषा जपतो दशांशम् ॥ ३९ ॥
 मन्त्रश्चेत्य पीडितो लज्जितः सन्
 सप्ताहान्ते सस्य सिध्यत्यवश्यम् ।
 ऋचेदेवं सिद्धि मायाति मन्त्रो
 बाल्यवौजैः पोषयेत् संनियोज्य ॥ ४० ॥

-
- (१) रात्रिर्हरिद्रा, शिला भन शिला ।
 (२) मधूत्यसिक्तेन । (३) इति एव प्रकारेण वशमानीतोऽपि ।
 (४) अनन्तर वक्ष्यमाणेन । (५) मन्त्रपदानि विलोमेनोक्ता ।
 (६) अधःशीर्षं मूर्ध्नि पादं । (७) अर्कवृक्षक्षीरेण, मेघदुग्धेनेति केचित् ।
 (८) स्वाहा नारायणाय नमः, ध्यौ, अथवा ग्रन्थं पूर्णसुपादाय मन्त्रोत्पादानं
 विलोमपाठः ।

पूर्वं वीजं मन्त्रपूर्वं नियोज्य

पञ्चादन्य' मध्यम वा समस्तम् ।

क्षीरक्षौद्राभ्या विलिख्यात्मपार्श्वौ

धार्यौ मन्त्रः शोषितः सिध्यति द्राक् ॥ ४१ ॥

नोचेदेवं शोषयेत्तं तथैव

संप्रव्याधो वायुवीजद्वयेन ।

कण्ठे दध्यात् पूर्ववत्संलिखेद्द्राक्

सिद्धं तु स्यात् शोषितो वायुनाऽसौ ॥ ४२ ॥

सिद्धः स्याद्यदि शोषितोऽपि न मनु स्तं वक्त्रिवीजैर्दह-

दूर्द्धाधोऽन्तपुरं चतुर्भि रनलै' (१) सवेष्ट्य मन्त्राक्षरान् ।

तैलैर्ब्रह्मतरुद्वयैः (२) क्रमगतान् संलिख्य भूर्जादिके

दध्यात् कण्ठतटे स तेन सहसा दग्धो मनु' सिध्यति ॥ ४३ ॥

शङ्करेण पूर्व' मुक्तमित्युपायसप्तकं

दुष्टमन्त्रसिद्धिहेतु रत्र नास्ति संशयः ।

कथ्यतेऽथ सिद्धिमूलं मङ्गतं महौषध

यत्प्रयोगमात्रकेण सर्वं माशु साधयेत् ॥ ४४ ॥

आनीय मूलं मवक्त्रं सुवर्णं पुण्या' (३)

पिष्ट्वा जलेन मसृणं गलहृत्तलाटे ।

लिम्पन् मनु यदि जपेद्भुत (४) मिति सिद्धिं

क्लृप्तां च पश्यति दृशा विदधे किमन्यत् ॥ ४५ ॥

(१) मन्त्राक्षराणां ऊर्द्धाधं पुरः पञ्चाङ्गचतुर्भोरं वीजैर्बन्धनं कर्तव्यार्थः ।

(२) ब्रह्मद्वयसंभूते, पलाशपादपोत्यैरिति केचित् ।

(३) तन्नामकं महौषधमेदस्य ।

(४) इदमिति (५) पुस्तके पाठः ॥

जोवन्मुक्तः स भवति पुन र्यत्र कुर्याद्वियासा
पाताले वा दिवि च भुवि वा तत्क्षणं तत्प्रयाति ।
उक्ता श्वेते मुनिजनमता मन्त्रसिद्धे रूपाया
एभिः सिद्धो न भवति मनु र्वाक्य मेत न्न वाच्यम् ॥ ४६ ॥
अथवाऽन्यविधानत श्वरे दसमर्थो मनुजः पुरष्क्रियाम् ।
ग्रहणे शशिनोऽथवा रवे रक्तप्रागशनप्रतिग्रहः (१) ॥ ४७ ॥
समुद्रगाया (२) सरिति ग्रहे सति
ग्रगाह्य नाभिद्वयसि (३) स्थितो जले ।
जपे द्विमोक्षान्त मनन्यमानसो
मनु च सख्या मवधार्य चेतसा ॥ ४८ ॥
दुर्यादोभि (४) दूषिता स्या च्छदी चे-
त्तर्ह्यन्यस्मिन् पुष्करिण्यादितोये ।
स्नात्वा मन्त्रं संजपे दङ्गुलीभि
र्नास्मिन् कुर्यादासनस्थानचर्चाम् ॥ ४९ ॥
ततो दशाश हुततर्पणादिकं
विधाय गुर्वर्चन मत्र पूर्ववत् ।
ततः सुसिद्धोऽस्य भवेन्मनुः स्वयं
स्वयंभुवोक्तोऽय मरुंशयो विधिः ॥ ५० ॥

(१) अशनं च प्रतिग्रहश्च अशन प्रतिग्रहौ, न क्तौ ग्राक् अशनप्रतिग्रहौ
येन तथाविधः ।

(२) समुद्र गत्यामिति (व) पुस्तके पाठः सोऽपेक्षितार्थकः ।

(३) नाभि प्रमाणे ।

(४) दुष्ट जलजन्तुभिर्मकरादिभिः ।

एवं सिद्धमनो र्मनोऽभिलषिताः स्युः सिद्धयः सर्वत-

स्था एवोत्तममध्यमाधमतया नृणां भवन्ति त्रिधा ।

तेषां मुत्तमसिद्धिमा न्न कमपि व्यापार मालम्बते

तत्त्वं (१) मध्यमसिद्धिमानभिलषत्यऽन्यस्तु कामान् बहून् ॥ ५१ ॥

अयत्नतो वाञ्छितसिद्धि रञ्जसा

सुखं सुराणां सविलासदर्शनम् ।

षड्भूयभावं (२) परमृत्युवच्चनं

मतं नृणां मुत्तमसिद्धिलक्षणम् ॥ ५२ ॥

परकायपुरप्रवेशनं (३) प्रसभं खेचरलोकमेलनम् ।

श्रवणं दिविषद्गिरां क्षितौ कथितं मध्यमसिद्धिलक्षणम् ॥ ५३ ॥

क्षितिवाहनभूषणादिलाभो

नृपलोकप्रियता च वाक्यसिद्धिः ।

कविता सुतसंपदाढ्यभावो

दृढताऽङ्गे (४) ऽधमसिद्धिचिह्नं मेतत् ॥ ५४ ॥

निष्कामः किमपि न काञ्क्षते मनोषी

संप्राप्तोपशमतया (५) स मुक्ति मेति ।

काम्यानि स्पृहयति दुर्लभानि कामी

तत्सिद्धैः कतिचन दर्शयाम्युपायान् ॥ ५५ ॥

(१) तत्त्वज्ञानं, उत्तमसिद्धि मत्वं वा ।

(२) दुःखसादीनां सभाषं ।

(३) परकाये परपुरे च प्रवेशनं ।

(४) अङ्गे अशियलता ।

(५) रागद्वेषराहित्यसुपश्यः ।

काम्यानां सुतवित्तगोजययशोविद्यर्द्धिषट्कर्मणां
 मन्त्राणां विनियोगपूर्वकजपाः स्युः सर्वतः सिद्धये ।
 तत् (१) कृत्वा विनियोग मीप्सितफलावाप्तैर् जपादींश्चरेत्
 तैर् न स्याद्यदि सिद्धिं राशु तदिह प्रायः प्रयोगाश्चरेत् ॥ ५६ ॥
 ससंपुटं ग्रस्तसमस्तमर्वतोवृतं विदर्भं ग्रथितं विदर्भितम् ।
 सगर्भितं मुक्तिविदर्भितं पुन स्तथावृतं च ग्रथितं ततः परम् ॥ ५७ ॥
 आक्रान्तमाद्यन्तमितिद्विषड्धा
 मन्त्राः प्रयोज्याः खलु काम्यसिद्धेयै ।
 यत्कर्मसिद्धाविह यः प्रयोगः
 प्रयोजनीयः कथयामि सर्वम् (२) ॥ ५८ ॥
 आदावन्ते मन्त्रमुल्लिख्य मध्ये
 साध्याभिख्यां संपुटं ज्ञेय मेतत् ।
 पूजाजापाभ्यासतः शान्तिपुष्टि-
 त्रैलोक्यैकैश्वर्यकृत् स्या न्नराणाम् ॥ ५९ ॥
 मन्त्रं कुर्यादङ्गमङ्गं द्विभागं मध्ये साध्यं वाक्यवत् (३) स्थापयित्वा ।
 ग्रस्तंचैतद् योजयेच्चाभिचारे तेनाभोष्टं साधयत्येव मन्त्रौ ॥ ६० ॥
 पूर्वं कृत्वा साध्यकर्माभिधानं (४) पञ्चाङ्ग्यान्मन्त्रमेतत् समस्तम् ।
 शीघ्रं शत्रूञ्चाटने योजनीयं मन्त्रं कृत्वा पूजयित्वा जपेत्तत् ॥ ६१ ॥

(१) तस्माच्चेतोः ।

(२) तत्त्वकलं ।

(३) क्रियाकारकादिन्यासेन वाक्यं रचयित्वे त्वर्थः ।

(४) द्वितीयान्तं साध्यपदसङ्क्रापञ्चात् समस्तमन्त्रं पठेत् ।

मन्त्र (१) द्विष्ट. प्रथमतो विनियोज्य चान्ते

भूय स्त्रिवार मिह साध्यपदं च मध्ये ।

कृत्वा मन्त्रद्वयं यदि तदाऽखिल मृत्युहारी

स्यात् सर्वतोऽहृतमिदं सुभगत्वकारो ॥ ६२ ॥

प्रत्येक (२) मन्त्रवर्णानुगतमनुना संपुटीकृत्य सर्वा-

नादावन्ते च मन्त्र पुनरपि विलिखेत् पञ्चमोऽसौ प्रयोगः ।

नान्नाऽऽख्यातो विदभंगयित इति महामृत्युरोगापहारी

सर्वैश्वर्यप्रदायी. नृपजनवशं कृदुष्टकृत्यापहर्त्ता (३) ॥ ६३ ॥

हौ हौ विभज्याऽखिलमन्त्रवर्णान्

मध्येऽथ साध्याक्षर मेकमेक (४) ।

नियोजयेत्तत्तु विदभिर्त स्या

हुष्टापहं वशकरं विशेषात् ॥ ६४ ॥

आदावन्ते मन्त्र मुक्ता द्विवारं मध्ये सार्धं विन्यसे द्विस्त्रिंशो वा ।

एतत् प्रोक्तं गर्भिनं शस्वते तन्मृषा वशं मारणोच्चाटनादौ ॥ ६५ ॥

आद्यन्तमन्त्रावृतसाध्यसंज्ञा (५) कृत्वा त्रिकृत्यवृत्तिमास्त्रिपंक्तिं ।

भवेदिदं मुक्तिविदभिर्तं तद्भूताद्यपस्मारगदा त्रिहन्ति ॥ ६६ ॥

(१) साध्यपदस्यादौ मन्त्रं द्विरुच्चार्य पश्चाच्च त्रिरुच्चार्यं जपेत् ।

(२) आदौ मन्त्रमुक्त्वा ततो मन्त्रवर्णान् प्रत्येकं तेन मन्त्रेण संपुटीकृत्य पश्चात् पुनर्मन्त्रं प्रूयात् ।

(३) परकृताभिचारः कृत्या ।

(४) मन्त्राक्षर युग्ममध्ये साध्याक्षर मेकमेकं विन्यस्य जपेदित्याशयः ।

(५) मन्त्रपुटितं साध्यनाम कृत्वा ।

स्वमन्त्राक्षराणि क्रमा त्संविभज्य
 त्रिधैकेकभागावसानेषु साध्यम् ।
 न्यसेद् यत्र तच्चावृतं स्यात् परिषा
 चमूहेतिनोधीगतिस्तम्भकारो (१) ॥ ६७ ॥
 क्रमेण साध्याक्षर मेकमेकं मन्त्रावसानेष्वसक्तन्निशुज्यात् ।
 भवेत्किलैतद्भूयितं मनुजै राकर्षणे वश्यविधौ विधेयम् ॥ ६८ ॥
 मन्त्राक्षरै रन्तरितं समन्तादावर्त्तवत् साध्यपदं यदि स्यात् ।
 आक्रान्त मेतत् कथितं समस्तस्तम्भक्रियोच्चाटनवश्यकारि ॥ ६९ ॥
 मन्त्रं द्विरुक्त्वाऽथ तदादिमध्य
 प्रान्तेषु तत्साध्यपदं नियुञ्ज्यात् ।
 आद्यन्त मेतच्चरमं प्रयोग
 विद्देषणे प्रीतिमतो (२) नियुञ्ज्यात् ॥ ७० ॥
 एते प्रयोगाः किल नारदोक्ताः स्वकर्म्मसिद्धा विह सगृहीता ।
 अन्यच्च षट्कर्म्मविदा मतं यत्तच्चाथ शास्त्रानुमतेन वक्ष्ये ॥ ७१ ॥
 शान्ति र्वश्यं स्तम्भनं देहभाजा
 विद्देष श्रीच्चाटनं मारणं च ।
 षट्कर्म्माणीत्येव मुक्तानि धीरै
 स्तेषां ज्ञेयाः कालिकादिव्यवस्थाः (३) ॥ ७२ ॥

(१) सेनायुधनौकानां बुद्धिगतिरोधकारी ।

(२) एतं द्वादशतमं प्रयोगं मिथ स्निग्धयो विद्देषणे प्रयुञ्ज्यात् ।

(३) कालदेश पात्रमंदित विधानानि ।

षट्कर्म्मयोग्यासनजप्यमालादिकं प्रसंगाद् यदिहोक्तं मस्ति ।
 यच्चापि नोक्तं सकलं तदेकौलव्याऽथ संगृह्य पृथग्वेदामि ॥ ७३ ॥
 अहोरात्रं ह्येतत् प्रभवति सदा षष्टि घटिका
 स्तदन्तर्वर्त्तन्ते दश दश घटीका सु ऋतवः ।
 वसन्तश्च ग्रीष्मस्तदनु कृता वर्षा अथ शर-
 त्तदन्ते हेमन्तस्तदनु शिशिरो भास्वदुदयात् ॥ ७४ ॥
 एकैकां घटिकां महर्निशं मन्मूल्यान्त्यन्ति भूतान्यपि-
 क्षित्यादीनि ततो भवन्तानुदिनं तत्संक्रमाद्वादश (४) ।
 किन्त्वेषामुदयः स्ववर्ष्णि वह्निः श्वासेन संलक्ष्यते
 प्राणः पिङ्गलयेडया च सततं श्वासत्वं माप्यते ॥ ७५ ॥
 सोऽपूर्व्या उदये ह्यधोवहति वार्वङ्गो स्तथोर्द्ध्वं पुन
 वार्योस्तिर्य्यगथो नभः समुदये नासापुटात्सर्वतः ।
 वामे वाति च शान्तिमान् हिमकरस्तोत्रोऽंशुमान् दक्षिणे
 तौ लग्नानि समानि यत्नं विषमान्येभिः क्रमात् क्रामतः (५) ॥ ७६ ॥
 भूतर्त्तूदयमित्यमुक्तविधिना प्रागाकलयोचितं
 रुद्राशादिदिगाननस्त्वचि तथा पद्मादिवद्वासनः ।
 रत्याद्यर्चनपूर्वकं निजमनो र्यन्त्वे स्वदेवं स्मर-
 न्मन्त्रं ठादियुतं जपन्मनुहुतैः शान्तादिकर्माचरेत् ॥ ७७ ॥

(४) सूर्योदयमारभ्य अह्नि रात्रौ च तत्पञ्चभूतानि एकैकया घटिकया-
 द्यन्ते ततस्तेषां द्वादशसंक्रमणानि भवन्ति इत्याशयः ।

(५) समानि लग्नानि दृष्यन्तकन्या दृष्टिकर्म्मकारभौनाश्चानि चन्द्रः क्रामति-
 तेषां विषमानि तु सूर्यः क्रामतीत्यर्थः ।

शान्तिं कृत्यामयार्तिग्रहभयशमनं यस्तु तत् कर्तुंकामो
हेमन्ते पञ्चमेऽंशे सलिलसमुदये शश्वदीशानवृत्तः ।
गोत्वक् शुक्लाम्बरस्योपरि शुचिमनसा बद्धपद्मासनस्थ
कुम्भे चावाह्य देवी रतिं मथ स जपन् दर्शयेत् पद्ममुद्रा ॥ ७८ ॥
यन्त्रे चाभोगृहस्थे (१) मलयजलिखितं देवं मावाह्य शुक्ल
साध्यार्णां नम्रवर्णान्तरविवरगतां त्र्यस्य सम्यक् प्रपूज्य ।
मन्त्रं जप्त्वा ठवीजान्वितं मुदितपथा होमं मापाद्य वृत्ते-
कुण्डे कल्पोक्तहव्यैर्हितगुरुवचसा साधयेत् शान्तिकर्म ॥ ७९ ॥
वश्यं सज्जनताविधेयकरणं, तत् कर्तुमिच्छन् नम्रौ
हव्याशोदय उत्तराननतया लाक्ष्यखड्गत्वचि (२) ।
स्थित्वा स्वस्तिक आसने प्रथमतो वाणीं प्रपूज्या ऽग्रतो
मुद्रां प्राणमयीं प्रदर्श्य लिखिते गोरवनाया द्रवैः ॥ ८० ॥
यन्त्रे वज्रिगृहान्विते (३) ऽरुणरुचिं देवं विचिन्त्यार्चये
श्रुत्वा मन्त्रलिपिद्वयान्तरगतान् साध्याक्षरां नेककं ।
मन्त्रं चास्मृतवीजपूर्वं (४) मसक्तं जप्त्वा तदन्ते हुतं
कुण्डे पद्मनिभे विधाय विधिवद्दृश्यक्रिया साधयेत् ॥ ८१ ॥

(१) अर्धचन्द्राकार पद्माङ्कित मण्डलमध्यस्थे यन्त्रे तद्देवतं यन्त्रे ।

(२) लाक्षारक्तं यस्माद्धते गण्डकचर्मणि ।

(३) त्रिकोणान्विते ।

(४) वं वीजपूर्वकं ।

सर्वेषां वृत्तिरोधः (१) खलु करणवतां (२) स्तम्भनं तच्चिकीर्षुं
 शेषेर्त्तौ (३) भूदर्ये प्राकृतवदन इभत्वग्युते पीतवस्त्रे ।
 बद्धाऽसौ मर्त्तव्रीरासन मिह निवसन् पूजयित्वा रमां प्राक्
 मुद्रां कृत्वा गदाख्या रजनिविलिखिते भूगृहस्थे स्वयन्त्रे (४) ॥ ८३ ॥
 पीताभं स्त्रेष्टदेवं सपदि परिचरन् साध्यनाम्न' पुरस्ता-
 त्यश्वाच्च न्यस्य मन्त्रं पुन रवनियुतं (५) मंजपेदिष्टमन्त्रं ।
 हुत्वा चाष्टास्त्रकुण्डे विधिवदवहितै र्वसुभि' कल्पशस्त्रे
 स्तेन द्राक् सिद्धि मेति प्रसभ मविकलां स्तम्भनाख्यक्रियाया' ॥ ८३ ॥
 विद्वेषः प्रीतिविच्छेदन मतिनिविडप्रीतिभाजो मिथः स्या-
 त्तप्राप्तिस्तपत्तौ सति वियदुदये नैर्ऋताशाकृतास्य' ।
 फेरुत्वक् वभ्रुवस्त्रोपरि (६) सपदि वसन् कुक्कुटाख्यासनेन
 प्राग् ज्येष्ठां पूजयित्वा मुषलविरचनां दर्शयित्वाऽथ देवं ॥ ८४ ॥
 मिश्राभं वैश्वधूमद्रवलिखितनभोमण्डलाच्छुन्नयन्त्रे (७)
 संपूज्यायादिमध्यान्तगतमनु (८) पुनः साध्यनामाऽभिलिख्य ।
 मन्त्रं जप्त्वा हमाद्यं (९) हुतमपि तनुया तत्र षट्कोणकुण्डे
 योग्यै र्द्रव्यै र्यथावद्गुरुकथितपथा साधयेदित्य मेतत् (१०) ॥ ८५ ॥

(१) व्यापाररोधनं । (२) इन्द्रियवर्ता । (३) शिशिरर्त्तौ ।

(४) चतुरस्राकृते । (५) लं कीजाद्यं ।

(६) जम्बुकचर्मणि कपिलवस्त्रोपरि ।

(७) वृत्ताकृते यन्त्रे ।

(८) आदिमध्यान्तेषु गतोमनु मूलमन्त्रो यस्मिन् ।

(९) हविषि वीजमाद्यं यस्य तं ।

(१०) विद्वेषकर्म ।

स्थादुच्चाटन मात्मना ऽत्मविषयात् प्रभंशन तत्करो
 वर्षासु श्वसनोदयेऽञ्जननिभे वस्त्रे च भेषत्वचि ।
 स्थित्वा वायुदिगाननं प्रथमतः संबध्य वज्रासनं
 दुर्गां तां परिचर्य्य वज्ररचनां संदर्श्य कृष्णत्विषं ॥ ८६ ॥
 देवं वायुगृहावृतेऽथ लिखिते यन्त्रे चित्तप्रहारत
 तत्रावाह्य समर्च्य मन्त्रचरमे साध्यं लिखित्वा दधत् ।
 मन्त्रं यंयुत मुच्चर त्रय जपन् पञ्चास्रकुण्डे हुतं
 कृत्वा वस्तुभि रत्र कल्पविहितै रुच्चाटन साधयेत् ॥ ८७ ॥
 प्राणिप्राणवियोजनं प्रसभतः स्यान्मार्गं तस्य य,
 कर्त्ताऽसौ दहनोदये च शरदि स्यात् पावकाशननः ।
 धूम्रे वाससि सैरिभत्वचि वसन् भद्रासनेना ऽर्चयन्
 कालीं, खड्गमयीं (१) प्रदर्श्य रचना देवं च धूम्रं स्मरन् ॥ ८८ ॥
 यन्त्रे पिष्टविषाष्टकेन लिखिते हव्याश्वेशमाङ्किते (२)
 तत्रावाह्य समर्च्य साध्यचरमे (३) मन्त्रं लिखित्वा जपेत् ।
 मन्त्रं रंयुत मत्र योग्यहविषा त्रस्रे षडस्त्रेऽथवा
 सप्तास्त्रे किमु कुण्ड एव हवनं कुर्वन्निदं (४) साधयेत् ॥ ८९ ॥

(१) खड्गकारो रचना सद्रामित्येषान्वयः ।

(२) त्रिकोणावृते ।

(३) साध्येषे ।

(४) मार्गं ।

श्वेतारुणानलतरुद्वयमूल (१) लोण
 धूसूरकद्रव (२) कटुत्रयवेश्मधूमै ।
 ख्यातं विषाष्टक ममीभि रूपस्कृतै सस्या
 देषाऽभिचारकृतयन्त्रविलेखनादि' ॥ ८० ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे
 मन्त्रसिद्धिपाय-पुरस्चरणविधि नाम प्रचदशः संग्रहः ॥ * ॥

षोडशः संग्रहः ।

इत्थं प्रोक्तं पूर्वसेवाविधानं (३)
 षट्कर्माणि प्रस्तुतानि प्रमद्वात् ।
 यत्कर्त्तव्यं वीक्षितैः सिद्धमन्त्रै
 रन्यैश्चाथ प्रोच्यते नैतिकं (४) तत् ॥ १ ॥
 नित्येनैव हि कर्मणाऽखिलमिदं नैमित्तिकं पूर्यते
 ताभ्यां सिध्यति काम्यकर्म सकलं भूय स्तथैभि स्त्रिभिः ।
 प्रायश्चित्त मपीह सिध्यति चतुर्भि स्तै रूपास्तिक्रिया
 नित्याचारवतां समाप्यत उभे ह्याद्यान्तिमे श्रेयसी (५) ॥ २ ॥

(१) श्वेत चित्तक मूलं रक्त चित्तक मूलं च ।

(२) धूसूरपत्र रसः ।

(३) पुरस्चरण विधिः ।

(४) नित्यानुष्ठानं ।

(५) नित्यानुष्ठानरतस्य नैमित्तिकत्वसाध्यात् प्रत्यवायपरिहारफलसाध्या-
 चागन्तुकनैमित्तिकगृहदाहेष्ट्यादौ प्रवृत्तिः फलसिद्धिश्च सुलभा, ताभ्यां

तस्मादिष्टमनो रूपास्तिसहितः सर्वार्थसिद्धिप्रदो
 नित्याचारविधिं विधीयत इह प्रातर्निशीथावधि (१) ।
 आचाराद्धि भवत्यऽनाकुलतया धर्मोऽर्थकामौ तत
 स्तौ चे द्विष्णुनिषेवणाय भवतो मोक्षेऽस्ति को वा श्रमः ॥ ३ ॥
 अतश्चतुर्वर्गफलादिसाधनं
 नरः सदाचारपथं समाश्रयेत् ।
 सुखायुरारोग्यधनात्मजर्द्धिभिः
 मयुज्य येन स्वयं मश्रुतेऽमृतं (२) ॥ ४ ॥
 स्नानं सन्ध्या जपो होमो देवार्चाऽतिथिसत्कृतिः ।
 षड्विधं नित्यकर्म्मदं कृत्वा ब्रह्मार्पणं चरेत् ॥ ५ ॥
 जीवन् प्रेतः स्नानहीनो मनुष्य
 स्तेषां (३) मध्ये यस्त्वऽसन्धौ द्विजः स्यात् ।
 चाण्डालोऽसौ सर्वधर्मच्युतः स्या
 न्नायं लोको नापरश्चास्ति तस्य (४) ॥ ६ ॥

चान्तःकरणसत्तापक्षये चार्थित्वसामर्थ्ययोरधिकारप्रयोजकयोः प्राप्तौ कास्यानु
 ष्ठानतदपूर्वसिद्धिः । ततश्चाभ्युदयप्रवणतायां सत्या तद्विषयकपापोपशमौत्सुक्य-
 वशेन वस्तुतः प्रायश्चित्तानुष्ठानप्रसङ्गि स्तेन चतुर्षु तत्तदनुष्ठानेष्वभिरतस्य निः-
 श्रेयसपर्यवसायिन्या सुपास्तौ दुःखवृद्ध्यादभ्युदयमार्गाद्वलादपदञ्च चेतसः प्रवृत्ति-
 रात्यन्तिकी भवति इति नित्याचारवतामेवाभ्युदयनिःश्रेयसे भवत इत्याशयः ।

(१) प्रातरारभ्य निशीथपर्यन्तं ।

(२) मोक्षं ।

(३) स्नातानां ।

(४) सन्ध्याङ्गीन द्विजान्न इहलोके परलोके वा श्रेयो नास्ति इत्यर्थः ।

कृतस्नानमन्थोऽप्यनिर्वर्त्तय (१) नित्य-
 महापञ्चयज्ञा न भुञ्जीत (२) यस्मात् ।
 अजम्बाऽशुपूयान्यऽहुत्वा मलानि
 स्वमांसान्यऽयष्टेष्टदेवं स भुक्ते ॥ ७ ॥
 अतः क्रमेण स्वपरिश्चमेण
 सारांशं मादाय समस्तशास्त्रात् ।
 सिद्धान्तितं यत्तदुपासनाङ्ग (३)
 नित्यं तथा कर्म वितत्य वच्छे ॥ ८ ॥
 अरुणरुगभिरामे यामिनीशेषयामे
 जलजनिनदजुष्टे (४) दण्डषट्कावशिष्टे ।
 सति भवति सुहृत्तीं ब्रह्मण स्तत्र मन्त्री
 सपदि विगतमोहो जागृत्यादु योगयुक्तः ॥ ९ ॥
 नीवीकुन्तलवन्धनं शिथिलितं स्याच्चे हृदं त चरन् (५)
 भ्रूमध्यं निजनासिकाग्रं मथवा पश्यन् समीरं दधत् ।
 उत्थायाऽथ शनैः शनैः शयनतः पार्श्वेन वामेन त
 तत्पान्ते निवसे त्रिरस्य सहसाऽऽलस्य विमृष्टेक्षणः ॥ १० ॥

(१) असमाप्य असम्पाद्येति यावत् ।

(२) न भुञ्जीत, भोजनं न कुर्यात् इति निषेधवलेन महापञ्चयज्ञानङ्गत्वा
 भोक्तुरनिष्टं सूच्यते, तच्चाग्रे प्रतिस्वं व्यक्तौ भविष्यति ।

(३) उपासनाया मुख्यमङ्गं ।

(४) शङ्करव जृम्भिते ।

(५) निवर्त्तन् ।

निरलसमनसा निरस्तनिद्रो
 नरहरिनिर्भलनामधेयकीर्तिः ।
 निजमनु (१) मनुचिन्तयं स्तदङ्गा-
 न्यपिच पदाम्बुजतः क्षरेत् शिरोऽन्त ॥ ११ ॥
 तरणिदलसनाथे (२) शक्रगोपारुणेऽथो
 रविशशिशिखिविम्बप्रस्फुरच्चारुमध्ये (३) ।
 हृदयसरसिजे ऽमु कोमलश्यामलाङ्ग
 सुसुख मुपनिविष्टं संस्मरे हासुदेवं (४) ॥ १२ ॥
 पादाभोजहयेऽङ्गुल्यमलकिशलये सावलौ सन्नखाना
 तत्कूर्मोदारकान्तौ प्रपद्युजि (५) लसज्जघिकादण्डयोश्च ।
 जान्वोरुर्बोः पिशङ्गे नववसनवरे मेखलादान्नि नाभौ
 रोमावल्या मुदारोदरभुवि विपुले वक्षसि प्रौढहारे ॥ १३ ॥
 श्रीवत्से कौस्तुभे च स्फुटममललसद्वन्द्वसद्दान्नि वाह्नौ
 मूले केयूरदीप्ते जगदवनपटौ दोर्दये कङ्कणाढ्ये ।
 पाणिद्वन्दाङ्गुलिस्थे सुमधुररवसंलीनविश्वे (६) च वेणौ
 कण्ठे सत्कुण्डलस्त्रगुचिरुचिरकपोलस्थलद्वन्द्वके च ॥ १४ ॥

-
- (१) इष्टमन्त्रं । (२) हादशदल संयुक्ते ।
 (३) सूर्यचन्द्राग्निसण्डलवत् प्रस्फुरत् चारु मध्यं मध्यभागे यस्य तादृशे ।
 (४) इदमुपलक्षणं शङ्करादीनां । तेन यं यं सुपास्ते तं तं देवं चिन्तये-
 दित्यर्थः पर्यवसितः ।
 (५) पादाभयुग्मे ।
 (६) सुमधुररवेण संलीनं विश्वं यस्य तादृशे ।

कर्षद्वन्द्वे सुघोणे नयननलिनयो भ्रूविलासे ललाटे
 केशेष्वऽऽलोलवर्धेष्वतिसुरभिमनोज्ञप्रसूनोज्ज्वलेषु ।
 शोणे विन्यस्तवेणा वधरकिशलये दन्तपङ्क्त्यां स्मिताख्य-
 ज्योत्स्नाया मादिपुसः क्रमत इति शनैः स्वं मनः संनिधत्ता ॥ १५ ॥
 यावन्मनो विलय मेति हरे रुदार
 मन्दस्मिते स्मरतु तावदनङ्गवोजं ।
 लीने मनस्यवयविन्यखिलात्मभूते
 तस्मिन् प्रसन्नमहसि स्वयमच्युतः स्यात् ॥ १६ ॥
 सद्यो दुकूलपिहितास्यपवित्रपात्रे-
 णानीतनीरनिकरेण करेण पूर्वं ।
 प्रक्षाल्य पाणिमुखपाद मथ क्रमेण
 गण्डूषकै स्तदनु तुण्डमपि प्रमृज्यात् ॥ १७ ॥
 सहस्रदलसन्मिता सरसिजे खमूर्द्धि स्थिते
 शशाङ्कशतशोभिते सकलतत्त्वसत्त्वान्श्रिते ।
 अशेषजगदीशितु परमधाम्नि (१) विद्यात्मनः
 प्रमोदभरनिर्भरे (२) स्थित मनुष्यशीते (३) ततः ॥ १८ ॥
 वराभयकरं स्फुरत् शरदमन्दचन्द्रायुत-
 प्रकाश ममलेक्षणं विशदवाससोज्जासितं ।
 सुगन्धकुसुमस्रजा विमलचन्दनैश्चर्चितं
 तथैव परमात्मनो गुरु मभिन्नरूपं स्मरेत् ॥ १९ ॥

(१) विद्वद्रूपिणः परमेशस्य परमस्थाने ।

(२) परानन्दनिविष्टे ।

(३) शीतोष्णरहिते ।

तदङ्गविनिविष्टया रजतपिण्डपाण्डुश्रिया
 विचित्रवसनस्त्रगाभरणचन्दने जृष्टया ।
 वराभयकराग्रया स्वपतिसेवनव्यग्रया
 यजेच्च सहितं स्त्रिया विधिवदान्तरोपायनै' (१) ॥ २० ॥
 क्षित्यात्मने स्वगुरवे कलयामि गन्ध
 व्योमात्मने च कुसुमं मरुदात्मने च ।
 धूपं, च दीप मनलात्मन एव हृद्यं
 तोयात्मने बहुनिवेद्य मथाचमं च ॥ २१ ॥
 गुरोऽप्यवहित स्वय मम गृहाण पूजा कृतां
 कृतार्थय कृतांहस सपटि सुप्रसन्नो भव ।
 त्वदीयचरणाम्बुजं शरण मस्तु दुर्मधस
 स्तमश्चकितचक्षुषो मम भवाम्बुधौ मज्जत' ॥ २२ ॥
 तत' सुप्रसन्नं गुरुं भावयित्वा
 पगामोदपूरै र्मनः प्लावयित्वा ।
 क्रिया माङ्गिकीं कर्तुं मात्रापयित्वा
 पुराणोक्तवादैः प्रणामं च कुर्यात् ॥ २३ ॥
 अपश्यतो मे परमार्थरूप मज्ञानगाढान्धविनष्टदृष्टे' ।
 तस्मैलितं ज्ञानमयाञ्जनेन येनास्मि तस्मै गुरवे नमोऽस्तु ॥ २४ ॥
 व्याप्नोति विश्व बहिरन्तरेकोऽप्याकाशवद् यः परिपूर्समूर्त्तिः ।
 तस्येश्वरस्यैव पदं च मा यो ह्यदीदृशत्तं गुरु मानतोऽस्मि ॥ २५ ॥

य सर्वदेवात्मतया स्मरन्तः सर्वेऽपि सर्वाभिमतं लभन्ते ।
 तं श्रीगुरुं श्रीपरमं गुरुं च परापरं चापि गुरुं प्रपद्ये ॥ २६ ॥
 गुरुरेव हरि गुरुरेव हरो गुरुरेव विधि गुरुरेव जगत् ।
 गुरुरेव परापरतत्त्वमय स्त मथ प्रथमं प्रयजे न्मनुजः ॥ २७ ॥
 इति गुरुर्यजनं विधाय विद्वान्
 विषयपथा द्विनिवर्त्तिताक्षवर्म ॥
 बहिरिव मह आन्तरं दिदृक्षुः* (१)
 स्थिरवपु रात्तसरोरुहासनः (२) स्यात् ॥ २८ ॥
 मूलाधारे त्रिकोणे तरुणतरणिभाभासुरे विभ्रमन्त
 कामं (३) बालार्ककालानलजरठकुरङ्गाङ्क (४) कोटिप्रकाशं ।
 विद्युन्मालासहस्रद्वयति मचिरहसद्वन्धुजीवाभिरामं
 त्रैगुण्यक्रान्तविन्दु (५) जगदुदयलयैकान्तहेतुं विचिन्त्य ॥ २९ ॥
 तस्योर्ध्वे विस्फुरन्तीं (६) स्फुटरुचिरतडित्पुञ्जभाभासुराभा
 मुन्नच्छन्तीं सुषुम्णाध्वनि मनुमहसा माललाटेन्दुविम्बं ।
 चिन्मात्रा सूक्ष्मरूपा कलितसकलविश्वा कलानादगम्या
 मूलं शब्दप्रवृत्ते रन्विलजलरुहा च स्मरेत् कुण्डलीं ता ॥ ३० ॥

(१) आन्तरं मह बहिरिव द्रष्टुमिच्छुः ।

(२) बद्धपद्मासन ।

(३) कामबीजं ।

(४) जरठकुरङ्गाङ्क पूर्णचन्द्र ।

(५) गुणत्रयेणाक्रान्तो विस्फुर्येन ।

(६) तं वेद्यित्वेति बहवः ।

आधारास्त्रिपञ्चे तदुपरि मणिपुरास्वजेऽनाहताख्ये
 कण्ठाब्जे भ्रूयुगान्ते क्षणं मपि च समुद्रच्छता (१) मारुतेन ।
 स्थित्वा स्थित्वा सहस्रच्छदसरसिरुहे सङ्गमासाद्य सद्यो
 नि सङ्गस्यादिपुसस्तदुभयमहसा (२) मण्डलं पूरयन्तीं ॥ ३१ ॥
 तत्रत्याञ्चन्द्रविम्बा दखिललिपिमयी रक्तपोयूषवृष्टिं (३)
 संस्त्राव्याप्लाव्य चक्राण्यऽथ सपदि तया गच्छतीं पूर्वरीत्या ।
 स्थित्वा धाम्नि स्वकीये स कमलममलं मन्मथं प्लावयन्तीं
 निर्यान्तीभि सुधाभि पुनरपि मनसाऽमन्दधौ सदधोत ॥ ३२ ॥
 यावज्जागर्त्ति देवी जगदुदयपरित्राणसंहारकर्त्ती
 तावत् सर्वे हि मन्वादिनमनु जपतो हन्तमिद्वान्ति पसः ।
 तस्मान्नित्यं प्रभाते शसम्भमसुयमेनेत्यमाहेयमूर्त्तिं (४)
 सुप्ता सार्द्धविवृत्या बलयितवपुषो बोधये होधरूपा ॥ ३३ ॥
 योऽभ्यस्यत्यनुदिनमेनमात्मनोऽन्त
 र्वीजेशं दुरितजरापमृत्युरोगान् ।
 जित्वाऽसौ स्वयमिव मूर्त्तिमाननङ्गः
 संजीवे चिरमतिनोलकेशजालः ॥ ३४ ॥

(१) जञ्चैर्घावता ।

(२) स्वतेजसा मन्वतेजसा च ।

(३) रक्तवर्णा पीयूषवृष्टिं ।

(४) अहेः सम्बन्धिनीं सर्पाकाराच्चिति भावः ।

स्फुटमधुरपदास्त्र्येणि रत्यङ्गुतार्था
 भटिति वदनपद्मा त्रिसरत्यस्य वाणी ।
 अपिच सकलमन्त्रा स्तस्य सिध्यन्ति मन्त्रु (१)
 व्युपरमघनसौख्यैकास्यदं (२) वर्त्तते सः ॥ ३५ ॥
 ये वृद्धा यौवनाढ्या (३) ऋणहतमहस (४) ऋन्नरुद्धादिदुष्टा (५)
 ये क्लीवा वैरिणश्च (६) श्मनिधनगता (७) वीर्यहीनाश्च शप्ताः ।
 ध्यानेनानेन पुम प्रसभ मविकलं ध्यातु रेतऽपि सर्वं
 मित्राः सिध्यन्ति सद्यः करकलितगुणाक्रान्तवाणानुकल्पाः ॥ ३६ ॥
 भ्राम्यन्मूर्तिं मूलचक्रे ह्यनङ्गं स्वाभिर्भाभी रक्तपीयूषसृग्भिः ।
 विश्वाकाशं पूरयन्तं विचिन्त्य प्रत्यादेश्या स्तस्य वश्याय साध्याः ॥ ३७ ॥
 नाथ्यो नरा वा नगरी सभाऽपि वा
 प्रवेशिता स्तत्र निशातचेतसा ।
 स्युः किकरा स्तस्य भटित्यनारतं
 चिराय तन्निघ्नधियो (८) न संशयः ॥ ३८ ॥

(१) भटिति ।

(२) विगत उपरमो निवृत्ति र्यस्मात्तादृशं घनं निविडं सौख्यमानन्द स्तस्य एकमास्यदं सचित्यर्थः ।

(३) अत्र “संचुव्युपरमघनसौख्यैकास्यदमिति क्वचित् पाठः” । तद्वच संचुव्यं उद्देशितं यत् परमं निविडं सौख्यं तस्य एकमास्यदमिति समासः ।

(४) यौवनगर्विताः ।

(४) ऋणेन हृततेजस्ताः ।

(५) ऋन्नरुद्धादिदोषयुक्ताः ।

(६) सिद्धारिचक्रे शत्रुदृष्टगताः ।

(७) राशिचक्रे अष्टमकोष्ठे नक्षत्रचक्रे च सप्तम कोष्ठे स्थिताः ।

(८) तस्मात्तादृशीर्येषा ते ।

अजपाजप मारभेत तस्मिन्

य मनुश्चाम मनुस्मरन्ति जीवा ।

स च जीवमनु र्मतो मुनोन्त्रै

रजपाख्य' (१) किल तस्य रक्तकत्वात् ॥ ३८ ॥

सविन्दुसर्गाश्वरभार्गवाक्षरस्वरूप (२) एष द्विलिपि र्मनु र्मतः ।

स चे द्विलोमेन च पठ्यते पुन भवेद्विवर्णः परमात्मनो मनुः ॥ ४० ॥

जीवात्मानं सोऽप्युपास्ते परात्मा

तं वै जीवोऽन्योऽन्यत स्तो ह्युपास्यौ ।

इंशो ब्रूतेऽहं स इत्येव जीवं

जीवो ब्रूते सोऽहं मुद्दिश्य चैन ॥ ४१ ॥

मुनौ हंसौ स्यातां परमपरपूर्वौ तदुभयो

क्रमा बन्वो ऋन्दो निगमजननी चात्मपरमौ ।

तयोर्देवौ, वीजं प्रथमं मपरं शक्तिं रमुनौ

निर्योगो निश्वासाध्वनि जपविधाने निगदितः ॥ ४२ ॥

अनाहतसरोरुहोपरि हृदयबुजं शोणितं

वसुच्छदं मसुस्थलं स्मरतु तत्र जीवं स्थितं ।

विशुद्धकनकप्रभं विमलहंसराजाकृतिं

पदानयति (३) चैककेन स वसन् विलग्नै रहः ॥ ४३ ॥

(१) अजंजीवं पातीतिव्युत्पत्तेरित्याशयः ।

(२) विन्दुविसर्गसहितौ अश्वरभार्गवाक्षरौ हकारसकारौ स्वरूपं यस्य तादृशः ।

(३) एकैकं पादेन तिष्ठन् येन पादेन तिष्ठति उक्ततां ज्ञाननाडिं वदति ।

प्रागादिदिग्दलगतं स महामरालो
 नानाविधा वितनुते (१) मति मात्मनैव ।
 पूर्वे दले (२) सुकृतकर्म्मणि, (३) वङ्गिपत्रे
 निद्रालसत्वविषये यमदिग्दले (४) च ॥ ४४ ॥
 क्रौर्त्ये, ऽथ नेर्त्तदलेऽनृतपापकृत्ये,
 क्रौडासु पश्चिमदले, ऽनिलगे गतादौ ।
 सौम्ये (५) रतिप्रणयकर्म्मणि, शैवपत्रे (६)
 द्रव्यार्जने, जलजमध्यगतो विरक्तौ (७) ॥ ४५ ॥
 जागर्त्ति केशरगत, स च कर्णिकान्त.
 स्वप्न प्रसुप्तइव स लभते सुषुप्ति ।
 सार्द्धं तदेन्द्रियगणैर्मनसि प्रलीने
 स्वद्योतिताखिलभग सुखरूप आस्ते ॥ ४६ ॥
 जहाति यदि पङ्कज परमपूरुषं सोऽयते
 तदैति स तुरीयता सपदि निष्क्रियो निर्गुणः ।
 पुनः प्रकृतिजा हलाद् यदि निजालयं (८) सेवते
 तथैव विविधां मतिं विदध दिन्द्रियैः खेलति ॥ ४७ ॥

(१) तत्र पूर्वादिपत्रेषु वर्त्तमानः सन् स महामरालो जीवः नानाविध
 बुद्धिबाधन्ते इत्याह । (२) स्थित सन् इत्यनुसङ्गः ।

(३) मतिं करोतीत्यनुसङ्ग एवमग्रेऽपि । (४) दक्षिणपत्रे ।

(५) उदक्पत्रे । (६) ईशानदले । (७) वैराग्ये ।

(८) स्वद्योतिताखिलैश्वर्यं स्वस्थानभूतपदं ।

इत्थं प्रसङ्गात् कथितं मयेह, जीवस्वरूपं श्रुतिवाङ्मतेन (१) ।
 वच्मि स्वरूपं परमात्मन श्रु द्रयो सुपर्णत्व (२) मुदीरितं यत् ॥ ४८ ॥
 भ्रूचक्रोपरिपङ्कजोदरगतं तद्वादशान्ते पदे
 हंसाभ परमात्मपूरुष मतिस्त्रिगुण शशाङ्कच्छवि ।
 तिष्ठन्त चरणद्वयेन दधत्तं दोर्भ्यां वर चाऽभय
 सान्द्रानन्दसुधाब्धिमग्न मखिलान्तर्यामिण भावयेत् ॥ ४९ ॥
 मुन्यादि विन्यासन मेव मादौ
 विधाय तज्जीवमनो (३) रजस्त्रं ।
 निःश्वासमालागणनाक्रमेण (४)
 स्मरे न्ननं भाविनिशावसान (५) ॥ ५० ॥
 षट्शतोत्तरसहस्रसंयुत योऽजपाकृतिजपोऽयुतद्वय ।
 चक्रषट्कगतदेवता क्रमात्तं विभज्य विधिवत् समर्पयेत् ॥ ५१ ॥
 प्रत्येकपत्रगतदेवतभाग (६) माहु
 र्द्वात्रिंशदुत्तरचतुःशतसंख्य (७) मेतं ।
 वेदोर्त्तुदिग्रविकलानयनै (८) निहृत्य
 षट्चक्रदेवतगणाय समर्पयेच्च ॥ ५२ ॥

-
- (१) तथापि पूर्वदले पुराणे मतिमित्यादि श्रुतेः ।
 (२) हासुपर्णा इत्यादिना इत्यर्थः । (३) तस्य जीवमन्त्रस्य ।
 (४) निश्वासपंक्तिरेव माला तथा या गणना तत्क्रमेणेत्यर्थः ।
 (५) भविष्यद्वात्सल्यं पर्यन्तं ।
 (६) पञ्चाशत् पत्रगत देवताना मध्ये एकैकस्य भागः ।
 (७) ४३२ परिक्रितं ।
 (८) मूलाधारपद्मादारभ्य ४ ६ १० १२ १६ २ ललाट पर्यन्तं ।

आरभेत्य व्यापृतश्चेत् क्रियासु

नास्य कापि व्याहत स्तज्जप स्यात् ।

क्षिप्तो बाणो वेगसंस्कारयुक्तो

लक्ष्ये (१) वासौ याति शान्तिं निशान्ते ॥ ५३ ॥

एवं जीवोऽनुलव मजपा निर्गतान्तःप्रविष्टै (२)

श्वासैर्नित्य (३) जपति स यदि स्व विजानाति भाग्यात् ।

ऐशं मन्त्रं स्मरति सतत सन् परात्मस्वरूपो

ह्मसौ हित्वा तत् स्वरयुगं मथोच्चारये ब्रह्मतार (४) ॥ ५४ ॥

ऋस्व त मुच्चार्य दहत्यऽघौघ (५)

दीर्घं (६) ममुच्चार्य निहन्ति रोगान् ।

प्लुतं (७) क्रमाद्वादशमात्रं मेत

समभ्यसन् पश्यति चक्षुषाऽद्वा (८) ॥ ५५ ॥

एतज्जापी नैव पापी कचिद्व्यात्

नैवोत्तापी कापि नाप्नोति खेदं ।

तस्मादेष श्वाससंख्यैकसाध्य

स्तस्माद्द्व्येष श्वासमानं क्रमेण ॥ ५६ ॥

(१) क्षिप्तः शरः वेगाच्चसंस्कारवशाज्जल्ये यथा^१ शान्त्यति तथाऽसौजापः प्राप्नोति शान्त्यति^२ शान्त्यतीत्यर्थः । वाकारइवार्थः^३ इववद्वायथाशब्दाइत्याद्यनु शाननात् ।

(२) वह्निर्गतैरन्तः प्रविष्टैश्च ।

(३) प्रतिक्षणं ।

(४) सोऽहं इत्यत्र सकारहकारौत्वक्त्वा तयो स्वरयुगं ओकारानुस्वारौ-
एकीकृत्य ओ इति समुच्चारयेदित्यर्थः । (५) ह्रस्वोदहति पापानित्युक्ते ।

(६) द्विमात्रं ।

(७) त्रिमात्रादिद्वादशमात्रापर्यन्तं ।

(८) साक्षात् प्रणवं पश्यति ।

सुतीक्ष्णसूच्यग्रविभेदकाल (१)
 स्फुटि र्भता तत्शतकं लवः स्यात् ।
 तत्त्रिंशता नृक्षिगतो (२) निमेषः
 सूक्ष्मः स कालः खलु पञ्चलक्ष्यः (३) ॥ ५७ ॥
 तत्सप्तविंशल्युपचीयमाना
 क्काष्ठा स गुर्वक्षरयोग्यकालः ।
 गुर्वक्षरैः स्याद्दशभिः समुक्तैः
 प्राणैः, स निश्वासमितो (४) नराणां ॥ ५८ ॥
 स बहति बहिरिषां नासिकावामदक्षा-
 वटपुटगतनाडीमार्गतोऽर्काङ्गुलान्तं (५) ।
 पुनरयं मतिखेदैः क्षोभितेऽस्मिन् शरीरे
 अमसमुचितवेगाद्वाति चेकैकलङ्घना ॥ ५९ ॥
 गतौ च क्षुत्कारे निविडशयने शुग्भयमनो-
 विषादे संरोधे सरभसपदेत्क्षेपणगतौ ।
 व्यवाये व्यायाभे मरणसमये श्वासपवनः
 क्रमाद्वृद्धिं (६) गच्छेच्चरमगमनात् शाम्यति परं ॥ ६० ॥

-
- (१) पक्ष्मादिष्वित्यादि ।
 (२) त्रिंशल्लवेर्भुष्याक्षिगतो निमेषः स्यात् ।
 (३) पञ्चपातेन लक्षणीयः ।
 (४) सप्तविंशति-निमेष-परिमितकाष्ठादशकैः प्राणैश्च एकश्चाक्षरः ।
 (५) आदेशसाम्यम् ।
 (६) इत्यादिषु नवसु व्यापारेषु त्वरादिबद्धा वातीत्यर्थः ।

क्वासं वृद्धिं वा गते श्वासवायी
 काल स्तावा-न्नास्य हानि न वृद्धि ।
 तं श्वासाख्यं मूर्त्तिमल्लक्ष्यकालं
 विद्यादायुः स्यान्मनुष्याविरञ्चे (१) ॥ ६१ ॥
 यावान् क्रमात् प्राणबलोऽधिकः स्या-
 त्तावद्विलम्बं बहते स वायुः ।
 नृतोऽधिक प्राणबल पितृणा
 त्रिंशद्गुण स्ते हि तथा श्वसन्ति ॥ ६२ ॥
 पितृभ्योऽधिक प्राणसारः सुराणा
 द्विषड्गुणै रेव मूर्द्धोर्द्ध्वलोके ।
 क्रमात् प्राणसारोऽधिको देहभाजां
 समस्ताधिको ब्रह्मणः प्राणसारः ॥ ६३ ॥
 तस्माद् यस्तु ब्रह्मणः श्वासकाल सोऽस्मत्श्वासैः स्यात्परावर्द्धयात्मा ।
 प्राणाधिक्यं लोकभेदेन सर्वे स्वे स्वे लोके तेन तुल्यायुष स्ते ॥ ६४ ॥
 षष्टिः श्वासैर्लिप्तिका सा विनाडी
 तासा षष्ठ्या नाडिका सैव दण्डः ।
 दण्डैः षष्ठ्या स्यादहोरात्र मितत्
 शून्यद्वन्द्वत्वेकद्वत्तश्वाससंख्या (२) ॥ ६५ ॥

(१) स्वात्मनश्चाविरञ्चे रिति पाठ (घ) पुस्तके । सच समीचीन इव प्रति-
 भाति ।

(२) प्रत्यङ्महोरात्रिभ्यां २१६०० परिमिता औतुसर्गिकाः श्वासा बहन्तीति
 मन्तव्यं ।

अहोरात्रके स्त्रिंशता मास माहृ द्विषड्भिश्च तै वर्षे मेषां शतेन ।
 भवेत्पूरुषस्याऽऽयु रेवं विरञ्चेः सुराणा पितॄणा नराणां क्रमेण ॥६६॥
 नराणा पुन र्याष्टश' प्राणसारः
 कृते स्या-त्ततोऽन्येषु ह्येनो युगेषु ।
 क्रमात् पादमात्रेण स स्या त्ततोऽस्मिन् (१)
 युगे, मत्त्वहोना नरोऽव्यायुष' स्यु. ॥ ६७ ॥
 अयं कर्मभूमि मतो मर्त्तलोक
 स्ततोऽन्ये पुन भोगभूम्यो भवन्ति ।
 अत' पुण्यत पापतो वृद्धिहानो
 इह स्तो नृणा देहमत्त्वायुषा हि ॥ ६८ ॥
 परमयु'शतवर्षमध्यतोऽस्मिन् यदि कश्चि न्म्रियते कियद्भि रब्दे. ।
 स्वनियत्यनुरूपलब्धलोके स तदकारधरो (२) भुनक्ति शेषं ॥ ६९ ॥
 संपूर्णे शतवर्षेऽसौ पुन रन्या तनुं श्रित ।
 जायमान' शतं भुंक्ते वर्षाणीह परत्र च ॥ ७० ॥
 अयं प्रपञ्च कथित प्रसङ्गा-
 दथ क्रमात् प्रस्तुत मौरयामि ।
 न हि प्रसङ्गे पतिते कुतश्चिज्
 ज्ञातार्थतत्त्वा-द्विरमन्ति सन्त' (३) ॥ ७१ ॥

(१) कस्त्रियुगे । (२) यत्शरीरेष्वत्यायुर्भुङ्क्ताष्टत स्वजातीयशरीरं
 दधदवशिष्टं स्वक मायु भुंक्ते इत्याशयः ।

(३) प्रसङ्गागतविषयमवगतवन्त' साधवः प्रसङ्गे सति तद्विषयव्युत्पादनेनो-
 त्कण्ठा मात्मनोऽप्यनुदन्तीति स्वरससिद्धमेतत् ।

ततो विश्वगो विष्णु रन्धो न मत्त
 स्ततो नाह मन्यः स एवाह मस्मि ।
 इति प्रेक्षयाऽद्वैत मालच्य साक्षा—
 दुदासीनतां कर्मणो निश्चिनोतु ॥ ७२ ॥
 न करोमि न कारयामि किं चि-
 न्न च कृत्यं करणं न मेऽस्ति किं चित् ।
 अपि वास्तवतोऽह मक्रियोऽस्मि
 कृति-रेषा ह्यहमात्मनेन्द्रियाणा (१) ॥ ७३ ॥
 जानामि धर्मं न च मे प्रवृत्ति
 र्जानाम्यधर्मं न च मे निवृत्तिः ।
 केनापि देवेन हृदि स्थितेन
 यथा नियुक्तोऽस्मि तथा करिष्ये ॥ ७४ ॥
 इयं शरीरेन्द्रियचित्तवृत्तिः
 कृता क्रिया ह्यस्तु तवापचित्यै ।
 यतो न मे नाथ निवन्धनं स्या
 दुतप्रयास्ये प्रपदान्तिकं ते (२) ॥ ७५ ॥

(१) अहमित्याकारेणानुसन्धीयमानानामिन्द्रियाणा मन्त करणसहिताना-
 भेदेयं कृतिः शोकदुःखादिनिखिलविकारकर्तृता, नत कूटस्थस्वभावस्य समे-
 त्यास्यः ।

(२) यद्यपि वस्तुतोऽन्तःकरणस्यसेन्द्रियस्येवेयं क्रिया नत सम, तथापि
 अभिमानान्ममेव प्रतिभासमाना सेदमखिलाऽपि हे नाथ, तव पूजायै भवतु इति
 त्वत्पादयोरेक तत् सर्वं समर्पयामि, येन कर्मसंज्ञवशेन मे वन्धनं माभूत् इति
 सह कर्मभिस्त्वत्पादाद्ये आत्मानमपि समर्पयामीति भावः ।

देव मेव मनुज्ञाप्य बहन्नाडोपदं पुर ।
 भूमौ निधाय शिरसा नत्वा पृथ्वीं पठेदिदं ॥ ७६ ॥
 वसुधे वसुधाधरस्तने सरिदङ्गावृतिमिन्धुमेखले ।
 हरिसुन्दरि ते नमो नमः पदपाताभिभवं सहस्र मे ॥ ७७ ॥
 इत्थ संप्रार्थ्य देवीं बहि रथ निलया दाशु निर्गत्य खातात्
 शस्त्रणास्त्रेण मृत्वा तुषभसितशिलाशर्कराङ्गारशून्या ।
 गृह्णीयान्मार्ज्जनायोदकमयमृदुला पक्वतालैकमात्रा
 वल्मीकान्तर्जलस्थेन्दुरमहिषशिवालाङ्गलोत्खातवर्जं ॥ ७८ ॥
 ता त्रेता प्रविभज्य तत्र विधिवद्भागैक मादायत
 द्रामा त्रैकृतदिगते गतभये देशे समे निर्मले ।
 उद्यानव्रजवर्जिदग्धसक्तुशक्नीडास्थलान्तर्जल-
 प्रासादान्तिकशादलालयनदीतीरितरस्मिन् नरः ॥ ७९ ॥
 वस्त्रप्रावृतमस्तकः श्रुतिशिखान्यस्तोपवीत स्तथा
 किं चिद्द्वरगतोदपूर्णकलशो निष्ठौवनो वाग्यतः ।
 याम्यास्ये निशि चेद्दिवोत्तरमुखो भूत्वा तथा सन्ध्ययोः
 पत्रैधस्तृणकै रयज्ञतरुजै राच्छन्मभूमौतलः ॥ ८० ॥
 भूतानि यान्यत्र वसन्ति भूमौ वृक्षेषु वा वारिषु वाऽन्तरीक्षे ।
 मत्तालनादादपयान्तु तानि यावत् शक्नून् मिहोत्जयं ॥ ८१ ॥
 इति तान्यपसार्थ्य धैर्यवान् निजजानुद्वयमध्यदोर्युगः ।
 अचिरा-न्मलमूत्र मुत्सृजे-न्मनुवर्णा-न्न जप-न्नवोत्प्लवन् ॥ ८२ ॥
 अपान मामृज्य तृणै रयान्निकै स्ततः समुत्थाय धृतात्ममेहनः ।
 पुरःसमानीतमृदा विशोधयेत् स पञ्चशो गुह्य मथैकशो ध्वजं ॥ ८३ ॥

निःक्षिप्य भूमा ववशिष्टनीर तीरं समागत्य जलाशयस्य ।

शौचं चरेन्मृत्तिकया तथैव दिक्मुख्यशो वामकरस्य वार्षिः ॥ ८४ ॥

पाण्यो ह्वयोरेष्यथ सप्तकृत्व स्त्रिश स्त्रिशः पादयुगस्य भूयः ।

मूत्रस्य शौचेऽपि शिवे तथैकं त्रिशः पदो वामकरे च पञ्च ॥ ८५ ॥

एतद्वित्रिचतुर्गुणं परिमितं शौचं क्रमाद्वर्णिनो

वानप्रस्थजनस्य भिक्षुकयते स्वस्थस्य कार्ये पुनः ।

तत्र स्वाश्रमसंस्थितेन सकलं कर्त्तव्यं मन्याश्रम-

स्थेनार्द्धं नगरस्थितेन च पुनः स्तस्यार्द्धं मप्यध्वगै ॥ ८६ ॥

निब्रह्मनीवीचिकुरं करो च श्रवोऽक्षनासं परिमृज्य मृज्जलैः ।

विधाय गण्डूषं मफेनपायसां स्पृशेदथाङ्गानि तथोत्तराननः ॥ ८७ ॥

मुखं स्पृशेन्मध्यगताङ्गुलित्रिभिः स्मरन् हुताशं तदधीशदेवतं ।

अङ्गुष्ठतर्ज्जन्मुभयेन नासिकापुटद्वयं स्वर्भिषजौ स्मरन् सुधीः ॥ ८८ ॥

अनामिकाङ्गुष्ठपुटेन चक्षुषी

उपस्पृशेत् पूषणं मन्तरादधत् ।

ताभ्यां श्रुतिद्वन्द्वं मनिन्दिताशयः

स्पृशेद्यथावच्च दिशोऽनुसंस्मरन् ॥ ८९ ॥

नाभिं तथाङ्गुष्ठयुजा कनिष्ठया व्योमस्वरूपं हृदि चिन्तयन् स्पृशेत् ।

तलेन पाणिं हृदयं स्पृशेत् पुनर्देवं तथा चन्द्रमसं हृदा दधत् ॥ ९० ॥

शिरसु सर्वाङ्गुलिभिः स्पृशेत् त्वरं ब्रह्मस्वरूपं मनसा निरूपयन् ।

स्पृशेत्-क्वाराग्रेण भुजद्वयं ततः स्मरन्बध्नीशं श्रुतिवि-त्सुपर्व्वणां ॥ ९१ ॥

संस्पृश्येत्यं द्वादशाङ्गानि विद्वा-न्नित्ये कर्मण्यऽत्र नैमित्तिके वा ।

स्थानांशुद्वयं स्नातवत्सर्व्वकृत्ये नो संदेहो याज्ञवल्क्योक्तिरेषा ॥ ९२ ॥

नक्तं सुप्तस्य मर्त्तग्रस्य मृतप्रायस्य नित्यश ।

लालामेध्यमुखं प्रातः शोधनीयं हि तद्यथा ॥ ८३ ॥

करञ्जखरमञ्जरीवटकदम्बनिम्बास्त्रिका

मखाङ्गरविकेशरैकतमदारुणा चारुणा ।

कषायकटुकण्टकान्वितसदुग्धतित्तदुमो-

ञ्जवेन मृदुलज्जुना सुरभिणा प्रशस्तेन च ॥ ८४ ॥

कनिष्ठाङ्गुल्यग्रप्रमितपृथुना पर्श्ववियुजा-

गृहीतेनोमायुर्दलमिति (१) वितस्त्रायतिमता ।

अनाद्याये त्युक्ता मनु मय शनैर्दन्तनिकर

यथा रक्तस्त्रावो (२) न भवति तथा शोधयतु स ॥ ८५ ॥

नहि प्रतिपदठमीनवमवामरैकादशी-

गिरीशतिथिपूर्णिमाग्रहणदर्शषष्ठीषु च ।

स्वजन्मतिथिसंक्रमव्रतविवाहपितृप्राङ्गिको-

पवासमुखदूषिते दशन (३) मेधसा शोधयेत् ॥ ८६ ॥

अतो निषिद्धेषु दिनेषु निर्मलैः

समुद्धतैर्वाभि रफेनकर्द्दमैः ।

विधाय गरुडूष सार्धार्कसंख्यया (४)

विशोधयेद्वा मुखं साम्प्रपल्लवैः ॥ ८७ ॥

(१) ओ आपुर्बलमिति सन्धेयः ।

(२) रक्तस्त्रावे तद्धिनसमोच्चमापतेदिति दैवपितृप्रकर्म्मार्थधिकारप्रसङ्गः ।
श्वादित्याशयः ।

(३) काष्ठेन ।

(४) तेषु द्वादशागणेषु मुखं शुद्धिर्निधीयते इति वचनात् द्वादश संख्यया इत्यादि ।

यथैतदेवानुदिनं विधेयं

तथा रसज्ञाऽपि विशोधनीया ।

नैतद्दिना शुद्धिं मुपैति मर्त्तयः

स्नातोऽपि सर्व्वरिह तोर्य्यतायैः ॥ ८८ ॥

निर्गुण्डैरण्डकार्पासतृणतरुजवायुदुर्गन्धकाष्ठै

र्नो दन्ता शोधनीया क्वचिदपि रसना (१) प्यत्र मौनं विधेयं (२) ।

स्थातव्यं प्रागुदीचीदिग्भिमुखतया प्रत्यवायोऽन्यथास्या-

त्तत्तृणैः शौचशेषं स्तदवनितलतो दूरत क्षेपणीय ॥ ८९ ॥

विष्मृत्तशुक्ररुधिराणि वसा च मज्जा

स्वान्तर्मलानि षड्भिमानि समुत्पयोभिः ।

शोष्यानि कर्ष्णखनेत्रमलानि लाला

स्वेदश्चसिङ्घितिजलैश्च बहिर्मलानि ॥ ९० ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्व्वस्वे
निशान्तकृत्यं नाम षोडशसंग्रहः ॥ ० ॥

(१) रसनाऽपि इत्यत्र वचनविपरिणामेन “न शोधनीया ।” इत्यनुसङ्गः ।

(२) दन्तरसनाशोधनं कर्म्मणि मौनमङ्गतया विहितं तच्च निज्जाकम्पेक्षता-
दिना रक्तलावसम्भवात् लालाद्यमेध्यस्य शोषणादिना गलाघःकरणं सम्भवात् च
सञ्चिदतिरूपदृढद्वारेव तदङ्गं इत्यवधेयम् ।

अथ सप्तदश मंत्रः ।

इति सकलमलानि शोधयित्वा निशिनिशि पर्युषितात्मदेहशुद्धे ।
यदधिकृतवताऽथ यो विधेय स्नपनविधिं त मङ्गं विविच्य वक्ष्ये ॥ १ ॥
स्नानद्वैधं चान्तरं बाह्यं मित्य
ज्ञेयं ध्येयं चैत्यं माद्यं द्विधाऽऽहुः ।
मान्त्रं भौमं दिव्यं मान्त्रेयं मन्य
ज्ञायव्यं तद्वाक्यं चेति षोढा (१) ॥ २ ॥
प्रत्येकं मेषा सफलं स्वरूपं
निरूपयाम्यष्टविधोदितानां ।
विमृश्य यत्कृत्यविदोऽपशङ्कं
प्रचारयिष्यंति चरिष्यमाणान् (२) ॥ ३ ॥
उद्यद्वास्त्रद्वास्त्रं वासुदेवं देवेन्द्राश्मप्रस्थं (३) मञ्जोभमूर्त्तिं ।
नानाभूषाभूषितं सस्मितास्यं हस्तान्तास्त्रं भूरमालीढपाशं (४) ॥ ४ ॥

(१) आन्तरं बाह्यं मित्यं प्रकारभेदेन स्नानद्वैधं आह्वयित्येषान्वयः ।
पण्डिता इति शेषः । तन्वाद्यमान्तरं स्नानं ज्ञेयं ध्येयमिति द्विधाऽप्याहुः । अन्य-
द्वाह्यं स्नानं मान्त्रादिभेदैः षोढा आह्वयितुं सर्वत्रालुपङ्क्तः ।

(२) एषा पूर्वोक्तानामष्टभेदभिन्नानां प्रयोजनेन सङ्गं स्वरूपं प्रतिस्वं निरू-
पयामि । यत् आचारवेत्तारः स्नातकना विचार्य विगतशङ्कं साचारमनुतिष्ठत
पुरुषान् प्रचारयिष्यति इति योजना ।

(३) इन्द्रनीलमणिश्यामलं ।

(४) श्रीधरास्त्रिदशपाशमिति ध्यानादित्याशयः ।

धृत्वा तत्पादाम्बुजइन्दमध्या
 त्रि'स्यन्दन्ती शुद्धपोयुषधारा ।
 स्नायात् कायान्तर्वहि संनिपात्य
 ध्येयं (१) स्नानं चैतदुक्तं शिवेन ॥ ५ ॥
 इदं स्नानं ब्राह्मतीर्थसहस्रादधिकं स्मृत ।
 योगीनां स्नानं मेतद्धि कथितं परमद्भुतं ॥ ६ ॥
 इडा वामतो जङ्गुकन्या विभाव्य
 मिता, पिङ्गला दक्षिणे भानुकन्या ।
 तयो रन्तरस्था सुषुम्णा सरस्व
 त्यभिख्येति सूक्ष्माऽतिविख्यातकीर्तिः ॥ ७ ॥
 मन्दं मन्दं मारुत नासिकाभ्या पौत्वा जीवं मूलं मनोय तामा ।
 शुद्धोऽस्मीतिज्ञानमात्रेण शुद्धो भूयादेतज् ज्ञेयं मुक्तं मुनोन्द्रैः ॥ ८ ॥
 इदं स्नानं स्थिरो भूत्वा यः करोति सङ्गं नरः ।
 आजन्ममरणं स्नानं कृतं तेन न संशयः ॥ ९ ॥
 आपोहिष्टाद्याभिऋग्भिः शतुर्भिः सद्यः स्तोत्रं मन्त्रवि न्मन्त्रयित्वा ।
 अङ्गोपाङ्गं सप्तशः पञ्चशो वा सिञ्चेत् पाथः प्राहुः रेतद्धि मान्दं ॥ १० ॥
 इत्थं ब्रह्ममयै स्तोत्रैः स्नाति यः पुरुषोऽसक्तः ।
 स कृत्वापि महत् पापं क्षणमात्रा दिशुष्यति ॥ ११ ॥
 पुण्यक्षेत्रानीतमृत्सा पयोभिः पाणिभ्यां समर्ह्यन् भूरसीति ।
 नामै रूढं लेपयित्वाप्यधस्ता-द्वाढं मृज्या-ङ्गौमं मेतत् ससुक्तं ॥ १२ ॥

(१) ज्ञानापेक्षया ध्यानस्य सुसम्पादत्वात् सत्त्वशुद्धयर्थं ध्यानस्यावश्यकत्वात्
 श्लोके शागवत्क्रमं परित्यज्यैव ध्येयं सादो निरूपितमित्यवधेयं ।

सर्वसत्त्वायया भूमि स्तया सृष्टकलेवर ।

सर्वसत्त्वविमृष्टोऽसौ किं तस्य जलमज्जने ॥ १३ ॥

अङ्गि व्यक्तं भासति द्योतमाने वारंवारं सानिलै रस्ववर्षे ।

स्नाया दादित्याभिवक्त प्रतिष्ठ न्नेतद्दिव्य स्नान मुक्त तु भव्ये ॥ १४ ॥

तपत्यर्के (१) जले वर्ष्टे र्यं, स्नाति दिविजै नर' ।

मुच्यते सर्वदोषेभ्यो दाहान्ते कनकं यथा ॥ १५ ॥

ह्रीमं भक्ष स्नेहयन् दर्भवार्भिं गौमय्यं वा कस्य पश्येति मन्त्रै' (२) ।

आग्नेर्पा दापाद मालेपयेत् स्वे देहे दोर्भ्यां सित दाग्नेय मुक्तं ॥ १६ ॥

सर्वयज्ञेषु यत् पुण्य सर्वतीर्थेषु यत् फल ।

तत् फल लभते शैवो भस्मस्नाना न्न संशय ॥ १७ ॥

गच्छन् गच्छन्तोसमूहस्य (३) मध्यं

यच्छन् वात तत्खुरोत्यै रजोभि ।

स्थित्वा वायो' सम्मुखं प्लावयेत् स्व

देहं प्राञ्चै रत्र वायस्य मुक्त ॥ १८ ॥

सर्वतोर्थपदा गाव स्तत्खुरोत्यितधूलिभि ।

सृष्टाङ्गो धृतपाप्माऽसौ स्वर्गलोके महीयते ॥ १९ ॥

(१) दिव्यस्नानस्य फलमाह, अर्केतपतिसति वृष्टेर्दिविजै जलैर्योनिर स्नाति यथा दाहान्ते कनकं तथा स सर्वदोषेभ्यो मुच्यते इति योजना ।

(२) कश्यपस्वव्रायुषं यमदग्ने स्वायुषं यद्देवाना त्त्रायायुषं तन्मो अस्तु त्त्रायायुषं इति मन्त्रैः ।

(३) चलतो गीयूयच्छ ।

आवाह्याऽऽदौ तैर्यत्र मुष्णांशुविम्बा दन्तस्तोयं सोत्तरीयं वपुः स्वं ।
 शाखोक्तेन जालये द्वर्त्मनेतत् प्राज्ञै रक्त वारुणं चारुशैलैः ॥ २० ॥
 आपो नारायणः साक्षाद् यतो नरसमुद्भवा ।
 ताभि रान्नावितो योऽसौ दिव्यदेहधरो मत ॥ २१ ॥
 एषा मेकतमेन केन-चिदपि स्नातोऽर्चनादिक्रिया
 कर्तुं नार्हति नेति, किन्तु मलदिग्धस्यात्मन, शुद्धये ।
 शस्त वारुणमेव, तत्र गृहिणां शुद्धिं विशेषात् कचि-
 न्नास्तेऽतद्व्यतिरेकतोऽनुदिवस मृद्गस्त्रलेपादिभिः (१) ॥ २२ ॥
 मृत्स्नानान्ते वारुणं वैष्णवानां वेष्टमस्थानां वर्ष्मिणा चापि कार्यं ।
 आग्नेयान्तेऽरण्यभाजा यतीनां शैवादीनां चेति केचिद्वदन्ति ॥ २३ ॥
 नित्यं स्नायाद्वैष्णवो विष्णुतीर्थे
 शैवः स्नायात् शैवगङ्गाजलेषु ।
 अन्ये स्नायु र्यत्र कुत्रापि तोये
 स्वैः स्वै र्मन्त्रैः केवलं मन्त्रयित्वा ॥ २४ ॥
 यत्रासते द्विजवरा मुरवैरिभक्ता
 वेष्मानि विष्णुवपुरायुधभांजि तानि ।
 एणाश्च बोधितुलशीसहकारधात्र
 स्तत्रत्यतोय मुद्रितं स्त्रुलु विष्णुतीर्थं ॥ २५ ॥

(१) एषा पूर्वोक्ताऽष्टविधस्नानानां मेकतमेन केनचित् स्नातोऽर्चनादि क्रिया-
 कर्तुं नार्हतीति, अपितु अर्द्धेन किंतु परंतु, मललिप्तवपुषः शुद्धये वारुणमेव
 प्रयस्तं ।

तत्राश्रमिषु मध्ये (विशेषतो) गृहिणा वारुणव्यतिरेकेण कचिद् मृद्गस्त्रलेपा-
 दिभिः शुद्धिर्नास्ति, अतोऽनुदिन वारुणमेव कार्यं नित्यध्याहारेणान्वयः ।

यत्रासन्नचलच्छदस्य च शिवप्रासादमूलस्य च
 भ्राजन्ते प्रतिविम्बिता न्यनुदिनं तत् शैवगङ्गाजलं ।
 कासारिषु विशेष एष कथितो यच्चान्य-दाभ्या जलं
 स्यादा ख्यात मल्लत्रिमल्लितिगत साधारणं त नृणा ॥ २६ ॥
 अथागमाना मतिदुर्गमाना मतं विनिश्चित्य तथा स्मृतीनां ।
 प्रसंगतः प्रागनुसूचितो य स्तं वारुणं स्नानविधिं वदामि ॥ २७ ॥
 निजमनु मनुवि न्ननसा स्मर-न्नथ क्लृप्ताचमन, सलिलान्तरे ।
 स्वतनु मस्त्रतमाहृतमृत्तमया प्रथम मूर्द्धं मध परिमार्जयेत् ॥ २८ ॥
 अश्वक्रान्तइतिबुवन् (१) मनु सुरोदोः कण्ठभाले मृदा
 कुर्या-च्चित्रकपञ्चक पुन रनूच्चार्योद्भृतासोति च (२) ।
 आमूर्द्धप्रपदान्त मम्बुवहुला मालेप्य मृत्सां ततः
 स्नाया-दञ्जलिनाऽथ पर्णपुटकैः कुम्भेन वैकादश ॥ २९ ॥
 ततः स्थित्वा नाभिद्वयसि पयसि स्वस्य पुरतो
 लिखेत् पद्मं चाष्टच्छद मुपकनिष्ठाङ्गुलिकया ।
 स्वमन्त्रेणामन्त्रा ज्वलनहिमरुग्वासरक्तता
 कलाभिर्विम्बानि स्मरतु दशदन्तार्द्धरविभिः (३) ॥ ३० ॥

(१) अश्वक्रान्तेरथक्रान्ते विष्णुक्रान्ते वसुन्धरे मृत्तिके हर मे पापं यन्मया-
 दुष्कृतं कृतं । इति ।

(२) उद्भृतासि वराहेण कृष्णेन शतवाहुना आरुह्य मम गात्राणि सर्वं पापं
 प्रमोचय ।

(३) अं अर्कमण्डलाय द्वादशकलात्मने नमः, रं वज्रिमण्डलाय दशकलात्मने
 नमः, उं सोममण्डलाय षोडशकलात्मने नमः इत्यावाह्येत्यर्थः ।

एहि जङ्घतनये सरस्वति ब्राह्मि वैतरणि सिन्धु गोमति ।
 कृष्णवेणि यमुने पुनः पुनः गौतमीन्दुतनये कवेरजे (१) ॥ ३१ ॥
 इत्युदीर्य दिवि सूर्यमण्डला-
 तीर्थवृन्द मभिवाह्य मन्त्रवित् ।
 रक्षित तदरिसुद्रया (२) ततः
 संस्करोत्वऽथ स वीक्षणदिना ॥ ३२ ॥
 वीक्षणं भवति मूलमन्त्रतोऽ-
 ङ्गुष्ठनामरहितास्पृशा दृशा (३) ।
 प्रोक्षणं सकुसुमास्त्रवारिभिः
 स्ताडनं द्विविध मस्त्रमन्त्रतः ॥ ३३ ॥
 ऊर्ध्वमूर्ध्वगततालिकात्रिभिः स्यादिह प्रथमतोऽवताडनं ।
 दक्षमुष्टिगततर्जनीशिरोऽङ्गुष्ठयो रूपरि शब्दतोऽपरं ॥ ३४ ॥
 तर्जनीभ्रमणतोऽवगुण्ठनं वर्ष्मणाऽथ सुधयाऽमृतोक्तितः ।
 स्यादधोवदनधेनुसुद्रया मूलतः प्रणवतोऽथ चाऽऽस्त्रतः ॥ ३५ ॥
 तद्वदेव परमीकृति मन्त्रासुद्रया ऽथ मनुनाऽष्टधा जपः ।
 एष संस्कृतिविधिर्विधानतो द्रव्यसंस्कृतिविधौ विधीयते ॥ ३६ ॥
 इत्थं संशोध्य तीर्थं सजलकुशकरो देशकालादिवाक्यैः
 संकल्प्य स्नातु मादौ तदनु मनुमुनिच्छन्दसो देवतां च ।
 न्यस्त्वा निःश्वासरोधं पयसि पुन रसौ संनिमज्ज्य चिक्कत्वः
 कृत्वाऽङ्गन्यासशेषे त्रि रनिलयमनं संस्मरे दिष्टदैवं ॥ ३७ ॥

(१) कावेरि ।

(२) चक्रासुद्रया ।

(३) अङ्गुष्ठानामिकायुक्तनयनेन ।

ततः कलशमुद्रया मिथ उपोढदोर्गर्भया

स्वदक्षिणकनीयसीनिहित सव्य हस्ताग्रया ।

असव्यकरमूर्ध्नि ग्रथितमव्यदोर्ध्वेष्ठया

नभः कलितमध्ययाऽभिमुखवक्त्रसंबद्धया ॥ ३८ ॥

समाहृतैर्मन्त्रमुग्रन्वितैर्जलैः स मूर्ध्नि सिञ्चेद्दशशोऽथ सप्तशः ।

दिशः समाचम्य समागतं स्तुतं विनम्रमूर्ध्नां प्रणमेत् प्रचेतसम् ॥ ३९ ॥

एष आगमनिरूपितो विधिः स्नानकर्म्मणि ततोऽन्यथा पुनः । (१)

वैदिकः स खलु कथ्यते क्रमाद् वारुणेन मनुनाऽघमर्षणैः ॥ ४० ॥

संस्कृत्य तोयं त्वचमर्षणीभिर्ऋग्भिः स्तुतो वारुणसूक्तषट्कं ।

स्मृत्वा स मुन्यादिकं मेककेन स्नानं षडङ्गं मनुना विदध्यात् ॥ ४१ ॥

इमं मन्त्रेणादौ वरुणं मभिवाह्याऽन्यमनुना

समाचम्यान्त्येन पुनः मुद्रां मापीय च संकृत् ।

चतुर्थ्यांशं तोये सपदि विनिमज्जेतरऋचा

त्रिंशः स्नात्वाऽऽचम्य प्रणमन् ततोऽन्येन वरुणं ॥ ४२ ॥

अयं विधिः प्रागरुणोदयात्-स्या-

ददर्शनाङ्गानुमतस्तदानीं ।

नावाहयेत् केवलं मर्कतीर्था- (२)

न्येतानि यस्मात् सलिले वसन्ति ॥ ४३ ॥

(१) स्नानकर्म्मणि इतोऽन्यथा पुनः इति (स्व) पुस्तके पाठः ।

(२) सूर्यमण्डलात्तीर्थानि नावाहयेत् अतस्तानि प्रातः सलिले वसन्ती

गृहस्थिताना मरुमाश्रिताना देवा तथा प्राप्तजलाशयाना ।
 स्नान समुक्तं विधिनाऽमुनैव कुम्भोद्धृतान्मोभि रिति प्रसिद्धं ॥ ४४ ॥
 प्रभातमर्ध्यदिनसाय मित्यं
 स्नाया च्छिक्त्वो यदि कृत्यशक्तः ।
 ततोऽन्यथा द्विः सकृदत्यशक्तो,
 ऽस्नातस्य सर्वं विफलं हि कर्म ॥ ४५ ॥
 मर्ध्यदिनादौ यदि ये त्वशक्ता स्नातुं मनुस्नान मिमे विदध्वुः ।
 ये रोगिणः कृत्यपरा भवेयुः स्ते कापिल स्नान मथाचरिषुः ॥ ४६ ॥
 नाभे रधस्तात् सलिलं प्रविश्य समृज्जलै राकटि मार्जयित्वा ।
 आर्द्राशुकेनाऽऽशिरसः प्रतीकान् संप्रोञ्छयेत् कापिल मेतदुक्तं ॥ ४७ ॥
 गृह्णीयु रङ्गे यदि ये तु तैलं
 स्नात्वा ततोऽभ्यज्य पुन र्जलेन ।
 स्नायु च नो पर्वसु नापि षष्ठ्यां (१)
 तत्रापि नो दूष्यति पक्ततैलं ॥ ४८ ॥
 कूपे वाप्यां देवखाते नदादौ
 तीर्थे गङ्गासङ्गमे सागरस्य ।
 स्नात्वा पुण्यान्वेति चाष्टोत्तराणि
 नोष्णे नीरेऽमन्त्रिते चास्ति किञ्चित् ॥ ४९ ॥
 कृत्रिमेषु सलिलाशयेषु च प्राङ्मुदा सजलपिण्डपञ्चकं ।
 पाणिना स्वय सुपक्षिपं-स्ततः स्नान माचरतु नात्मकृत्त्रिमे (२) ॥ ५० ॥

(१) तैलपङ्कथे पर्वषष्ठ्यानिषेधे प्रतिप्रसङ्गमाह ।

(२) निजकृतं तु नैवमित्यर्थः ।

अस्तं व्रजत्यनुदिनं दिनकं दिनान्ते
 तेजो निधाय दहनेऽखिलतोर्यभूत ।
 दिक्षु स्तदग्नि रसु मभुग्दयिष्यमाणम्
 प्रातः प्रयाति सलिल सह तोर्यसघैः ॥ ५१ ॥
 तस्मादित्यं स्नाति यः प्रातः रसु स्नातं सद्यः सर्व्वतीर्थेषु तेन ।
 सर्व्वे रोगा वक्त्रिमान्यादिकाश्च नश्यन्त्यस्य ब्रह्मवेजः समित्ये (१) ॥ ५२ ॥
 एवं स्नात्वा शक्तितोऽशक्तितो वा
 यत्र स्नाया सत्र सध्यादिकर्म ।
 सर्व्वं कुर्व्वीत स्थले वा जले वा
 यद्यत् कुर्यान्निष्फल व्यत्ययेन (२) ॥ ५३ ॥
 उत्तरोयवसनं निषीड्य तद्वत्पृष्ठभुजयुग्महृत्शिरः ।
 प्रोच्छ्वये दवयवानिति क्रमा-न्नान्यथा, (३) तदनु तेन पङ्क्तयः ॥ ५४ ॥
 वासः पिधाय सदश शिति-शोणितार्द्ध-
 निस्थूतजोर्णपरकोयमलान्विताच्यत् (४) ।
 स्वच्छं सुसंस्कृतं मथाऽच्छमति स्त्रिकच्छं
 धृत्योत्तरीयं मपि ताट (५) गपः स्पृशेच्च ॥ ५५ ॥

(१) समित्ये इति (क) पुस्तके ।

(२) व्यत्ययेन यद्यत्कुर्यात् तत् सर्व्वं निष्फलं भवेदिति शेषः ।

(३) उत्तरोयवसनं निषीड्य तेन सुखपृष्ठं भुजद्वयोरः स्थलशिरांसि क्रमेण
 प्रोच्छ्वयेत् नत व्यत्ययेन । तदनन्तरं च पादद्वयं मित्यर्थः ।

(४) दशयुक्तं नत खण्डितं, कण्ठरक्ताङ्गेनि स्थूतजीर्णं परकोयं जलिनभिर्जं
 च वासः पिधामेति योजना ।

(५) ताटगुपदार्थिनरूपसुत्तरीयं च धृत्वा इत्यन्वयः ।

नैश वासो वासरे नो पिदध्या-

न्नाधो दध्या-दुत्तरीय कदाचित् ।

तीर्थां ताव न्नाहरेत् स्नानवस्त्र

याव तोयै स्तर्पणं स्यात् समाप्त (१) ॥ ५६ ॥

दृष्ट्वाऽऽदर्शं स्व मथ तिलकान्यर्कसंस्थानि कुर्या-

दादौ भाले करतलमित त्र्यङ्गुलं द्वाङ्गुलं वा ।

वक्षस्यजाकृति भुजयुगे वेणुपद्माभ मन्य-

द्दोषार्चिर्व तदनु विधिना मूर्त्तियुक् पञ्जरस्य ॥ ५७ ॥

भूदेवानां भूरिपाण्डूर्ध्वपुण्ड्रं तिर्यक् पुण्ड्रं चारुणं क्षत्रियार्णा ।

वेश्यानां स्यात् प्रोत मर्द्धेन्दुतुल्य वृत्त नीलं चान्यजाना ललाटे ॥ ५८ ॥

सच्छिद्रपुण्ड्रं खलु वैष्णवानां, न जातु तिर्यक् तिलकं, प्रशस्तं ।

सौरस्य शाक्तस्य च शाङ्करस्य वैनायकस्यापि न कापि निष्ठा ॥ ५९ ॥

गोपीमृत्तलशी-मृदामलयजैः कुर्यात् क्रमा-द्वैष्णव'

शाक्त, कुङ्कुमरोचनादिभि, रथो शैव सितैर्भस्मभि ।

भिन्ने रोहितचन्दनैर्मदयुतैः सौरश्च वैनायक (२)

स्तर्जन्या खलु मध्ययाऽनभिधयाऽङ्गुष्ठेन चैवान्यया (३) ॥ ६० ॥

(१) यावत् तोयैस्तर्पणं समाप्यते, तावत् स्नानवस्त्र तीर्थादुपरि नाहरेत् नवा निष्प्रोडयेदित्यर्थः ।

(२) रक्तचन्दनैर्दलितैरेव सौर, तैरेव कस्तूरिकायुतैर्गङ्गपत्र इत्यर्थः ॥

(३) तिलकधारणेऽङ्गुलिनियममाह तर्जन्या वैष्णवः मध्यमया शाक्त, अनाभिक्रियाशैव कनिष्ठयागाण्यपत्त, अङ्गुष्ठया सौरः ।

भवे तिलकधारणा दशुचि रप्यवश्यं शुचिः
 सदोष इव तद्विना शुचिरपि श्मशानोपमः ।
 अतः सतिलकं श्वरेत् सकलकर्म नित्यादिक
 कृतं विफलं मन्यथा फलति केवलं तत् अम ॥ ६१ ॥
 ततः क्षालिताग्निं क्षिता वासनस्थ
 स्पृशेद् द्वादशाङ्गा-न्यसौ पूर्व्वरीत्या ।
 कृते स्पर्शने तत्र तत्तत् प्रतोका-
 धिदेवाः परं तस्य तोषं प्रयान्ति ॥ ६२ ॥
 शिखामन्त्रतो दक्षिणावर्त्तरीत्या
 शिखाबन्धनं शुद्धपाणिं विधाय ।
 कुशान् वामतः स्तजनीसंहिताग्रान् (१)
 वटुं दक्षिणेऽनामिकाया दधीत ॥ ६३ ॥
 अक्लोवदर्भद्वितयेन (२) मूलां त्यक्त्वाऽङ्गुलिद्वन्द्वमसम्मुखेन (३) ।
 प्रदक्षिणावृत्तगतेन मध्ये संदृभ्य गाढं वटुकं विदध्यात् ॥ ६४ ॥
 तारशक्तिवटवे कवचास्तै रस्य मन्त्र उदितो मुनिपूर्वं ।
 न्यासं मस्यतु मनो रथं कुर्याद् द्वाङ्गणो वसुविराड् वटुकेशैः ॥ ६५ ॥
 स्फुरत् सङ्घस्रार्चिं रुदयवर्चसं बालं विशालालकं मिन्दुसुन्दरं ।
 धृतरिशूलं सुरसिद्धसेवितं देवं भजामो वटुकाधिदैवतं ॥ ६६ ॥

(१) तज्जनीमूले संसक्तानि अङ्ग्याणि येषां तादृशान् दधीत इत्युच्यते ।

(२) नपुंसकलक्षणवर्जितदर्भयुग्मेन ।

(३) परस्परानभिमुखेन ।

इति ध्यात्वा मनु जघ्ना दधानो वटुकं मुनि ।
 रक्षितो यक्षरक्षोभ्य साक्षाद्भवे राजते ॥ ६७ ॥
 यथा रमेशस्य शये सुदर्शन शिवस्य शूलं कुलिशं शतक्रतो ।
 तथाऽऽयुधं विप्रकरे विराजते स्वमन्त्रपूतं वटुक भयापहं ॥ ६८ ॥
 ततः सवटुपाणिना पुरट-मुद्रिकाशालिना ।
 श्लथः कृतकनोयसा समसमुज्झितज्यायसा ॥ ६९ ॥
 करोदरमितेन वा किमथ मासमग्नेन वा ।
 समग्रं सवटुसृशाऽऽचमनं माचरेत् पाथसा ॥ ७० ॥
 त्रिमात्रिक व्याहृतयश्चतस्रश्चान्तं सतत्त्वं पुरुषस्तथाह' (१) ।
 आदित्यशब्दो वरुण' पुनातु स्वाहान्वितोऽयं मनु राचमस्य ॥ ७१ ॥
 अस्यर्थाद्याश्चिन्तनीया विरञ्चि
 गायत्र्यापो ऽङ्गानि षड्व्याहृतीभिः ।
 ध्येयो देव' क्षीरसिन्धुन्तरस्थ'
 क्षीरस्त्रावी सौध-कुम्भं दधान' ॥ ७२ ॥
 एवं ध्यात्वाऽऽचम्यतु द्विः सकृद्वा वाङ्म कृत्वा जानुयुग्मान्तरस्थौ ।
 मीनी भूत्वोदङ्मुख' प्राङ्मुखो वा नीत्वानीत्वा चाश्वु तीर्थद्वयेन ॥ ७३ ॥
 तीर्थानि पञ्च निवसन्ति करे द्विजाना
 ब्राह्मं च दैव मथ पैतृक मेव सौम्यं ।
 प्राजापतं श्रवसि दक्षिणतश्च गङ्गा
 वामेऽर्कजा नसि तथाऽस्ति सरस्वती च ॥ ७४ ॥

(१) अत्र "शान्तं च सत्यं पुरुषस्तथाह" इति (घ) पुस्तके एवं "शान्तं सत्यं पुरुषस्तथाह" इति (ग) पुस्तके पाठः ।

ब्राह्मणं तीर्थं दक्षिणाङ्गुष्ठमूले देवं तीर्थं ह्यग्रभागेऽङ्गुलीनां ।

तर्जन्यङ्गुष्ठान्तराले च पितरं प्राजापत्यं तत्कनीयस्यधस्तात् ॥ ७५ ॥

सौम्यं तीर्थं पाणिमध्ये समन्ता-

त्तेनाऽऽचान्तो मुच्यते पापवृत्तात् ।

अन्येषां स्यात्तर्पणेषु प्रयोगा

ब्राह्मणादीनां कीर्त्तितानां प्रसङ्गात् ॥ ७६ ॥

ब्राह्मेण हि' सौम्यतीर्थेन चैकं माचामि चे दाचमोऽसौ सकृत् स्यात् ।

क्षुज्जृम्भानिष्ठिवनेष्वम्बुपानि नीचालोकेऽसौ विधेयोऽनृते च ॥ ७७ ॥

तोयालाभा-देषु संस्पृश्य नासा

दक्षश्रोत्रं संस्पृशे हृत्तदोष्णा ।

दुर्वाचोक्तौ दुःश्रवेऽर्थे श्रुते वा

हस्ताग्रभ्यां संस्पृशेत् कस्ययुग्मं ॥ ७८ ॥

स्नाने पाने भोजनेऽध्वाटनेऽन्ते

सन्ध्याद्यर्चाहोमजाप्येषु पूर्व ।

आचामेद् हि वाँह्यविट्स्पर्शने ऽसौ

सुप्ते देवात् स्नानपूर्वं चमेद्द्वि' ॥ ७९ ॥

इति कृताचमनः समनन्तरं सकलशोधिकया किल सन्ध्या ।

निगममातरं मेष उपासितुं रविं मपि प्रयतेत यत्नात्मना ॥ ८० ॥

सन्ध्यायन्ते यत्र देवा स्त्रिकालं सन्धीयन्ते यत्र वा सा हि सन्ध्या ।

सैवोपास्या भूसुरक्षत्रं वैश्यैर्ब्राह्मी सन्ध्या कथ्यते तत्र मुख्या ॥ ८१ ॥

सा द्विधा भवति वैदिकी पुनस्तान्त्रिकीति कथिता प्रयोगतः ।

आदिमा त्रिपदया परिष्कृता, स्वामर-त्रिपदया कृता ऽन्तिमा ॥ ८२ ॥

प्रभात मध्यदिन साय मित्यं द्विजै रूपास्येत उभे त्रिकालं ।
 यदर्थं मर्क स्तिसृणां पुरीणा मुपर्थ्यसौ तिष्ठति वै मुहूर्त्तं ॥ ८३ ॥
 भवति तत्र खलूत्तममध्यमाऽ
 धमभिदा त्रिविधा समयक्रमात् ।
 नभसि तारकिते ऽरुणिते, दिवा-
 करकरोत्खचितं च तथोषसि ॥ ८४ ॥
 मध्याह्निको मध्यगतार्कविम्बा
 सायाह्निकी चापि भवे-त्त्रिधा सा ।
 उपास्तसूर्याऽस्तमितार्कविम्बा
 विभक्ततारेति मतोत्तमाद्यैः ॥ ८५ ॥
 सन्ध्याकालं सार्द्धमुहूर्त्तं मनुराह
 ज्ञात्वा तस्मिन् संयतचित्तो ह्यनुतिष्ठेत् ।
 कालेऽतीते सा चरिताऽपि द्विजमुख्यैः
 सन्ध्या बन्ध्या स्त्रीव न किञ्चित् फलदा स्यात् ॥ ८६ ॥
 कालातिक्रमणे मनं च दशधा जप्त्वाऽनुतिष्ठेत् तथा
 शक्तौ देव मनुस्मरं-स्त्रिषवस्त्रि विद्यां जपे-न्निश्चलः ।
 प्राणे कण्ठगतै रपि प्रतिदिनं नोल्लंघयेत् साधकः
 सन्ध्या वाक्तनुकर्मजाघशमनीं त्रैकालिकीं वैधसीं ॥ ८७ ॥
 आदौ सन्ध्यापास्यते श्रौतसूत्या
 पश्चात्ताव तन्त्रमार्गेण नित्यं ।
 द्वे ज्ञात्याज्ये सर्वदा विप्रवर्त्य
 स्तस्मादादौ वैदिकी सेवनीया ॥ ८८ ॥

गायत्रोपनये ब्रह्मसुरशिशुं क्षत्वात्मजं त्रिष्टुभा
 गायत्रैवहि तावुभौ किं मथवा वैशं जगत्या पुनः ।
 इत्यादि श्रुतितो यथा त्रिपदया संस्कार्यते ब्राह्मणः
 सापि क्वापि चतुष्पदा प्रभवति प्रायः सुरोयान्विता ॥ ८८ ॥
 परोरजसि सावदोमिति मता तुरीया हि साऽ
 ष्टवर्गमयमाहकाप्रभवः कारणाष्टाक्षरा ।
 अशेषजगदुद्भव-प्रलयपालनाकारिणी
 ततोऽत्र तदुपासना प्रथमतो विधेया द्विजैः ॥ ८९ ॥
 ध्यात्वा विष्णुं हृत्सरोजे वसन्तं
 दर्भाभ्योभिर्मार्जनं मूर्द्ध्नि कुर्यात् ।
 शन्नश्चेतिद्वुपदादी-त्युच्चाभ्या
 सापोहिष्ठायो ऋतं चेति मन्त्रैः ॥ ९० ॥
 शन्नोमन्त्रस्याम्बुपानुष्टुविन्द्रा
 मुन्याद्याः स्युः स्वापइत्यस्य भूयः ।
 सिन्धुद्वीपानुष्टुभापस्तथोक्ताः
 स्यादेतेषामार्जनार्थं नियोगः ॥ ९१ ॥
 आदावनुष्टुव्द्वितयेन कार्यो
 मूर्द्धादि-सर्वाङ्गतोऽभिषेकः ।
 आपोमनूनां नवभिः पदैश्च
 त्रिंशस्त्रिंशः खे शिरसि क्षितौ च ॥ ९२ ॥
 वरथान्तपदैर्विहायसि स्वशिरस्येव हि शेषवोऽन्तकैः ।
 भुवि सान्तपदैस्त्रिभिः क्षिपेदथ कुर्यान्मनुनाऽवमर्षणं ॥ ९३ ॥

अधमर्षणतोऽधमर्षणेऽस्य मुनिच्छन्द उदीरितं त्वनुष्ठुप् ।
 मत मावभृथं च दैवतं ह्यमेधावभृथे नियोजनं ॥ ८५ ॥
 अभिमन्त्रय पयः करोदरे ऋच मुञ्चार्थं ततोऽधमर्षणं ।
 वहिरान्तरशुद्धये पिवेत् पुन राचम्य वपुः प्रमार्जयेत् ॥ ८६ ॥
 वक्ष्यमाणेन विधिना गृह्णीया दासनं ततः ।
 पृथि त्वयेति वाक्येन सप्रार्थं पृथिवीं द्विजः ॥ ८७ ॥
 तारमात्मपदमासनं कमौलानि यैर्नम इति स्मृतो मनुः ।
 मेरुपृष्ठऋषि रस्य सौतलं च्छन्द एव कमठोऽधिष्ठिता ॥ ८८ ॥
 अनुनाऽऽसनमाश्रयं-स्ततः प्रणवं ब्रह्मपदं ङयाऽन्वितं ।
 हृदयान्त मुदोर्थं कल्पयेत् पयसा स्वं परितोऽनलावृत्तिं ॥ ८९ ॥
 इत्थं विशुद्धात्मसमाश्रितासनः स्मरे त्तुरीयां मुनिसेविता मुनिः ।
 परेश्वरानुष्ठुबुदित्यभिख्यया विन्यस्य मुन्यादिक मेव मात्मनि ॥ १०० ॥
 ज्योतीरूपा मर्द्धचन्द्रोपरिष्ठा
 हंसैर्युक्ते व्योमयाने निषण्णा ।
 स्वै स्तेजोभि दीपयन्त दिवोऽन्त-
 र्ब्रह्मावेद्या ब्रह्मविद्या भजामः ॥ १०१ ॥
 एव ध्यात्वा मन्त्रयित्वाऽष्टवारं
 पीत्वा तोयं जन्मनो-पार्जितानि ।
 हत्वा पापान्याशु शुद्धान्तरात्मा
 ता गायत्री मभ्यसे वक्ष्यमाणा ॥ १०२ ॥

इति शोर्गावन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे

प्रातःकृत्यं नाम सप्तदशसंग्रहः ।

अथ अष्टादश मयह ।

तत सचिन्त्य मन्त्रार्थं प्राणायामाय मान्विक ।

चतुर्णां प्रणवादीनां मुन्यादित्याम माचरत् ॥ १ ॥

विष्णुब्रह्मशिवैक मन्त्रं मिदं ब्रह्मस्वरूपं मतं

यद्विज्ञां प्रणवं वदन्ति मुनयो वेदादिवीजं च यत् ।

यस्याशावयवैर्धिमक्तं मखिलं विश्वं तथा तैजसं

प्राज्ञं चेति गुणत्रयानुगतया जाग्रदुत्थावस्थया (१) ॥ २ ॥

ब्रह्मा गायत्रिग्निरित्येभि राटो न्यासं कुर्याद्ब्राह्मणोऽस्यर्षिपूर्वम् ।

खड्गब्रह्मेत्याद्युक्तं मुचै रघोषध्वान्तादित्य ब्राह्मणं तत् पठित्वा ॥ ३ ॥

सप्तत्वं तद्भजस्तमोगुणात्मनोऽस्य वर्सकान् ।

शितारुणाशिता-न्नसेत् स्वनाभिहृत्शिरःसु च ॥ ४ ॥

भूर्भुवः स्वरिति तन्महर्जनं तत्तपो तदनु सत्यं मित्यमू ।

व्याहृती प्रणवपूर्विका जगु र्योगिनो जगति सप्त सन्मिताः ॥ ५ ॥

जमदग्निं भर्द्वाजभृगुगोतमकश्यपाः ।

विश्वामित्रो वशिष्ठश्च सप्तानां मुनयः क्रमात् ॥ ६ ॥

गायत्र्युपनिषद्गयानुष्टुप्बृहतीपंक्तयः पुनः ।

त्रिष्टुप्जगत्पौ च्छन्दासि सप्ताऽऽसा कथितानि वै ॥ ७ ॥

(१) सत्वगुणेन जाग्रदवस्थया विश्व इति रजोगुणेन स्वप्नावस्थया तैजस इति तमोगुणेन सुषुप्त्यवस्थया च प्राज्ञ इति यस्यां धिमक्तो जीवो व्यपदिश्यते इत्यर्थः ।

सप्तार्चि रनिलः सूर्यो वाक्पति वर्णो वृषा ।

विश्वदेवा क्रमा दासा देवता. सप्त कीर्तिता ॥ ८ ॥

एता न्यस्वा व्याहृती श्रांघ्रियुग्मे जानुदन्वे श्रोणियुग्मे च नाभौ ।

वक्षः कण्ठभ्रूयुगान्तेषु भ्रूयो भूरित्यादि ब्राह्मण चाथ गायेत् ॥ ९ ॥

हरि हरियुतो भृगु विरुरिति स्वरूपंवरे

ऽथ वामनयनान्तणोसखमरुच्च भर्गोऽथ दे ।

सुधा सय भृगुश्च धीमहिधियः ससर्गोभरु-

द्विसर्गयुतनः प्रचो तदनु शौरि रन्ते च यात् (२) ॥ १० ॥

इयं ब्रह्मविद्या प्रदिष्टाऽनवद्या

जगत्-कोटिविख्यातगायत्राभिख्या ।

पदैकेन विश्वं वितत्यात्मभूत्या

विभिः पद्भि रेका वरीवर्त्ति लोके ॥ ११ ॥

(२) हरिस्तकार, भृगु सकारः हरियुतोभृगुः “त्सु”कारः ततोवित् तेन “तत्सवितुर्वरेण्यं” । ततो “वरे” अनन्तरं च वामनयनं सकारस्तदन्तोष्णो “शी” इति । खं शून्यं तत्सहितं सरूद्यकार “यं” इति, तेन “वरेण्यं” इति लब्धं । ततो “भर्गो”, अनन्तरं “दे”, ततः सुधा “वकार”, ततः यकार सहितो भृगुः “स्व” इति, तेन “देवस्व” इति लब्धं, तदनु “धीमहि” ततो धियो-ऽनन्तरं विसर्गयुतोयकारः यो इति, ततः सर्गयुक्तो नकार “न.”, तेन “धियो-योनः” इति लब्धं, तत “प्रचो” अनन्तरं शौरिर्दकारः, अन्ते च “यात्” तेन “प्रचोदयात्” इति लब्धं, इत्थं च “तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्वधीमहि धियो-योनः प्रचोदयात्” इति लब्धं नवसेयं । अत्रचत्सोके द्वितीयपादे “सु. सखु” इति भवितुमर्हतीति चिन्त्यं ।

श्रुता ब्रह्मतेजः परं वर्द्धयन्ती
 स्मृता सर्वपापव्रजं मर्हयन्ती ।
 क्षणं ध्यानतो ज्ञानं मुत्पादयन्ती
 जपादष्टभिः सिद्धिभि र्योजयन्ती ॥ १२ ॥
 विश्वामितोऽस्याऋषिः स्त्रीयनान्ना-
 च्छन्दः सूर्यो देवता वीजशक्ती ।
 णीय चोभे, ब्रह्मबोधे नियोग
 पठेतात ब्राह्मणं भूमिरन्त ॥ १३ ॥
 पादद्वन्द्वे जघयोः श्रोणियुग्मे
 नाभौ वक्षः कण्ठनामाग्रनेत्रे ।
 भाले मूर्धन्येषु मूर्ध्नादितश्च
 न्यास कार्योऽस्या दशाना पदाना ॥ १४ ॥
 आदावनन्तो रदयुक्तशूरो ज्योतिः पदं सानलसोऽमृतं च ।
 ब्रह्मेत्यथ व्याहृतयश्च तिस्रश्चूडामनुः समयुगार्क्ष एषः (१) ॥ १५ ॥
 प्रजापति ऋषिर्भूतो यजुरनुष्टुभौ च्छन्दसो
 सरोजजहुताशनानिलदिवाकरा देवता ।
 पदानि गुदहृष्टुखे मलहृदघ्निनाभौ च के
 न्यसे-त्तदनु तत्पठेत् स शिर इत्यदो ब्राह्मणं ॥ १६ ॥

(१) अनन्त आकारः, रदयुक्तपकारः, “पो” इति । ततो “ज्योतिः”
 पदं, अनल रकारः, तत्सहितः सोकार “रसो” इति, ततोऽमृतं, ततो “ब्रह्म”
 पदं, तिस्रो व्याहृतयः भूर्भुवः स्वः इति, चतुर्दशक्षरीगायत्री शिरोब्रह्मशिर इति
 ख्यातो मन्त्रः ।

दत्त्वा तारं व्याहृतीना पुरस्ता
 ज्ञायन्ना वै तत्त्ववर्णात्मिकाया ।
 चूडामन्त्रस्यादितोऽन्ते च विद्या
 सावित्र्याख्या षष्टिवर्णात्मिकेय ॥ १७ ॥
 एकैकया तदनु पूरककुम्भकाद्यै
 कृत्वाऽनया पवनसयमन त्रिकृत्व ।
 अन्तश्चरेतिमनुनाऽऽचमन विधाय
 तोयाञ्जलिं वितनुयाद् द्रुपदादिवेति ॥ १८ ॥
 त्रिशत्कोटिमिता विरञ्चिपथान्मन्येहनामासुरा
 नित्यं प्रात रहस्कर प्रहरणै रुद्यन्त माम्नन्ति वै ।
 तान् हन्तु सलिलाञ्जलिद्वय मतो दद्यात्तदा ब्राह्मणो
 गायत्र्याऽस्य विमुक्तयेऽनुदिवम हन्त्यन्यथा भास्करं ॥ १९ ॥
 उदित्यमित्यादिऋचा त्रयस्य प्रस्कन्दकौत्सारुणयो मुनीन्द्राः ।
 गायत्रिकात्रिष्टुवनुष्टुभश्च ऋन्दासि देवो मिहिरः क्रमेण ॥ २० ॥
 विन्ध्यस्थैता नुत्यितो बद्धहस्तो
 निक्षिपेत्प्रकं व्योम्नि तोयाञ्जलि च ।
 सोऽय ब्रह्मादित्य एवेतिबुद्ध्या
 तै ऋक्पाठै शोपतिष्ठेत सूर्य्य ॥ २१ ॥
 अथासन सुपाविशन् प्रथम मुहुरेत् शापतो
 द्विजो निगममातरं सपदि वक्ष्यमाणाध्वना ।
 पुरा किल विरञ्चिना तदनु सा वशिष्ठेन च
 स्वयं कुशिकसूनुना ऽभिमतदाऽपि शप्ताऽ भवत् ॥ २२ ॥

तस्मात् सोढकताम्रभाजन इमा मावाह्य मुन्यादिक
न्यस्त्वा शापविमोचनस्य विधिव द्विद्या प्रयोगोचिता ।

उक्ता गन्धजवाकुशाक्षतलसत्तोयाञ्जलिचेपणै
स्तद्दोषं परिहार्यं ता मथ जपेत् मदर्थ्यते तद्विधिः ॥ २३ ॥

योऽस्या' (१) शप्ता तस्यविमोचे न ऋषिः स्या-
हार्दोहाद्या कामदुघाद्या महदाद्या ।

गायत्रेव च्छन्दसि शप्ता शपता सा
तेषा भवानुग्रहशक्तिः खलु देवो ॥ २४ ॥

तत्तत्शापविमोचने विनियमं कृत्वाऽथ षड्दोषव-
हर्णाद्येन षडङ्गकानि च हृदि प्रोक्तस्वरूपा स्मरित् ।

तारव्याहृतितारपूर्वकं मदः पादत्रयं सन्नुव-
ज्जौ यूं जीवमनृत्यवर्णपुटितं ब्रूयात् क्रमानुक्रमं ॥ २५ ॥

प्रत्येकतः श्रौतमनुत्रयान्ते देवि त्व मस्मादमुकस्य शापात् ।
मुक्ता भवेत्यम्बुनि कल्पितेऽब्जे क्षिप्त्वाऽञ्जलिं तत्र जलं निहन्त्यात् ॥ २६ ॥

गायत्रीं ब्रह्मेति ऋचा ब्रह्मशापा दग्निं ज्योतिं श्वेति तत्पुत्रशापात् ।
गायत्रोमित्युक्तया गाधिसूनो शापा-देवीं मोचयत्येव सत्यं ॥ २७ ॥

ऋचोयथा । गायत्रीं ब्रह्मेत्युपासितं यद्रूपं ब्रह्मणो विदुः ।
ता मु पश्यन्ति धीरा मनसा वाच मयतः ॥ २८ ॥

ओ गायत्रीं भजाम्यग्निमुखीं विश्वगर्भां यदुद्भवा शक्तिरे विश्वसृष्टिः ।
ता कल्याणी मिष्टकरीं प्रपद्ये यन्मुखा-न्निःसृतोऽखिलवेदगर्भः ॥ २९ ॥

अग्निर्ज्योति रहं शुक्ल शुक्ल ज्योति रहं शिवः ।
 आत्मज्योति रहं शुक्ल सर्वज्योति रसौ महान् ॥ ३० ॥
 सोऽह मर्क महं ज्योति रर्कज्याति रह शिव ।
 आत्मज्योति रह शुक्ल सर्वज्योति रसोऽहमो ॥ ३१ ॥ इति ॥
 ततो जलमुपसृश न्निगममातु ऋथादिकं
 षडङ्गमपि भूर्भुवः स्वरिति तच्च पादै स्त्रिभि (१) ।
 पदान्यपिच पूर्व्वव द्वपुषि विन्यसे द्वह्ववि-
 द्विधृपमचतुर्मुखान्यमलपद्मसंस्थानि च ॥ ३२ ॥
 हेमाभोजपिशङ्गकज्जलरविज्योत्स्नासुतारानल-
 श्यामाशन्यशितातिशुक्लकनकाम्भोजारुणाच्छप्रभान् ।
 वर्सान् कुन्दतमाल रुक्मरुधिरस्वर्णावदातामल-
 प्रोद्यत्सूर्यनिभान् विचित्रवसनान् पद्मासनस्था स्ततः ॥ ३३ ॥
 पादाग्राङ्गुलमूलगुल्फनिलये जान्वो स्तथोर्व्वो शिवे
 नाभौ हृद्गलवाहुयुग्मककुदास्याघ्राणगण्डाक्षिषु ।
 कर्णभूयुगमध्यमूर्द्धि च पुन पञ्च न्यसे-दन्तिमान्
 पश्चादुत्तरपूर्व्वयाम्यवदनेषू र्ज्जानने साधक ॥ ३४ ॥
 स्फुरत्शशधरप्रभैः प्रणवपूर्व्वपादै स्त्रिभि
 न्यसेच्च वपुषि त्रिशः करयुगेन सव्यापकं ।
 अचञ्चलमना स्तत स्तरणिविम्बमध्यस्थितां
 स्मरेत् प्रणवसयुता सशिरसं च सव्याहति ॥ ३५ ॥

(१) तिसृभिर्व्याहृतिभिर्गायत्र्याविभक्तेस्त्रिभिः पदैश्च षडङ्गानि न्यसेदित्यर्थः ।

सूर्यान्तर्विष्ववर्त्ती कनकमयसटाश्मशुलोमाङ्गलक्ष्मी'

शोणाभोजायताक्ष सुकपिश्वमन स्वर्सपद्मासनस्थः ।

मञ्जोराद्युर्मिकाञ्चीवलयगलभुजाकल्पकोटोरनिष्कै

युक्तः शङ्खारिपाणिः स्फुरतु हृदि मम प्राणव पुरुषोऽसौ ॥ ३६ ॥

तारस्य सप्तविभवै परिचीयमानं

मानै रगम्य मनिशं श्रुतिभौलिमृग्यं ।

सम्बित्तमस्तग मनश्चर मच्युतं त

त्तेजः पर स्फुरतु सान्द्रमुखाब्जराशि ॥ ३७ ॥

राकापीयूषरोचिःशतरुचिरुचिरा चारुभात्याम्बरस्रग्-

भूषाढ्या साक्षसूत्रामृतरसविलमत्कुण्डिका मदधाना ।

वेदाना मादिमाता सकलमुनिजनैः सेविता शुद्धसत्त्वा

गायत्री मे पुरस्तात् स्फुरतु सहृदया सर्वतत्त्वस्वरूपा ॥ ३८ ॥

मुक्ताविद्रुमहेमनीलधवलच्छायै मुखैः स्त्रीक्षणे

युक्ता मिन्दुनिबद्धरत्नमुकुटा तत्त्वार्थवर्ष्णीमिका ।

सावित्रीं वरदाभयाङ्कुशकशा शुभ्रं कपाल गुण

शङ्खं चक्रगदारविन्दयुगलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥ ३९ ॥

ततः सन्ध्या ध्येया दह्नवदना शङ्करशिखा

सदा सूर्यान्तस्था नृहरिहृदया ब्रह्मकवचा ।

स कौण्डिन्यो यस्याः प्रवरः उत साख्यायनकुले

प्रसूता या रक्तामलमलिनरूपाणि भजते ॥ ४० ॥

प्रातःसन्ध्या कुमारी करकलितसुवस्त्रकरङ्गाक्षदण्डा

रक्तस्रग्गन्धभूषाम्बररुचिरतनू रक्तपद्मासनस्था ।

ब्राह्मो हं माधिरूढा मुनिमनुजसुरै रर्चितर्ग्वेदयुक्ता
 गायत्रोतिप्रसिद्धा मणिमुकुटलसद्देवक्ता द्विनेत्रा ॥ ४१ ॥
 माध्याह्नी यौवनस्था विषदमलयजस्त्रग्विभूषाशुकाढ्या
 श्वताञ्जस्था चतुर्भिर्वदनसरसिजैः सद्दिनेत्रैर्विभान्तो ।
 सावित्राख्या सचक्राम्बुजजलजगदा वेषणी वैनतेया-
 रूढा गूढा समस्तश्रुतिपथपथिकैः सप्रयुक्ता यजुर्भिः ॥ ४२ ॥
 सायंसन्ध्या च वृद्धा सिततरवसनस्त्रग्विलेपाङ्गभूषा
 कृष्णाम्भोजान्तरस्था सशशिकलचतुर्वक्त्रपद्मा त्रिनेत्रा ।
 शूलाक्षस्त्रकपाल उभरु मपि करैः सन्दधाना सरस्व
 त्याख्यातोक्षाधिरूढा सुरनरविनुता शाम्भवी सामयुक्ता ॥ ४३ ॥
 ध्यात्वेत्यं कुसुमाक्षतैः स सलिले सत्ताम्रपात्रेऽथवा
 यन्त्रे ता मनुचिन्त्य वेदजननीं तेजोऽसिमन्त्रादनु ।
 आयाहीत्यभिवाह्य तत्र मनसा संपूज्य मन्त्रं जपे-
 दासूर्योदय मूर्ध्वतिर्यग्गवनम्रास्येन दोषा क्रमात् ॥ ४४ ॥
 जपान्ते पुनस्ता विचिन्त्यार्पयित्वा
 जपं प्राणरोध त्रिशं सविधाय ।
 पुनर्याहिदेवीति ता सूर्यविम्बे
 समुदास्य त सूर्यं मर्चं-ज्जलान्तः ॥ ४५ ॥
 ओं हंस शुचिसदृच पदैस्त्रिषड्भि
 स्तोयान्तर्जलरुहकर्णिका दलाना ।
 सन्ध्याग्राण्यथ परितोऽनुकल्प्य वृत्तं
 तत्रार्घं दिवसकृते नमो-न्निवेद्य ॥ ४६ ॥

नमः सवित्रे जगदेकचक्षुषे
 जगत्प्रसूनिस्थितिनाशहेतवे ।
 त्रयीमयाय त्रिगुणात्मधारिणे
 विरिञ्चिनायायणशङ्करात्मने ॥ ४७ ॥
 अथ तान्त्रिक एष तान्त्रिकी
 मिह सन्ध्या विधिना समाचरेत् ।
 विफला हि भवन्ति या विनाऽ-
 खिलमन्त्रा बहुशोऽपि सेविताः ॥ ४८ ॥
 आचम्यावाह्य तोये निजमनुजपत स्तीर्यवृन्दं तदम्भ
 क्षिप्वा दमैः स्त्रिवारं भुवि पुन रमुना सप्तशो मूर्द्ध्नि सिञ्चेत् ।
 वामेनादाय किं चि तदपि च मनुना दक्षिणे मन्त्रयित्वा
 भूयो वामे गृह्णीत्वा निजशिरसि कुशे स्तेन सिञ्चे-क्षिप्तत्वं ॥ ४९ ॥
 ततोऽञ्जल्यानीतं गुरुभि रूपदिष्टेन विधिना
 शनैर्नाडाऽऽकृथाऽग्निमय सुदरं नीर मिडया ।
 स तेनान्तर्दोष सपटि परिसृज्यान्व शिरया
 विनिष्कृथासव्यस्तुतकुलिशरूपोपलतले (१) ॥ ५० ॥
 तत क्षिपे दूर्ध्वं मवञ्जलितयं कृत्वा मरुत्संयम मङ्गजेन (२) च ।
 सङ्केतारखन्नखसंख्यकेन त-दिधानतो रेचकपूर्वकं क्रमात् ॥ ५१ ॥

(१) विनिक्षिपन्मन्त्रजपेन चात्रसं विधाय कृत्वेत्यवमर्षणं सुधीः ।

वाह्यान्तराधौवनिकन्तनं परं विशुद्धतामेति जपादिकमस्तु ॥

इत्यधिकं (ग) पुस्तके ।

(२) संगवेन च इति (ब) पुस्तके पाठः ।

डेऽन्तौ कृत्वा कृष्णदामोदरौ द्वौ
 संयोज्यान्ते विद्वहे धीमहिभ्या ।
 तन्नोविष्णु प्रेत्यथो चोदयाद्वै
 गायत्र्येषा वैष्णवी सम्यगुक्ता (१) ॥ ५२ ॥
 सर्वेषा मिष्टदात्री सकलसुरमयी सर्व्वेदेकधात्री
 युक्ता तारिण मुक्तिं जनयति रमया भोगसंपत्तिं मेधा ।
 क्लीं वीजेनार्थसिद्धिं सुललितकवितां वाग्भवेनाऽथ सम्यक्
 सौभाग्यं कामवीजेन च सकलयुतोच्चारणात् कृष्णभक्ति ॥ ५३ ॥
 अस्याऋषिः कमलयोनि रनुष्टुभाख्यं
 च्छन्दोऽथ विष्णुहृदयाखिलशक्ति रीशा ।
 स्याद्देवता स्मररमे खलु वीजशक्ती (२)
 धर्मार्थमोक्षविधये विनियोग उक्तः ॥ ५४ ॥
 कृत्वाङ्गानि पदै स्त्रिभिर्द्विरुदितै र्यस्त्वा पदान्यानने
 कण्ठे हृदये वाहुतुन्द जघने जानुद्वये पदद्वये ।
 ध्यायेत्तारकिते नभस्यविकलं ब्राह्मी-पुरोक्ताऽध्वना
 तत्रस्थां तदभेदतो भगवतीं ता वैष्णवीं वैष्णवः ॥ ५५ ॥
 उद्यद्दिवाकरनिभा तपनीयवर्णा
 कृष्णाजिनोत्तरदुकूलहृताङ्गवल्ली ।
 विश्वोदरा विकचपुष्करपुष्कराक्ष
 मालाधरां परमहेशितु रादिशक्तिं ॥ ५६ ॥

(१) ओं कृष्णाय विद्वहे दामोदराय धीमहि तन्नोविष्णुः प्रचोदयात् इति ।

(२) क्लीं वीजं । श्रीं शक्तिः ।

प्रातर्द्ध्याऽथ सन्ध्यारुणरुचि रभयाक्षस्त्रजौ धारयन्तो
 हसारूढा दिनार्द्धे दरनलिनगदाचक्रभृत् श्यामवर्णा ।
 तार्क्षारूढा च स्याथं वरकरकयुती शूलपाशौ दधाना
 शुक्ला त्र्यक्षा वृषस्था जपविधिसहितं पूर्व्ववत् सर्व्व मूढ्य ॥ ५७ ॥
 इत्य सन्ध्या मयोक्ता गुरुकुलवचना वैदिकी तान्त्रिकी च
 ते चोभे साधकाना मभिमतफलदे स्वान्तशुद्धिप्रदे स्त ।
 यत्त्यागा द्वाङ्मणानामपि शतशतशो मन्त्रसजापकाना
 सिद्धिर्न स्या दिशेषा जनतनयहति हन्त पातित्वमेव ॥ ५८ ॥
 समित्समिद्धेऽथ सुसंस्कृतेऽनले
 स्रुवेण दद्याद्द्विविधाऽऽहुतिद्वयं ।
 ध्रुवादिक ठद्वयपश्चिम रवि-
 प्रजापतिभ्या मथवा जलाञ्जली ॥ ५९ ॥
 ततः स्वस्त्रं परिशोधयेत् सुधी
 र्विधोयतेऽतोऽंशुकशुद्धि रादरात ।
 यया विशुद्ध वसनं दिने दिने
 पिधोयते कर्मसु कर्मठै नरैः ॥ ६० ॥
 कार्पास वसन नरोऽनुदिवस क्षारोदकैः क्षालयेत्
 कौषेय विमलोदकै श्व मलिन काषायक मृज्जले ।
 वल्कं विष्णु मनुस्मरन् सुपयसा संप्रोक्षये चाजिन
 संप्रोच्याऽखिल कम्बलादिक मथो वातेन चाऽऽस्फालयेत् ॥ ६१ ॥
 विष्णादि-देवप्रतिमादिकाना महीपतीना व्रतिना यतीना
 नित्य दुकूल परिशोधनीय मलाचितं सद्गसन परिषा ॥ ६२ ॥

विष्णुं त्र रेतोरुधिराक्त-वस्त्रं प्राङ्मृज्जलैर्मार्जनवि-द्विमृज्य ।
 क्षारोदकैरुष्णजलैर्विपाच्य प्रक्षालयेन्निर्मलनीरपूरैः ॥ ६३ ॥
 योषिद्रजो-विलुलितं नवगोमयेन
 निर्मृज्य मृज्जलचयेन च शोधयित्वा ।
 पक्ताऽथ उष्णसलिलैर्ज्वलनेन भूयो
 निरर्सेजकेन विधिवत् खलु शोधनीयं ॥ ६४ ॥
 श्वकाकविट्शूकरकुङ्कुराद्यैर्नीचान्त्यजव्रात्यपशूपमैश्च ।
 स्पृष्टं दुकूलं सलिलेन सद्यः प्रक्षालयेद्भूतनमप्यथैवं ॥ ६५ ॥
 शय्योपधानादिपरिक्लृप्तं यद्वस्त्रं तथा यद् यदिहोपभोग्यं ।
 सर्व्वं परेद्युः परिशोध्य नोरे' स शोधयेत्तेन तदेति शुद्धिः ॥ ६६ ॥
 इत्थं नरो यः परिशोध्य वस्त्रं नित्यं पिधत्तेऽखिलकर्म्मनिष्ठः ।
 तस्यास्ति शुद्धिर्न तथेतरस्य स्मृतिप्रसिद्धं खलु वाक्यं भवतु ॥ ६७ ॥
 इत्थं विशोधितपटस्तटतः सरस्या
 निर्गत्य देवतमपि स्नपयेन्निशान्ते ।
 सूर्य्योदयावधि यदि प्रतिमासु तिष्ठे
 न्नाल्यादिपर्युषितमाशु तुदत्ययोवत् ॥ ६८ ॥
 तस्मात् प्रातःस्नानतः पूर्व्वमेव पूजार्चना पूर्व्वं नाल्याम्बराद्यं ।
 दूरे क्षिप्त्वा वस्त्रयुग्मं पिधाय स्नानं पश्चात् कारयेद्युच्यते तत् ॥ ६९ ॥
 दूरोज्झितान्त्यजरजस्वलयोषिदादि
 पाषण्डनग्नसमवेक्षणसङ्गसूक्तिं ।
 विष्णोर्गुणा-ननुगुण-नुपचारयुक्तो
 देवं विवोधयितुमिष्टमियात्तदोक्तः ॥ ७० ॥

काङ्गाल-शङ्ख मुरजानकमर्हलाद्यै
 वाद्यैः प्रभो जयजयेति वचोऽतिहृद्ये ।
 सर्पिं सुगन्ध-तिलतैल सुदीप्त-दोषै
 द्वारि प्रविश्य वचसा प्रतिबोधये-त्त ॥ ७१ ॥
 हे देवासुरसिद्धकिन्नरशिन-कोटोर-कोटिसुर-
 द्रव द्योतितपादुकाखिलगुरो देवाधिराज प्रभो ।
 प्रातः संप्रति जात मुक्ता शयन निद्रा जहोहि क्षण
 कारुण्यामृत पूरपूरित-दृशा दीनान् पुनीहो श न ॥ ७२ ॥
 एवं विज्ञाप्य देवं स्फुट मर मरर मोचये-द्रोचमाना
 मर्चा मालोक्य सूच्यारितनुतिनतिभिः सस्तुयात् प्राक् प्रमाद्य ।
 देहल्याश्चाथ सुता मृजुतनु मतनूत्तुङ्गवक्षोजनम्त्रा
 धूम्राभा कालरात्रि स्फुटविकटमुखीं प्रार्थये दत्तशीर्षा ॥ ७३ ॥
 देवि सर्व्वभयविघ्ननाशिनि कालरुद्रहरमत्तकाशिनि ।
 कालरात्रि कलयामि ते पदं देहि मार्गं मज मर्चयाम्यहं ॥ ७४ ॥
 पृष्ठेनाथो मथ्येद्वामशाखा सकोच्याङ्गान्युत्तरे दत्तमार्गा ।
 देवीं ता नोत्तमये लघयेद्वाग्द्वार धीरो दक्षिणेनाविणा सः ॥ ७५ ॥
 अन्तर्यामिन्नन्तरास्याय^१ सम्यक् सेवायै ते यत्त्वयाऽहं नियुज्ये ।
 कुर्व्वं^२ सर्व्वं तत्तथा मास्तु कश्चि च्चदश्यत्वा-ङ्गेलनोत्योऽपराधः ॥ ७६ ॥

^१ ततः प्रविश्यान्तरगारमीश्वरं प्रदक्षिणीकृत्य विनम्र मौलिना ।

पुनर्नमस्कृत्य निवेदयेद्धिया सेवाकृताय शमनाय साधकः ॥ ७६ ॥

ततो देवस्य ससृष्ट्वा करायेण पदाम्बुज ।

कृतार्थाऽस्मीति सभाय नोराजयितु मारभेत् ॥ ७७ ॥

निर्यम्बिलिन्दनिचयामलयासुनेय-

प्रातः सरोजसदृशं वदन तवेद ।

व्यस्तालकालितिलकं च विघुणिताहं (१)

नोराजयाम्यऽनुगृहाण विभो स्मिर्तन ॥ ७८ ॥

इदं वद स्तद्वदनं शनैः शनैः नोराजयेत् सप्तभिः रिद्धवर्त्तिभिः ।

वहिर्नयेत्तत् शयनीयं मग्नं स्तदङ्गतोऽप्याभरणाशुकस्रजः ॥ ७९ ॥

देवं कृत्वा सोत्तरीयैकवस्त्रं

सद्यो नीरेः क्षालयित्वाऽग्रभूमि ।

संस्थाप्याग्रे स्नानयोग्योपचारान् (२)

कुर्यात्तत्र स्नानपूजाविधिम् ॥ ८१ ॥

निनाद्य घण्टा मथ संस्कृतासनं

कृताऽऽसनार्थादि विधिं स्निग्धालकृत् ।

क्रमात् ककुब्धनभूविशोधने (३)

समाप्य भूयोऽनिल-सयमं चरेत् ॥ ८१ ॥

(१) निगच्छदुधनरनिचयो यस्मात्तादश निष्कलं यद् यासुनेयं यसुनाभवं प्रातः पद्मं, तत्तस्य यतो व्यस्तालकालितिलकं विघुस्मिताहं इति काव्यलिङ्गानु-
प्राणितो पमालंकारः । अत्र सुखस्थालकाश्यामिकया यासुनपद्मसायं, विघू-
णिताक्षतयाच निर्यम्बिलिन्दत्वसुपपादितमित्यवधेयम् ।

(२) आशामोदकादिकान् ।

(३) दिगन्धनभूतशुद्धौ ।

न्यस्त्वा चान्तर्वाह्यतो मातृकार्थान् सामान्यार्घं वक्ष्यमाणक्रमेण ।
 मपाद्याङ्गं तेन सप्रोक्ष्य वक्ष्यपद्मे (१) शक्तिं पीठमन्त्रं यजे च ॥ ८२ ॥
 मुन्यादिकं मूलमनो विधाय
 संपूज्य देवं मनसोपचारैः ।
 वह्निः समावाह्य विचिन्त्ये-त्त
 सुप्तोत्थित दर्शित-मर्त्तप्रलील (२) ॥ ८३ ॥
 दत्त्वासन दशन शोधनिका पयोभि
 गर्ण्डूष मङ्गपटवासविलेपनानि ।
 स्नानीयनोरवसनाभरणानि गन्ध-
 स्नगर्भकादिभि रथो रचयेत् सुवेशं ॥ ८४ ॥
 चित्तार्चना मृगमयीणा च सर्व्वं वृत्तादर्शं (३) स्नानकृत्य विधेयं ।
 अन्यासा तु खेषु देहेषु चास्मिन् कृत्यं वक्ष्ये प्रार्थनानुक्रमेण ॥ ८५ ॥
 मणिपादुकयो पदाम्बुजे (४) करुणानोरनिधे निधेहि भो ।
 पुरट-स्फुट-पीठकुट्टिम (५) प्रविश स्नानवितर्ज्जिमध्यग ॥ ८६ ॥
 हिमवालुकया सुवासितै र्हिमनीरै र्हिमरश्मिभासितैः ।
 परिमृज्य सुखाल्पिपङ्कजा-न्यमुना चाऽऽचमनं विधीयता ॥ ८७ ॥
 विशुद्धजाम्बूनदनद्वयया प्रशस्तया वासितयाऽतिमेध्या ।
 शलाकया तूलिसुकोमलाग्रयाऽनया दयाब्धौ दशनान् विशोधय ॥ ८८ ॥

(१) हृत्पद्मे ।

(२) अनुप्यलीलादर्शयन्तम् ।

(३) शङ्खशलाकोपरिस्थित दर्पणे ।

(४) पादपद्मद्वयं ।

(५) सुवस्त्रकुच्छिन्नस्थानं ।

नवकाञ्च निश्चितया भगवं स्तव पाणिपुटे च मयार्पितया ।
 अरिराजितपाणिसरोज (१) शनैः परिशोधय वोधतनो रसना ॥८८॥
 मन्दं मन्द चन्दनस्यन्दप्रै रभ्यज्याङ्गा न्यङ्गते (२) मङ्गलानि ।
 स्निग्धै पिष्टै लैपनीयै विंशष्टै निर्लेप त्वा लेपयामीश भूयः ॥ ८९ ॥
 मार्जत्रिकोटिप्रमितानि यानि तोर्यानि सन्तोह वसन्ति लोके ।
 तैः स्नान मङ्गे कलयाभि तत्र पवित्रमृत्तं भवताऽवधेयं ॥ ९१ ॥
 जाग्रन्नीलाम्बोरुहस्यर्शवत्ते वर्षा श्रीमन्निर्मलैश्चारुचैः ।
 आपादाय प्रोच्छायाभि क्रमेण साङ्गोपाङ्गे सावधानेन भाव्यं ॥ ९२ ॥
 सुरम्यमाणिक्यधटोमदुत्तमं
 विशुद्धचामोकरचारुकान्तिमत् ।
 कटौ तवेशाऽऽ प्रपटोन (३) मम्बरं
 त्रिकच्छ मच्छं परिधापयाम्यहं ॥ ९३ ॥
 तादृशं सदृश मुत्तरोयकं नीरदत्विषि तनौ तडिङ्गमं (४) ।
 विभ्रदूम्बुजदलेक्षण क्षणादुत्तरे वपशि वर्त्तं (५) मर्हसि ॥ ९४ ॥
 सरोजजेन त्रिगुणाकृतिं (६) पुरा स्वयं भवद्भि र्यथितं पुरातनं ।
 पिनाकिनापि प्रणयेन मन्वितं यज्ञोपवीतं परिकल्पयामि ते ॥ ९५ ॥

-
- (१) चक्रं शोभितपाणिपङ्कज ।
 (२) हेअङ्ग इति सम्बोधन ।
 (३) पादाभ्यावलिस्त्वमानं ।
 (४) तडितप्रभमिति (ग) पुस्तके पाठः सन्नोचीनः ।
 (५) वस्तुमर्हसि इति (ग) (घ) पुस्तकयोः पाठः ।
 (६) त्रिगुणीकृतं इति (ग) पुस्तके ।

मूर्द्ध्नि शोभन् कनककुण्डलं कर्णयोः कुण्डले द्वे
 कण्ठे हारं तव मणिमय कौस्तुभं चारुनिष्क ।
 पाण्यो र्व्वाहो रुचिरवलयान्यङ्गदे चाथ कव्या
 काञ्चीमाला तव यदयुगे नृपरावर्पयामि ॥ ८६ ॥
 भाल चन्दनचित्रकेन रुचिरं ते चर्चयामि प्रभो
 वक्ष्ण्यश्चाऽक्षयचक्रकर्मरसैः कस्तूरिकाभिर्गल ।
 दोर्वन्व' हरिचन्दनेन रुचिरान्यङ्गानि शेषाण्यथ
 शोखण्डादिचतु' ममेन च यथाशोभ शुभ योजय ॥ ८७ ॥
 मूर्द्ध्नि गर्भकमिदं मनोरम दिव्यनव्यसुमन' स्रजा हृद' ।
 आपदान्तं मुपकल्पिता मयाऽनुग्रहो मयि विधीयता विभो ॥ ८८ ॥
 मणिमयमुकुरे मुकुन्द मन्द
 स्मित रुचिरञ्जित मङ्ग मङ्गलं स्वं ।
 सुखं मनुपश्यत एष ते मुदे स्ता-
 द्विरचितवेश विभावना विशेष' ॥ ८९ ॥
 इत्यादशं दर्शयित्वा पुरस्ताद्भूयो नत्वा क्षालयित्वाऽग्रभूमिं ।
 नीराज्यामु तत्र सेवाऽपराधक्षान्त्यै देव प्रार्थये देव मुञ्चैः ॥ १०० ॥
 क्वायापातैर्वाष्पनि'श्वासपातै
 र्गाढाकर्षैर्वा'महस्ताभिमर्शै' ।
 येऽन्येऽभूवन् हेलया वाऽपराधा
 स्तत् सर्व्वं मे क्षाम्यता (१) दीनवन्धो ॥ १०१ ॥

(१) क्षम्यतामिति (ख) पुस्तके ।

हारेषु दीवारिकदेवताना प्रासादपार्श्वप्रतिमादिकानां ।

देवाग्रयूपस्थितवाहनस्य स्नानादिकं तद्वदथो विदध्यात् ॥ १०२ ॥

इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसवस्त्रे
निशान्तकृत्यं नामाष्टादशः सग्रहः ॥

ऊनविंशः सग्रहः ।

इत्थं मार्जनमज्जनादि विधिवन्निर्व्वाह्य वाह्ये तत

स्थाने कुत्रचनेतरत्र रहसि क्षेत्रे पवित्रेऽथवा ।

पीठे स्वास्तुत आसनं सरसिजाद्यास्थाय सुस्थाशयं

स्त्रग्भि र्व्वाङ्गुलिपर्व्वभि र्व्वभिमता विद्या जपेत् पूर्व्ववत् ॥ १ ॥

गायत्र्यादौ मन्त्रजप्येषु जप्या

पञ्चाज्जप्यं खेष्टमन्त्रो यथेच्छं ।

एवं नित्यं कुर्व्वता कर्म जाप्यं

नैरन्तर्य्योऽनुष्ठित स्तद्विधिः स्यात् ॥ २ ॥

कृत्वासनादितनुशोधकमाहकान्तं

न्यस्त्वा पुरोक्तविधिनाऽङ्गपदाक्षराणि ।

सौरं समर्च्य हृदये सह शक्तिपीठं

तस्मिन् स्मरे-न्निगममातर मुक्तरूपां ॥ ३ ॥

संस्थाप्यार्घं तत्सपर्य्योपचारा-

नये ताम्ने भाजने यन्त्र मस्या' ।

पीठाच्चान्ते तां समावाह्य तत्र

प्राणान् संस्थाप्याथ मुद्रा विदध्यात् ॥ ४ ॥

सम्मुखसंपुट विस्तृतविततान्येकमुखद्विमुखत्रिमुखानि ।

चतुरिषुषडधोयुतमुखसंज्ञान्यूङ्गान्जलिकशकटयमपाशाः ॥ ५ ॥

ग्रन्थितं तदनुसम्मुखोन्मुखं मत्स्यकच्छपवराहमुष्ठिक ।

विहपूर्वमहदाटिक पुन क्रान्तसंज्ञ मय मुद्रराह्वयं ॥ ६ ॥

पल्लवं निगदित ततोऽन्तिम वेदभातु रतिहर्षटा इमाः ।

मुद्रिका' कलुषमुद्रिका अतुविंशति निर्गदिता, समामतः ॥ ७ ॥

ततः सुप्रमन्ना मरोजे निषणा

स्फुरद्देवर्षा स्मरन्ता त्रिवर्षा ।

क्रमाद्दर्शयित्वा पुस्तका च मुद्रा

निवेद्योपचारा त्रिवेद्यान्त मस्यै ॥ ८ ॥

यजेन्नासपूर्वोदितस्थानसंस्थान् सगन्धास्वपुष्पाक्षते रेक मेकं ।

असुष्या पदान्यक्षराश्च क्रमेण स्फुटं मूर्द्धि तद्वचुरीयं पुरोक्तं ॥ ९ ॥

ततो यजेदावरणानि दिङ्मिता-

न्यादौ त्रिकोणेष्वरुणामलामिता ।

ब्राह्मी च वैष्णव्यथ शाश्वतीति च

त्रिशक्तयोऽर्च्या निजरूपवृंहिता ॥ १० ॥

अदितिश्च द्विती रमा तथोमा रति राय्यंति षडंघ्रिषु द्वितीये ।

रसकोणवह्निस्तदग्रतोऽङ्गान्यथ षट् पूर्वह्रि क्रमा तृतीये ॥ ११ ॥

प्रह्लादिनी प्रभा सत्या सीता विश्वम्भरा जया ।

विलासिनीप्रभावत्यौ चतुर्थे केशरेश्विमाः ॥ १२ ॥

कान्ता दुर्गासरस्वत्यौ विद्यारूपा विशालिका ।

व्यापिनीशा च विमला पञ्चमे पल्लवेष्विमाः ॥ १३ ॥

तमोऽपहारिणी सूक्ष्मा विश्वयोनि भयापहा ।
 पद्मशोभापरापद्मरूपा षष्ठे दलाग्रगाः ॥ १४ ॥
 ब्राह्मी माहेश्वरो भूयः कौमारी वैष्णवी तथा ।
 वाराह्यैन्द्री च चामुण्डा लक्ष्मी वृत्ते च सप्तमे ॥ १५ ॥
 रवि रिन्दुः कुजः सौम्यो गुरुः शुक्रः शनैश्चरः ।
 राहुश्चैतेऽष्टमे भूमिवेश्मयुग्माग्रतो वह्निः ॥ १६ ॥
 इन्द्रोऽग्निः शमनो रक्षः पाशी वायु ईनाधिपः ।
 ईशानो विश्वसृक् शेषो नवमे तद्वहिः स्वमे ॥ १७ ॥
 वज्रं शक्तिश्च दण्डोऽसिः पाशः शृणि रथो गदा ।
 विशूलं पद्मचक्रं च दशमे तद्वहिः पुनः ॥ १८ ॥
 इत्थं सन्तोष्य देवीं जप मथ विधिनाऽऽचर्य संकृतसंख्यं
 गुह्यातीत्यर्पयित्वा त्रि रनिलयमनं संविधायाष्टमुद्राः ।
 धेनुज्ञानारिलिङ्गाम्बुजभगदरनिर्व्वाण-सज्जा जपान्ते
 संदर्श्येमा च याहीति सपदि विसृज्य त्रिष्टमन्त्रं जपेच्च ॥ १९ ॥
 सहस्रं शतं वा समर्प्याथ जाप्यं यथाशक्ति तत् स्तोत्रवर्गार्गलादि ।
 अधीत्याथ नित्यार्चनोद्युक्तचेता समाहृत्ययन्त्रादिकं चापगच्छेत् ॥ २० ॥
 शक्तेर्वाह्यकृशानुकोण-विलसद्भूरादिषट्कोणकं
 वस्त्रजं स्वरयुग्मकेशयुतं वर्गैस्त्रिवर्णैर्मनो ।
 चूडामन्त्रतुरीयवेष्टितमिदं क्षमाकोणताराङ्कितं
 गायत्र्याः कथितं महत् प्रभृतिभि र्यन्त्रं । १) विटिक् सञ्चितं ॥ २१ ॥

अस्मिन् यन्त्रे काम्यकर्माणि कुर्वन्-

न्नावाह्येमा पूजयेत् पूर्वरीत्या ।

स्व स्व काम कल्पये ह्यक्षमात्र

ता गायत्रीं संजपे त्रयतात्मा ॥ २२ ॥

जपाद्दशांश जुहुया-त्प्रणोति हुताशने गव्यष्टतेन नित्यं ।

दीर्घायुषे माघतिलैर्घृताक्तैर्दुर्वात्रिकैर्दुर्गतिरोगशान्त्यै ॥ २३ ॥

संपदे त्रिमधुरारुणाम्बुजैर्ब्रह्मवृक्षकुसुमैर्द्विजश्रिये ।

वृष्टये सष्टतवैतसेन्धनैः पुष्टये चरुभि र्विष्टसाधितैः ॥ २४ ॥

बहुना किमिहोदितेन विद्या-

द्विजवर्य्यैः खलु साधिता यदि स्यात् ।

भुवि कामदुघेव कस्य किवा

कुरुते नेय मघौघनाशहेतुः ॥ २५ ॥

अथेष्टसुरपूजनं प्रथयित तदङ्गाङ्गिता

क्रमादिह विचार्य्यते ससमयव्यवस्थापिच ।

व्यतिक्रमतयास्थिता दृढधियाप्यकालेऽर्चिताः

फलं न ददते सुराः किमपि न प्रसीदन्ति च ॥ २६ ॥

अङ्गीष्टदेव खलु पूजनीयः प्रासादमध्ये निजयन्त्रपीठे ।

ईशानकोणादिषु ये तदङ्गभूतामरा स्ते परिपूजनीयाः ॥ २७ ॥

विष्णावङ्गिनि शङ्करैकरदनार्काम्बा'स्यु रङ्गान्यजे

विष्णुकैकरदाम्बिका गिरिर्भुवि श्रीशेशविघ्नारुणाः ।

विघ्नेशे हरिशम्भुसूर्य्यगिरिजा'सूर्य्ये शिवेभानन-

श्रीशाम्बाः फलदा भवन्ति यजने व्यस्ता न पूज्याः क्वचित् ॥ २८ ॥

प्रासादे मति पञ्चमन्दिरतया पूज्या इमेऽदः क्रमा
 दन्यत्रैकनिकेतने निजनिजे यन्त्रे च पूज्याः स्थिताः ।
 साक्षान्मुख्यतयैकसङ्गानि विना यन्त्रेण नैकासने
 शस्त्राऽनेकसुरार्हणा जगु र्दं प्रागागमन्नाः किल ॥ २९ ॥
 प्रासादः सुरसङ्ग, सोपि विविधः ख्यातः पुराणादिषु
 प्राय स्तद्रचनादिभेद मधुना वक्ष्यामि सामान्यतः ।
 यत्नान्तः प्रतिमा प्रमाणरचिता पीठे स्वसिंहासने
 तिष्ठन्ती परिपूजिता वितनुते सर्व्वीं समृद्धिं नृणा ॥ ३० ॥
 आभ्यन्तरं वाह्यमिति द्विधाऽऽहुर्देवालयं यत्र विराजतेऽर्चा ।
 यत्कुर्ब्बतां सौख्य मविच्युतं स्यादस्मिन् परस्मिन्नपि मानवाना ॥ ३१ ॥
 आभ्यन्तरं स्वालयमध्यवर्त्ति
 स्वपाकसिद्धं हविरेव तस्मिन् ।
 वाह्यं पुरग्रामसमीपवर्त्ति
 तस्मिन् प्रणीतानलज हविः स्यात् ॥ ३२ ॥
 वाह्यालयोऽपि बहुधा भवतीह यत्नात्
 प्रासाद-मण्डप जनाश्रय भद्रभेदात् ।
 आद्या भवत्युपलखण्डदृष्टेष्टकाभि
 र्मेर्वादिविंशतिभिदारचितोऽतिरम्यः ॥ ३३ ॥
 भूमिं निखन्य सलिलान्त मथोपलान्तं
 स्वातं तदेव परिपूर्य्य सितेष्टकाभिः ।
 तत्रोपरि प्रतिदिशं सुषमीकृतेऽस्मिन्
 प्रासाद-पीठरचना विदधीत धीरः ॥ ३४ ॥

वास्तुं षोडशधा विभज्य परितो भागैर्द्विषड्भिर्वर्द्धि-
भित्तिं भागचतुष्टयेन रचयेद्भ्रमं च तन्मध्यतः ।
भित्तिं गर्भसमोन्नता तदुपरि स्थान्मञ्जरी तावती
मञ्जर्या द्विगुणं तदूर्ध्वशिखरं प्रग्रीव मस्यान्निभाक् ॥ ३५ ॥
तत्कण्ठामलकावली तदुपरि प्रग्रीवपादोन्नता
घण्टाकर्परपादपीठरचना प्रग्रीवतुल्या मता ।
तत्तुर्थाशमितस्तदूर्ध्वकलशश्चक्रं त्रिशूलं नु वा
तावत्तद्वरं दणु एवमुपरि प्रासादमानं त्विदं ॥ ३६ ॥
ग्रहमुनिशरसन्ध्यासंख्यकैर्दिक्प्रणाहा-
नुभयत उपक्लृप्तैर्मूलतः कन्दरान्त ।
स भवति रथकैस्तैः संयुतो विप्रभूपो-
रुजचरणभवाना निर्मितश्चेत्क्रमेण ॥ ३७ ॥
यावन्तो रथकास्ततोद्विगुणितैर्भागैर्विभज्य क्रमा-
द्वित्तिं मध्यतएव तत्र रचयेत्सह्या सुभाभ्यां बुधः ।
पादोनं वज्रलेन तत्तदभितो भागैकमानं पुनः
प्राच्यादौ रचयेद्द्वयं द्वयमिति प्रग्रीवकण्ठावधि ॥ ३८ ॥
याम्यप्रतोच्युत्तरभित्तिमध्ये
पार्श्वामराणां निलया विधेयाः ।
भित्तित्रिभागोन्नतमग्रभित्तौ
द्वारद्वितीयांशसमायतं स्यात् ॥ ३९ ॥
सिंहः स्थाप्यो मञ्जरीमध्यभागे तार्क्ष्याः स्थाप्याः कण्ठमध्येऽष्टदिक्षु ।
रत्नैर्धान्यैरिन्द्रमण्डादिकानां पाञ्चालाभिः पूरयेद्भ्रमं ॥ ४० ॥

सामान्योऽयं समुद्दिष्ट' प्रासादरचनाविधि ।

हरिभक्तिविलासेऽस्य विशेष' परिचीयतां ॥ ४१ ॥

संस्थान माहुः खलु मण्डपस्य वृत्त चतुष्कोणं मथाष्टकोणं ।

केचिन्निकोणं रसकोणं मर्द्धचन्द्रोपमं षोडशकोणमेव ॥ ४२ ॥

एव संस्थानसंस्थो भवति बहुविधो मण्डपः पूर्व्वरीत्या

नन्दावर्त्तादि-भेदैर्निर्गुणविरचित' सौख्यमोक्षप्रदायी ।

तादृक् संस्थानतोऽसावुपरि विरचितानेककोष्ठैरूपितो

धत्तेऽट्टालादिसंज्ञा स भवति वडभिर्मूलतो न्यूनकोष्ठैः ॥ ४३ ॥

तादृङ्मण्डपसंस्थया यदियुता शालास्तपूर्व्वीयता

विज्ञेय' स जनाश्रयो विरचिता द्वित्राष्टभिः कोष्ठकैः ।

तन्मध्यस्थचतुष्कभिस्त्यभिवृते कोष्ठेऽन्तिमे देवता-

स्थार्प्यान्यत्र जना यथेष्टं मभित स्तिष्ठन्ति कोष्ठेषु यत् ॥ ४४ ॥

एष मण्डप-जनाश्रयभेदः कीर्त्तितोऽत्र कृतिना मतमेत्य ।

भद्रनिर्णयं मथो मतभेदैरेककण्ठगलितैरिव वक्ष्ये ॥ ४५ ॥

प्रासादवत्तु विनिखन्य शिलेष्टकाभिः

पीठं विधाय परितः पुरुषप्रमाणं ।

भित्तिं तथा तदुपरीथ्यतुदोर्मितं वा

कुर्याच्छिखरीं प्रविषमाणि तथोपरिष्ठात् ॥ ४६ ॥

च्छिखरीं च क्रमात्पादहीनानि च स्युः

स्तथाकण्ठतस्तार्क्षसिंहान्वितानि ।

छदिसुद्धता भित्तिवाहल्यतुल्या

वहिष्ठादनान्युच्चतुर्थ्याशभाञ्जि ॥ ४७ ॥

तैर्कण्ठामलकावली त्रिवलयं घण्टाकपालं क्रमात्
 कृत्वा पूर्ववदेव पीठकलशं चक्रध्वजं चोपरि ।
 द्वार पार्श्वगतामरालयं मपि दास्यान् विदध्या न्यतो
 भद्रोऽयं यदि दिग्गतैः सदपरैः स्यात् सर्वतोभद्रक ॥ ४८ ॥
 पुष्पकाष्ठभेदतो हि मत्तविशधोदितं
 भद्रं मेतद्विष्टकादि वस्तुभिस्तु कल्पितं ।
 यावद्विष्टकादि तस्य वास्तुमृत्सु लीयते
 तावदस्य कर्तृकोर्त्तिं रूढ्विधान्नि गीयते * ॥ ४९ ॥
 सर्व्वेषां मुखमण्डपं विरचये-दग्रेषु शास्त्रोचितं
 सोपानानि घनानि तानि परितः सिंहद्वयं शिल्पिवत् † ।
 अग्रे यूपशिरोगृहेषु रुचिरं तद्वाहनं स्थापयेत्
 प्राचीरं परिकल्पयेच्च परितो द्वारैः स्तुभिर्युतं ॥ ५० ॥
 तदन्तःकोरुषु प्रकृतिसुरसद्मानि शिवदि-
 क्रमाच्चत्वारि स्युर्विधिवदनुरूपाण्यधिकृतः † ।
 यमाग्न्याशमध्ये रुचिरचरुशालाऽतिनिविद्धा
 विधातव्याऽर्काशूरगपशुपतङ्गान्यविषया ‡ ॥ ५१ ॥

* भद्रमूलप्रोयितेषुकादिकं यावत् (यावत्कालेन) मूलस्थे लीनं भवति,
 तावत्तु कर्तुं कौर्त्तिरूढ्वलोकेषु स्थिरा उद्गीयते । मूलस्थैर्याशुरोधि स्तुभु भद्रादि-
 स्थायित्वं तद्दशा च कौर्त्तिरिति भावः ॥ १ ॥

† शिल्पिवत् इति (ग) पुस्तके पाठः ।

‡ यथा सूर्य्यरश्मिसप्तपशुपतङ्गादिप्रवेशो न भवेत्तथा चरुशाला विषया
 इत्यर्थः ।

प्रासादादि सुरालयोदरभुवं भङ्गा वुधः पञ्चधा
 प्राक् प्रत्यगतदक्षिणोत्तरगतैः षट्सूत्रपातैः क्रमात् ।
 कोष्ठेष्वेषु च पञ्चपङ्क्तिषु पुन स्तब्धोत्तरा दक्षिणा
 पङ्क्तिं चापरपङ्क्तिभिर्विरचये न्मध्येऽथ सिंहासनं ॥ ५२ ॥
 उग्राणां चरमाऽऽसनाय विहिता, तुर्या च मांसाशिना
 शम्भो स्वात्मभुवस्तथा प्रतिमयो स्तन्मध्यपङ्क्तिवयं ।
 विष्णोः पङ्क्तियुगं तु तच्चितयतः प्राचीनपङ्क्तिं विना
 मध्याचान्यसुपर्व्याणां, स्थिरचलसिंहासनं मध्यतः ॥ ५३ ॥
 सिंहासनं च रथकै रचयेत् पुरोवत्
 पश्चाच्च भित्तिमुपरि प्रतिमानुरूपा ।
 भित्तिद्वयं तदुभयत्र तदर्द्धमात्रं
 मध्ये तदर्द्धमितमुत्तममञ्जपोष्ठं ॥ ५४ ॥
 स्थाप्यास्मिन् प्रतिमा यथोक्तविहिता सा नैकधा स्यान्ननो-
 मय्येका मनसाकृताऽथ बहुधा-द्रव्यात्मिका चापरा ।
 द्रव्यं मृत्तिकातासुवर्षकुसुमान्येकाभदारूपलौ
 रीतो राजतताम्रहेममणयः श्रेष्ठं क्रमादुत्तरं * ॥ ५५ ॥
 एभिः क्रमेण रचिताः प्रतिमा नराणां
 भूसौख्यभोगधनराज्यसुतासथे च ।
 कीर्त्तौ श्रिये निखिलपुष्टिकृतेऽखिलार्थ-
 सिद्धौ भवन्ति पुनरत्र, परत्र मुक्तौ ॥ ५६ ॥

* मृत्तिकावासासुन्दरऽप्याणि एकवर्षदारूपाणां रीतिरौघ्यताम्नस्वर्ष-
 मणयश्च प्रतिमायं द्रव्याणि, तेषु उत्तरोत्तरं श्रेष्ठं श्रेष्ठम् ।

आद्या स्तिस्त्र स्तासु तत्कालमच्चर्गा

लैष्या स्ता. स्यु नीचिर यद्वसन्ति ।

अन्याः पुण्या पूजनीया श्विरस्या

शस्त्रोक्तीर्णा पयकजा श्वित्रजाश्च ॥ ५७ ॥

स्यान्मार्त्तिकी शुद्धपुराणमृद्धिः

षौष्णी सुवर्णकुसुमान्वितगन्धपिष्टैः ।

स्यात् सैकती सकलसूक्ष्मसुवालुकाभि

रेता चरेण निपुणेन करेण कार्या. ॥ ५८ ॥

स्यात्पाकजा मदनकल्पितमूर्त्तिलिप्त-

मृणमूषिकान्तकुहरे सहसाऽभितप्ते ।

निक्षिप्ततप्तशुचिपित्तलरूप्यतान्म-

हेमादिधातुभि रतीवतरा द्रुतैश्च ॥ ५९ ॥

शाणोक्तीर्णा रत्नजा. स्यु विशिषात्

शस्त्रोक्तीर्णा दारुजा चाथ शैलो ।

तासा मध्ये दारवी चित्रिता स्यात्

पट्टेकुडेर चापरा चित्रिताऽपि ॥ ६० ॥

कालेऽनुकूले यजमानतच्छाणे शुभेषु लग्नर्चदिनग्रहेषु ।

अर्च्चा विधेया निपुणेन तच्छा तीच्छाद्युधै ध्यानपथानुरूपा ॥ ६१ ॥

पुण्यारण्यजलस्थलाश्रमगिरिद्रोणादिगूढा शिला

स्निग्धा सस्फुटिता दृढा हुतवहालीढा समानत्विषं ।

उत्खन्य क्षितिगर्भतोऽथ विधिवद्वयै च तोर्योदकैः

प्रक्षाल्याक्षतलाजसक्तुदधिभि स्तद्विद्यु दद्याद्वलिं ॥ ६२ ॥

ये चास्मिन् क्रूरसत्त्वाः प्रथमपरिवृद्धा भूतवेतालसंघा
 नित्यं तिष्ठन्ति तेऽस्मत्कृतबलिविधिना प्रीतिसन्तो भवन्तु ।
 देवाच्चार्यं शितौषा सकलगुणवती गृह्यते शिल्पिविद्भि
 स्थानादस्मादपेक्ष्य प्रतिदिनं मतुलं मद्रलं नो दिशन्तु ॥ ६३ ॥
 एवं तानुत्सार्य तत्रैव हव्यैर्होमं कृत्वा नारसिंहेन * वल्ली ।
 साहस्रं वा चाष्टयुक्तं शतं वा सपाताज्यं लेपयित्वा नयेत्ता ॥ ६४ ॥
 हविष्यान्नं भुक्त्वा निशि सह शयानः स्थपतिना
 पुनः प्रातः स्नातो निशितनिखनैः स्तोदयतु तां ।
 अभिप्रेताश्मानाम्नसि विदधत् किञ्चिदधिकां †
 युगास्त्रीकृत्वाऽमुं नयतु निखनार्थं स्वभवनं ॥ ६५ ॥
 मानाङ्गुलेन रचिता प्रतिमा प्रशस्ता
 तिथ्यङ्गुलावधि गुणाङ्गुलतो गृहेऽर्चा ‡ ।
 ग्रामेऽर्चिता तदनु सार्धकरावधि स्यात्
 प्रासादगा श्रुतिकरावधि सार्धहस्तात् § ॥ ६६ ॥
 एतन्निर्णयं प्रतिमाप्रमाणं तत्तुर्यभागिनं च पद्मपीठं ।
 यद्वर्तुलं तच्चतुरस्रकं वा सर्वाणिकाकेशर-कण्ठपत्रं ॥ ६७ ॥

* नृसिंहसंज्ञेयः ।

† यावत्परिमाणवती प्रतिमा रचयेत् ततः किञ्चिदधिकपरिमाणं चतुरस्रौ
 कृत्यान्वेत् ।

‡ गृहविषये प्रतिमा त्र्यङ्गुलात् पञ्चदशंगुला भवेदिति मार्यं ॥ ३ ॥

§ ग्रामविषये पुनः पञ्चदशंगुलं मारभ्य सार्धहस्तपर्यन्तं (पट्विंशंगुलान्तं)
 भवेत् परिमाणं प्रतिमायाः । प्रासादगा प्रतिमा तु सार्धहस्तात् चतुर्हस्तपर्यन्तं
 परिमाणं भवेदित्यर्थः ।

श्रीनृत्यं प्रथमं विभज्य नवधा तद्वादशांशोऽङ्गुल-
 स्तैः स्याद्वादशभिर्मुखं त्रिभि रथो कण्ठो गल श्वैकत ।
 वक्षो द्वादशभि स्तथा तदुदरं द्वाभ्या कटिर्नाभियुक्
 सूर्याशौर्जघनं च जान्ववधि रूर् स्या द्वितस्तिद्वय ॥ ६८ ॥
 तावद्गुल्फयुगान्तं मध्रियुगल पाष्णीं षडंशोन्नतौ
 पादौ तालमितायतौ भुजयुग जानुद्वयान्तावधि ।
 वक्षस्तिर्यगथायतं करमितं शेषाः प्रतोका यथा-
 शोभं स्युः पुरुषानुकारिर्चिराः सल्लक्षणे लक्षिता ॥ ६९ ॥
 पुसामयं द्विषटनाविधि रङ्गनाना
 स्यात् सप्तभागरचना पृथुक्कौ स्तनौ स्त ।
 उग्रस्तु षोडशविभागकृताः स्यु रन्ये
 त्रिंशद्विभागरचिताः स्यु रथाऽसुराद्याः ॥ ७० ॥
 मानिनानेन तच्चाऽनुदिन मनलसः शुद्धमच्छाशनं स-
 न्नर्चा ता निर्मिमोत प्रतिदिन मुपल पूजयेत्त द्विजेन ।
 श्रौं तत् सन्नत्युपेतेन च निजमनुना निर्मिताया च तस्या
 मृत्तेऽङ्गि खानुकूले समुदितविधिना तत्प्रतिष्ठा विदध्यात् ॥ ७१ ॥
 शिलाभावे दारु स्थपतिपतिना तेन विधिना
 दृढं स्निग्धं ग्राह्यं तदनु मणिह्रेमादिक मपि ।
 तथा मृत्सा मच्छां बहुविधकषायैश्च खदिरा
 र्जुनादीनां वेष्टैः सह विदलयन् पर्युषितयेत् ॥ ७२ ॥
 निबध्य ता खादिरशङ्खकीकसै स्तैर्मृद्विलेपैः प्रतिमा च मार्त्तिकीं ।
 विधाय संशोध्य समस्तवर्णकैर्विचित्रयेच्चित्रविदा चिरं यजेत् ॥ ७३ ॥

अर्चां पञ्चकषायगव्यमधुराम्भःसप्तमृद्गावितैः

कुम्भैः प्रागधिवासिता श्रुतिगिरा सस्त्राप्य संस्थाप्य च ।

न्यस्त्वा न्यासगणानमूनपि यथाशास्त्रं च संस्थापयेत्

होमादिं च विधाय सोत्सवतया सिंहासने स्थापयेत् ॥ ७४ ॥

रत्नन्यासविधिं विधाय विविधैर्भीज्यै रिमा पूजये-

द्दीनानाथजनान् प्रतोष्व तदनु स्नेहाद् द्विजान् भोजयेत् ।

नित्यं तां प्रतिमां प्रियेण मनसा सेवेत सर्वात्मना

वित्तं चित्तं मथानुकूलं मखिलं तस्यै समर्प्य स्वयं ॥ ७५ ॥

अर्चाभावे गण्डुकीतीरजाते शालग्रामे नित्यपूजा विधेया ।

तेषु श्रेष्ठश्चक्रचिह्नोऽतिनीलश्चक्राधिक्ये तत्फलधिक्यं मूर्च्छं ॥ ७६ ॥

चक्रैर्केन सुदर्शनं स्तदुभयेनार्च्यस्तु दामोदरः

स स्याच्चक्रचतुष्टयेन सहितो लक्ष्मणादि दामोदरः ।

सोऽपि स्थूलतरो जनार्दन इति ख्यातस्त्वनेकारिण

नानावर्णं मनन्तं मातु रपरानेवं विविच्याञ्चयेत् ॥ ७७ ॥

नीलस्थूलो वर्तुलो वक्त्रमध्ये

युक्तो व्यक्तैश्चक्रचिह्नैश्चतुर्भिः ।

हैमीं मालां गोष्पदां च विभ्र-

त्वाक्षालक्ष्मीयुक्तं नारायणः स्यात् ॥ ७८ ॥

अयं यत्र तिष्ठत्यभद्रं कुतः स्या-

च्चतुर्वर्गसिद्धिं यतोऽयत्नसिद्धा ।

तदीया शिला वापि मोक्षं विधत्ते

पुनः स्तादृशी सेविता किं न दत्ते ॥ ७९ ॥

तस्यालाभे स्नेष्टदेवस्य यन्त्रे व्यक्तोत्कीर्णे स्वर्णपट्टादिकृते ।
 पूर्वोक्ते वा मण्डले नित्यचित्ते यत्र कापि स्थूलगोले मणौ वा ॥ ८० ॥
 नीले विष्णु ह्रींरके कृत्तिवासा देवी पूज्या पद्मरागे यथावत् ।
 सूर्यःस्थूले सूर्यकान्ते प्रवाले हेरम्ब स्वेत्याहु रिके न भूमौ ॥ ८१ ॥
 इति पञ्चविधाधिकारिभेदादिहपाञ्चायतनी समर्चनोक्ता ।
 तदवस्थितये प्रसङ्गतोऽस्मिन् गृहभेदादि-निरूपणं निरुक्त ॥ ८२ ॥
 दीक्षाद्वैविध्यपक्षे भवति तदमरोपास्ति र्वं प्रकारा
 तस्मात्तत्राधिकारी भवति तदुचितो वैष्णवः शम्भवश्च ।
 तौ चेदेकान्तभक्तौ दिनमनुभजत स्व स्व मिष्ट सुरेशं
 ज्ञानात् साधारणौचेद् यजतइह यथा, कथ्यतेऽसौ प्रकारः ॥ ८३ ॥
 सूर्यं गणेशं शिव मच्युतं च पश्चादुमा भागवतो यजेत ।
 शैवस्तु सूर्यैकरदाच्युतान्ते शिवं शिवा पूजयताद् यथावत् ॥ ८४ ॥
 इत्थं सर्व्वत्रार्चनास्वादितोऽर्च्यः सूर्यः पश्चादङ्गिनोऽन्ये स्यु रर्चाः ।
 तद्विम्बान्तर्भाति नारायणोऽन्यो यः सर्व्वार्चाग्राहकोऽनुग्रहीता ॥ ८५ ॥
 अर्चा साध्या वक्ष्यमाणोपचारै र्नैवेद्य स्या-त्तेषु मध्ये वरिष्ठ ।
 देवा ह्यन्ते प्राप्नुवन्ति प्रतिष्ठां वक्ष्ये तस्मा दन्नसिद्धि-प्रकार ॥ ८६ ॥
 तत्तद्देवमनुप्रणीत-दहने तद्वैश्वदेवे हुते
 संपन्नेऽथ जुहोतु भूलमनुना हव्येन चाष्टाहुतीः ।
 तत्सिद्धै रनलै र्ज्वलद्भि ररुधा तत्रत्यचुल्लीगतैः
 पक्त्वाऽनोदन भोदनादिक मथो ससाधयेद्वल्लभः ॥ ८७ ॥

* शालग्रामे मणौ यन्त्रे मण्डले प्रतिमास्तु च । नित्यपूजा हरेः कार्या नतु
 केवल भूतले । इति स्मरणात् ।

अनोदनं वात्यसमर्चनोचितं तथा विभो र्यानगतोत्सवेष्वपि ।
 परेषु पूजावसरेष्वनेकधा निवेदनीयं विधिसिद्ध मोदनं ॥ ८८ ॥
 सन्नारिकेलकदलीयवदुग्धलाज-
 गोधूमखण्डचणकादिविकार-भेदैः ।
 स्यात् केवलेन हविषा च गुडेन ताभ्यां
 पाकादनेकध मनोदन मन्त्रभिन्नं ॥ ८९ ॥
 स्यादोदनं लवण-नीर-हुताशपाकात्
 सन्नोहितण्डुल सकन्दफलच्छदाद्यैः ।
 सूपान्नपायस-सतेमनपिष्टकाद्यं
 विप्रेतरै रनुपहार्यं भवश्य मेतत् ॥ ९० ॥
 उभयोरिह पाककर्म्मणोर्द्विविधा पाककृतो भवन्ति हि ।
 रसपाककृतः पृथक् भवेयुर्निपुणा येषु रसेषु ये च तत्र ॥ ९१ ॥
 इह षट्सु रसेषु पञ्च मुख्य्या मधुरोऽन्तो लवणं कटुं कषायः ।
 सुखयन्ति सुरानिमे न तिक्तः मतु वर्ज्यो घनसार मन्तरेण ॥ ९२ ॥
 मधुरस्तु विभज्यते गुडादा
 वथ चिञ्चादिषु चास्तकः कटुश्च ।
 मरिचादिषु, सैन्धवादिके वै
 लवणः, शाकदलादिके कषायः ॥ ९३ ॥
 एषूत्कटा केचिदनुत्कटाः समा-
 सम्मिश्रिता, केऽपि रसा भवन्ति हि ।
 ततो यथास्वादु विविच्य पाचये
 व्यदात्मने रोचत ईश्वराय तत् ॥ ९४ ॥

तत्रापि मेध्या विनिवेदनीया न चेतरे ते मधुरादयश्च ।
 न पातनीयं लवणं पयस्ये देवाय साक्षादपि तन्न देयं ॥ ८५ ॥
 पात्राणि पाकाय सुरुणि क्षुर्याद्दृढाणि रीत्यादिविनिर्भितानि ।
 प्रायः प्रशस्तान्यथ मार्तिकानि भाण्डानि भूरोणि च पाण्डराणि ॥ ८६ ॥
 नैवेद्यं विभवानुरूपं मधिकं देयं सहस्रावधि
 प्राञ्जीकृतं परिमाणं मत्र किमपि ब्रह्मर्षि-देवर्षिभिः ।
 तस्माद्यावदुपार्जितावधि यथाकालोचितं कल्प्यते
 प्रस्थादूनमिदं न शस्तु मितरे प्राहुः प्रवीणाः पुनः ॥ ८७ ॥
 प्रस्थः शरावइति मानविदा निरुक्तः
 स स्याच्चतुःकुडवक् , स पलैः शतुर्भिः ।
 कर्षेः शतुर्भिः रिदः, मेषः सतः स्त्रिमाणः,
 स्यान्माषपञ्चकं मसौ, स मतोऽष्टगुञ्जः ॥ ८८ ॥
 गुञ्जा च षड्यवमिता स च पूरणयो-
 ऽष्टाभिः च सर्षपफलैरपि तण्डुलाभ्याः ।
 तैस्तण्डुलैः रथः नवायुतद्वक्सहस्र-
 क्षोणीशतोत्तरसप्तष्टिमितैः शरावः ॥ ८९ ॥
 तेन कार्य्यइह मापनाविधिः र्यावदिष्टपचनीयवस्तुनां ।
 तोलनादिकं मथोपलादिना कार्य्यं मार्थ्यरचितैः च वल्लभैः ॥ ९० ॥
 इति श्रीगोविन्दकविभूषणमामन्तरायविश्वचिते सुरिसर्व्वस्वे
 पूजनाङ्गव्यवस्थानिरूपणं नामोपनिषत्संग्रहः ॥ ० ॥

* तण्डुलैः ८२१६० परिमितैः १६८६४० परिमितैः सर्षपैरां शरावोऽभिमतः ।

विंश' संग्रहः ।

ते शौचशीलाः कृतनित्यकृत्या' पूर्वोऽङ्गि मेधोदनभोजिनश्च ।

धौतांगिहस्ता उपविश्य शाला पचेषु रत्नानि पटावृताः ॥ २ ॥

दाक्षिण्यं तत्र तिलशः कृतनारिकेल-

सारैः शिताभि रत्नसानलपाकसिद्धेः * ।

कुर्वीति मोदककुलं पृथु कोरुणाख्य

खादूत्तरं सुरभितं घनसारसारैः ॥ २ ॥

गोधूमचूर्णकदलोदृतमिश्रपिण्ड

मामिच्छया सह विमर्द्दं वटौ विधाय ।

पक्वा घृतेन शितयात्र्य विपच्य तानि

वज्रोत खण्डमरिचेन्दु-सुवासितानि ॥ ३ ॥

तच्चूर्णान्यपि गोपयोगुडजलैः संश्राप्य पाकं गते

तान्युत्तार्य विमर्द्दं तैः शशिनिभा' पूरोदराः पूषिकाः ।

निष्कृता अथवा दिविच्य पुन राज्याभ्यन्तरे पाचये-

दामिच्छागुडनारिकेलमरिचचौद्रैस्तु पूरं मतं ॥ ४ ॥

लाजैर्गोघृतभर्जितैः समशितापाकेन संसाधितैः

सुलोदीकृतनारिकेलकलितैः कृष्णैर्यवानियुतैः ।

वज्रोयात् पृथुमोदकानि सुरभीख्येभिः पृथक् संस्कृतैः

कुर्यात्तादृशभाजनेषु गुडधान्याख्या स्तथा वासिताः ॥ ५ ॥

एवं यबस्य चषकस्य रजोभि राज्य-

संमर्हितैश्च वटकानि तगूनि कृत्वा ।

यत्ना घृतैः पुन रनूनिगितासु पाकं

कृत्वा निजध्य रचयेत् करकाकृतोभि ॥ ६ ॥

दुग्ध घनोक्त्य दरान्निपाकैः

शितान्वितं तत्शिशिरो विधाय ।

पात्रे विदध्याद्रसपेटिकाख्या

पूरान्विता स्ता रसपूरिकाख्याः ॥ ७ ॥

सुपक्वदुग्धोत्थितमागभागानेकत्र पात्रे विनिधाय तेन ।

घनोक्त्येनाऽथ द्विस्रोक्त्येन कुर्यात्सुगन्धो रसपर्पटोश्च ॥ ८ ॥

उष्णे क्षीरे तत्क्षणादस्त्रयोगा-

दामिक्षा स्यात्तां च पिष्ट्वा कदल्या ।

सर्पिःपाकानन्तर खण्डपिण्डै

युञ्ज्यात् सा स्वाच्चन्द्रकान्तो रमाला ॥ ९ ॥

कोष्णं पयोऽन्तसहपर्युषितं दधि स्यात्-

पादाखुनक्त मिद मर्दजल ह्युदस्वित् ।

स्यान्निर्जलं मयित मित्य मनेकभेदं-

मत्स्यण्डिकेन्दुमरिचै रधिपसपे तत् ॥ १० ॥

दधुस्थं नवनीत नेतदपि चेत् पूर्व्याहदोत्तोन्नवं

स्याद्वैद्यंगव मेतदेतदुभयं मत्स्यण्डिकेन्दुद्वयम् ।

पिण्डोक्त्य पृथक् पृथक् सुचक्रकेष्वाकल्पये-द्विषावे

गोपाख्याय विशेषतो विषदधीः प्रात स्तदीयार्चने ॥ ११ ॥

गुडो भवेत् पाकप्रशेन शर्करा
 ततः शिता चालिशिताशितोपला ।
 मत्स्यण्डिका चान्तिमपाकतः पुन,
 समस्तपाका दनु खण्डता मियात् ॥ १२ ॥
 इदंसमस्तं पुन रन्यपाकतो
 विधाय कर्पूररजःसुवासित ।
 प्रकल्पयेत् फेणितलड्डुमण्डकान्
 सपूर्णधृतया पृथक् पृथक् ॥ १३ ॥
 सुपक्वदुग्ध शितया विलोडितं पचेलिमैः सत्कदलीफलै र्युतं ।
 सदुग्धसारं मरिचेन्दुवासितं प्रकल्पयेच्चाभृतकुण्ड सीदृशं ॥ १४ ॥
 समदुग्धदधिञ्चिता शिताऽभृतरम्भाफलसार-मिञ्चिता ।
 मरिचेन्दुसुवासिता मता सुरसाला परिकल्पयेच्च ता ॥ १५ ॥
 चतुर्गुणे शुद्धजले विनिर्दिष्टे
 शिता ससर्पैः कदलीफलद्रवैः ।
 विलोड्य सौगन्धवहप्रपानकं
 करोतु सामिच्छ मिदं पृथग्विध ॥ १६ ॥
 लवङ्गजातीफलवासितं पय,
 शनैः शनैः पावकपाचितं पय, ।
 जलं पयःपेटुप्रदरस्थं मुञ्ज्वलं
 प्रपानकं पयतया प्रकल्पयेत् ॥ १७ ॥
 फलानि कालोपचितानि भूयः स्वादूनि शुद्धानि पचेलिमानि ।
 सकोषमालापनसान्नमुख्यान्यामानि शृङ्गाटकदाडिमानि ॥ १८ ॥

एतान्यन्यान्यात्मरोच्यानि यानि स्वादूनि स्युः शुद्धवस्तूनि तानि ।

ग्रीत्या दातुं विष्णवे कल्पयित्वा तद्दानान्तं पद्मवाद्यैः पिदध्यात् ॥१८॥

अन्नञ्चनं पूषपायसयवाग्नूपशाकादिकं

यच्चोक्तं बहुधीदनं तदपि च स्यात् पाकतोऽनेकधा ।

शुद्धमिन्द्रमिति द्विधा ऽन्नं मथ तत् शुद्धं भवेत् पञ्चधा

पीतान्नं दधिकर्द्दमास्तृप्तप्रचालितान्नानि च ॥ २० ॥

क्षिपेत् प्रतप्ताम्बुनि शालितण्डुलान्

हिमाम्बुधीतान्नजनिद्रवान्वितान् ।

निगाल्य मण्डं रचये द्रुतप्लुता-

निदं हि पीतान्नमिति प्रकल्पयेत् ॥ २१ ॥

इदं हरिद्रारसवर्जितं कृतं समेन दध्ना शितया च तुल्यया ।

परिप्लुतं गोष्ठतसेकवासितं पचेत् सुरुच्यं दधिकर्द्दमोदनं ॥ २२ ॥

सुसिद्धं मन्त्रं समशर्कराष्टतैर्विलोडितं स्यादमृतान्नं मुत्तमं ।

अशर्करं तच्च सदा श्रियङ्करं घृतान्नं मीषलवणं द्रवान्वितं ॥ २३ ॥

अन्नं चालितं मम्बुनाऽतिशुचिना निर्गालितं तत् पुनः

दध्ना वा मथितेन मिश्रितं मथो तत्क्रेण दोदग्धिता ।

पाकोद्यत्फलपूरसारपयसा संलोडितं वोरुधा

ससिद्धं लवणार्द्रजीरकयुतं प्रचालितान्नं भवेत् ॥ २५ ॥

मिश्रान्नं कृशरं च खेचरमिति द्विधाऽल्पतप्ताम्बुनि

क्षिप्वा चालिततुल्यमुद्गशकलान् तत्तण्डुलान् स्नान् पचेत् ।

निर्नीरं सति तेषु तत्समघृतं लोणं च किञ्चित् क्षिपेत्

पाके स्यात् कृशरान्नं मार्द्रकमरीचैर्हिङ्गुजीरैः प्लुतं ॥ २५ ॥

तण्डुलार्द्धमितमुद्गमिश्रितं पाचितं सुपयसाऽथ गालितं ।
 अर्द्धगोष्ठत परिप्लूतं भवेत् खेचरान्न मधिवासितं तथा ॥ २६ ॥
 क्षीरं तद्दशमाशतण्डुलयुतं पक्त्वा घृताक्ते दृढे
 पात्रे क्लेददशार्वाध प्रतिलवं दर्व्या विलोडयाऽसकृत् ।
 पाद गव्यघृतं शिता च विषदा क्षिप्वा मरीचेन्दुजैः
 क्षौद्रैश्चाप्यधिवासखण्डपिहितं तत्कल्पयेत् पायसं ॥ २७ ॥
 पयस्तण्डुलक्षौदनीराज्यतुल्य
 पचेन्मन्दवह्न्यर्चिषा मन्दमन्दं ।
 समालोडय दर्व्या शिताक्षौदपातै
 र्यवागूं तथा साधयेत् सौरभाटया ॥ २८ ॥
 यवशालितण्डुलरजः कुडवं परिपाकसिद्धपयसीनगुणे ।
 परिकीर्य खण्डहविषा प्रपचेदधिवास्य यावक मिदं कलयेत् ॥ २९ ॥
 शुद्धैः कन्दैर्वीजमृत्रै फलैश्च त्वग्निः शून्यैः केवलैर्मिश्रितैर्वा ।
 पक्त्वा नीरैर्हिङ्गुजीराज्यलोणैः सौगन्धाढ्यं साधयेद्भस्जनानि ॥ ३० ॥
 माधुर्याणि कटूनि कानिचिदथो अम्लानि पाकैः पृथक्
 व्यामिश्राणि रसान्तरेण मथनक्लिनानि भृष्टानि च ।
 नानाकारनिकृत्तवस्तुशकलैः संसाधितानि क्रमात्
 पात्रेषु प्रतिपूर्य गोष्ठतद्वतं प्रत्येकतः स्थापयेत् ॥ ३१ ॥
 मुद्गमाषचणकैर्ह्रीमन्थैः षड्गुणाम्बुनि खरानलसिद्धैः * ।
 रामठाज्यलवणार्द्रकजोरैः सूप मन्त्र मधिवास्य विदध्यात् ॥ ३२ ॥

घूर्णैः शालियवोद्भवैः समशितादुधाम्बुभिः पाचितैः
 पूपान् सर्पिषि पूर्ववद्बहुविधान् कुर्वीत दवीं दधत् ।
 पिष्टैर्निस्तुषधौतमाषजनिता सच्चूर्णरन्ध्रापय
 स्सारादौ दपि व ल्पयेद्बहुविधान् पूपान् प्रतप्ते घृते ॥ ३३ ॥
 नालीकाः पुलिका स्तथैव वटुकाः स्थुश्चित्रकाः शष्कुला
 भूयः पर्यटकाश्च पूर्ववटका सच्चन्द्रकान्यादयः ।
 येऽन्ये माषयवादितण्डुलकृता पूपा समस्ताश्च तान्
 कर्पूरद्रवखण्डचूर्णमरिचकोटैः सटाऽऽमोदयेत् ॥ ३४ ॥
 वास्तृक शितकोषलाऽथ चणकं चान्यानि शाकानि चेत्
 क्षोदीकृत्य घृतेन वाऽथ पयसा सपाच्य लोणद्रवैः ।
 पाके सत्यथ जोरकाज्यचतुक् दर्व्याऽभिघार्थं क्षिपेत्
 किम्बा क्षुक्ष्णलाटुकन्दकदलोमिश्राणि ससाधयेत् ॥ ३५ ॥
 भक्ष्य भोज्यं चर्व्य चोष्यं लेह्यं पेयं चेत्य सर्व्व ।
 तन्नैवेद्यं षोढा वेद्य यावदयोग्यं धीरै र्योज्यं ॥ ३६ ॥
 मिश्रान्नैः सङ्गवार्चा भवति तदनु मध्याह्नपूजा सपूपैः
 शुद्धीणान्नैश्च सायंतनयजन मथो क्षालितान्नैः सभृष्टैः ।
 नक्त पूजा कदुष्णै र्भवति भगवतः पायसान्नै र्विशेषा-
 दन्त्यत् सर्व्वत्र सव्य ससुदित सुरुधाऽनोदनंवोदन वा ॥ ३७ ॥
 अन्नाद्योदन मग्निपक्क मखिल स्याद् यावदुष्ण शुचि,
 क्षीरं लाजविकार माज्यविहितं स्याद् यामयुष्मावधि ।
 यावत्प्यामचतुष्टयं गुडकृतं क्षेदावसान फलं
 सद्यः पेयजलद्रवं दधि विना हिङ्गुद्वादि यावणं ॥ ३८ ॥

इतोऽन्यथा सर्वं मशुद्ध मर्चने
 तथेतरत् पर्युषितं च वस्तु यत् ।
 नखाङ्गरुट्खासक्तमीक्षणाशय
 स्वनादिदुष्टं न नियोज्य मश्वपि ॥ ३८ ॥
 एव कुञ्जत्सु तेषु प्रतियजननिवेद्यौदनं वल्लभेषु
 प्रातर्यागाय मन्त्री करपदवदनं चालयेत् शुद्धनीरैः ।
 आचामे-द्विष्णुमन्त्रैः पृथगथ विधिना केशवाद्यैश्चतुर्वि-
 शत्या मन्त्रीकृतेऽस्मिन् स्वयं मखिलं मघं प्रोञ्ज्या नारायणः स्यात् ॥ ४० ॥
 पिवे क्षिशो वार्यथ केशवेन
 नारायाणिनापिच माधवेन ।
 गोविन्दमन्त्रेण च विष्णुना च
 प्रचालयेत् पाणियुगं तथाऽऽभ्या ॥ ४१ ॥
 सम्मार्जयेत् श्रीमधुसूदनेन
 त्रिविक्रमेणौष्ठपुटं मनुभ्या ।
 मुखं तथा ओधरवामनाभ्या
 धावेत् हृषीकेशं मुदीर्य पाणौ ॥ ४२ ॥
 श्रीपद्मनाभेन विशोध्य पादौ दामोदरेणाय शिरोऽभिषिञ्चेत् ।
 सृष्टेर्दपास्पर्शपुरस्सरेण सकार्णैर्नैव करेण वक्त्रं ॥ ४३ ॥
 नासापुटे द्वे अथ वासुदेवप्रद्युम्नयोर्मन्त्रं मुदीर्य मन्त्री ।
 उक्ताऽनिरुद्धं पुरुषोत्तमं च सृष्टेस्तथा नेत्रशृङ्गं क्रमेण ॥ ४४ ॥
 अधोक्षजेनाथ नृसिंहनाम्ना सृष्टेत् पृथक्कर्णयुगं तथैव ।
 नाभिं सृष्टेदच्युतमन्त्रं मुक्ता जनार्दनेनोदरमेव भूयः ॥ ४५ ॥

स्पृशे दुपेन्द्रेण शिरःसमन्ता त्स विष्णुना स हरिणा भुजौ द्वौ ।
 ततो हिराचम्य समर्चनाय योग्यो भवे-द्वैष्णवपुङ्गवोऽसौ ॥ ४६ ॥
 वैष्णवाचमन मेतदीरितं विष्णुमन्त्रमय मागमोदितं ।
 नामुना भगवदर्चना विना, द्राक् फलाय विहिताऽपि कल्पते ॥ ४७ ॥
 एवं स्थितेऽर्चासमयव्यवस्थाऽवस्थाप्यते तत्र बहु विंकल्पः ।
 उक्तं पुराकल्पविशेषविज्ञे वर्च्येऽथ मुख्यं खलु तेषु पक्षं ॥ ४८ ॥
 नित्यार्चनाकाल मुशन्ति पञ्चधा बुधा. प्रभातं किल सङ्गवं ततः ।
 मध्यन्दिनं साय मथ प्रदोष त्वमीषु देवा यजनाय जायति ॥ ४९ ॥
 कुर्युः. केऽप्येककालं सुरगणयजनं केऽपि धीरा द्विकाल
 केचिच्चाठ्या स्त्रिकालं स्रदधिकविभवा ये चतुष्काल मेते ।
 केऽप्यार्याः पञ्चकालं निजनिजविभवे शक्तिशाठ्य त्यजन्त
 स्तन्नोल्लंघन्ति जातु द्विषि विपदि शिरश्छेदने वाऽप्यवाप्ते ॥ ५० ॥
 विष्णोर्भक्ताः पञ्चकालप्रपन्ना
 इत्यार्षोक्ते वैष्णवाः पञ्चकालं ।
 कुर्वन्त्यन्ये शैवशाक्तैकदन्ता-
 दित्याः कुर्यु व्युत्क्रमेणाहु रेके * ॥ ५१ ॥
 प्रातर्देवं कुमारं तदुपरिसमये पूर्यपौगण्डभावं
 मध्याह्नादौ किशोरं त्रिविध मुपचरे-दादिमध्यान्तभावैः ।
 मन्त्रै स्तै वर्च्यमाणे पृथगथ विधिभि स्तत्तदर्होपचारे
 नैवेद्ये स्तै विशिष्ये भगवदपचितिः पञ्चधाऽस्ति प्रसिद्धा ॥ ५२ ॥

* शैवाश्चतुष्कालं शाक्तास्त्रिकालं गाणेशा द्विकालं सौरा एककाल मितिव्यत्ययेन
 पूजा कुर्वन्ति इति केचन मन्यन्ते ।

वै श्वित् पूर्वाङ्गवर्जं तदितरसमयेऽप्यर्चते माधवोऽसौ
 प्रातर्बालः कुमारः प्रह्मयुगगते सायमाद्यः किशोरः ।
 रात्रौ तारुण्यपूर्णः स खलु विधि रयं जाह्नतीतिऽपि कालेऽ
 तीतेऽन्यत्रापि कार्यो न च विधिनिपुणैर्लघनीयः कदाचित् ॥ ५३ ॥
 एवं ज्ञात्वा पूजनप्राप्तकालं
 पूजाद्रव्याण्यददानोऽखिलानि ।
 मार्गेणाथ प्राक् प्रदिष्टेन मन्त्रो
 पूर्व्वं सूर्य्यं पूजयेत्तच्च वक्ष्ये ॥ ५४ ॥
 यावन्नाकं पूज्यतेऽर्घप्रदानै
 स्तावन्नान्यः कोऽपि देवं पुरस्तात् ।
 विष्णुः शम्भुश्चाम्बिका वाऽऽम्बिकेयो
 ऽभ्यर्च्य स्तस्मादादिपूज्यो दिनेशः ॥ ५५ ॥
 साक्षात्सूर्य्यो लोकसाक्षी पुरस्ता-
 दाविर्भूतो लोकयात्रा तनोति ।
 अन्नं सृष्ट्वा वृष्टिभि स्तेन यज्ञान्
 यज्ञै रिष्टान् कल्पयत्येष लोकान् ॥ ५६ ॥
 सर्वोपचारै रय मर्च्यतेऽपि न द्वादशात्मा परितोष मेति ।
 कृतेऽर्घदाने परितुष्यतेऽसौ ततो मतोऽर्घप्रिय एष लोके ॥ ५७ ॥
 तत्पूजार्थं सुष्वर्धेन्द्रककुभो मध्ये शुभं मण्डपं
 कुर्यान्मध्यवितर्जिमध्यविलसत्पद्मामपीठोत्तमं ।
 तन्मध्ये प्रतिमां विधाय तरणे स्तत्त्वान्तताम्रादिजां
 ध्यानोक्ताकृति मस्य यन्त्र मथवा तत्रैव वाऽमुं यजेत् ॥ ५८ ॥

यन्त्रमाह ।

मार्त्तण्डवीजपरिवृंहित-कर्षिकान्त

स्वर्षत्रिकोण वह्निरम्बरकेशराट् ।

अष्टाक्षरोल्लसित-पल्लव मिन्दुवोतं

वृत्तत्रयोल्लसित मीत-दमुष्य यन्त्रं ॥ ५८ ॥

सव्यासव्यदिशो च मण्डपयुग पञ्चाष्टपत्रान्वितं

कृत्वाऽर्धं वितरे-त्तयो रयनयोः षट्षट्सु मासेष्वथ ।

दौर्बल्या-त्तदसम्भवे हुतवहे तोयेऽन्तरिक्षेऽथवा

पिण्ड्यां शुद्धमहीतले किं मथवा तत्पूजितार्चोपरि ॥ ६० ॥

केचित् प्राहु रिद रवेः समुदये याम्यस्थिते मण्डले

द्वया दर्धं महस्कराय सततं सायं च सव्ये स्थिते ।

तत्रैकं मत माकलय्य कलयेत् प्रातः स्तुदीयार्चन

वक्ष्ये तत्कर्म मत्र येन विधिना बालोऽपि सम्यक् चरेत् ॥ ६१ ॥

पूर्वाशाभिमुखो वस-न्ननलसः शुद्धाशयः स्वासने

घण्टावादनपूर्वकं च विधिवद् यावद्वहिर्माटिकां ।

भूयस्ता ध्रुवसपुटा सनमस विन्यस्य वामाग्रतः

सामान्यार्धविधिं विधाय सकलं तेनाऽम्बुजा प्रोक्षयेत् ॥ ६२ ॥

प्रक्षाल्य शङ्खं निजहेतिमन्त्रेणान्तः क्षिपे दक्षतगन्धपुष्पं ।

हृदाऽम्बुजाऽऽपूर्य्य जपेद्भुवेष सामान्यं मर्धं विदधीत चेत्यं ॥ ६३ ॥

मूलाम्बुजादूर्ध्वमनाहतान्त माधारशक्तिं प्रकृतिं च कूर्मं ।

शेवं वराहं भुवमन्तरोक्षं त्रिनाभिचक्रान्त मथो तदन्तः ॥ ६४ ॥

न्यसे दर्कलोकं तदन्त विमान तदन्तश्च तेजोमयीं वेदिकां च ।
 ततो योगपीठं चतुःपादपात्रं सधर्माद्यधर्मादिकं तत्र भूयः ॥ ६५ ॥
 प्रभूतं पूर्वस्यां विमल मपरस्या यमदिशि
 प्रतीच्या सायं तूत्तरदिशि समाराध्य मपि च ।
 न्यसे न्मध्ये दिव्यं परमसुखपीठं तदुपरि-
 प्रचण्डाशो विम्बं रसयुगकलाभिः * परिवृतं ॥ ६६ ॥
 तद्यन्त्रपद्मं मनसा तदन्त न्यसे-हलेष्वस्य नवैव शक्तीः ।
 अल्लोवङ्गस्त्रितयैः स्वरै स्तौ विन्दग्नियुक्तैः सहिताः पुरस्तात् ॥ ६७ ॥
 दोषा च सूक्ष्मा च जया च भद्रा विभूतिनान्नी विमला त्वमोघा ।
 स्याद्विद्युताष्टस्त्रय सर्वतोऽन्ते सुखीति शक्ति नवमी खराशो, † ॥ ६८ ॥
 ब्रह्म विष्णु शिवपूर्व मात्मने सौरपीठ मभयं भयायुतं ।
 स्यान्नमः सहित इष्टदो रवेः पीठमन्त्र उदितोऽतिदुर्लभः ॥ ६९ ॥
 अमु समुद्दिश्य तदीयपीठ प्रकल्प्य मन्त्री हृदयाश्वुजान्तः ।
 न्यसे ततो मूलमनोः क्रमण मुन्यादि-विन्यास मथाङ्गषट्कं ॥ ७० ॥
 आकाशवज्रिपवनोर्ध्वरदान्यकर्ण-
 खण्डेन्दुमण्डितमिदं रसमात्रमुक्तं ।
 मार्त्तण्डबीज मतिभीषणयक्षरक्षो
 भूतामयघ्न मखिलार्थसमृद्धिकारि ॥ ७१ ॥
 प्रणवो घृणिसूर्य आदिशब्दाः पवनारुद्धहरि र्मतोऽष्टवर्णः ।
 तरणे रथ वज्रिदीर्घवत्खं भुवनेशी स इति त्रिवर्णकोऽन्यः ॥ ७२ ॥

* द्वादशकलाभिः ।

† सर्वतोमुखी नवमी सूर्यशक्तिः ।

‡ ओं घृणिसूर्यादित्याय ।

प्रथमस्तिलकोऽत्रवाञ्छिताना मपरोऽसौ तिलकः प्रयोजनाना ।

निजवीजनिरुद्धयो दिनेशं ह्यनयो रिकतरेण सयजेत ॥ ७३ ॥

देवभार्ग ऋषि रेतयो र्मत ऋन्दएव जननी श्रुते, परा ।

देवता निखिलभासको रवि स्त्राक्षरस्य तु हयाङ्ग कल्पना ॥ ७४ ॥

सत्यो ब्रह्मा विष्णुरुद्रावथाग्नि

शर्वं श्वैते डेयुताश्चेत् पुरस्तात् ।

तेजोज्वालामय्युपान्तेऽथ ह्रफट्

स्वाहान्ताश्चेतीतरस्याङ्गमन्त्रा ॥ ७५ ॥

आदितेरविभानुभास्करान्नस्य सूर्यसंहितांश्च पञ्च तान् ।

आस्यहृद्गुदपदेष्वथ क्रमात् पञ्च रुद्रसहितान् स्मरिद् भुवं ॥ ७६ ॥

रक्ताजयुग्माभयदानहस्तं केयूरहाराङ्गदकुण्डलाढ्यं ।

माणिक्यमौलि विलसन्निनेत्रं वन्धूककान्त दिननाथ मोडे ॥ ७७ ॥

एवं विचिन्त्योपचितोपचारा-नासाद्य भूयः परिपूज्य पीठं ।

ओं शङ्खगोक्त्रायपदेन मूर्तिं मावाह्य मुद्रा विदधीत सप्त ॥ ७८ ॥

कुब्जाकतीकृत्य करौ समन्तादन्योन्य मग्रे ग्रथिताङ्गुलीकौ ।

शून्योदरौ स्वाभिमुखेन तिर्यक् कुर्वीत चे-द्द्वयोसमसन्नमुद्रा ॥ ७९ ॥

पद्माकारावाभिमुख्येन पाणी कृत्वाऽङ्गुष्ठौ मध्यतः कर्णिकावत् ।

पद्माख्येयं स्यादसौ मध्यमाधः स्पृष्टाङ्गुष्ठा विम्बमुद्रा तृतीया ॥ ८० ॥

अन्योऽन्यपृष्ठग्रथिताङ्गुलीकौ

संकोच्य हस्तौ शिखराणि तासा ।

निपीड्य बद्धाऽभिमुखं तलाभ्या-

मङ्गुष्ठबद्धा यदि निष्ठुरा स्यात् ॥ ८१ ॥

अन्योऽन्याभिमुखनिवद्धमुष्टियुग्म
 कृत्वाऽङ्गुष्ठयुगं ममुष्य चाभि गुप्तं ।
 तर्ज्जन्यावनृजुतया विषाणवच्च
 सबध्यात् प्रभवति गोविषाणमुद्रा ॥ ८२ ॥
 अन्योऽन्याभिमुखतया नियुज्य पाणी
 मध्याग्रेविपरिणियोज्य तर्ज्जनोभ्या ।
 खानामाशिखरयुगं कनिष्ठिकाभ्या
 बद्धाऽधःकृतशिखरा हि धेनुमुद्रा ॥ ८३ ॥
 दक्षहस्तकृतमुष्टितर्जनो मुर्च्छितोर्ध्वशिखरा परं प्रति ।
 तर्ज्जयन्निव यदि प्रदर्शये चासिनीय मुदिताऽर्कपूजने ॥ ८४ ॥
 सप्तैता दर्शयित्वाऽऽसन मथ वितरे ब्रह्मपुष्पान्त मस्त्रै
 सत्कुर्व्यात्तत्षडङ्गान्यनलगृहवह्निश्चावृतावग्रिमायां ।
 अन्यस्या दिग्दलस्थान् शशिवुधगुरुकाव्याशुकोणेषु मन्द
 क्षोणीपुत्राहिकेतून् शित-शित कनकाच्छारुणश्चेतधूम्रान् ॥ ८५ ॥
 वामोरूपरिनिहितात्मवामहस्तान्
 ध्यायेत्ता-न भय समुद्यतान्यहस्तान् ।
 स्रग्भूषारुचिररुचीं स्वथोग्रदंष्ट्रा-
 नन्त्या स्त्रोहृदिनिहिताञ्जलिं च राहुं ॥ ८६ ॥
 तत्परावरणदिक्षु पूजयेदादितेयरविभानुभास्करान् ।
 स्वस्वदिक्षु दिग्धीश्वरान्बहिस्तद्वह्निर्दिग्धिपायुधान्यपि ॥ ८७ ॥
 घण्टाध्वानैर्धूपदीपौ निवेद्य संतर्प्यामु भूरिनैवेद्यदानैः ।
 तेजश्चण्डं पूजयेत्तस्य शेषे नीराज्यामुं वर्त्तिभिः सर्पिरिष्टैः ॥ ८८ ॥

प्रतिपूज्य सूर्यं मथ तत्र पुनः प्रणिधाय ताम्बरुचिरं चषकं ।
 जलजाङ्कितं पृथुसुवृत्तं मथोपलषोडशांशुकलनार्हतं ॥ ८८ ॥
 वर्षेर्विलोमपठितैः क्रमतो मनूयैः
 संपूज्य शुद्धसलिलैः परिकल्प्य पद्मं ।
 निक्षिप्य गन्धकुसुमाक्षतं मथ सूर्य-
 विम्बानुविम्बपतनेन विभाज्य चेक्य ॥ ८९ ॥
 इष्ट्वा दिनेशं मिह पीठगतं तथैव
 व्योम्नि स्थितं परिवृतावरणं विलोक्य ।
 अष्टोत्तरशतं मथो प्रजपे न्मनु तत्
 पूर्वोदकं निशि करेण पिधाय पात्रं ॥ ९० ॥
 अथार्घपात्रं दशधा यदुक्तं ततोऽधिकौ स्तः खलु ताम्रशङ्खौ ।
 तयोस्तु शृङ्गोऽप्यधिकं प्रशस्तौ यथात्मलब्धं कलयेत् पुरस्तात् ॥ ९१ ॥
 संपूर्य पानौयपलैस्त्रिभिस्तु मन्त्रेण वा मातृकया मनुजैः ।
 क्षिपेत्तदन्तः प्रणवेन रुद्धैर्मन्त्राक्षरैर्गोभवरोचनाद्यं ॥ ९२ ॥
 गोरोचना-सतिलवैणव राजिरक्त-
 शीताज्यशालिकरवोर-जवाकुशाग्रान् ।
 शामाक-तण्डुलयुताश्च यथात्मलब्धान्
 सद्योज्व भक्तिभरतोऽर्घविधिं विधाय ॥ ९३ ॥
 भूयोऽभ्यर्च्य सुधामयं जलं मथो सन्नन्धपुष्पादिभिः
 जानुभ्यां मवनिंगतं श्वषकं मथ्यामस्तकं प्रोद्वहन् ।
 दद्यान्मण्डलवद्धट्टिहृदयं तत्रार्घं मोजोबलं
 ज्योतिर्दीप्तिशोभति-स्मृतिकरं लक्ष्मीकरं भास्वते ॥ ९४ ॥

अमृतमयजलावसिक्तदेहो दिनपति रप्यमृतत्व मातनोति ।
 धनपतिवहुदारपुत्रमितं पशुगणतुष्ट मनन्तभोगयोगं ॥ ८६ ॥
 तस्मादिनाय ददता दिनशो दिनादौ
 दैत्यापनोदितनवे दिनवल्लभाय ।
 अर्घ्यं समयविभव स्वयमर्कवारि *
 पारं स गच्छति भवाभिध वारिराशे. ॥ ८७ ॥
 परिक्रम्य तन्मण्डल सप्तकत्व.
 समुद्रास्य तं मण्डले वा हृदजे ।
 स्तुवै सस्तुवन् भक्ति-नम्रात्ममूर्तिं
 विदध्या-न्नमोऽष्टाङ्गपातेन भूय. ॥ ८८ ॥
 नमः सविते जगदेककर्त्रे क्रतुस्वरूपाय समस्तभर्त्रे ।
 त्रयोविदेवीत्रिगुणात्मकाय ज्ञानप्रदात्रे तिमिरापहन्त्रे ॥ ८९ ॥
 एव कुर्यात्साय मर्घस्य दान प्रागुक्ते तन्मण्डले मन्त्रिवर्यः ।
 सोऽङ्गी स्या चेत्तं त्रिकाल प्रपूज्य प्रत्यर्चान्ते संददीतार्घ मस्मै ॥ ९० ॥
 इति श्रीगोविन्दकविभूषणसामन्तरायविरचिते सूरिसर्वस्वे
 प्रातःकृत्ये सूर्यार्चनविधिर्नाम विंशःसग्रह. ॥ ० ० ॥

एकविंश संग्रहः ।

अथ प्रमद्धा मनुनाऽमुनैव वक्ष्ये प्रयोगान्तर मागमोक्तं ।
मव्यग्रहक्षोभकतामयघ्न व्यूहार्चन चाप्यखिलार्थदायि ॥ १ ॥
कृत्वा मण्डल मष्टपत्रलसित तत्कर्णिकाया तथा
पत्राग्रेषु निधाय कुम्भनवकं तत् पूरयित्वा जलैः ।
आवाह्य क्रमशो ग्रहा-न्नाव समाराध्याभिषेकक्रिया
कुर्याद् यो * ग्रहवैकृतानि विलय गच्छन्ति लक्ष्मी भवेत् ॥ २ ॥
ग्रहपरिमित मिष्ट्या पूर्वकृत्या दिनेशं
ग्रहनिजभदशाना वैकृते यो जुहोति ।
शुभमति रूपरागे चन्द्रभान्वो शुभे वा
रिपुनृपजभये वा घोररूपे गदे वा ॥ ३ ॥
अर्कद्विजाग्रिपमरूरकपिप्पलाश्च
सोदुम्बरा. खदिरशम्यभिधाश्च दुर्वा ।
दर्भाह्वयाश्च समिधोऽष्टशत क्रमेण
मूलाग्रयो घृतयुता पृथगेव ता स्युः ॥ ४ ॥
सोमादीना दिशिदिशि तथाऽऽधाय वज्रि यथाव-
क्षोमे सम्यक्कृतवति सुदं यान्ति सर्वे ग्रहा स्ते ।
युद्धे सम्यक्जय मपि रुजः शान्ति मायुश्च पूर्णं
कृत्वा शान्तिं व्रजति पुन रेकत्र वा सर्व्वहोम. ॥ ५ ॥

* “गोग्रहवैकृतानि” इति (ग घ) पुस्तकयोः पाठः ।

अमुनाविधिना हुतार्चनाद्यैः प्रभजेद् यो मनुजोऽनिशं दिनेशं ।
 मणिभिश्च धनैश्च भूरिधान्यैः परिपूर्णावमथो भवेच्चिरायुः ॥ ६ ॥
 भानोः केचित् कुर्वते ब्यूहपूजा मास मासं चैत्रमारभ्य यत्नात् ।
 तत्ताङ्गानि स्युः पुनः सप्त सप्त प्रत्येकं तानाहु रेवं सुनोन्द्राः ॥ ७ ॥
 सूर्यो गन्धर्वोऽप्सरा राक्षसर्षी यक्षो नाग शैकशो मासि मासि ।
 सप्त ब्यूहा द्योदयन्ते नभोऽन्त नृणां योगक्षेमनिर्व्वहणाय ॥ ८ ॥
 सूर्यो वासरक्त-तदग्रगण्टो स्यादप्सरा, गायनो
 गन्धर्वः, करसंघसग्रहकरो यक्षो, मुनि स्तावकः ।
 रक्षो रक्षति सर्व्वतो रथवरं नागो वहत्यन्वह
 प्रत्येकं कथयामि तानथ पृथग्ब्यूहान् क्रमा त्रामभिः ॥ ९ ॥
 मधौ धाता सूर्य्यः समुदयति यक्षश्च रथकृत्
 पुलस्त्योनामर्षिर्भवति रथवाङ् वासुकि रक्षिः ।
 क्रतुस्थत्या नव्या नटसहचर सुखरु रभून्
 सदारक्षो रक्षइसति किल हेति गंतभयं ॥ १० ॥
 स्यादर्थ्यमा रवि रथो पुलहो मुनिः स्या-
 द्रक्षः प्रहेतिरिति यक्षवर स्तथौजाः ।
 पुञ्जस्थली नटति गानपरः सुरर्षिः
 स्यात् कच्छनीर इति माधवमासि नागः ॥ ११ ॥
 मित्रः सूर्य्योऽत्रिरिति ऋषिराङ्गाक्षसः पौरुषेयो,
 हाहा गन्धर्व्वसहचरता मप्सरा मेनकैति ।
 यक्ष, ख्यातः खलु रथरव स्तक्षकी नागराजो
 ज्येष्ठे मासि प्रभवति गणः सप्तकः सप्तसप्तेः ॥ १२ ॥

सूर्यः स्या-द्वरुणो वशिष्ठऋषि राहुश्चाऽप्सरा नर्तकी

गन्धर्वश्च हुहसु शुक्र उरग श्वित्रस्वनो राक्षस' ।

यक्ष' स्यात् सहजान्य इत्यभिहितो व्यूहा इमे स्य, शुची
वक्ष्ये आवणमास्यथ प्रभवतो व्यूहान् सहस्रार्चिष ॥ १३ ॥

सूर्योऽंशु विश्वावसु गान्धिल्यः

प्रम्लोचाख्या ह्यप्सरा, नागराज' ।

एलापत्नी, राक्षसी धर्मनामा

श्रोता यक्षो विप्रवर्योऽङ्गिरा स्यात् ॥ १४ ॥

भगोनाम सूर्यो भवेदुग्रसेनो

ऽयं गन्धर्व आसीरुणो यक्षराज ।

अनुम्लोचिका नव्यहि' शङ्खपालोऽ-

सुरो व्याघ्र, आर्यो भृगु' स्या नभस्ये ॥ १५ ॥

सूर्यो विवस्वदभिधो जमदग्नि रार्य'

स्यात्कम्बलाश्व उरगोऽयं तिलोत्तमा स्त्री ।

यक्ष स्तथैव शतजि हृतराष्ट्रपाता

ब्रह्माद्यपेतक्षति राक्षस आश्विने स्यात् ॥ १६ ॥

इन्द्राभिधो दिनकरोऽश्वतरोऽहिराजो

रश्माऽप्सरा स्तदनु गायति सूर्यवर्चा ।

विश्वादिमित ऋषिरेव मखाद्यपेतो

रक्षोऽयं यक्ष इति सत्यजिदूर्जमासे ॥ १७ ॥

पूषा सूर्यः कश्यपो विप्रवर्य स्तार्क्षो यक्षो राक्षसो विन्नशत्रुः ।

नव्योर्ब्रह्मा गायन श्वित्रसेनो मार्गे नाग, स्या अहाशङ्खनामा ॥ १८ ॥

पर्जन्यो दिनकृदथो अरिष्टनेमि
 गर्भम्बोऽम्बरसिवराऽथ पूर्वचित्तिः ।
 कर्कोटोप्यहि ऋषि रायुरेव पौषे-
 स्फुर्जाख्योऽथप उत यत्त जणनामा ॥ १८ ॥
 त्वष्टा भवेद्दिनकरोऽथ नटो घृताचो
 गाता सुषेण उदितोऽथ धनञ्जयोऽहिः ।
 वातसु राक्षस ऋषि खलु गोतमाख्यो
 यक्षाधिपश्च सुरुचि खलु माघमासे ॥ २० ॥
 विष्णुः सूर्यः श्येनचिच्चाप्सरा स्याद्दिश्वो गन्धर्वः क्रतु र्यक्षराजः ।
 वरुणो रक्षो नाग ऐरावताख्यो भारद्वाजो विप्रवर्य स्तपस्ये ॥ २१ ॥
 केचिन्मार्गादिष्विमा व्यूहपूजा
 कुर्वन्त्यार्याः केशवाय द्विषड्भिः ।
 संयोज्यादौ मूर्तिभि स्तो लभन्ते
 कीर्त्तिं कान्तिं कात्तिकान्ते समाप्य ॥ २२ ॥
 अथाङ्गदेवतार्चनं प्रसङ्गतो यदोरितं
 तदत्र कथ्यते पुनः सशक्तिमन्त्रविस्तरे ।
 विशेषतोऽङ्गिनोऽर्चनं रथाङ्गिनोऽत्र वक्ष्यते
 दिगीव दर्श्यते तदङ्गदेवसेवनाऽध्वनः ॥ २३ ॥
 उक्तं सूर्यार्चनं पूर्वं मन्येषा पूजनक्रमः,
 कथ्यते शिवहेरम्बदुर्गानां यन्त्रपूर्वकं ॥ २४ ॥
 हृदयं वपरः सदक्षिणाक्षि र्वरुणोऽनन्तयुतो मरुत्शरार्धः ।
 प्रणवाग्रसरः षडक्षरः स्थान्मनुयुग्मं प्रिय मेतदन्धकारे ॥ २५ ॥

वामदेव ऋषि रेतयो र्मतः ऋन्दएव खलु पक्ति रोरिता ।
 देवताऽमरवरो महेश्वरो मन्त्रवर्णकलिताऽङ्गकल्पना ॥ २६ ॥
 प्रासादस्य वह्निः षडंगिषु लसत्तारत्रयस्वाक्षरं
 रन्ध्रस्वार्णयुतं च पञ्चदलगेशानादिहृड्डेऽन्तवत् ।
 अष्टाक्षरं स्वरयुग्मकेशरयुतं पत्राष्टवर्गान्वितं
 यन्त्रं त्रैव मिदं षडक्षरमनो स्तत्तत्राम्बकावेष्टितं ॥ २७ ॥
 ध्यायेन्नित्यं महेशं रजतगिरिणिभं चारुचन्द्रावतस
 रत्नाकलोच्चलाङ्ग परशुमृगवराभीतिहस्त प्रसन्न ।
 पद्मासीनं समन्तात् सुत ममरगणैर्व्याघ्रकृत्ति वसान
 विश्वाद्य विश्ववन्द्य निखिलभयहरं पञ्चवक्त्रं त्रिनेत्रं ॥ २८ ॥
 एवं ध्यात्वाऽऽराध्य तत्शक्तियुक्तं पोठं तस्मिन् कल्पिते पोठमध्ये ।
 आवाह्य प्रासादवीजेन मूर्तिं सान्तं सद्यान्तेन्दुयुग्मोज मेतत् ॥ २९ ॥
 वामा ज्येष्ठा रौद्री काली कलबलपूर्वे अथ विकिरिण्यौ ।
 प्रमथिन्यन्ता बलपदयुक्ता भूतदमन्यथ सर्वसमेता ॥ ३० ॥
 मनोमानी चेति नवास्य शक्तय
 शिवस्य पोठाभ्युजपत्रमध्यगाः ।
 प्रपूजनीया अथ कर्णिकोपरि
 स्मर्य पुनः पीठमनुः स्मरद्विषः ॥ ३१ ॥
 ध्रुवहृदयभगामृतान्तत स्ते सकलगुणात्मकशक्तियुक्तमाय ।
 अयसहित मनन्तयोगपीठात्मपदयुगं नति रेष पीठमन्त्रः ॥ ३२ ॥
 पञ्चोपचारैः परिपूज्य देव चण्डेश्वरं चापि तदीयशेषैः ।
 नौराज्य साष्टाङ्गमथ प्रणामं विधाय भक्तिप्रवणः सुवीत ॥ ३३ ॥

पञ्चान्तको बालशशाङ्क भूषितो

नमो ध्रुवाभ्यन्तरगो गणेशितुः ।

मनु श्वतुर्वर्ण उदाहृतः पर-

श्वतुर्लिपि' स्यात् सच वाम कर्णयुक् * ॥ ३४ ॥

गणकनिवृदिमेन्द्रमुख्यै क्रमा-त्तदुभयोश्च मुनिप्रभृतीत्यसेत् ।

सलवदीर्घयुजा खलु शार्ङ्गिणा भवति जातियुताऽङ्गविकल्पना ॥ ३५ ॥

वोजोद्यत्कर्णिकान्तानलनिलयवहि स्तारहाद्वि † त्रिकोणं

मन्त्रार्णः श्रौतपोर्वी मनसिज-मनुभि र्वीतदिकोणपत्रं ।

वृत्तै र्वीतं त्रिभि स्तत्कथितमिति महाविघ्नराजस्य यन्त्रं

ध्याये-न्मन्त्री तदन्त स्त्रिजगदभिमतार्थप्रद विघ्नराज ॥ ३६ ॥

सिन्दूराभं त्रिनेत्रं पृथुतरजठरं हस्तपद्मे दधानं

दन्तं पाशाङ्कशेष्टान्यरुकरविलस द्वोजपूराभिराम ।

बालेन्दुद्योतिमौलि करिपतिवदनं दानपूराद्र्गण्डं

भोगीन्द्रावद्धभूषं स्मरतु गणपतिं रक्तवस्त्राङ्गरागं ॥ ३७ ॥

तीव्राख्या ज्वालिनी नन्दा भोगदा कामरूपिणी ।

उग्रा तेजोवतो सत्या नवमी विघ्ननाशिनी ॥ ३८ ॥

सर्वशक्तिकमलासनं वदेड्डेयुतं च हृदय ध्रुवादिकं ।

पीठमन्त्र उदितो गणेशितु' पीठशक्त्यपरि तं ततो न्यसेत् ॥ ३९ ॥

आवाह्य संपूज्य तथोपचारै र्गणाधिनाथं प्रणिपत्य भूयः ।

कुण्डोदरं चापि तदीयशेषैः संतोष्य चार्च-त्तरणि पुरोवत् ॥ ४० ॥

* दक्षकर्णयुक् इति (ख) (घ) पुस्तकयो ।

† “स्तारहादि” इति (ग) पुस्तके पाठः ।

अत्रि र्दक्षिणकर्णचन्द्रकयुतो वीज हि दौर्गं युतं
 दुर्गायै हृदयं षडङ्ग उदित स्तारत्रये हेऽपर' ।
 अष्टार्शाऽद्रिभुव स्तयो' सुस्मनी गायत्र्यया च प्रमू
 मन्वाद्या स्तदुमा क्रियाऽङ्गकृत्ता षड्दोत्रा ता मता ॥ ४१ ॥
 मध्येतार वीज मध्यस्थ साध्यं पत्रेष्वष्टौ मन्त्राः तान् विलिख्य ।
 त्रिष्टुब्धीतं वेष्टितं मातृकार्णं दौर्गं यन्तं भूपुरस्थं विदध्यात् ॥ ४२ ॥
 सिंहस्था शशिशेखरा मरुतप्रस्था चतुर्भिर्भुजैः,
 शङ्खं चक्रधनु शराश्च दधती नेत्रैस्त्रिभिः शोभिता ।
 आमुक्ताङ्गदहारकङ्कण-रत्नकाञ्चीकणनूपुरा,
 दुर्गा दुर्गतिहारिणी भवतु नो रत्नोत्तमसत्कण्डना ॥ ४३ ॥
 प्रभा च माया च जया च सूक्ष्मा ततो विशुद्धा खलु नन्दिनी च ।
 स्यात् सुप्रभाऽथो विजया च सर्वसिद्धिप्रदाऽस्या नवशक्तयः स्युः ॥ ४४ ॥
 अक्लीव ऋषत्रितयै रूपेता' स्वरैर्न्यसे-त्ताः शकलेन्दुयुक्तैः ।
 मध्ये तथा तामरसच्छृङ्गे सुमरे-दिमा पीठमनौ तदन्तः ॥ ४५ ॥
 ध्रुव वज्रनान्ते खड्गद्वया चोक्ता
 महापूर्वं सिंहाय हूँफसमोऽन्तः ।
 मतः सिंहमन्त्र स्तुत स्तेन मन्त्री
 समावाह्य ऐवीं यथावद् यजेत ॥ ४६ ॥
 मातङ्गिनी तदवशिष्टनिवेद्यजातैः
 संपूज्य संस्तुतिभि रद्रिसुता प्रसाद्य ।
 प्रासादपूर्वदिगवस्थितपोषज्ञे
 तद्वाहनं मलयजादिभि रर्चयेच्च ॥ ४७ ॥

पक्षिराजपदमो'पुर'सरं डेनमोऽन्त इति गारुडो मनुः ।
 गालवो मुनि रनुष्टुबुच्यते च्छन्द एव गरुडोऽस्य देवता ॥ ४८ ॥
 नागै रष्टभि रुत्तमाङ्गभुजपाणिश्रोत्रयुग्मोरसा
 माकल्प परिकल्प्य दिव्यवसनस्त्रक्चन्दनै श्रुतः ।
 वक्त्रो कुन्दनिभोऽथ कुङ्कुमनिभो देहे, गरुन्निर्गलत्-
 सामध्यानमनोहर, खगवर' पायादुदयोन्नसः * ॥ ४९ ॥
 एवं ध्यात्वा पूजयित्वापचारै देवाग्रस्थ मर्त्तग्रीवासनस्थं
 वक्षोदेशे वद्वहस्त समस्तप्रत्यूहाना शान्तये प्रार्थये त्त ॥ ५० ॥
 यो विश्वत्राणहेतु स्तनु रपिच हरे र्यानकेतुस्वरूपो
 यं सच्चिन्तैग्रव सद्य, स्वय मुरगवधूवर्गगर्भाः पतन्ति ।
 चञ्चच्चण्डोरुतुण्डवृटितफणिवसारक्तपङ्काङ्गितास्य
 वन्दे च्छन्दोमयं तं खगपति ममलं स्वर्खवस्त्र सुपर्श ॥ ५१ ॥
 शैवो वृषं केशरिणं च शाक्तः सौरोऽरुणं गाणप आखुराजं ।
 यद् यस्य तद्वाहन मर्चयित्वा दीवारिकान् द्वापुं यजेत् क्रमेण ॥ ५२ ॥
 प्राग्द्वारशाखादितये मुरारे र्याम्योत्तरादिक्रमतो यजेत ।
 जयं च दक्षे विजय च वामे व्यूहावुभौ स्वानपि वारयन्तौ ॥ ५३ ॥
 प्रचण्डचण्डौ च तदग्रसंस्था वाञ्छावहावीशितु रुग्रमूर्त्ती ।
 तत्पार्श्वगौ धाढविधाढसन्नौ प्रवेशकौ द्रष्टु मुपागताना ॥ ५४ ॥
 शाखाधस्तात् पीठयुग्मे तथैव देवीं गङ्गा ता पतङ्गात्मजा † च ।
 न्यस्योर्ध्वस्ता-न्मध्यतः सिन्धु-कन्यां तत्पार्श्वस्थौ पद्मशङ्खौ निधी द्वौ ॥ ५५ ॥